

İçindekiler

Sunuş...	2
Uluslararası Ekolojik ve Teknolojik Kentler Konferansı'nın Ardından <i>Çiğdem VAROL, Özge Y. ERCOŞKUN</i>	3
Biyotetik Bir Değer Olarak Kent Kültürü Öğelerinin Sağlıklı Kentlerde Yansıması <i>Nesrin ÇOBANOĞLU, Sibel GAZİ</i>	17
Yeni Konut Gelişme Alanlarında Yerel Enerji Planlaması (Local Energy Planning in New Development Areas) <i>Erdem ERBAŞ</i>	27
Bütün Mümkünlerin Kıyısında Ekosyolist Bir Kır Kent Hareketine Doğru <i>Fevzi ÖZLÜER</i>	39
Doğa Korumada Makul Sınırlar Sultansazlığı Örneğinde bir İnceleme <i>Hayat Zengin ÜNVERDİ</i>	59
İklimsel Değişme ve Ülkemize Etkileri <i>Orhan KUNTAY</i>	67
Doğa Koruma ve Planlama <i>Aysin TEKTAŞ KESKİN, Burcu SARAÇ</i>	73
Doğa Koruma, Kentleşme, Planlama: Yasal ve Kurumsal Yapı Üzerine Bir Değerlendirme <i>Bahar GEDİKLİ</i>	87
Başakşehir Kent Merkezi İ Kademeli Ulusal Kentsel Tasarım Proje Yarışması 2007 <i>Hazırlayan: Mehmet Nazım ÖZER</i>	100
Kitap Tanıtımı	125
Tez Özetleri	127

Dergiyi göndereceğiniz yazıların ve görsel malzemelerin basılı kopyası ile birlikte olanaklı ise bilgisayar ortamında hazırlanmış bir kopyasını da iletiniz.

- Yazı ile birlikte, kısa bir özgeçmişinizi de göndermeyi unutmayınız.
- Fotoğraf, harita, çizim vb. görsel malzeme metnin içine yerleştirilmeli ve ayrıca 300 dpi çözünürlükten düşük olmamak koşuluyla TIFF veya JPEG formatında sunulmalıdır.
- Çeviri yazılar ve fotoğraflar için kaynak belirtmeniz zorunludur.
- Yayın Kurulu, gönderilecek yazıların yayınına ilişkin kararını yazı ile bildirecek; gönderilen yazılar iade edilmeyecektir.
- Yayın Kurulu, gönderilen yazılarda, yazım kurallarına uygun gerekli düzeltmeleri yapma ve dil yanlışlıklarını gidermeye yetkilidir.
- Yazı ve çevirilerin sorumluluğu yazar ve çevirmenlerine aittir. Şehir Plancıları Odası sorumluluk kabul etmez.



TMMOB
Şehir Plancıları Odası

Yayın Türü: Yaygın Süreli Yayın
Üç ayda bir yayınlanır
Oda birimlerine ve üyelerine ücretsiz gönderilir.
Sayı: 42
Nisan 2009

TMMOB Şehir Plancıları Odası Adına Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

H. Tanık Şengül

Dergi Sekreteri

Gökhan Bilighan

Sayı Editörü

Çiğdem Varol

Yayın Kurulu

Duygu Açar
Gürkan Akgün
Belma Babacan
Gökhan Bilighan
Olgu Çalışkan
Sevilay Çetinkaya
Tolga Çilingir
Gökhan Erkan
Melih Ersoy
Melike Gül
Çağatay Keskinok
Nihan Özdemir Sönmez
Ül Tuçaltan
Ü. Nevzat Uğurel
Çiğdem Varol
Ceren Gamze Yaşar
Cenap Yoloğlu
Samet Zeydan
Fikret Zorlu

Yayın İdare Merkezi

Hatay Sokak No. 24/17
Kocatepe/ANKARA
Tel: 0312 417 87 70
Faks: 0312 417 90 55
e-posta: spo@spo.org.tr
www.spo.org.tr

Baskıya Hazırlık

PLB LTD. Şİ. –Serife Eren
Tel: 0312 432 01 83-93 Faks: 432 55 22

Kapak Tasarımı

Samet Zeydan

Baskı

Kardelen Ofset
Matbaacılık Tanıtım Hizmetleri San. Tic. Ltd. Şti.
İncosu Cad. 961ar Apt. No: 6/Y Kolej-Ankara
Tel: (0312) 432 13 78 - 432 23 78 Fax: (0312) 435 37 90

Basım Tarihi-Saati: 13.04.2009-09:00

3.000 Adet Basılmıştır

Sunuş...

İçinde bulunduğumuz yüzyılda büyük bir ekolojik çöküş yaşanacağı uzun zamandır dile getirilmekte. Bu türden bir senaryo, kârn sürekli artırılması önünde bir engel teşkil ettiği için bu senaryoya tepkiler de çok gecikmeden gelmiş durumda. Büyük ölçüde 'küresel ısınma' olgusuna indirgenen ekolojik çöküş senaryosu; insanın doğayı tahakkim altına alma arayışından olan bilim ve teknolojinin de yardımıyla çürütülmeye çalışıldı. Doğaldır ki, bu türden bir çaba içine girmeyerek ekolojik krizi bir sektör haline getirme yolunu seçen çevreler de ortaya çıktı. Karbon salımmını azaltan beyaz eşyalardan 'ekolojik gıdalar' a dek uzanan bu sektör, kuşkusuz birçok kişiye sempatik geldi. Ancak bu türden bir sektörelleşmenin, üretim ve tüketimden oluşan çevrimler içinde gerçekleşen sermaye birikim sürecinin devamını sağladığını ve bu durumda da ekolojik çöküşün yaratılmasındaki etkenlerden biri olduğunu hatırlarsak; pazarlanmakta olanın aslında yeni bir çelişki alanı olduğunu da görürüz.

Ekolojik çöküş, doğaya hükmetmek gibi bir yetisi olduğunu düşünen insanın, bir noktaya gelindiğinde ona hükmedemeyeceğini anmsatan bir olgudur. Böylesi bir bilinç ise üretim-tüketim döngüsü içerisinde kârn artırımının önüne geçeceği için sermaye tarafından dizgin altına alınmalıydı. 'Sürdürülebilir kalkınma' olarak tarif edilen yeni üretim-tüketim döngüsünü işte böylesi bir çabanın ürünü olarak algılayabiliriz. Bu türden bir çabayı, bir hegemonya projisinin yansıması olarak da algılayabiliriz. Uluslararası büyük toplantıların, ekonomik gündemler dışında ekolojik gündemlerle toplanıyor oluşu bunun işaretidir. Elbette ki, ekolojik gündemli toplantıların da burada söylediklerimizden yola çıkarak aslında ekonomik gündemli toplantılar olduğu da söylenebilir. Ancak her ne olursa olsun, küresel sermaye açısından en önemli olgunun 'oikos' olduğu açıktır.

Böylesi bir çabanın ürünü olarak ortaya çıkan 'sürdürülebilir kalkınma', elbette ki yaşamın her alanına uygulanacak bir ilke haline getirilmeliydi ve sonuçta her türden çalışma ve ilgi alanının başına 'sürdürülebilir' sıfatı eklenerek bu türden bir çaba hayata geçirilmeye çalışıldı. 'Sürdürülebilir kentselme' olgusu da böyle bir sürecin sonunda ortaya çıkmıştır.

Yapısal olarak baktığımızda, insanın doğadan kopuşunu simgeleyen kentselme, sınıfsal olarak da emeğin üretim araçlarından özgülleşmesini ve kafa ile kol emeğinin birbirinden ayrılmasını simgeleyen bir olgudur. Kafa ve kol ayrımının ortadan kalktığı bir sisteme yönelik tahayyüllerde bulunuluyorsa eğer, kentselmenin de bu bağlamda yeniden tanımlanması gerekir. Bu türden bir tanımlama için bunca akademik tartışmaya karşın çokça somut öneri üretilmemişken bir de ortaya kentselmenin sürdürülebilirliği ve böylece ekolojik krizin önlenmesi gibi bir çözüm sunulduğunda çelişki derinleşmekte ve tartışma daha çetrefilli bir hâl almaktadır.

Ekoloji ve planlama ilişkisi ise çok daha kafa karıştırıcıdır. Planlamanın başlı başına bir müdahale olduğunu göz önüne alırsak, bu ikilinin ne derecede bağdaştırılabileceği tartışmalıdır. Ekolojik çöküşün, insanın müdahalesi ve tahakkümü sonucu olduğunu bir varsayım olarak önümüze koyarsak, planlamayı ekolojik çöküşün bir nedeni olarak görebiliriz. Öte yandan insanın edimlerinin kontrol altına alınması gibi bir öneri, ekolojik çöküşün karşısında bizi çıkış noktasına taşıyacak ise planlama, sermayenin saldırganlığı karşısında bir kurtarıcı olarak da görülebilir.

Derginin bu sayısındaki yazıların böylesi bir tartışmayı derinleştirmeye adına bir kapı aralamasını umarak tartışmanın bundan sonra katkılarıyla devam etmesini dileriz.

TMMOB Şehir Plancıları Odası

Uluslararası Ekolojik ve Teknolojik Kentler Konferansı'nın Ardından

Çiğdem VAROL*, Özge Y. ERCOŞKUN**

Ekolojik ve teknolojik (eko-tek) kent, kentsel sürdürülebilirlik konusunda ortaya konulmuş yeni bir yaklaşımdır. Eko-tek kavramsal olarak, son on yılda dünyada temiz enerjili, doğa-dostu alet ve donanımlar aracılığıyla endüstriyel tasarım alanında kullanılmaya başlanmış; 1990'ların sonunda ise, sürdürülebilir mimarlık adına arayışlar sonunda mimarlık alanında tekil yapı ölçeğindeki örnekleri yaygınlaşmaya başlamıştır. Dushko Bogunovich'in 2002 yılında *The Sustainable City II* Konferansı'nda ilk defa ortaya koyduğu eko-tek kent kavramı ise, şehir planlama yazınında oldukça yeni ve henüz yaygınlaşmamış bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekoloji ve teknoloji birleşerek mekana eko-tek kentler olarak yansımakta, böylece geleceğin doğa ile uyumlu eko-kentine, ekonomik olarak etkin, sosyal uyum içindeki ileri teknoloji kenti eklenince alternatif bir kent yaklaşımı, yeni ve sürdürülebilir bir kent vizyonu ortaya çıkmaktadır. Dünya ekolojiyi esas alan eko-kentlerin sayısı fazla iken ekolojiyi ve teknolojiyi birlikte esas alan tamamlanmış eko-tek kentler bulunmakta ancak proje aşamasında veya uygulanması için çalışılan çok az örnek bulunmaktadır. Türkiye'de ise eko-tek kent kavramı henüz çok yenidir ve hiçbir uygulaması bulunmamaktadır.

Bu yazı; şehir plancılarının konuya ilgilerini çekmek ve farkındalığı arttırmak amacıyla Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nün düzenlediği "Uluslararası Ekolojik ve Teknolojik Kentler Konferansı'nın sonuçlarını aktarmak üzere hazırlanmıştır.

Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 19 Eylül 2008 tarihinde Güz Dönemi Açılış Etkinlikleri kapsamında, "Uluslararası Ekolojik ve Teknolojik Kentler Konferansı'nı gerçekleştirmiştir.

* Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
** Araş. Gör. Dr., Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Uluslararası Ekolojik ve Teknolojik Kentler Konferansı
International Conference on Ecological and Technological Cities

Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Gazi University Faculty of Engineering/Architecture Department of City and Regional Planning

Konuşmacılar / Speakers

- Prof. Dr. Dushko BOGUNOVICH - UNITEC, Program of Architecture and Landscape, New Zealand
"Eco-Tech Urbanism: Merging Urban Design with Clean Technology"
- Prof. Dr. Güle KARAAĞLAN - Gazi Üni. Müh. Mim. Fak. Şehir ve Bölge Pl. Böl., Ankara
"Enerji Etkin Planlama ve Eko-kent"
- Dr. Uygur ÖZDEMİR - Geomatik Akademisi Genel Direktörü
"Enerji (Dünya ile Karşılıklı) Kentler"
- Y. Doç. Dr. A. Erdem ERBAS - Hırvatistan Çizim Sanatları Üni. Mim. Fak. Şehir ve Bölge Pl. Böl. İstanbul
"Yeni Konut Gelirine Akademinde Yerel Enerji Planlaması"
- Karin ÅKERWALL - Halmö City Planning Office, Head of Planning Department, Sweden
"Sustainable Development in Western Harbour, Halmö"
- Markus SEISCHNEN - City of Helsinki, City Planning Department, Project Leader of the Mikki - Project, Finland
"Ecological Urban Planning and Building - Case Mikki (Helsinki)"
- Araş. Gör. Dr. Özge Y. ERCOŞKUN - Gazi Üni. Müh. Mim. Fak. Şehir ve Bölge Pl. Böl., Ankara
"Ekolojik ve Teknolojik Kentler Tabakası: Ankara-Güzel Örneği"
- Hande ÖZÜY - REC, Türkiye, Hibe Programları Sorumlusu,
"Kültürel Çevre Planlaması İçin Bir Yöntem: YECPE (Yerel Çevre Eylem Planları)"

19. Eylül 2008 Saat: 10:00-18:00
Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Konferans Salonu
Şehir / Bölge Planlama Bölümü
Gazi University Faculty of Engineering/Architecture Conference Hall
19 September 2008 Time: 10:00-18:00

Düzenleyenler / Organizers:
Y. Doç. Dr. Çiğdem VAROL, cvarol@ga.edu.tr
Araş. Gör. Dr. Özge Y. ERCOŞKUN, oercoskun@ga.edu.tr

Üç oturumda, farklı disiplinlerden gelen çağrılı konuşmacılar tarafından toplam dokuz sunumun yapıldığı konferansta, “Ekolojik ve Teknolojik Kentler” üzerine farklı bakış açılarının aktarılması hedeflenmiştir. İlk oturumda kavramsal olarak eko-tek kentler, enerji etkin planlama ve enerjinin yerleşim alanlarında ve konutlarda farklı biçimlerdeki kullanımı konuları vurgulanmış, ikinci oturumda oluşturulan bu kavramsal çerçevenin dünya örnekleri üzerinden uygulamaya aktarılma biçimleri ele alınmış, son oturumda ise Türkiye’de eko-tek kentlerin oluşumunda kentsel tasarımın önemi ile uygulama ve örgütlenmede nasıl bir yöntem izlenebileceği tartışılmıştır.

İlk oturumda yer alan Yeni Zelanda Unitec Teknoloji Enstitüsü’nden Prof. Dr. Dushko Bogunovich, eko-tek kent kavramını detaylandırmak amacıyla; ilk olarak kentlerin ne olduğu hakkındaki algılaşımın ve kentlerin tasarım paradigmasının değişmesi gerektiğini, böyle bir süreçte kentlerin görünüşünün de değişeceğini vurgulamıştır. Kent düşüncesinin kendi içinde hatalı olmadığını, sorunun çağdaş kentlerin tehlikeli biçimde eskiyen tasarım ve teknolojilerinden kaynaklandığını belirtmiş ve günümüzdeki kentsel tasarımcıların “gelecekçiler ve modernistler” olarak ikiye ayırmıştır. Bu iki tasarım anlayışının da sürdürülebilirlik gündemini bir tehdit, tehlike veya içinden çıkılmaz bir güçlük olarak görme eğiliminde olduğunu ve kentlerin tasarımında temel eksikliğini, ekoloji ve termodinamik kanunlarının göz ardı edilmesi olduğunu söylemiştir. Bogunovich, kenti doğal süreçleri taklit eden ve kendi metabolizmasını büyük ve doğal olan ekosistemin taşıma kapa-

sitesi içinde besleyen yapay bir ekosistem olarak kabul eden yeni bir tasarım anlayışına ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir. Farklı bakış açılarına ve gündemlere rağmen; plançıların, mimarların, peyzaj mimarlarının ve mühendislerin sürdürülebilir kent yaklaşımında kendi uzmanlık alanlarına yoğunlaşırken diğer meslek alanlarının da bakış açılarının değerini ve ilintisini kabul ederek bir arada çalışmayı öğrenmek zorunda olduklarını söylemiş ve yeni fikirlerin öncelikle çevre, bina ve inşaat teknolojilerini akıllı teknolojiyle birleştirmeye odaklanması ve bunun tüm kentsel mekana yayılması için gerekli uygulamalara öncelik verilmesinin altını çizmiştir. Sonuç olarak, geleceğin sürdürülebilir kentinin görselleştirilmesindeki en iyi yolun eko-tek peyzajın düşünülmesiyle gerçekleşebileceğini vurgulamıştır.

İkinci konuşmacı Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü’nden Prof. Dr. Şule Karaaslan, “Enerji Etkin Planlama ve Eko-Kent” başlıklı sunumuna ekoloji ve teknolojik kentlerin oluşturulmasında günümüz koşullarının değerlendirilmesi ve planlamanın önemini vurgulayarak başlamıştır. Sunumunda; sadece bir tane eko-tek bina yapmaktan öte, bir bölgenin tamamının planlaması gerektiğini vurgulamış ve bunun için gerekli ölçütlerin çok daha çeşitli olduğunu belirtmiş, bu konuda kentsel düzeye bir prototipin oluşturulmasının önemli olduğunu söylemiştir. Karma kullanımın uluşam verimliliğinde önemine değinerek, ticaret ve konut fonksiyonlarının bir arada planlanmasıyla enerji kullanımında tasarrufunun sağlanabileceğini ve planlamada oluşturulacak doğal alanların rekreasyon fonksiyonu dışında havalandırma kanalları olarak da işlev görebileceğini ifade etmiştir. Planlamada her birimin kendi kendine yetmesi gerektiğini belirterek, LEEDS Standartları’nın önemine değinmiş ve son olarak, enerji etkin planlamada ölççekler arası ilişkinin önemini vurgulayarak, bugünkü mevzuatta yer alan yukarıdan aşağıya planlama sisteminin mutlaka değişmesi gerektiğini söylemiştir.

Üçüncü konuşmacı, Greenpeace Akdeniz Genel Koordinatörü Dr. Uygur Özsesni, “Enerji [D]evrimi ile Kendine Yeten Kentler” başlıklı konuşmasında; geleceğin kentlerinin nasıl olması gerektiğine değinerek, mevcut teknolojiyle kendine yeten kentlerin oluşturulmasının mümkün olduğunu belirtmiştir. Bütüncül planla-



manın yanında bireylerin çevre duyarlılığının da sürdürülebilir çevre için önemli olduğunu verdiği çeşitli örneklerle açıklayan Özemesi, bunun için acil olarak politikalar üretilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Dördüncü konuşmacı Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden Yrd. Doç. Dr. A. Erdem Erbaş "Yeni Konut Gelişme Alanlarında Yerel Enerji Planlaması" başlıklı sunumunda enerji sağlama, dağıtım ve talebinin mekansal yapı ile ilişkisini kurgulayarak, kentsel formların gelecekteki enerji talepleriyle nasıl gelişeceğini sorgulamıştır. Stratejik planlama çerçevesinde enerji ve kentsel alanlar arasındaki ilişkinin sektörel temelde araştırılması ve arazi kullanım değerlerinin de bu yönde analiz edilmesi gerektiğini belirten Erbaş, ulusal mekansal gelişme stratejilerini Türkiye referans enerji sistemiyle ilişkilendirmiş ve son olarak bu süreçte AB Enerji Politikaları ve Eylem Planlarına uyumun önemini vurgulamıştır.

İkinci oturumda; bu kavramsal incelemenin dünya örnekleri üzerinden uygulamaya aktarılma biçimleri ele alınmıştır. İlk konuşmacı İsveç-Malmö Belediyesi'nden Kerstin Akerwall, Malmö'deki Batı Limanı'nın sürdürülebilir gelişmesini; ardından Finlandiya-Helsinki Belediyesi'nden Markku Siiskonen, Viikki ekolojik kent planlaması ve inşası deneyimini; ve son olarak İngiltere-Haringey Belediyesi'nden Dr. Şule Nişancioğlu ise, Londra-Haringey Belediyesinde kabul edilen karbon azaltma senaryoları, sürdürülebilir tasarım ve inşaat konusundaki öncü çalışmalarla uygulamaya konulan iklim değişikliği önlemlerini aktarmıştır.

Üçüncü oturumda; Araş. Gör. Dr. Özge Ercoşkun doktora çalışması kapsamında ele aldığı "Ekolojik ve Teknolojik Kentsel Tasarım: Ankara-Güdüllü Örneği"ni sunmuştur. Konferansın son konuşmacısı Dr. Nuran Talu ise "Katılımcı Çevre Planlaması için Bir Yöntem: Yerel Çevre Eylem Planları" başlıklı sunumuyla ekolojik ve teknolojik kentler yaratılmasına ilişkin tüm bu planlama ve tasarım konularının katılımcı bir anlayışla yapılması gerektiğinden bahsederek, kentsel çevre yönetim planlarının olası faydalarını ortaya koymuş, bu kapsamda yerel yönetimlerin hibe ve yatırımları temin etmesine yönelik kapasitesinin artırılmasının gerekliliğine dikkati çekmiştir.

Bu yazı kapsamında, konferanstaki konuşmacılardan eko-tek kentsel üzerine kuramsal açılım getiren Prof. Dr. Dushko Bogunovich'in, bu konuda gelişmiş örnek çalışmalarından olan iki İskandinav örneğini içeren Viikki ekolojik kent planlaması ile Markku Siiskonen'in, Malmö'deki Batı Limanı sürdürülebilir gelişmesi ile Kerstin Akerwall'in, son olarak da Türkiye'den eko-tek tasarım konusunda Güdül örneğini inceleyen Araş.Gör.Dr. Özge Ercoşkun'un bildirimleri genel hatlarıyla özetlenmektedir.

Eko-Tek Kentsel Gelişme: Kentsel Tasarım Temiz Teknoloji ile Birleştirmek

Prof. Dr. Dushko Bogunovich, Unitec Institute of Technology, Auckland, NZ

Bildiri temel olarak dört konuyu vurgulamaktadır:

- 1) Kent düşüncesinin ve tasarım paradigmasının krizi olarak "sürdürülebilirlik krizi"
- 2) Gelişmekte olan ve her zamankinden daha etkili bir kentsel tasarım ve kent planlama paradigması haline gelen "peyzaj kentsel gelişmesi"
- 3) Peyzaj şehirciliğinin eksik bileşeni olan "yeşil ve akıllı" veya "eko-tek tasarım"
- 4) Peyzaj şehirciliği ve eko-tek tasarımın bütünleşmesi olan "sürdürülebilir kentler"

1) Kentler sorundur, aynı zamanda da çözüm

Giderek artmakta olan ve tüm gezegeni ilgilendiren çevre krizi içinde kentler doğanın kirlenmesinin ve anahtar kaynakların tükenmesinin temel nedenidir. Sorunun temel nedeni olmalarına karşın, aynı zamanda da çözümdürler. Nitekim gezegende ikamet eden bu kadar insan için, kentler yaşam alanlarıdır. Kentler böylesine önemli bir görevi üstlenirken, bizlerin öncelikle kentlerin ne olduğu hakkındaki algılarımızı, sonrasında da kentleri şekillendirmede kullandığımız tasarım paradigmasını değiştirmemiz gerekmektedir. Bu süreçte kentlerin görünüşü de değişecektir.

Kent düşüncesi, kendi içinde hatalı değildir; sorun çağdaş kentlerin tasarım ve teknolojilerindedir; modern altyapının 19. yüzyıl buluşu olduğu düşünüldüğünde kentlerde kullanılan tasarım ve teknolojilerin tehlikeli biçimde eskidiği anlaşılır.

Kentlerin sürdürülebilirlik/sürdürülemezlik krizi, iki hakim kentsel tasarım paradigmasının yeter-sizlikleri içinde açıkça gözlenebilen bir tasarım krizidir: Bunlardan;

- biri aşırı ölçüde görsel güzelliğe odaklanan-Sitte'den Bacon'a, Kriers'e ve Yeni Kentleşme hareketine kadar uzanan 'gelenekçiler';

- diğeri aşırı ölçüde dolaşım ve arazi kullanım etkinliğine odaklanan-Cerda ve Hausmann'dan, Garnier, Sant Elia ve LeCorb'a, Rem, Tschumi ve Hillier'e uzanan 'modernistler'

Günümüzde, çoğu kentsel tasarımcı ve plançı hala, yukarıda anlatılan paradigmalardan birinde (veya her ikisinde birden) çalışmakta ve sürdürülebilirlik gündemini bir tehdit, tehlike ya da içinden çıkılmaz bir güçlük olarak görmekte-dirler. Kentlerin tasarımındaki temel eksiklik, mevcuttaki tasarım anlayışlarının ekoloji ve termodinamik kanunlarını yok saymalarıdır. Bugünün kentleri, bizim kurduğu ve işlettiği biçimleriyle birer entropi fabrikalarıdır. Kent için; kenti bir ekosistem (ve bir peyzaj), ya da daha açık biçimiyle doğal süreçleri taklit eden ve bir anlamda kendi metabolizmasını büyük ve doğal olan ekosistemin taşıma kapasitesi içinde besleyen yapay bir ekosistem olarak kabul eden, yeni bir tasarım paradigmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

2) Peyzaj Şehirciliği (Landscape Urbanism)

C. Waldheim; J. Corner; R. Weller peyzaj kentleşmesi kuramında peyzajı; yayılan kenti algılamak, analiz etmek ve kavramak için en iyi araç olarak önermektedir. Bir başka deyişle, peyzaj mimarlarının doku ve süreç haritalamaları gibi geleneksel araçları, kentin ekolojisinin etkin analizi ve sunumu için ihtiyaç duyulan araçlardır. Peyzaj şehirciliği, kenti üst ölçekte fiziksel olarak şekillendirmekte, ancak tekil kentsel projeler düzeyinde henüz etkin olamamaktadır. Peyzaj şehirciliğine olumlu örnekler olarak Field Operations'ın New York Şehri Staten Adası'ndaki Fresh Kills Park tasarımı ve Morphosis'in 2012 yılı için tasarlanan New York Olimpik Köyü verilebilir.

Planlama, mimarlık, peyzaj mimarlığı ve mühendislik olmak üzere dört alandan gelen 'kentsel tasarımcılar' dünyayı kurtarma görevlerini, üst

ölçekte 'peyzaj şehirciliği', alt ölçekte ise; 'yeşil ve akıllı' tasarım ilkelerini uygulayarak gerçekleştirebilirler.

3) Eko-Tek Tasarım

Ekolojik tasarım düşüncesi, sadece daha fazla doğa değil, aynı zamanda daha fazla teknoloji -daha fazla 'temiz-yeşil' teknoloji ve daha fazla 'akıllı teknoloji'- demektir. Farklı bakış açılarına ve gündemlere rağmen, plançılar, mimarlar, peyzaj mimarları ve mühendisler, diğer üç perspektifin değerini ve ilintisini kabul etmekte, ancak eko-tek tasarım için bir arada çalışmayı henüz tam anlamıyla gerçekleştirilememektedirler.

Bir arada çalışmak için, şunları paylaşmak ve kabul etmek zorundadırlar:

- kentin ne olduğuna dair ortak bir algı (yapay bir ekosistem)
- kentin ekolojik bir bakış açısıyla nasıl çalıştığı (kent metabolizması)
- kentin nasıl çevresel olarak sürdürülebilir olacağı (bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak kent metabolizmasını izlemek)
- "yeşil ve akıllı" olarak adlandırılan temel tasarım paradigması (tasarlanmış kentsel projenin sadece kaynak etkin veya kaynak üreten değil, aynı zamanda gelişmiş bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak, yeşil süreçleri ve davranışları destekleyen geribildirim döngülerine olanak veren bir yapıda olması).

Kent bütünü için stratejik fiziksel planlamanın yer aldığı üst ölçekte yeşil ve akıllı planlama paradigması, kentleri ekolojije duyarlı bir planlama ve tasarım ile ele alan geniş bir kuram olan peyzaj şehirciliğinin bir parçası olarak ortaya konulmaktadır. Peyzaj şehirciliğinin dayandığı temel fikir, kentlerin tasarımının yaratıcı bir biçimde kentlerin sahip olduğu orijinal peyzajın ekolojik süreciyle ve yapısıyla temellendirilmesidir.

Kentlerin bütünsel yapısı (ya da bir bölümü) kurgulanırken, dört tasarım dalının her biri kendi ilgi başlıklarını sürdürülebilir ve ekolojik teknolojik kent yaklaşımını uygulayabilirler:

- Mimarlar: "yeşil binalar"
- Peyzaj Mimarları: sadece dekoratif ve rekreasyonel değil "işleyen kentsel açık alanlar"
- Mühendisler: kamu yararının gözetildiği "yeşil altyapı"

- Plancılar: kentsel metabolizmayı model-
lendiren ve izleyen "mekansal gelişme
stratejileri"

Uygulanmış yeşil kent projelerine bir örnek
olarak; ZED Factory/Bill Dunster-Beddington
ZED Housing, Londra verilebilir.

Eko-Tek Yaratıcılığı

Yeşil kentlerle ilgili çözümlere olan talep giderek
artmaktadır. Sürekli gelişen bu endüstride kaza-
nan ve yüksek karlar elde edecek olanlar tedarik
ve ihracat bilgisine sahip olanlar olacaktır. Kali-
forniya'daki temiz teknoloji patlaması, ya da AB
ve ABD'deki temiz enerji jenerasyonu, enerji ve
su koruması, atık yönetimi, sıfır karbon ekonomisi
gibi yaklaşımlar incelendiğinde, kazanan endüstr-
rilerin bunlar olduğu görülmektedir.

Bu durumda kentlerin ne yapması gerekmektedir?
Yeni fikirler öncelikle çevre, bina ve inşaat
teknolojilerini akıllı teknolojilerle birleştirmeye
odaklanmalıdır ve bunların bütün kentsel mekana
yayılmaları için gerekli uygulamalara öncelik
verilmelidir. Sürdürülebilir kentsel tasarımın,
neye benzediğini, nasıl işlediğini ve ne kadar

maliyetli olacağını fiziksel olarak gösteren, sür-
dürülebilir tasarıma örnek olabilecek açıklayıcı
projeler, endüstrinin yeniden yapılandırılmasının
temel taşları olacaktır.

4) Sonuç: Eko-Tek Kentler Gelmek Üzere

Genel Sistem Teorisi (von Bertalanffy) ve Siber-
netik(Wiener) jargonuna göre, kentlerimiz sür-
dürülebilir değildir, çünkü akıllı değildir. İyi bir
çevresel bilgi ve geri bildirim olmadığı için gerek-
tiğinden fazla tüketmektedirler ve çok kirlenmiş-
lerdir. Burada yapılması gereken, çevreyle ilgili
verilen kararlar ve hareketler için geri bildirim
mekanizmasının geliştirilmesi ile kentleri daha
akıllı hale getirmektir. Güvenilir ve ucuz akıllı
teknoloji sunumu ve temiz teknoloji yatırımları ile
bunu gerçekleştirebilme ihtimalimiz daha yüksek
hale gelmiştir ve bu anlamda kentsel sistemlerin
ve alanların eko-tek yaklaşımıyla yeniden tasar-
lanması da çoktan başlamış durumdadır.

Peyzaj şehirciliği kuramında ve pratiğinde yeşile
ulaşmak için akıllı teknolojiyi kullanmak çok
önemlidir. Metropolitan alan ve nazım imar planı
gibi üst ölçeklerdeki kentsel gelişmede peyzaj



Katı Eko-Tek Yaratıcılığına Bir Örnek: Sanyo'nun Solar Ark'ı, Japonya

şehirciliği en iyi yol olarak ortaya çıkmaktadır. Peyzaj şehirciliğinde odaklanılan nokta, “ne”yin, “nerede” ve “ne zaman” yapılacağıdır; belirli bir binanın, donanımın, aygıtın ve birimin “nasıl” tasarlanacağı sorusuna ilişkin daha az öngörüye sahiptir. Alt kentsel ve bölgesel peyzajın güncel kullanımlar sonucu bozulmalarında, peyzaj şehirciliği kuramı ve pratiği tek başına sürdürülebilir kentsel gelişmeyi sağlamak için yeterli olamamaktadır. Burada peyzaj şehirciliğinin uygulamasının yapay zeka tarafından desteklenmesi önem taşımaktadır.

Tüm bunlar değerlendirildiğinde; işlevsel olan ve pratikte sürdürülebilir kentsel gelişmenin, teknoloji ve ekolojinin (doğal sistemler/peyzaj) mutlu birliktelikleri ile oluşması tavsiye edilmektedir. Bu da peyzaj şehirciliğinin ve eco-tek tasarımların bir araya getirilmesiyle başarılabilir. Geleceğin sürdürülebilir kentinin canlandırılmasında en iyi yol eco-tek peyzajın göz önünde bulundurulmasıdır.

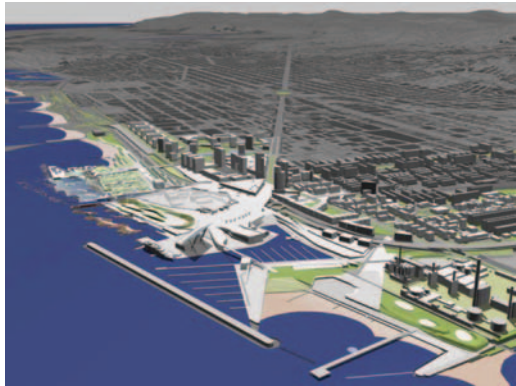
Daha fazla örnek için: 1) Masdar City, UAE, 2) Dongtan, China, 3) Energy City, Qatar ince-
nebilir.

Ekolojik Kent Planlama ve Yapı-Proje alanı: Viikki-Helsinki

Markku Siiskonen (Şehir Planlama Departmanı Proje Koordinatörü) Helsinki Belediyesi, Finlandiya

Viikki, başkent Helsinki'nin 9 km batısında yer almaktadır. Viikki için nazım plan hazırlama çalışmaları 1989'da başlamıştır. Bu çalışmaların başlangıç noktasını, üniversite alanının bir bilim parkı ve büyük bir konut alanı ile büyütülmesi fikri oluşturmaktadır. Nazım plan çalışmalarında, yoğun konut alanları ana karayolunun yakınına konumlandırılmış, tarihsel ve kültürel değeri olan açık alanlar yeşil alan olarak değerlendirilmiştir. Ortaçağlardan beri tarım yapılan alanlarda tarım faaliyetinin sürdürülmesine karar verilmiş, ayrıca bu alana Helsinki Üniversitesi'nin bir uygulama ve araştırma çiftliği kurulmuştur.

Beş etaplan oluşun ve 2012 yılında tamamlanacak olan proje ile birlikte Viikki'de 6000 işyeri, 6000 öğrenci konutu ve 16.000 konut yeracaktır. Viikki projesinde planlanan en büyük konut alanı Latokartano'dur. Alanda apartmanlar, düşük yoğunluklu konutlar, sıra evler ve ikiz



PLANLAMA
2008/1-2

Uluslararası Kabul Edilmiş Bir Katı Eko-Tek Kentsel Tasarım Raporuna Örnek: Pergola Fotovoltaica, World Forum Waterfront Park, Barcelona, 2004.

evler olmak üzere çeşitli tipolojilerde konutlar yer alacaktır.

Eko-Viikki projenin ikinci etabını oluşturmakta ve proje alanının güneyinde yer almaktadır. Eko-Viikki, Viikki nazım planında deneysel ekolojik konut alanı olarak adlandırılmaktadır. Burası, deneysel pilot projelerin ve sürdürülebilir inşaat tekniklerinin denendiği bir test alanı olarak kurgulanmıştır.

Eko-Viikki'nin detaylı planı, düzenlenen bir mimari yarışma sonucu elde edilmiştir. Kazanan projede kentsel yapı ekolojik ilkeler ile şekillenmektedir. Bu ilkeler:

- Yeşil alanların, 'yeşil parklar' şeklinde yapı alanlar arasına girmesi.
- Yapılı alanlar ile açık alanlar arasındaki bitkilendirmenin rüzgar koruma bölgesi olarak işlev görmesi.
- Yapıların çoğunluğunun en uygun biçimde güneye yönlendirilmesi.
- Alandaki kat yüksekliklerinin çeperde alçak, merkezde yüksek olması. (Bu sistem rüzgârı azaltmaktadır)

olarak sıralanabilir.

Eko-Viikki projesi 2004 yılında tamamlanmış ve bugün 2000 kişinin yaşadığı bir yerleşim yeri haline gelmiştir. Eko-Viikki'deki yapılar belirlenen ekolojik ölçütleri asgari düzeyde sağlamaktadır. Asgari düzeyde istenen ekolojik ölçütlerin maliyete olan etkisi, toplam yapı maliyetinin %5'i olacak biçimde tanımlanmıştır. Diğer ölçütler beş başlık altında toplanmıştır: kirlilik, doğal kaynakların kullanımı, sağlık, biyo-çeşitlilik ve gıda üretimi için olanaklar. Her bir başlık altında 16 ölçüt bulunmaktadır. Viikki'deki her bir alt projeye ekolojiye verdiği öneme göre 0 ila 2 puan arasında puan verilmiştir. Yapı izni alınabilmesi için her bir alt projenin minimum değere ulaşması gerekmektedir. Minimum düzey, geleneksel yapılardan daha iyi bir düzeye erişmesi anlamına gelmektedir. Örneğin, ısıtma sistemi geleneksel yapılara göre %34 daha az enerji sarf etmeli, 2 puan alabilmesi için enerji kazanımı %59 seviyesine ulaşmalıdır. Bu konuda belirlenen ölçütler ekolojik düzeye erişme ölçütleridir. Ancak proje nasıl erişileceğine dair bir tanımlama içermemektedir. Bunun sebebi de, geniş bir bakış açısında tek bir çözüm yerine pek çok çözümün olabileceğine inanılmaktadır.

Viikki projesinin asıl amacı, yapıların inşaat ve tamirat aşamasında doğal kaynakların kullanımında tasarruf sağlamaktır. Bu amaca erişmek için yenilenebilir doğal kaynakların kullanımını teşvik etmek, dönüşümü sağlamak, ısıtma, enerji, elektrik ve su kullanımını azaltmak önem taşımaktadır. Diğer önemli konular, sağlıklı yapı malzemesi kullanmak ve sağlıklı iç mekan iklimi oluşturmaktır.

Eko-Viikki projesindeki parselasyon tamamen deneysel ekolojik çözümlere göre yapılmıştır. Ayrıca yapıların geleneksel yapılara göre daha kalın yalıtım malzemeleriyle donatılması ve pencerelerde daha yüksek kalitede yalıtım ile dışarı kaçan havayı engelleyerek ısı kazanımı hedeflenmiştir. Bunlar dışında diğer ortak uygulamalar; her bir konut biriminin su tüketimini ölçen ölçüm cihazları, yalıtımlı camlı balkon ve teraslar, suda tasarrufu sağlayan armatürler ve bahçelerde yağmursuyu kullanımına olanak veren altyapının bulunmasıdır.

Finlandiya'da kentlerde merkezi ısıtma standartları, bu Eko-Viikki'de de sağlanmıştır. Finlandiya'da güneş enerjisi kullanımı çok yaygın değildir, çünkü özellikle kışın ısıtım çok düşüktür ve güneş 50 derecelik açının üstüne çıkmamaktadır. Ancak, Viikki'deki konutların en belirgin ekolojik özelliği güneş enerjisi kullanımına olanak vermeleridir. Eko-Viikki'de güneş enerjisi kullanımına dayanan iki adet ısıtma tesisi alanı ve bir adet güneş enerjisinden elektrik elde etme alanı bulunmaktadır. Güneş enerjisiyle ısıtma alanı 9 yapı bloğu ve 412 konut birimine hizmet vermektedir.

Güneş enerjisi, genel kullanım ve banyo kullanımı için ısıtma amaçlı kullanılmaktadır. Güneş kolektörleri evin yıllık sıcak su ihtiyacının 1/3'ünü karşılamaktadır. Bu da, toplam yıllık ısıtma ihtiyacının %10'una denk gelmektedir. Viikki'de güneş enerjisinden elektrik elde edilen bu yapılarda, güneş panelleri balkonlara konulmuştur. Yazın, güneş enerjisi panelin ızgara dokusunu beslemekte, kışın da geri vermektedir. Bu sistem ile yapının havalandırma, asansör, aydınlatma gibi enerji ihtiyaçlarının ortalama olarak %20'sini karşılamak mümkün hale gelmiştir.

Projenin yapı uygulama yönetmeliğine göre ısıtımda enerjiden tasarruf etmek zorunluluktur, ancak bu zorunluluk aynı zamanda yaşam

kalitesini de arttırmaktadır. Viikki'deki tüm konutlar camlı balkonlara ya da teraslara sahiptir. Yenilenebilir doğal bir kaynak olarak ahşap, çerçevelerde ve alçak katlı yapıların cephelerinde kullanılmaktadır. Ahşap kullanımı çok katlı yapılarda da yaygınlaşmaktadır.

Projede uygulanan ve 'yeşil parmaklar' adı verilen yeşil sistem, ekolojik kent için iyi bir deneme olmuştur. Bu alanlar bahçecilik yapmada, yağmursuyu toplama ve sulamada kullanılmaktadır. Bu alanlardan elde edilen bahçe atıkları da gübre olarak kullanılmaktadır. Viikki'nin toprağı killidir, bu nedenle toprak suyun küçük bir kısmını emmektedir. Bu durumdan kaynaklanan

yüzeysel suyu kaçırmayı engellemek için çevre dostu yöntemler geliştirilmiş, konut aralarındaki yeşil parmaklar ile suyun kaçıışı yavaşlatılmış ve açılan oluklar yardımı ile parsellerdeki kaçış Eko-Viikki alanının yanına açılan kanala yönlendirilmiştir. Kanallar ve bitkilendirmeyle su akışı yavaşlatılmış, aynı zamanda suyun doğal koruma alanına ve denize ulaşmadan kalitesinin yükseltilmesine uğraşmıştır. Sistem yağmursuyu kuyuları ve el pompalarını da içermekte ve konut sahipleri bahçe sulamasında yağmur suyunu kullanabilmektedir. Ayrıca alandaki bitkilendirme; kuşların, küçük hayvanların ve böceklerin korunmasını da sağlamıştır.



Eko-Viikki projesinin öncü bir proje olmasının sebebi, sonuçların iyi bir şekilde değerlendirilmesi ve eko-ölçütlerinin sağlanmasıdır. Proje kapsamında ısıtma için harcanan enerji, elektrik ve su tüketimi ile oturanların atık miktarı izlenmektedir. Bu gözlemler sonucunda Eko-Viikki'deki konutlarda geleneksel konutlara göre ısıtma için harcanan enerjinin 35% oranında düşürülmüş olduğu gözlemlenmiştir. Elektrik tüketiminde, yıllık gider m² başına 45kWhsaat olarak hedeflenmiştir. Ancak elektrik tüketimini evdeki bireysel alışkanlıklara, elektrikli aletlerin türü ve sayısına göre değiştiğinden tüketim değerleri farklılaşmaktadır. Su kullanımında ise, kişi başına günlük 125 litre fazla olmaması hedefi bulunmaktadır. Bu rakam geleneksel sistemlerde gerçekleşen su tüketiminin yaklaşık %22 altındadır. Su tüketimi de aile büyüklüğüne ve küçük çocuk sayısına göre oldukça değişmektedir. Ancak yine de projede öngörülen kişi başına 125 litre hedefine ulaşılmıştır. Su sayaçları ve gerçek tüketime göre faturalandırma sayesinde tüketim gün geçtikçe azalmaktadır.

Konut alanının ekolojik sürdürülebilirliği insanların yaşam biçimlerine bağlıdır. Ekoloji alternatif bir yaşam biçimi değil, herkesin yaşam biçiminin doğal bir parçası olmalıdır. Viikki projesi, Helsinki Belediyesi'ne ekolojik inşaat çözümlerini araştırma ve geliştirmeye olanak tanımış ve bunları gerçek hayatta test etme imkanı vermiştir.

Malmö-Batı Limanı'nda Sürdürülebilir Gelişme

Kerstin Akerwall, (Şehir Planlama Departmanı Müdürü) Malmö Belediyesi, İsveç

Malmö, Kuzey Avrupa'da yer alan ve 300.000 nüfusa ile İsveç'in 3. büyük kentidir. 2000 yılında inşa edilen ve Malmö'yü Danimarka'nın başkenti Kopenhag'a bağlayan köprüyle birlikte erişim hızlanmış, iki kent arası trenle 20 dakikaya düşmüştür. Kopenhag'a erişimin hızlanmasıyla birlikte; yaşam koşullarının ve kiralarnın daha uygun olduğu Malmö'ye işyeri ve firma açma talebi artacaktır.

Batı Limanı bölgesi Malmö'de 6000 kişiye istihdam sağlayan bir tersane alanı ve okyanus üzerinde bir dolgu alanıdır. 1970'lerde tersane-deki üretim yavaşlamış, 1987'de ise tamamen durmuştur. Günümüzde, ancak 300 işçinin çalıştığı

rüzgar enerjisi tesisleri, demiryolu ekipmanları üretim tesisleri ve nükleer sanayi için ürünler üreten küçük bir üretim yeri kalmıştır.

Tersane alanı terk edildikten sonra, alan Saab marka arabaların üretim alanı haline dönüştürülmüş, ancak bu durum birkaç yıl devam edebilmiştir. Saab da alanı terk ettiğinde, alan kente kullanılmayan önemli bir kaynak haline gelmiştir. Malmö kenti, tersanenin kapanması ile birlikte çok fazla göç verdiğinden hiç kimse kentte yeni bir yatırım yapmaya cesaret edememiştir. 1990'larda belediye tersane alanına yeni bir üniversite yaparak, kenti canlandırmak istedi ve 1998'te Malmö Üniversitesi bu alanda kuruldu. Üniversite; Batı Limanı'nı çekim noktası haline getirmeyi başardı ve 2002 yılında Bo01 adını alan bir konut alanı sergisi açıldı. O tarihte sergi alanının dışında önemli bir yapılaşma görülmemekteydi.

Batı limanı bölgesi; Malmö'nün kuzeyinde, Malmö tarihi kent merkezi ve tren garına 10-15 dakika uzaklıktadır ve bugün toplamda alanda 200 işyerinde 8000 kişi çalışmaktadır. Bölgede yürütülen planlama çalışmasındaki ana amaç 2035 yılında batı limanını kent çekirdeğine bağlamaktır. Planda Limanın tren garına bakan kuzey kısmının yoğun bir karma kullanım alanı olması ve konut, işyeri ve ticari aktivitelerle donatılması önerilmiştir. Yapılacak tüm işnaatlar, sürdürülebilirliğin 3 bileşeni olan ekonomik, ekolojik ve sosyal sürdürülebilirliği sağlamak zorundadır. Alanda kurulan eğitim fakültesine ek olarak, alanın doğusunda üniversitenin ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile konut ve işyerleri inşa edilecektir. Tersane alanına İsveç Ulusal Televizyonu'nun taşınmasının ardından, alan ve çevresine film ve grafik konularında uzmanlaşmış, TV ve film yapımı eğitimleri için medya kümesi oluşturma fikri geliştirilmiştir. Turning Torso adı verilen ve İspanyol mimar Santiago Calatrava'nın eseri olan yüksek, kule biçimli yapı, Malmö ve Batı Limanı'nın simgesi haline gelmiştir. Batı Limanında, alanda oturanların kullanabileceği, küçük teknelerin bağlandığı bir de liman bulunmaktadır. Yapıların zemin katlarında bulunan restoran, dükkan ve diğer ticari kullanımlar alana gelen ziyaretçi sayısını arttırmaktadır.

Sürdürülebilir gelişmeye doğru adımlar

İsveç ve Malmö'de 1970'lerde başlayan sürdürülebilir gelişme anlayışının adımları, dört grupta

**PLANLAMA
2008/1-2**

incelenabilir: eko-köyler, örnek projeler-yüzyılım köyü, Bo01, üçüncü nesil sürdürülebilir gelişme ve yeni vizyon arayışları.

Sürdürülebilir gelişmede ilk adımları tamamlayan İsveç'te, sürdürülebilir gelişme adına ikinci adımda yer alan ulusal örnek projenin ilk etabı olan Bo01 yerleşimi, 2001 yılında inşa edilmiştir. Bo01, 24 hektarlık bir alan üzerinde inşa edilmiştir. Alanda 1200 apartman dairesi bulunmakta ve 200 yeni daire daha tamamlanmak üzeredir. Bugün alanda 1700 kişi oturmaktadır ve yakın gelecekte bu nüfus 2000'e yükselecektir. Alan karma kullanımlı bir yapıdır ve inşaat yapımında farklı yükleniciler yer almaktadır.

Malmö bir kıyı kentidir ve uzun bir kumsalı bulunmaktadır. Kentte yayalar, bisikletliler ve teknelerin arabalara göre önceliği bulunmaktadır ve dinlenme alanları ile sakin bölgeler yaratılmıştır. Konfor, eğlence, sürprizler gibi insani ihtiyaçlar düşünlümlü ve genel olarak yüksek bir yaşam kalitesi düzeyinin yakalanması amaçlanmıştır. Yapılı çevrede biçim, renk ve ölçekte çeşitlilik bulunmaktadır. Kent silüetini doğrudan etkileyen Turning Torso isimli 54 katlı kule dışında alandaki yapılar genelde 5 katlıdır.

Yüksek bir yaşam kalitesi düzeyi yakalamak için 'çeşitlilik' anahtar sözcüktür. Alanda biyolojik çeşitliliği sağlamak amacıyla ve kullanıcılar için pek çok su ögesi ve yeşil öge kullanılmıştır. Kamusal alanlar sadece burada oturanlar için değil, tüm Malmö halkı için yapılmıştır ve alanda kapalı sitelere izin verilmemektedir. Parklar, su ögeleri ve yeşil çatılar alandaki yaşam kalitesini arttırmaktadır. Alçak katlı konutların iç kısmında bulunmakta ve bu konutlar deniz kenarlarında bulunan yüksek katlılar tarafından rüzgardan korunmaktadır. Çeşitlilik yaratmak amacıyla alan 20 ayrı yükleniciye verilmiş ve binalar yerli ve yabancı 30 değişik mimarlık bürosu tarafından tasarlanmıştır.

Ekolojik sürdürülebilirlik; enerji sistemleri, atık sistemleri, yeşil alanlar, yolculuk tipinde değişiklik ve alandaki trafiği azaltmak için hareketlilik yönetimi gibi değişik ölçütlerin bir araya gelmesiyle başarıya ulaşmıştır. Binalar çevre dostu yöntemlerle inşa edilmiş ve alan sağlıklı hale getirilmiştir. Kullanılan enerji %100 yerli ürettir ve yenilenebilir. Elektrik üretimi, rüzgar enerjisi ve güneş enerjisi ile sağlanmakta-

dır. Akiferler, deniz suyuyla çalışan ısı pompaları ve güneş enerjisi yardımıyla ısı üretilmektedir. Soğutma için de ısı pompası ve biyogazdan yararlanılmaktadır.

Çevresel hedeflere erişmek için eko-dönüşüm sistemi de bulunmaktadır. Biyolojik atıklar sınıflandırılmaktadır. Kağıt, cam ve karton dönüşüm için ayrılmaktadır. Yiyecek artıkları yeraltı tankında biriktirilmekte, vakum sistemlerine sahip arabalarla toplanmakta, sonrasında da dönüştürülmekte ve enerji için geri kullanılmaktadır. Biyogaz ise bir ögütücü ile toplanmaktadır.

Alanda yeşil önemli bir faktör olarak kullanılmaktadır. Buna göre, yeşil çatılar, duvarlar ve parklar dahil olmak üzere yüzey alanının %50'si yeşil olmalıdır. Yeşil alanların kent kimliğinin önemli bir ögesi olan bir alanda yeşil faktör mutlaka gözetilmelidir. Bu durum biyo-çeşitliliği sağlamada ve kanallarla yüzey suyu toplama işe yararmaktadır.

Alanda çevre dostu ulaşım sistemiyle, bilgilendirici ve ikna edici bir hareketlilik yönetimi kurulmuştur. Bisiklet ve toplu taşıma desteklenmektedir. Malmö Belediyesi firmalara çalışanlarının kullanması amacıyla çok düşük fiyatlarla bisiklet satmakta ve kısa mesafeler için bisiklet kullanımını teşvik etmektedir. Batı Limanına erişimi sağlayan 2 otobüs hattı bulunmaktadır. Alanda arabalara küçük bir park yeri ayrılarak araç kullanımına kısıtlamalar getirilmiştir.

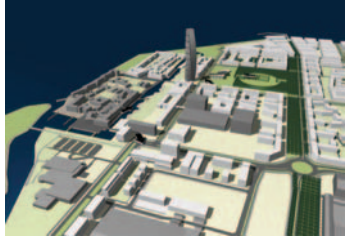
Bugün Malmö'de sürdürülebilir gelişmenin üçüncü adımı kabul edilen üçüncü nesil sürdürülebilir gelişme üzerinde çalışılmaktadır. Sürdürülebilir gelişmenin ideallerini yerine getirmek ve kente gelecekte yürütülecek planlama çalışmalarında kullanmak için uğraş verilmektedir. Bu bağlamda, yeni bir planlama sürecine başlanmıştır. Bu süreçte yükleniciler planlama çalışmasının erken safhalarında süreç dahil edilmektedir. Bu süreçte uygun olarak pek çok insanın karşılayabileceği bedellerde 600 konut inşa edilmiştir. 2007'de oturmaya başlanan konutlardaki yaşayanlarla ve 13 yüklenici ile süreç üstüne görüşmeler devam etmektedir. Yeni süreç olağanüstüülken çıkıp olağan bir süreç haline gelmeye başlamıştır. Sürece dahil olan aktörlerle müzakere yapmak yerine doğrudan işbirliği yapılmaktadır. Yürütülen planlama çalışmasında sosyal ve ekonomik boyut çalışma-

nın odağında yer almakta, çevresel konular ise sürecin bir parçası olarak çalışma yöntemi ve fikirlerde doğrudan kullanılmaktadır.

Bo01 alanı devam eden süreç ile birlikte yaşayanların temel ihtiyaçlarını karşılayabilir bir cazibe merkezi haline gelmek üzeredir. Bu kurgunun değişik küçük ölçekli projelerle, yeşil faktör ve biyo-çeşitlilikle devam ettirilmesi planlanmaktadır. Devam eden süreçte öncelikler; enerji etkin ve iyi yalıtımlı binalar, zehirli olmayan malzemeler, engelliler için erişilebilirlik, güvenli ve uygun fiyatlı kiralık evler olarak sıralanmıştır.

Bundan sonra neler planlanmaktadır? Dördüncü adımda vizyon nasıl kurgulanacaktır? Malmö halkı için alanda daha fazla karma kullanım, açık zemin katlar, su kenarında kamusal alanlar ve küçük ölçekli yapılar sürdürülebilir gelişme anlayışı ile tasarlanmaktadır. Gençler için eğlence ve buluşma alanları olarak yeni mekanlar yaratılması hedeflenmektedir. Eskiden gemilerin yapıldığı bu alanda son yıllarda uluslararası kayak şampiyonasına ev sahipliği yapan Avrupa'nın en iyi kayak parklarından biri yapılmıştır ve bunun gibi mekanların tasarlanmasına devam edilecektir.

Plajlarda, Deniz kenarı olan ve yüzme havuzu bulunan alanlarda, her türlü yaş ve ilgi grubu için daha fazla buluşma mekanının tasarlanması öngörülmüştür. Proje kapsamında çekici, heyecan verici ve sürprizli yapılar yapılmaya devam edilecektir. Batı Limanının güneyinde büyük bir toplanma mekanı olarak konser salonu önerilmiştir. Projede daha çok nüfus ve daha az araba sloganıyla karbon tüketmeyen yaşam alanı yaratmak esas amaçtır. Daha fazla karma kulla-



nım için bina zemin katların kamusal alanlar ile bütünleştiği bir alan hedeflenmektedir. Malmö kentinin ileri safhada daha da sürdürülebilir bir alan haline gelmesi planlanmaktadır.

Her yıl oldukça fazla sayıda ziyaretçinin geldiği bu başarılı projenin sırları nelerdir? 3.5 milyon insanın yaşadığı Öresund bölgesindeki Malmö'nün aynı büyüklükteki diğer kentlere göre avantajlı olmasının temel nedeni bir başkente yakın olmasıdır. Bunun yanı sıra belediye başkanının 'şehir plancısı' olması, plancılık mesleğini en iyi biçimde uygulama çabası ve bu yönde oluşan güçlü politik irade ve 1995'ten bu yana yürütülen güçlü bir vizyon programı ile üniversitenin kurulması diğer önemli etkenlerdir. 1990'dan bu yana dinamik bir ekonomik gelişme içinde yüksek miktarlarda sermayenin yatırıma aktarılmasıyla projenin uygulanması kolaylaşmış ve politik istikrar da süreci hızlandıran bir başka kolaylaştırıcı etken olmuştur. Bu gelişimin devamı için yakın gelecekte bir vizyon programı daha çizecektir.

Ekolojik ve Teknolojik Kentsel Tasarım: Ankara-Güdüll Örneği

Arş. Gör. Dr. Özge ERÇOŞKUN, Gazi Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara

Türkiye'de dünya toplam enerji tüketimine göre daha fazla enerji tüketilmesi, çevreci politikaların göz ardı edilmesi, sera gazı emisyonunun yüksek oluşu, ciddi boyutlara varan küresel iklim değişikliğinin yansımaları, tarım ve orman alanlarının tahribi ve artan ekolojik ayak izine karşı daha güçlü tedbirler alınmaması zorunlu hale gelmiştir. Konforlu, sağlıklı, dünyayı kirliletmeyen, karbon tüketimini en aza indiren, kendi kendine yetebilen yeni yaşam alanlarının ekolojik ve teknolojik olarak tasarlanması ile sürdürülebilirliğe katkıda bulunmak mümkün olacaktır.

Bu çalışmanın ana amacı geleceğin sürdürülebilir kenti için bir yaklaşım ortaya koymaktır. Hipotezi ise 'küçük yerleşimlerde gelişme alanlarının tasarlanması eko-tek yaklaşımla yapılırsa, o yerleşimlerin ekolojik ayak izinin yükselme riski azaltılmış olur' şeklindedir. Alan çalışması için Ankara metropoliten alanı yakınında, ekolojik özelliklerini koruyan Güdüll çimesi, yaşamını hala sürdürülebilir bir biçimde devam ettirebilecek

potansiyele sahip küçük bir yerleşme olması nedeniyle seçilmiştir.

Dünyada bugün ekoloji ve teknoloji, birbirine zit kavramlar olarak görülmektedir. Ekoloji doğal ortamı, teknoloji ise yapay ortamı ifade etmektedir. Eko-köyler, eko-kentler inşa edilmekte, teknokentler, akıllı kentler ve akıllı konutlar tasarlanmaktadır. Ancak hem ekoloji hem de teknoloji içe kapalı, bağımsız sistemler olarak çalışmaktadır. Eko-köy uygulamalarında elektrik, enerji, otomobil ve günlük yaşantıda kullanılan birçok önemli teknolojik konu göz ardı edilmekte, doğa ve tarımla iç içe sosyal topluluklar ön plana çıkmaktadır. Teknokent veya akıllı kent uygulamalarında ise bilgi teknolojileri, akıllı donanımlar, bilgi işleme, üretme ve iletme önemli olmakta, yüksek enerji tüketimiyle ekolojik boyut hiç aklı gelmemektedir. Karşıt gibi görülen bu iki kavramın (ekoloji-teknoloji) uyum içinde birlikteliği ise eko-tek kavramını ortaya çıkarmaktadır.

Bu çalışma, ekoloji ile teknolojinin birlikte olması gerektiğini savunmaktadır. Ekoloji ve teknoloji birleşerek mekana eko-tek kentler olarak yansır. Böylelikle geleceğin doğa ile uyumlu eko-kentine, ekonomik olarak etkin, sosyal uyum içindeki ileri teknoloji kenti de eklenince alternatif bir kent yaklaşımı, yeni ve sürdürülebilir bir kent vizyonu ortaya çıkar. Sürdürülebilir kentsel kalkınma, 20. yüzyılda bilgi işleme ve transferlerini ayrı olarak gören teknolojilerin, 21. yüzyılda bütünleşmesiyle daha verimli bir ekonomiyi, daha bilgili ve birbirine bağlı bir toplumu beraberinde getirirken kentsel kaynakların yönetimini de geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Küresel ısınmaya, su kaynaklarının ve fosil yakıtların tükenmesine, ormanların yok olmasına, hormonlu gıdaların artmasına, kentlerin büyüyecek yayılmasına ve yükselen ekolojik ayak izine karşı köklü çözümler getirilmesi zorunludur. Bu ortamda kentlerin sürdürülebilirliklerini korumaları veya bozulmuş olanları iyileştirilmesi oldukça zor görülmektedir. Özellikle metropoliten alanların sorunlarının katlanarak artacağı söylenebilir. Metropoliten alanların yakınında, bir takım özelliklerini koruyan yerleşmeler sürdürülebilir yaşam şansını hala devam ettirebilecek potansiyele sahip küçük yerleşmelerdir. Bir yandan ekolojik değerler korunurken diğer yandan teknolojinin tüm nimetlerini kullanıla-

bileceği bu yerleşimler, eko-tek yerleşimler için aday alanlardır.

Örnek çalışma alanı olarak Ankara'nın kuzeybatısında yer alan Gütütlü ilçesi merkezi seçilmiştir. Kirmir Vadisi'nde yer alan Gütütlü ilçe merkezinin seçilme nedeni, İç Anadolu Bölgesi'nde yer almasına rağmen ılıman iklim özelliklerine sahip olmasıdır. Ayrıca mevcutta doğal sit, kentsel sit ve arkeolojik sit alanlarının olması, zengin flora-fauna çeşitliliği, organik ürünler, geleneksel kent dokusu, uygun nüfus, yaya erişiminin kolay sağlandığı kompakt yapısı ile tarımın ve çiftliklerin ön planda olduğu bir yerleşim alanının seçilmesindeki diğer etkenlerdir. Bunlara ek olarak, Gütütlü ekolojik konulara başta yöneticileri olmak üzere yerel halkın katılımının yüksek olduğu bir yer olması ve teknolojilere meraklı, yatırımcı, işbirlikçi, yeni projelere sıcak bakan, uygulayıcı ve konut talebi bulunan halkı ile eko-tek yerleşim olmaya aday bir yerleşimdir.

Eko-tek gelişme alanında söz konusu yerleşimin hedef kitlesi: Gütütlülüler; alanda yaşayan ve konut ihtiyacı olan herkes, memur, işçi ve öğrenciler, Ankara'da oturan ve memleketine dönmek isteyen Gütütlülüler, emekliler, ev-ofis çalışabilecek, Gütütlü'de yaşayıp buradan işlerini takip edebilecek meslek gruplarındaki kesimler (yazar, editör, ressam, çevirmen, sanatçı, bazı üst düzey yöneticiler vb.), Ankara çevresinde doğaya dönüp toprakla uğraşmak isteyen ancak çağın gerisinde kalmak istemeyen, büyükşehir stresinden kaçan, sakin yaşamı özleyen kişilerdir.

Bu araştırma kapsamında önce eko-tek yerleşim için ekoloji, kentsel ekoloji, ekolojik tasarım, teknolojik kentler vb. konularda yazın taraması yapılmış internet vb. kaynaklar incelenmiş, derlenmiş, dünya örnekleri ortaya konmuş ve örnekler AB sürdürülebilirlik ölçütlerine göre incelenerek karşılaştırmalı tablolar hazırlanmıştır. Örnek alan çalışması için ise her türlü analog ve dijital pafta, harita, plan, hava fotoğrafı, diğer görsel, istatistiksel ve sözel bilgi ilgili kurumlar ve alan çalışması yardımıyla toplanmıştır. Bu kapsamda Gütütlü'nün ekolojik ve teknolojik sorunları, potansiyelleri ortaya konulmuş, GZFT analizi yapılmış, örümcek ağı analizi ve ekolojik ayak izi hesapları gerçekleştirilmiştir. Eko-tek yerleşim için alan envanterinde yer alan doğal veriler (yüksekti, eğim, baki, drenaj, rüzgar, arazi örtüsü,

toprak sınıfları) ile arazi kullanımı ve teknik alt-yapı analizleri kullanılarak coğrafi bilgi sistemleri (CBS) aracılığı ile tematik haritalar ve 3 boyutlu modeller hazırlanmıştır. Bu tematik vektörel haritalar CBS yardımıyla yatay ve dikey hatlar sistemine çevrilerek puan esasına göre derecelendirilmiş, elek analizi yapılarak, eko-tek yaklaşımla tasarlanması düşünülen gelişme alanı ve mevcut yerleşimi destekleyecek çevre ve iletişim teknolojileri tesislerinin kurulacağı alanlar belirlenmiştir. Yine CBS kullanılarak Gütütlü gelişme alanı yer seçimi çalışması yapılmıştır. Sonrasında da belirlenen gelişme alanı için eko-tek tasarım rehberi oluşturulmuştur.

Eko-tek tasarım rehberinde yer alan 6 başlık şöyledir: 1) Eko-tek alan tasarımı, 2) Eko-tek yerleşimde ulaşım, 3) Eko-tek yerleşimde teknoloji, 4) Eko-tek yerleşimde altyapı, 5) Eko-tek yerleşimde yapı tasarımı, 6) Eko-tek yerleşimde yeşil alanlar ve kentsel tarım alanları. Bu rehberde sürdürülebilir tasarım için yönerge ve eylemler, eko-tek yaklaşım stratejileri, seçenekler, bunların amaçları, varsa kısıtlılıklar, ne şekilde başarılabileceği yönündeki çalışmalar, bir sistematik içerisinde altı ana eko-tek tasarım ögesiye göre amaç, performans hedefi, strateji, bu stratejiye ulaşmada izlenecek yöntem ve performans ölçütü, şekiller, fotoğraflar, çizimler, tablolarla desteklenerek sunulmuştur.

Verilen sayısal değerler sonucunda yüzdelere ne kadar tasarruf sağlanabileceği ortaya konulmuştur. Bu tasarruflar ekolojik ayak izinin düşürülmesinde önemli rol oynamaktadır. Ayrıca bazı çevre teknolojilerine ait uygulamalarla ilgili maliyetler de verilmiştir. Eko-tek tasarım rehberinde TSE standartları esas alınmıştır. Ayrıca EMAS, LEEDS, ISO ve AB standartlarına da yer verilmiştir. Türkiye'de alanında bir öncü olarak tasarlanan eko-tek tasarım rehberi, yerel yönetimler, plancı ve tasarımcılar, uygulayıcılar ve ilgili herkesi bilinçlendirici ve yol gösterici bir araçtır.

Türkiye'de eko-tek planlama ve tasarım anlayışına karşı hala belli engeller göze çarpmaktadır. Yerel yöneticiler ve plancılar bu konuda henüz yeterli bilgiye sahip değildir. Eko-tek tasarımın yatırım maliyeti görece olarak yüksektir. Yapılan çeşitli çalışmalardan elde edilen sonuçlar tam olarak ortaya konmamış ve kamuoyuyla paylaşılmamıştır. Bu konuda yöneticiler, üniversite,

STK ve özel sektör işbirliği gerekmektedir. AB adaylığı sürecinde Ar-Ge çalışmalarıyla çevre ve tarım konuları desteklenmeli, teknolojinin de yer aldığı eco-tek yerleşim uygulamalarına başlanmalıdır.

Bu kapsamda ülkede yenilenebilir enerji, organik tarım, çevre ve teknoloji gibi konularda da yasal düzenlemeler bulunmasına rağmen halihazırda tam olarak uygulanamamaktadır. Yenilenebilir enerji konusunda hazırlanan mevzuatta yabancı

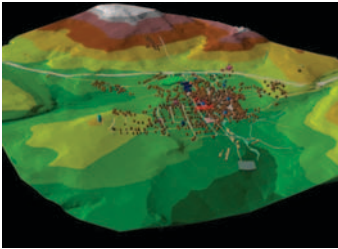
sermaye teşvik edilmektedir. Ancak yatırımların gerçekleştirilebilmesi için yerel girişimleri de destekleyecek mevzuat değişikliklerine gidilmesi gerekmektedir.

AB yönergeleri ve kentsel çevre stratejileri doğrultusunda, sürdürülebilirlik göstergelerine göre yerleşimler irdelenmeli; ekolojik ayak izleri hesaplanmalıdır. Ekolojik ayak izi hesapları tüm ilgili yasa ve yönetmeliklerde yer almalı, hesaplamalar için gerekli olan tüm üretim ve tüketim istatistikleri ilgili kurumlarca toplanıp paylaşımına açılmalıdır. Güdül ile benzer özellikler gösteren yerlerdeki gelişme, bu çalışmada çerçevesi çizilen eco-tek tasarım rehberi ile yönlendirilerek ekolojik ayak izlerinde düşüş sağlanabilir ve bu tarz küçük eco-tek yerleşimler ile metropoliten kentlerin üzerindeki baskı azaltılabilir.

Planlama ve tasarım sürecinde rehberde tariflenen coğrafi bilgi sistemleri ve kent bilgi sistemleri yardımı ile oluşturulan coğrafi veri altyapısının kiosklar ile paylaşımı yerel yönetimlerde e-belediye, merkezi yönetimde e-devlete geçiş sürecinde önemli bir adım olacaktır. Bunun sağlanabilmesi için ülkede ulusal düzeyde kent planlama revizyon programı yapılmalıdır. Bu programın çoklu bir işbirliğiyle işlenmesi gerekmektedir.

Ayrıca eco-tek tasarım rehberinde yer alan stratejik bir bakış açısıyla belirlenmiş performans hedefleri ve ölçütleri şehirçilikle ilgili mevzuatta yer almalı ve planlama hiyerarşisinde tasarım boyutu göz önüne alınmalıdır.

Yapılan bu çalışma ile enerji, ekoloji ve çevre konusunda çözümler ortaya konmuştur. Enerji tasarrufu sağlamak ve hava kirliliğini önlemek üzere yenilenebilir kaynakların kullanılmasının; biyolojik çeşitliliğin, doğal çevrenin ve üretken alanların korunmasının ve tüm bunların sonucunda ekolojik ayak izi azaltılmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Bu çalışma ile küçük yerleşimlerde uygulanabilecek eco-tek tasarım ilkeleriyle küresel düzeyde ekolojik sorunların çözümüne katkıda bulunmaya çalışılmıştır.



Biyoetik Bir Değer Olarak Kent Kültürü Ögelerinin Sağlıklı Kentlerde Yansıması¹

Nesrin ÇOBANOĞLU*, Sibel GAZI**

Giriş

Günümüzde dünya nüfusunun yarısını barındıran kentler, çevresel eşitsizliklerin en çok yaşandığı ve çevre haklarının en çok çiğnendiği mekanlar haline gelmiştir. Bu yazının temel savı, sağlıklı bir kent için biyoetik bir değer olarak kentte yaşayanların içselleştirerek yaşatacağı bir kent kültürünün yaratılması ve sürdürülebilmesinin mümkün olduğudur. Yazıda böyle bir kent kültürünün dayanması gereken temel ögeler ele alınmaktadır. Bu, aynı zamanda kent kültürünü oluşturan kentlilerin benimsediği ve uyguladığı bir yaşam etiğinin kente ve kentten yaşama yansıması olarak değerlendirilmektedir.

Kültürün tanımlarından birisinin, “ideal veya idealleştirilmiş kurallar sistemi” (1) olduğu hatırlanırken, kent kültürü ögelerini, idealleştirilmiş kentsel kurallar sisteminin yapıtaşları olarak kabul etmek mümkündür. Bu yazıda, ekonomi, demokrasi ve adalet, sağlık, çevre bilinci, yerel yönetimler, kent planlama, eğitim, sanat, kitle iletişim araçları ve din kent kültürünün ögeleri olarak ayrı ayrı ele alınmaktadır. Kent kültürü kavramı, kentten kente ve hatta aynı kentin içinde çeşitlilik gösterecektir.

Yazının sonucunda, birbirinden farksız, standartlaşmış kentlere ulaşmak kastedilmemektedir. Aksine, kendi özgünlüğünü korumakla beraber, bir kentin sağlıklı kenteleşmeyi yaşayabilmesi

için sahip olması gereken temel ögeleri taşıması gerektiği savunulmaktadır. Bu ögelerin birbirini tamamlamış ve bütünlüğündeki farklılıklar her kente özgü kent kültürünü ortaya çıkartacaktır. Böylece biyoetik bir değer olarak geçmişten günümüze aktarılan ve yaşama yansıyan ögelerin korunması ve geliştirilmesi yanısıra, gelecek kuşakları da kapsayan bir biyoetik anlayış çerçevesinde geliştirilecek sağlıklı kentler kavramının temel ögeleri irdelenecektir

Kültür Üzerine

Kapsamlı bir kavram olan kültürü tanımlamak için çeşitli girişimler yapılmıştır. Sözcüğü ele alan Amerikalı iki antropolog, A.L.Kroeber ile Clyde Kluckhohn, 1952’de yaptıkları çalışmada, kültür ve kavramının 164 farklı tanımını derlemişlerdir (1). Bir bilimsel kavramın bu kadar çok tanımı varsa onun tanımlanamayacağını iddia edenler de olmuştur. Ancak kültür sözcüğünün çokanlamlı oluşunun, bizzat başarısının bir nedeni olabileceği göz önünde tutulmalıdır. Zira belirsizliği ya da çerçevesinin sınırlanmasının güçlüğü kavrama derin arzuların ve ölemlerin yönlendirilmesine olanak tanımaktadır (2).

Latince Colere’den türeyen ve tarım anlamına gelen cultura sözcüğünü ilk kez Voltaire, insan zekasının (esprit) oluşumu, gelişimi, geliştirilmesi anlamında kullanmıştır(1). Sözcük buradan

* Doç. Dr.,
Gazi Üniversitesi,
Tıp Fakültesi

** Gazi Üniversitesi,
Tıp Fakültesi

¹ 13-15 Kasım 2008’de Türkiye Biyoetik Derneği tarafından Ankara’da düzenlenen “Tıbbi Etikten Biyoetiğe” konulu V.Tıp Etiği Kongresi’nde “Çevre Etiği” başlıklı oturumda sözel bildiri olarak sunulmuştur.

Almanca'ya geçmiş ve 1793 tarihli "Adelung Sözlüğü"nde kültür: "Bir insanın veya bir halkın bütün manevi ve ahlaki güçlerinin soylulaşması, incelməsi" (3) olarak tanımlanmıştır. XIX. yüzyılın ikinci yarısı ve hatta XX. Yüzyılın ilk çeyreğine kadar Fransızlar ve İngilizler, uygarlık (civilisation) sözcüğünü kültüre tercih ediyorlardı. Fransızca'da kültür sözcüğünün uygarlık karşılığında "Academie Française" Sözlüğü'ne geçmesi ancak 1932'de gerçekleşebildi (1). Oysa XVII. Yüzyıl sonunda Kant ve onun ardından giden Almanlar, bütün tarihi, insanın ilkel doğasını incelten ve hayvanlık yanını düpedüz insancaya çeviren kültürün sürekli bir gelişimi saymakta idiler(4).

Marx'a göre kültür, doğanın yarattıklarına karşılık, insanlığın yarattığı hemen her şey'dir. Linton'a göre ise kültür, bir toplumun tüm hayat biçimidir(4). Dewey'e göre asal bilmesi gereken konu, bir kültürün öğelerinin birbirlerini nasıl ve ne kadar etkiledikleridir. Bu etkenleri birbirinden ayırmak ve birini üstün hareket kaynağı saymak yerine bunların bir bütün olarak kültürü oluşturduğunu kavramak gereklidir. İnsanlık sorunu, bütünü oluşturan her öğenin öbürünü serbestlice kavuşturacak ve olgunlaştıracak şekilde gelişmesini sağlamaktır.

Biyokültür ise, gelecekteki tüm yaşam biçimlerinin insanla birlikte harmoni içinde evriminin devamı için güçlü bir birleştirici faktör olarak canlılık ruhuunu yansıtmaktadır. Vlavionos'a göre, biyo-merkezcil bakış açısının ilkelerinin uygulanması misyonunun ötesine de geçerek, biyokültür yaşam manifestosudur (5). Günümüzde biyokültür ve biyoçevre ilişkisi giderek önem kazanmaktadır. Zira biyoçevre biyokültürden etkilenebilmektedir.

Sağlıklı Kent

Sağlıklı kent yaklaşımında kent, yaşayan, nefes alan, büyüyen, sürekli değişen bir iç dinamiğe sahip karmaşık bir organizmaya benzetilmektedir. Sağlıklı kent ise insanların en yüksek potansiyellerine ulaşmak için birbirlerine destek olabilecekleri bir ortam sağlamak amacıyla çevresini geliştirebilen ve kaynaklarını genişletebilen bir kendir(6). Bu kavram, sadece bir sonuç değil, aynı zamanda bir yöntemdir. Nitekim herhangi bir kent, var olan sağlık statüsüne bakılmaksızın "sağlıklı şehir" olabilir; gerekli olan başarmak

için bir yapı ve işleyişe sahip olmak ve sağlık için kesin karar almaktır (6).

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Sağlıklı Şehirler Projesi, uzun süreli uluslar arası bir gelişme projesidir. Amacı; Gündem 21 çerçevesinde ve Herkes İçin Sağlık hedefleri doğrultusunda oluşturulmuş stratejiler ile, kentte yaşayan ve çalışan insanların fiziksel ve sosyal ortamlarını iyileştirici etkinliklerde bulunmak üzere yerel düzeyde karar vericileri ve ilgili kuruluşları aktive etmek, sağlık konusunu karar vericilerin gündeminin birinci maddesi haline getirmektir(6).

Kent Kültürü ve Öğeleri

En sade biçiminde "kentli insana özgü davranış kalıpları ve yaşam biçimi" olarak tanımlayabileceğimiz "kent kültürü" kavramı da aynı kültür kavramında olduğu gibi üzerinde kolayca uzlaşılabilen bir kavram değildir. Öyle ki her kent için ve her kentin içinde farklı yaşanan kültürler, teknolojideki hızlı gelişim ve buna bağlı olarak zaman ve mekan algılamasındaki dönüşümün hızı gibi çeşitli etkenlerle her an değişime uğrayabilmektedir(7). Bununla birlikte kentte ortak yaşamın belirlendiği bir kent kültürü vardır ve aynı kentin içinde farklı yaşanan kültürler az ya da çok oranlarda da olsa bu ortak kent kültüründen etkilenecek durumundadırlar.

Kent, ahlakın, sanatın, felsefe ve dini düşüncenin geliştiği ortam olarak, insanın bu dünyadaki vazifesini, en üst düzeyde varlığının anlamını tamamladığı ortamdır. Bu idrak, şehir biçiminin oluşmasını da sağlar ve insanın en üst gelişme düzeyine ulaşmasının temelidir (8). Kentel kültür, zaman içerisinde, kentlinin, diğer kentlilerle olan mesleki, sosyal ilişkileri ile örgütlenmelerinden ve diğer kentlerle olan ilişkilerinden etkilenecek gelişir; yaşam biçimi haline dönüşür. Kentel kültür daima kolektif bir nitelik taşıırken, kültür bireysel bir nitelik de taşıyabilmektedir. Zira kentel kültür varlığının anlamını kentel toplum içinde bulmak durumundadır. Tarihi yapılarının taşlarını numaralayıp bombardımanlardan uzak bölgelere taşıyan, tarihi mahallerinin tüm cephe, plan ve kesitlerini sığınaklarda koruyarak savaşın bitiminde hemen restorasyona girişen Avusturya, Çekoslavakya ve Polonya gibi az sayıda ülkenin öncü girişimleri o ülke insanının sahip olduğu kent kültürü düzeyinin bir göstergesidir (9).

Biyotik bir değer olarak kentte yaşayanların içselleştirerek yaşatacağı bir kent kültürü hedefinden kastedilen birbirinden farksız, monoton ve standartlaşmış kentlere ulaşmak asla değildir. Bundan kendi özgünlüğünü korumakla beraber, bir kentin, sağlıklı kentleşmeyi yaşayabilmesi için sahip olması gereken temel öğeleri taşınması anlaşılmalıdır. Kentleşmenin doğası ve insanın doğası gereği, bu öğelerin birbirini tamamlamasında istenen düzeyde bir kent kültürünün asla oluşturulamayacağı da farklı bir görüş olarak savunulabilir. Ancak böyle bir bakış açısı bu yönde gösterilen çabalara haksızlık olacaktır. Böyle bir kent kültürünün dayanması gereken temel öğeler şöyle sıralanabilir:

- 1) Ekonomi
- 2) Demokrasi Kültürü ve Adalet
- 3) Sağlık
- 4) Çevre Bilinci
- 5) Yerel Yönetimler
- 6) Kent Planlama
- 7) Eğitim
- 8) Sanat
- 9) Kitle İletişim Araçları
- 10) Din

Ekonomi

Raymond Williams'a göre bir kültürün yararı, "gerçek ihtiyaçları" tatmin edebilmesiyle ölçülmelidir.(10) Buradan yola çıkılarak, sağlıklı bir kent kültürünün oluşmasında kentlilerin sağlıklı (ihtiyaçlarını karşılayıcı) bir ekonomik yapılanma içinde bulunmalarının temel önemi daha iyi anlaşılacaktır. Her şeyden önce kentsel eşitsizlikleri ve adaletsizlikleri en aza indirecek ekonomik düzenlemeler ve projeler geliştirilmelidir. Biyotik penceresinden bakıldığında, kent ekonomisinin temel meselesi kentteki yoksulluğu, adaletsizliği ortadan kaldırmak olmalıdır.

Kentin ekonomisinin, o kentin bulunduğu ülkenin ekonomik sisteminden bağımsız olarak ele alınmayacağı gerçeği göz ardı edilmemelidir. Ayrıca, kentleşme, ekonomik kalkınma ve toplumsal gelişme arasındaki yakın ilişkileri değerlendiren gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerdeki kentleşme sürecinin karşılaştırılması yararlı olacaktır. Her iki sürecin çok temel bir farkı, kentleşmenin gelişmiş ülkelerde sanayi-

leşmeye bağlı olarak gelişmesi ve ekonomik kalkınmaya da hızlandırıcı bir nitelik vermesi iken, bugün gelişmekte olan ülkelerde kentleşmenin sanayileşmenin ötünde bir hızla giderek demografik, ekonomik ve toplumsal olarak farklı bir çizgi sunmasıdır. Bu çizgi, kentleşme sürecinde sanayiye paralel bir gelişme olmamasının yanı sıra çok büyük kentlerin orta ve küçük ölçekli kentlere oranla daha hızlı büyümesi ve bazı bölgelere aşırı yönelme ile bölgesel dengesizliklerin oluşmasını da kapsamaktadır.(10) Örneğin Türkiye'de İstanbul ile Ardahan arasındaki gelişmişlik farkı ülkenin genel ekonomik sisteminin uygulamalarının sonucudur.

Yoksulluk ve çevre sorunları ilişkisi incelendiğinde ise her ikisinin birbirini olumsuz etkilediği görülmektedir. Ve her ikisi de adaletsizlikle birlikte görülür. Yoksul ülkelerin veya aynı ülke içindeki yoksul bölgelerin sebep olduğu ve maruz kaldığı çevre kirliliğinin varlıklı olanlara nazaran daha fazla olduğu iddia edilir. Ancak böyle bir bakış açısının gerçeği tamamen yansıtmadığı yapılan araştırmalarla ispatlanmaktadır. Dünya nüfusunun %23'ü olan gelişmiş ülkeler, dünyanın doğal kaynaklarının %85'ini tüketirken, dünya nüfusunun %77'sini kapsayan az gelişmiş ülkeler ise yalnızca %15'ini tüketebilmektedirler. Gelişmiş ülkeler, dünya enerjisinin %70'ini, metallerin %75'ini, besinlerin %60'ını tüketmektedir (11). Eşitsizliğin derinliği, kirliliğin esas sebebinin yoksullar olmadığını açıkça göstermektedir. Kirliliğin nedeni yoksullar olmasa da, kirliliğin en ağır yükünü taşıyanlar yoksul insanlar, yoksul mahalleler, yoksul kentler ve yoksul ülkelerdir.

Demokrasi Kültürü ve Adalet

Güntümüzde halk adına, halkın yönetilmesini ifade eden temsili demokrasinin nasıl daha demokratikleştirileceği tartışılmaktadır. Kentsel hareketler, Batı'da, özellikle altmış yıllardan itibaren geleneksel politik mücadelenin yanı sıra gelişerek, doğrudan demokrasinin "okulu" olma yoluna girmiştir.

Kent kültürünün gelişmesinde, bireyselleşme ve ileri düzeyde örgütlenme birbirini tamamlayan iki önemli ögedir. Örgütlenme kanallarının tkalı tutulup, bireyselleşmenin teşvik edildiği ortamlarda kent kültürünün sağlıklı gelişmesi de olanaklı değildir. Bireyselleşme ögesi ileri düzeyde örgütlülük ile dengelenmelidir (12).

Çevre sorunlarının ve çevresel adaletsizliğe maruz kalınması durumunun, örgütlenmeyi sağlayıcı bir boyutu olduğunu söyleyebiliriz. Zira, herhangi bir şikayeti olmayan insanları bir araya getirmenin güçlüğüne karşın, haksızlığa uğrayan kesimler, güçlerini birleştirme potansiyeline sahiptir. Güçsüz görünümün bu güçlerin birlikte güçlü olabileceğini fark etmeleri; kendi yaşamlarının kaderini az ya da çok çizebilmelerini ve çevre meselelerine sahip çıkmalarını sağlar. Bu politizasyondan beklenen fayda ise toplum ve doğa içindir. Bu, aynı zamanda eşitlik ve adalet arayışıdır.

Adalet, hep birlikte nasıl yaşamamız gerektiği konusuyla ilgili başta gelen toplumsal ve siyasal felsefe ilkesi olarak anlaşılabilir(13). Sosyal adalet kavramı, Aristo'nun Etik'inden bu yana sosyal felsefi düşüncenin temelini oluşturmuştur(14). Bununla beraber, yakın dönemde sosyal adalet anlayışı daha çok Marx ve onu izleyenlerin dile getirdiği bir adalet anlayışıdır. Buna göre; sosyal adaletin tesis edilebilmesi için devletin gerekli yeniden dağıtım yapmasını makul ve zorunlu görmektedir(15).

Adalet üzerine en güçlü yorumlardan birini getiren John Rawls'un adalet kuramı, iki temel adalet ilkesine dayanmaktadır(15). İlk ilkeye göre her birey en geniş özgürlükler sisteminden yararlanmada eşit hakka sahip olacaktır. İkinci ilke, toplumsal yararlar ile yüklerin, eşit olarak dağıtılmasını öngörür. Burada en az avantajlı üyenin zarardan korunması ve yararları erişimede eşit olanağa sahip olması önemlidir. Diğer bir deyişle en az avantajlı kesime yönelik pozitif ayrımcılık önermektedir. 1971'de yayımlanan, Bir Adalet Kuramı adlı yapıtında kuşaklararası adalet kavramı üzerinde duran John Rawls'a göre, her kuşak bir sonraki kuşağa kendisinden önceki kuşağın kendisine bıraktığına denk bir karşılığı devretmelidir(16).

Sağlık

Çobanoğlu'na göre, en genelde biyoetiğin konusu yaşamdır; sadece tıp etiğinin ana konusu olan insan yaşamı değil, doğada var olan tüm organizmaların yaşamıdır. Biyoetiğin temel amacı evrensel etiğin yansımaları olarak, yaşam hakkının tüm canlılar için dünyanın her yerinde geçerli olmasıdır(17). İnsan sağlığının ve canlı yaşamının çevre kirliliğinden ve ekolojik dengesizliklerin bozulmasından

kaynaklı olarak zarar görmesi, tıp mesleğinin belki de diğer tüm meslek dallarından daha fazla olarak biyoetik alanı ile ilişkilendirmektedir. Zira, hekimlik mesleğinin amacı hastalıkları engellemek ve tedavi etmektir.

Hastalıkları engellenen birincil yolu sağlıklı bir çevrede yaşamak ve sağlıklı beslenmektir. Oysa dünya çapında incelendiğinde, gelişmekte olan ülke nüfuslarının yaklaşık beşte birinin kronik olarak beslenme sorunu ile karşı karşıya olduğu bilinmektedir(18). Çevre kirliliğine en çok maruz kalan kesim ise yine yoksulluğun olduğu ülkeler ve kentlerdir. Çevresel adaletsizlik olarak adlandırılan bu durumda tüm biosa ekonomik kar uğruna zarar veren kesim fayda sağlarken, bu fayda da hiçbir karı olmayanlar ise ağır bedeller ödemektedir. Amerikan Ulusal Kanser Enstitüsü Amerika'daki tüm kanser ölümlerinin (yılıda 60.000 civarında) yüzde 10'unun sebebini çalışma alanlarında, kamu alanlarında ve tüketim ürünlerindeki endüstriyel kirliliğe bağlamaktadır. Ehrlich (1996) gibi bazı çevre bilimciler ise bu oranın çok düşük olduğunu, gerçekte bu endüstriyel kirliliği tüm Amerika'daki kanser ölümlerinin yüzde 33'ünün nedeni olarak göstermektedir(19). Ölümlerle birlikte aynı sebeplerle kansere yakalanmış ve halen mücadele etmekte olan veya kanseri yenmiş insanların ödediği maddi ve manevi bedeller, insan haklarının çiğnenmesi olarak görülmelidir.

Schrader ve Frechte buradaki anahtar etik problem ise bu kirlilik kurbanlarının toplumda eşitlik içinde dağılması olarak belirtmektedir. Çocuklar, azınlıklar, yoksullar, mavi yakalı işçiler asıl yükü taşımaktadır. Pek çok yetişkin, hava, su, ve diğer kirlenmelerin erken dönem hastalıklarına ve ölümlerine karşı savunmaya sahip olabilirler de çocuklar daha savunmasızdır. UNICEF (2005), çocukların organ sistemlerinin gelişmekte olması, metabolizmalarının tamamlanmamış işleyişi ve kısmen gelişmiş toksin atıcı (detoksifikasyon) sistemleri nedeniyle pek çok toksinle mücadelede yetişkinlere göre daha az başarılı olduğunu ifade etmektedir. Spyer ve Avery 1977 yılında bile yaptıkları araştırmalarda genel olarak çocukların herhangi bir kirlenmeye karşı yetişkinlerden 10 kat daha hassas olduğunu açıklamışlardır. Dünya sağlık örgütü, sadece hava kirliliği ile bağlantılı olarak ortaya çıkan çocuk kanser ölümlerinin %50 ye varabildiğini ifade etmektedir(19).

Schrader ve Frechte, bu haksızlıkla ilgili olarak vatandaşlara iki tür sorumluluk yüklemektedir: Etik sorumluluk ve Demokratik sorumluluk. Örneğin, halk, çevresel adaleti bozan kararları alan hükümete o vermemekle demokratik sorumluluğu taşımaktadır. Etik sorumluluk için somut bir örnek olarak Kuzeybatı Indiana'daki "Kanser Vadisi" diye bilinen yeri vermektedir. Pek çok metal üretilen vadede çevre kirlenmesini önleyecek yüksek maliyetli tedbirler alınması halinde, tüketiciye ürünü daha pahalı olarak sunulacaktır. Tüketicinin daha ucuz para ödeyerek kendisi emek vermeden sağladığı bu ekonomik fayda Kuzeybatı Indiana'da oturan ve çevre kirliliğine maruz kalan yoksulların sırtından oluşmaktadır.

Çevresel sorunların çözümünde sorumluluğu, sade vatandaşın ziyade devlet taşımalıdır.

Çevre kirlenmesi konularında, zararı verdikten sonra tazmin etmek yerine, riskler göz önünde tutularak henüz zarar vermeden tedbir alınması şarttır. Zira, zararın boyutlarını, ekolojik zincirdeki etkilerini, bu etkilerin ne kadar zamanda ortaya çıkacağını tam ölçmek zor, bazen kısa vadede imkansız olabilmektedir.

Yerel Yönetimler

Yurttaşlara en yakın yönetim kademesi olan yerel yönetimlerin demokratlığından bahsedebilmek için yönetim organlarının seçimle oluşması, gerçek bir halk katılımının var olması, yerel yönetimin özerk olması ve kendisini denetime açık tutması gereklidir. Katılımın ilk koşulu halkın yerel işlerle ilgili her türlü bilgiye kolayca ulaşmasının sağlanmasıdır. Katılımın en önemli boyutu ise şeffaf bir denetlemenin sağlanacağı mekanizmaların kurulmasıdır.

Yerel yönetime demokratik katılım yolları aşağıdaki gibi sıralanabilir:(20)

- Meclis toplantılarına katılma
- Meclis Komisyon toplantılarına katılma
- Karar organına proje önerme hakkı ve bu konuda referandum isteme hakkı
- Yerel halkın, halkoylamasına giderek başkanı görevden geri çağırma hakkının olması
- Mahalle ve köy yönetiminin güçlendirilmesi
- Genel ve yerel seçimlerin daha nitelikli kadrolara kavuşmasının yolunu açacak

temel düzenlemelerden biri de Siyasal Partiler Kanunu'nun değişmesi ve demokratikleştirilmesidir.

Kent Planlaması

Başlangıçta sadece bir mühendislik veya geliştirme çabası olarak görülen kent planlaması, günümüzde bu yönünün ötesinde ekonomik, sosyal, siyasal boyutlar taşıyan bir süreç olarak görülmektedir. Ozon tabakasının delinmesi, biyoçeşitlilikteki azalmalar, tehlikeli atıklar ve diğer küresel çevre sorunları endüstriyel toplum ve modern kent yapılanmasıyla doğrudan ilişkilidir.

Endüstriyel şehrin gelişimi sonu ölümlü bitecek bir caddeye benzetilmektedir. Sadece trafik hesapları, dünyadaki karbondioksit emisyonunun %20 sinin kentsel trafik kaynaklı olduğunu göstermektedir. Ya da örneğin, modern şehir planlamasının parlayan örneklerinden sayılan Chicago'daki Sears Tower'ın 24 saatte harcadığı enerji, 150.000 nüfuslu bir Amerikan kentindeki sakinlerin kullanımından veya 1 milyon nüfuslu bir Hindistan Kentinden daha fazladır (21). Burada sadece bazı örneklerle anlatılan kentsel sorunların çözümü için mevcut planlama pratiği işe yaramamaktadır. Bu nedenle ekolojik kentlerin yapılması, ekolojik planlama anlayışının hızla hayata geçmesi gereklidir.

Ekolojik planlamada, halkın daha çok katılımı sağlanabilir. Zira bu planlamadaki konular doğrudan kentlilerin sağlığını, günlük ve gelecekteki yaşamını etkileyecektir. Örnek vermek gerekirse, ısıtma sisteminde güneş enerjisi gibi alternatif tercihlerle gidilecektir. Su koruma teknolojileri ile %20 su tasarrufu sağlanacaktır ve hatta yağmur suları bile değerlendirilecektir. Çatı ve avlularda sebze yetiştirilmesi ile kentlerdeki yeşil alan 10 kat artırılmış olacaktır. Değerli oldukları 1970'lerde anlaşılan çöplerin ayrıştırılarak toplanması ve geri dönüşüm tesisleri ile çöplerin %50 den fazlası geri kazanılan ekonomik değerler olacaktır(21). Böyle bir planlama, ulaşımında toplu taşımaya ağırlık verilmesi, ev ve işyerlerinin yakın olmasının planlanması, iklimle göre yapı malzemesi ve mimari tercihlere gidilmesi gibi pek çok konuyu içermektedir.

Planlama salt mevcut sorunlar ortaya çıktıkça çözüm bulmak olmadıgı, ileride çıkması muhte-

mel problemleri önceden önlemek (22) boyutunu da içerdiği için, gelecek öngörülerindeki veya beklentilerdeki farklılıklar plan kararlarını etkiler. Ama insanlar belli konularda görüş ayrılığı içindeler diye bu inançları değerlendirecek nesnel ölçütlerin olmadığı sonucuna varmak için neden yoktur (13). Örneğin birinci sınıf tarım arazisini konut alanına açmak veya bakır kıyıları turizm adı altında beton yığına döndürmek planlama anlayışındaki farklılık olarak hoş görülmez.

Şehir planlama mesleği mensuplarının bağlı oldukları bir kurumsal etik kurallar dizgesinin olmayışı bir sorundur. Planlama mesleğinin uğraş alanı olan kentlerin, karmaşık ve sürekli değişken yapıları, farklı siyasi, ekonomik, teknolojik ve hatta estetik tercihlerle şekillenebilmesi gibi özellikleri, etik değerlerin rahatça denetlenmesini ve sorgulanmasını güçleştirir. Yasalara uygun hale getirilerek, yapılan nice yanlış uygulama örnekleri de bunu desteklemektedir. Keyfiyeti ve etik dışı uygulamaları durdurmakta etkili çözüm ise, kendisini o yere ait hissedenden ve o kenti sahiplenen, tam bilgilendirilmiş yurttaşların karar alma ve denetleme mekanizmalarının içinde aktif rol almalarıdır.

Eğitim

Belli bir çağın ya da kişinin “felsefe, sanat, müzik, yabancı dil ya da edebiyat kültüründen” bahsedildiğinde, o çağın ya da kişinin, sırasıyla felsefe, sanat, müzik, yabancı dil ya da edebiyat öğrenim ve eğitimine önem verdiği ve bu eğitimde başarıyı yakaladığı düşünülmektedir. Yükseköğretim’deki “fakülte” sözcüğü batı dillerinde, böyle bir eğitimi veren kurum (faculte) veya öğretmenler grubu (faculty) karşılığında kullanılmaktadır(1).

Ancak bu noktada, eğitimsiz bir insanın da içinde yaşadığı ortamdaki beslenen bir kültüre sahip olduğu da vurgulanmalıdır. Zira bir kabile dahi olsa, o topluluğun üyesi olan ve topluluğun dilini, dansını, geleneklerini bilen hiç okula gitmemiş bir insan da topluluğun kültürüne sahiptir. Dolayısıyla kültür eğitimle eşanlamda değildir. Eğitim, kültürün bir boyutu, kültür seviyesinin yükselmesinde önemli bir paya sahiptir. Organizma için kan ise bir toplum için de eğitim odur. Çevre bilinci, sanat sevgisi, düşünme yeteneği kazandırmayan bir eğitim kalıplaşmış düşünceleri aşamayan, mekanik bir mesleki bilgiden ibaret bir topluma götürecektir.

Tel’i’ye göre(23), eğitim kuramını kendisiyle ilişkilendirmeyen her demokrasi kuramı eksiktir. Zira, demokrasilerde yetişkin bireylerin özgür seçmeleri toplum için neyin iyi olduğuna karar vermektedir. Ancak yetişkinler çocukluktan itibaren özgür birey olmak yönünde eğitim almadığında kararları da koşullandırılmış olmaktadır. Ebeveynlerin yol göstermenin ötesine giderek çocuğun yaşam projesini tamamen yönlendirmesi çocuk haklarının ihlal edilmesi demektir. Demokrasi ve çocuk hakları bakımından sorun yaratan davranışsal eğitim tüm dünyada terk edilmeye başlanmıştır. Bunun yerini yapılaşmacı denilen bir başka eğitim yaklaşımı almaktadır. Bu yeni model, öğretmen değil öğrenci merkezlidir ve öğretim sınıfını içine hapsovmaktan çıkmakta tüm yaşam alanlarına yayılmaktadır. Öğrencilerden kendine verilen bilgileri ezberlemesi değil, belli bir konuda araştırmayı yani öğrenmeyi öğrenmesi istenilmektedir. Böylece yetişkin bir birey koşullandırılmış olmamaktadır.

Çevre Bilinci

Winston Churchill’e göre “İnsanlar binaları şekillendirir, sonra da binalar insanları!”(24). Bu görüş kentsel çevre için de geçerlidir. Kendi kurduğu kentsel toplumsal ilişkiler ağı içerisindeki insan, kenti ve kent insanını doğadan adeta yalıtmıştır. Oysa yalnız kent ekonomisine kısa bir göz atıldığında, önemli bir dayanağın diğer yaşamlardan ve doğadan sağlanan ürünler olduğu görülecektir. Kentteki tüm restaurantlar, ünlü fast-food markaları, marketler, pastaneler hayvansal ve bitkisel ürünler sayesinde veya tekstil ve ayakkabı sektörü, hayvanların yünü ve derisi sebebiyle varılmaktadır. Buradan kazanılan ekonomik fayda, istihdam, mevduat birikimi gibi türlü biçimlerde kent ekonomisine dönmektedir. Kent insanı doğaya uzak da olsa, ona bağımlıdır.

Diğer yandan tüm bu faaliyetlerde özellikle hayvanların faydası değil, zarar söz konusudur. Tıbbi araştırmalar ve deneylerdeki kullanımı, adına spor denilen hayvan avları, hayvanat bahçeleriyle, sirklerdeki esareti de cabasıdır. Ancak biyoetik değerden yoksun olan toplumun bazı kesimleri, bu kadar çok şey borçlu olduğu hayvana merhameti bile çok görebilmektedir. Sadece yaşamaya çalışan ve binlerce yıldır insana dost olan kedi ve köpeklerin yaşam hakkına bile tahammül edemeyen kentliler bulunmaktadır.

Brundtland Başkanlığında 1987 yılında hazırlanan ünlü "Ortak Geleceğimiz" başlıklı raporda çevre bilincine sahip insanların önemine dikkat çekilmektedir. Raporda ortak bir tavır, her düzeyde yeni davranış normları ve bunların herkesin çıkarına yönelik olması önerilmektedir. Genel tutumda, sosyal değerlerde ve beklentilerde önerilen bu değişikliklerin başarılması için, çok geniş eğitim kampanyaları, münazaralar ve halk katılımının sağlanmasına bağlıdır. Bu amaç için, vatandaş grupları, gönüllü kuruluşlar ve bilimsel çevrelerden destek beklendiği de raporda vurgulanan konular arasındadır.

Biyoeğitimde özel bir önem verilen anasınıfı eğitiminde, çevre bilincinin gelişmesi için evcil hayvanlara yer verilmelidir. Anasınıfından itibaren kendisini doğanın bir parçası olarak kabul eden çocuklar, ileride meslekleri ne olursa olsun bu bilinç içinde davranacaklardır. Evcil hayvanlar kente yaşayan insanla- diğer biosun arasında iletişim köprüsü olarak kabul edilmektedir. Hayvan sahibi olan kişinin belki de en önemli kültürel kazancı, kendisinden tamamen farklı olan, farklı bir dili konuşan bir canlıyı anlamayı, onun farklılıklarına saygı göstermeyi öğrenmesidir. Bunu yaşayan bireyin tüm biosu algılamak, anlama seviyesi gelişmektedir. Evcil hayvana, onun yaşamı boyunca bakma sorumluluğunu almaya güvenen her birey, bu deneyimi yaşamalıdır. Uzaktan sevmekle, bizzat yaşamak arasındaki fark bisiklete binmeyi televizyondan seyretmek veya kitaptan öğrenmekle, bisiklete gerçekten binmek arasındaki farka benzemektedir. Bir hayvanı anlayarak sevmek, kişiyi insanmerkezli ve hatta kişisel bencilliğinden sıyırmak, başka yaşamlarına da o canlının kendisi için ne kadar anlamlı ve kıymetli olduğunu farkına varmasını sağlamaktadır.

Sanat

Sanat da çevre bilinci ve etik gibi insanın ve toplumun altyapısını oluşturan temel malzemelerdendir. Sanatın yaratacağı kültürel zenginlikten yoksun bırakılan kentler, nüfus bakımından kent sayılsa da gelişmemiş mekanlar olacaktır. Sanatın geliştireceği estetik bakış açısı, yaratıcılık, zeka gibi nitelikler sayesinde doğal bir güzelliğin veya mimari bir mirasın ekonomik getirisi daha yüksek olan örneğin bir iş merkezi veya otelden çok daha değerli olduğunu kavrama yetisi

gelişmiş bir toplumun bu değer yargıları, kentsel mekana da her boyutu ile yansıtacaktır.

Kent kültürü seviyesinde yükselme isteniyorsa sanat, sanata ulaşmakta güçlük çeken kesimlerin ayağına kadar götürülmelidir. Bir çocuk bir tiyatro oyununda doğa sevgisini okuldaki eğitimden daha etkili biçimde duyup, içselleştirebilir. Sanatın her boyutu kentsel yaşamda yaygınlaştırılmalıdır. Bu, aynı zamanda göçle gelen farklı kültürlerin kent kültürüne uyumuna da hizmet edecektir.

Kitle İletişim Araçları

Günümüz dünyasında kültürün ve kent kültürünün biçimlenmesinde kitle iletişim araçları rol sahibi olmanın ötesinde önemli bir belirleyici olmaya doğru gitmektedir. Tanınlarından biri "iletişim" olan kültür, böyle bir yönelmeden doğrudan etkilenebilir. Morley ve Robins, son zamanlarda medya sistemlerinde ve uygulamalarında olgun ve eleştirel bir siyasi kültürün oluşturulması aleyhine işleyen gelişmeler olduğunu savunmaktadırlar. Giderek gazetecilerin rollü küçülme, görüntü hakimiyeti öne çıkmaktadır. Bunun sosyal maliyeti ise bilgi edinmeyi yorucu kılmak, sivil ve siyasi kültürün çöküşüne yol açmak gibi ağır bedellerdir(25). Küreselleşen dünyada tekelleşen medya toplumların tüketim duygularını artırma çabası içindedir. Aslında medyanın kendisi de bir tüketim malzemesi ve yatırımı halindedir. Kamusal sorumluluk yerine tüketicinin isteklerini ve tercihlerini yönlendirmektedir. Böylece büyük şirketlerin reklama ve büyüyerek yayılmasına hizmet etmektedir.

Demokratik bir kent kültürünün oluşmasında, kentin sorunlarına ve konularına duyarlı biçimde katılım için öncelikle doğru ve objektif bilgilendirme esastır. Bağımsız yerel medya sayesinde bilgilenecek, güçlü bir toplumsal alan yaratılması mümkündür. Yerel medyanın, ekonomik sebeplerle yerel yönetimlere olan bağımlılığından kurtulması için yerel yazılı ve görsel basın kurumları tarafından desteklenmesi önerilmektedir.

Din

Karar vericilerin laik sorumluluk taşımaları demokrasi bakımından temel bir gerekliliktir. Laik yaklaşımdan ayrılmadan çevreyi korumak için dinlerin ve inançların yönlendirici gücünden faydalanılması gereklidir. Eylemi doğuran düşün-

cedir. İnsan, inandığı değerlere ve sahip olduğu düşünce kalıplarına göre davranış sergilemektedir. Dinin kent yaşamındaki etkisi ise tarihte kurulan ilk kentlerden günümüze dek sürmektedir.

Antroposentrik, ekosentrik veya biyosentrik bakış açısıyla çevreyi koruma çabası içinde olanlar, farklı gerekçelerle de olsa çevreyi koruma temelinde uzlaşmaktadırlar. Tüm insanların aynı noktada bulunması sağlanana dek çevre sorunları ertelenemeyeceğine göre, farklı düşüncelerdeki insanlarla ortak paydalarda bulunmanın yolları bulunmalıdır.

Sonuç

Sağlıklı kentler, sağlıklı kentleşme hedefi için kentlilerin ulaşması gereken kent kültürü seviyesini belirleyen kültürel öğelerin birbiriyle olan etkileşimidir. Bu çok yönlü etkileşimin sonucunda her alanda verilecek kararların ve uygulamaların biyoetik bir vizyon taşınması için karar vericiler, uygulayıcılar ve kolektif sorumluluk bilinci içinde örgütlenen yurttaşlar işbirliği içinde aktif mücadele vermelidir.

Doğa sevgisi ve çevre bilinci veren, sanatsal duyarlılık kanallarını açan, felsefi sorgulamayı ve etik değerleri kazandıran, ezberlemeyi değil düşünmeyi öğreten bir eğitim alan toplum istenen kültür seviyesine kendisi ulaşacaktır. Eğitim sadece okul değil, yaşamın kendisi olarak görülmektedir. Buradaki "istenen kültür seviyesi"nden kastedilen ise, kendisinden farklı olan veya farklı düşünen tüm insanlara, hayvanlara veya tüm yaşam türlerine ve onların ihtiyaçlarına saygı duyan, bir bütün olarak yaşama saygı duyan, demokratik değerleri ve sosyal adaleti hedefleyen bir noktadır. Sürekli yükseltilmesi arzulanan ve son noktası olmayan bir noktadır.

Eğitim bölümünde ele alınan evcil hayvanların kent insanı ile diğer bios arasında bir iletişim köprüsü olduğu düşüncemizin altını çizmekte yarar vardır. Zira kendisinden tamamen farklı olan, farklı bir dili konuşan bir canlıyı anlamayı, onun farklılıklarına saygı göstermeyi öğrenen bireyin tüm biosu algılamaya, anlama ve farklı olana hoşgörüyle bakmaya yeteneği gelişmektedir. Bir hayvanı anlayarak sevmek, kişiyi insanmerkezli ve hatta kişisel bencilliğinden sıyırmakta, başka yaşamların da o canlının kendisi için ne

kadar anlamlı ve kıymetli olduğunun farkına varmasını sağlamaktadır. Uzaktan sevmekle, bizzat yaşamak arasındaki fark bisiklete binmeyi televizyondan seyretmek veya kitaptan öğrenmekle, bisiklete geçerken binmek arasındaki farka benzemektedir.

Kent kültürü öğelerinden biri olarak ele alınan "Sanat"ın geliştireceği estetik bakış açısı, yaratıcılık, zeka gibi nitelikleri gelişmiş bir toplumun bu değer yargıları, kentsel mekana da her boyutu ile yansıyacaktır.

Kentsel çevre sorunlarının çözümü için mevcut kent planlama pratiği işe yaramamaktadır. Ekolojik kentlerin yapılması, ekolojik planlama anlayışının hızla hayata geçmesi gereklidir.

Şehir planlama mesleği mensuplarının bağlı oldukları bir kurumsal etik kuralları dizgesinin olmayışı da bir sorundur. Keyfiyeti ve etik dışı uygulamaları durdurmakta en etkili çözüm ise, kendisini o yere ait hissedene ve o kenti sahiplenene, tam bilgilendirilmiş yurttaşların karar alma ve denetleme mekanizmalarının içinde aktif rol almalarıdır.

Bağımsız yerel medya sayesinde bilgilenerken, güçlü bir toplumsal etik yaratılması mümkündür. Yerel medyanın, ekonomik sebeplerle yerel yönetimlere olan bağımlılığından kurtulması için yerel yazılı ve görsel basın kentliler tarafından desteklenmesi önerilmektedir.

Her şeyden önce kentsel eşitsizlikleri ve adaletsizlikleri en aza indirecek ekonomik düzenlemeler ve projeler geliştirilmelidir. Biyoetik penceresinden bakıldığında, kent ekonomisinin temel meselesi kentteki yoksulluğu, adaletsizliği ortadan kaldırmak olmalıdır. Genel ve yerel seçimlerin daha nitelikli kadrolara kavuşmasının yolunu açacak temel düzenlemelerden biri de Siyasi Partiler Kanunu'nun değişmesi ve demokratikleştirilmesidir.

Kent kültürünün gelişmesinde, aktif yurttaşların örgütlenme yollarının açık olması önem taşımaktadır. Çevre sorunlarının ve çevresel adaletsizliğe maruz kalınması durumunun, örgütlenmeyi sağlayıcı bir boyutu vardır. Herhangi bir şikayeti olmayan insanları bir araya getirmenin güçlüğüne karşın, haksızlığa uğrayan kesimler, güçlerini birleştirme potansiyeline sahiptir.

Kent sağlığı açısından baktığımızda, hekimlik mesleğinin amacının hastalıkları engellemek ve tedavi etmek olduğuna dikkat edilmelidir. Hastalıkları engellemenin birincil yolu sağlıklı bir çevrede yaşamak ve sağlıklı beslenmektir. evre kiriliğine ve yetersiz beslenmeye en çok maruz kalan kesim ise yine yoksulluğun olduğu ülkeler, kentler ve mahallelerdir. evre kirlenmesi konularında, zararı verdikten sonra tazmin etmek yerine, riskler göz ntnde tutularak henüz zarar vermeden tedbir alınması şarttır. Zira, zararın boyutlarını, ekolojik zincirdeki etkilerini, bu etkilerin ne kadar zamanda ortaya çıkacağını tam ölçmek zor, bazen kısa vadede imkansız olabilmektedir.

Grldği gibi birbirini etkileyen ögelerin ayrı ayrı gelişimi ve birbirine olan etkileşimi ile biyoetik bir değer haline dönüşmesi arzulanan kent kltri seviyesi, gelecek kuşakları da kapsayacaktır. Böyle bir kültürel sıçrama, sağlıklı kentler hedefinin ötesinde evre etiğinin temel konularının toplumda yansımada da hizmet edecektir.

Kaynakça

- 1) GÜVENÇ B, İnsan ve Kültür, Remzi Kitabevi, 7. Baskı, İstanbul, 1996.
- 2) LATOUCHE S, Dünyanın Batılılaşması (ev. T. Keşoğlu), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1993.
- 3) FEBVRE L, Uygarlık Kapitalizm ve Kapitalistler (ev. M. A. Kılınbay), İmge Kitabevi, Ankara, 1995.
- 4) DEWEY J, zgrlk ve Kültür (ev. V. Günyol), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1987, s.32.
- 5) VLAVIANOS-ARVANITIS, Agn, "The Bio-environment, Bio-culture Bio-peace For The Next Millenium", Biopolitics, Volume V, International Sakharov Festival, July 28-31 1994.
- 6) ERĐİN , Yaşanabilir Kentlere Doğru, TUBİTAK-Bilim ve Teknik Dergisi, sa:9,1997.
- 7) GAZİ S, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, "Kent Kltri", Mersin Üniversitesi, 2001.
- 8) CANSEVER, 1996, Cogito Dergisi, sa:8.,1996.
- 9) AYGEN Z, "Kentlerin Tarihi Dokusu Korunmalı mıdır?", Cogito Dergisi, sa:8, 1996.

- 10) TOMLİNSON, Kültürel Emperyalizm, (ev. E. Zeybekoğlu), Ayrıntı Yayınları, İst., 1999.
- 11) LANG Tim'den akt., YIKILMAZ N, Yeni Dünya Düzeni ve evre, Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul.
- 12) ATAMAN, Ada Kentliyim Dergisi, 1995, sa:1.
- 13) JARDİNS, evre Etiği, İmge Yayınevi, Ankara, 2006.
- 14) HARVEY D, Sosyal Adalet ve şehir, Metis Yayınevi, İstanbul, 2003.
- 15) şAHİN Y, "evre, Yoksulluk ve Adalet", evre Sorunlarına ağdaş Yaklaşımlar, Marn M, Yıldırım U (Editörler), Beta Basım, İst., 2004, s.431-444.
- 16) KELEş R, evrebilim, İmge Kitabevi, 4. Basım, Ankara, 2002.
- 17) ÇOBANOĞLU N, Tıp Etiği, G..V. İlke Yayınevi, Ankara, 2007.
- 18) FİSUNOĞLU M, "Tarımsal retim Nüfus ve evre", Türkiye evre Vakfı Yayını, Nüfus evre ve Kalkınma Konferansı, 13-14 Kasım 1997.
- 19) SHRADER- FRECHETTE K, "Human Rights And Duties To Alleviate Environmental Injustice: The Domestic Case", Journal Of Human Rights, Routledge, 2007, 6:107-130.
- 20) ÜSKÜL Z, Devletin Yeniden Yapılanması Asgari Devlet ve Sosyal Demokrasi, Sodev Yayınları, İzmir, 1987
- 21) SIMONIS U, HAHN E, "Ecological Urban Restructuring", Biopolitics, The Bio-Environment, Volume III.
- 22) İSBİR E, şehirliklik ve Meseleleri, Gazi Büro Yayınları, Ankara, 1991.
- 23) TEKELİ İ, Katılımcı Demokrasi ve Sivil toplum Kuruluşları, Sosyal demokrasi Derneği Yayınları, Ankara, 1994.
- 24) İMAMOĞLU O, Psikolojik Açıdan İnsan evre İlişkileri, Anonim (Der. R. Keleş), İmge Yayınevi, Ankara, 1992.
- 25) MORLEY D, ROBINS K, Kimlik Mekanları, Küresel Medya, Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar (ev. E. Zeybekoğlu), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997.



Çağrı Deniz Eryılmaz, Tuz Gölü

Yeni Konut Gelişme Alanlarında Yerel Enerji Planlaması

(Local Energy Planning in New Development Areas)

Erdem ERBAŞ

Açıklama

Kent ve enerji etkileşimine bağlı olarak bugüne kadar yapılmış birçok araştırma bulunmaktadır. Ancak beşeri gereksinimlerin giderilmesinde enerji kaynak kullanımlarının yer seçim ölçütleri ve ilkeleri ve buna göre yerleşme alanının organizasyonu Türkiye için henüz çok yeni ve araştırılmamış bir konudur.

14 Ağustos 1997 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile Enerji Üretim Yasası'ndaki değişiklik bu konunun kent planlama açısından araştırılması gereken önemli bir olgu haline gelmesini sağlamıştır. Yasaya göre 5000 konutu aşan toplu konut alanları, büyük sanayi tesisleri, hastane v.b büyük yapılar kendi elektrik enerjilerini kendileri üretebileceklerdir.

Ancak bu yasa ile enerji kaynağının seçiminde hangi kriterlerin geçerli olacağı ve hangi planlama ilkeleri içinde yer seçimi yapılacağı tanımlanmamıştır. Bu konuda bölgesel/yerel özellikleri gözeten önemli bir üst düzenlemeye gereksinim duyulduğu ortadadır.

Dolayısıyla buradaki en önemli eksiklik enerji üretim biçimi ile konut yerleşmeleri planlaması arasındaki ilişkinin hangi ilkeler ve ölçütler dahilinde buluşturulacağıdır.

14 Ağustos 1997 tarihinde yürürlüğe giren 9670 sayılı bu yeni yasa ile ülke yerleşme sistemini düzenleyen 3194 sayılı İmar Yasası ve bağlı yönetmeliklerde önemli değişiklikler olacaktır. Yerel enerji üretim biçimlerine bağlı olarak yeni donatı gereksinimleri ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla bu alanlarda yeni norm ve standartların

tanımlanması gerekmektedir. Bu normların bir konut alanı için "trafo yeri saptamanın ötesinde" yeni anlamlar oluşturacağı ise açıktır.

Bu yazı ile kent planlarını şimdiye kadar pek de üzerinde durmadıkları bu konu üzerinde düşünmeye ve tartışmaya çağırarak birincil amaçtır. Ayrıca bu konuda çalışma yapmak isteyenlere giriş niteliğinde de olsa bir el kitabı hazırlamak bir diğer amacı oluşturmaktadır. Ancak bu çalışma bitmiş, durağan bir halde değildir. Teknolojideki ve planlama yaklaşımlarındaki değişimlere bağlı olarak sürekli kendini yenilemeye çalışmaktadır. Bu nedenle katkıya ve eleştirilere de son derece açıktır.

Giriş

İnsan varolduğundan bu yana yaşam ortamını değiştirmeye çalışmıştır. Ancak insan bir yandan yaşam çevresine müdahale ederken çevre de, insan üzerinde değişik etkiler yapmaya başlamıştır. Yıllardan beri devam eden bu mücadele, insanın kendi gücü dışında farklı enerji kaynaklarına ait olan gücü kullanmasıyla daha da şiddetli hale gelmiştir. İlk insanların kendi kol güçlerine dayalı olarak yaptıkları işler için zamanla evcilleştirdikleri hayvanlar kullanılmıştır. Ateşin bulunuşu ve teknolojinin ilerlemesi ile kömür, petrol gibi fosil enerji kaynaklarının kullanılması, işleri daha hızlı ve daha yüksek kapasitede yapılır hale getirmiştir. Dolayısıyla insan her zaman kullandığı bu enerji kaynaklarına yakın olmak, hatta onları kontrol etmek istemiştir. Bu nedenle yaşam yerlerini çoğunlukla bu enerji merkezlerine yakın kurmak istemişlerdir.

Yrd. Doç. Dr.,
MSGSU,
Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü,
erdem@msgsu.edu.tr

PLANLAMA
2008/1-2

Oysa bugün enerji kaynaklarındaki değişimler yeni teknolojik gelişmelerin de etkisi ile bu alanların özelliklerini kaybetmelerine neden oldular. Özellikle küreselleşme ile birlikte bölgesel ekonomilerin giderek ulusal ekonomilerin önüne geçiyor olması kentsel alanlarda önemli değişimler yaratmaktadır. Enerji kaynaklarındaki değişimler önemli mekansal dönüşümlere neden olmaktadır.

Bu koşullar kentlerde ve bölgelerde büyük dönüşümlerin yaşanmasına neden olmuştur. Çünkü kentler Yeni Dünya Düzeni içerisinde var olabilmek için kıyasıya bir rekabet içindedirler. Rekabette başarılı olabilmek için kendilerini bu yarışa hazırlamak istemektedirler. Bu nedenle önemli yapısal dönüşümlere gidebilmek için önemli yapısal kararlar almaktadırlar.

Enerji ve kent ilişkisinin ortaya konması yönünde daha önceleri de çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Özellikle 1970'lerdeki petrol krizi ile başlayan süreç kent planlarını enerji-kent ilişkisini ortaya koyan çalışmalar yapmaya itmiştir. Bu konuda yapılan araştırmalara bakılacak olursa bu çalışmaların son 20 yıl içerisinde yoğunlaştıkları görülmüştür. Son yıllarda planlar kenti sadece fiziksel boyutu ile değil onu oluşturan beşeri hareketler, sosyal yapıdaki dinamikler, ekonomik etkinlikler ve karar mekanizmalarının işlediği siyasal süreçler ile birlikte ele almakta, bu bakış açısından enerji sistemleri ve mekânsal yapı arasındaki dinamik ilişkileri ortaya koymaya çalışılmaktadır. Bu ilişkilerin ortaya koyduğu farklılıklar nedeni ile farklı arazi kullanımı kararları olduğundan alternatif planlama politikaları ve enerji politikalarını konu edinmektedirler.

Artan kaniya göre planlar 1970'lerin beklenmeyen büyük petrol şokundan önce enerji verimliliğindeki önemli sorunların artışıma uzun erimli katkıda bulunabilirlerdi. Aşağıda belirtilen sorular bir on yıl veya daha fazla bir süreden beri araştırmaların konusudur;

- Enerji arz-dağıtım-talep sistemleri ile mekansal yapı arasındaki ilişki nedir?
- Kentsel form kaçınılmaz olarak gözükün gelecek enerji gereksinimlerine nasıl yanıt verebilir?
- Farklı ölçeklerdeki enerji verimli formların özellikleri nelerdir ve en önemlisi enerji

faktörleri mekansal planlama süreci içerisine nasıl entegre edilebilir?

Çalışmalar ilk olarak bu üç önemli teorik konu üzerinde yapıldı. Fakat gelişmeler dördüncü bir konuyu, enerji entegre planlamının gelişimini gündeme getirdi. Ancak bu konu ülkeler arasında inanılmayacak ölçüde çeşitlilik göstermektedir [S. OWENS,1989]. Söz konusu çeşitlilik her bir ülkenin kendine özgü koşullarından kaynaklanmaktadır.

Bu nedenle kentsel enerji kullanımının yapısını anlamak önem kazanmaktadır. Bu konu üzerinde çalışma yapan araştırmacılara göre kentsel enerji kullanımının yapısını neden anlamak gerektiği şu şekilde açıklanabilir; [J. LEITMANN,1996].

- Özellikle enerji ilişkili çevresel sorunlar gelişmekte olan ülkelerin şehirlerinde yoğunlaşmaktadır.
- Enerji kullanımının ülke mekânının organizasyonu ile çok yakın bir ilişkisi vardır.
- Kentsel tüketiciler kırsal nüfusa göre daha yoğun enerji kullanırlar.
- Kentlerdeki enerji kullanımı çeper alanlar (saçaklar) üzerinde çevresel bir özellik gösterir.
- Kentsel enerji kullanımının arazi kullanımı ile yakın bir ilişkisi vardır.
- Metropolitan bölgeler için enerji talebi çevresel sorunlar nedeniyle artar

Kent planlama-enerji ilişkisi ele alındığında; Nüfus Artışı, Ekonomik Gelişme, Enerji Talebi olmak üzere üç temel etken ön plana çıkmaktadır. Özellikle sanayi devrimi ile başlayan süreç insan çevre ilişkilerini doğrudan etkilemiştir. O zamana kadar kol gücüne dayalı üretim biçimi-dolayısıyla insanın çevresini düzenleme gücü-sanayileşmeyle birlikte yerini mekanik güce bırakmıştır. Farklı enerji kaynaklarının kullanılmaya başlanması-özellikle kömür-farklı doğal kaynak kullanımını beraberinde getirmiştir. Teknolojide yaşanan gelişmeler ise sürekli insanın yaşamını şekillendirmede öncü rolünü sürdürmüştür.

Ancak insanın yaşadığı çevreyi bu kadar etkilemeye çalışması, onu, şimdiki kadar pek de umursamadığı birtakım kısıtların varlığı ile tanıştırdı. Bu kısıtların en başında ise küresel kısıtlar gelmektedir. Küresel ısınma ile birlikte

küresel iklim değişikliği beşeri faaliyetlerin yeneden değerlendirilmesini gündeme getirdi. Beşeri faaliyetlerden kaynaklanan çevre sorunları bizi yepyeni kavramlarla tanıştırdı. Bunların başında sürdürülebilirlik kavramı vardır.

Küresel kısıtlarla birlikte yerel kısıtlar da önem kazanmaktadır. Bu kısıtlar şu başlıklar altında toplanabilir; finans zorlukları, kent içindeki mekânsal kısıtlar, sosyal maliyetlerdir.

Dolayısıyla küresel kısıtları yaratan yerel dinamiklerle olan sıkı ilişki bu noktada kilit rolü üstlenmektedir. Kesinlikle bunları ayrı düşünmemek gerekmektedir.

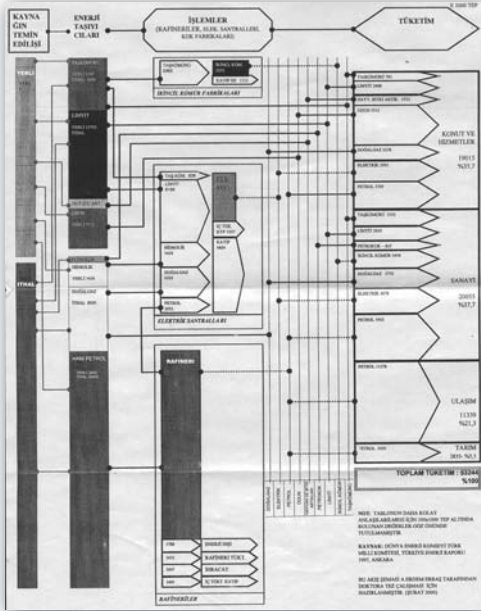
Bu noktada enerji yerleşme ilişkisine etki eden dinamikler ancak “ölçek” hiyerarşi içinde incelenebilir. Çünkü her bir ayrı ölçek kendine özgü yapılar içermektedir. Bu yapıların enerji kullanımı üzerinde değişik etkileri ve güçleri vardır ve bu güç dağılımı iç içe geçmiş birçok yapıyı içermektedir. Bu ölçekler hiyerarşisinin her bir alanını açıklamaya çalışan birçok model vardır. Girdi-çıkış analizleri, ekolojik modeller (enerji dolaşımı), enerji akış modelleri, enerji maliyet modelleri, yatırım modelleri, lineer programlama vb. örnek olarak gösterilebilir. Tam bu noktada dikkat edilmesi gereken nokta şudur; enerji ile ilgili olarak ortaya konan modellerin çoğunun mühendislik ve ekonomik modeller olduğudur. Kent planlarının kullandıkları kentsel gelişme modelleri ile bu modellerin benzerlikleri olmasına rağmen olay sadece teknik bir sorun değildir. Model ile birlikte modelden etkilenen “kullanıcıyı” da modele katmak ve bir bütün olarak düşünmek zorundayız. Bunun anlamı kullanıcının çeşitli olgular karşısında alacağı tavırlarda gizlidir. Karmaşık, öznellik ve gizli tavırlar karar yapım sürecine “objektif” girdiler olarak modellerin kapsamını belirlemekte ve onların kentsel politikadaki uygulamaları ile paralellik taşımaktadır. Dolayısıyla asıl vurgulanmak istenen nokta enerji politikalarını açıklamaya çalışan yaklaşımların “kullancıdan” kaynaklanan özelliği nedeni ile kentsel politikalar üzerinde farklı etkiler yaptığıdır. Bu nedenle bir adım ileri giderek “kullanıcıyı” tanımlamak doğru olacaktır. Eğer yine bunu da ölçekler hiyerarşisi içinde açıklarsak, “kullanıcı” her bir alandaki “aktör”den başkası değildir. Bu nedenle enerji politikaları ve yerleşme politikaları ilişkisinde aktör önemli bir role sahiptir. Bir de buna ek olarak bu sistemin

işlediği “yapı” her bir ölçekte açıklarısa sistemi analiz etmek daha kolaylaşır.

Kent planlamada karar verme süreçlerinde enerjinin bir ölçüt olarak kullanılması bizleri enerji entegre planlama kavramına ulaştırmaktadır. Ancak tahmin edilebileceği gibi bu kavram planlanmadan ne anladığımızı göre değişiklik gösterebilecektir. Fakat bizim burada kullanacağımız **enerji entegre planlama yaklaşımı; enerji kaynak çeşitliliğinin dikkate alındığı yerleşme planlamasını** ifade etmektedir. Bu nedenle **“stratejik planlama”** ile birlikte ele alınacaktır. Dolayısıyla stratejik planlamanın vazgeçilmez unsuru olan amaca dönük olarak, karar verme süreçlerinde bilginin yönetimi, elde edilen bu bilgi ile politikalar oluşturmak ve bu politikayı sektörler (arazi kullanım değerleri) bazında yaymak önemli hale gelmektedir. Sonuçta enerji kent ilişkisini sektörel bazda ele almak bu çalışmanın temel yöntemi olacaktır.

Buna karşılık bu ilişki çok yaygın olarak fiziksel çevrenin kontrolü (pasif enerji sistemleri) biçiminde ele alınmaktadır. Bu nitelikteki bir ürün enerji kent ilişkisinin bir bölümünü oluşturmaktadır. Ancak bir diğer önemli bölümü ise sektörel bazda uygulanan aktif enerji kullanımlarının mekânsal yapı ile olan ilişkisi ve buna bağlı olarak oluşacak mekânsal ölçütler ve ilkelerdir. Dolayısıyla temel arazi kullanım işlevleri açısından enerji-kent ilişkisi incelenebilir.

Ancak bu ilişkileri analiz etmenin zorluğu nedeni ile hiç atılmadan çıkarılması gereken nokta yerel ve küresel ilişkileri her zaman için bir bütün olarak düşünmek gerekliliğidir. Örneğin yerel planların hazırlanması için yerel aksiyon planlarını hazırlayabilmek, yerel aksiyon planlarını hazırlayabilmek için arazi kullanım politikalarını oluşturmak ve bu politikaları enerji politikaları ile ilişkilendirmek gerekiyor. Bu süreçte ise kısıtlayıcıları ve potansiyelleri ele almak gerekiyor. Bu süreçte aslında hazırlanacak bir “check list” (kontrol listesi) ile daha analiz edilebilir bir sonuçta bizleri ulaştıracağız. Bu şekilde bir liste hazırlayabilmek için sistemi iyi anlamalı ve değişkenleri bir sistem şeması üzerinde göstermek gerekmektedir. Örneğin Türkiye Enerji Dengesi ışığında Ulusal Mekânsal Gelişme Stratejileri geliştirilmeye çalışılan ilk yapılacak işlerden biri Türkiye Referans Enerji Sistemi’ nin oluşturulmasıdır (Bkz. Şema 1).



Şema 1: Türkiye Referans Enerji Sistemi 1997

Bir Yerleşme Alanının Enerji Kaynak Çeşitliliğine Dayalı Planlanması

Enerji kaynakları kullanımının mekânsal organizasyon ile yakın ilişkisi vardır. Mekânsal yapı enerji gereksinimlerini doğurmaktadır. Bu ise enerji kaynaklarının kullanımını harekete geçirmekte mekânsal yapının gereksinimi olan enerjiji sunmaktadır. Ancak mekânsal yapıyı oluşturan değişkenlerden; **arazi kullanımı, yer seçimi ilkeleri, kentsel makroform, kentsel büyüklük, yoğunluk, iletişim-ulaşım olanak-**

larından herhangi birisinin değişmesi enerji kaynağı gereksinimlerini önemli ölçüde etkilemektedir. Arazi kullanım biçiminin değişme nedenlerinin başında gelen sosyal, ekonomik, ekolojik ve politik faktörler önem kazanmıştır. Bu faktörlerdeki en küçük değişiklik mekân organizasyonu bağlamında önemli dalgalanmalara neden olmaktadır. Öncelikle kent planlama süreci bağlamında enerji kaynak çeşitliliğine dayalı konut alanları için planlama sürecinin tanımlanması gerekmektedir.

Bir Konut Alanının Enerji Kaynak Çeşitliliğine Dayalı Planlanması Süreci

1. Konut Alanının Mevcut Enerji Akış Şeması (Mevcut Referans Enerji Sistemi-RES)
2. Konut Alanının Gerçek Enerji İhtiyacı (Planlama Dönemi İle İlişkili Olarak)
3. Konut Alanının İçinde Bulunduğu Bölgede Yerel Temiz Enerji Üretim Teknolojisinin Seçimi
4. Konut Alanının Öneri Enerji Akış Şeması (Öneri Referans Enerji Sistemi-RES)
5. Seçilen Yerel Temiz Enerji Üretim Teknolojisine Ait Yer Seçimi Ölçütleri ve Arazi Kullanımı İlkeleri

1. Konut Alanının Mevcut Enerji Akış Şeması

Buna göre ilk aşamada; eğer planlama çalışması mevcut bir konut alanında yapılıyorsa konut alanının şu an geçerli olan enerji akış şemaları hazırlanmalıdır. Bu akış şemalarının hazırlanması enerji kaynak kullanımının karmaşıklığını azalt-

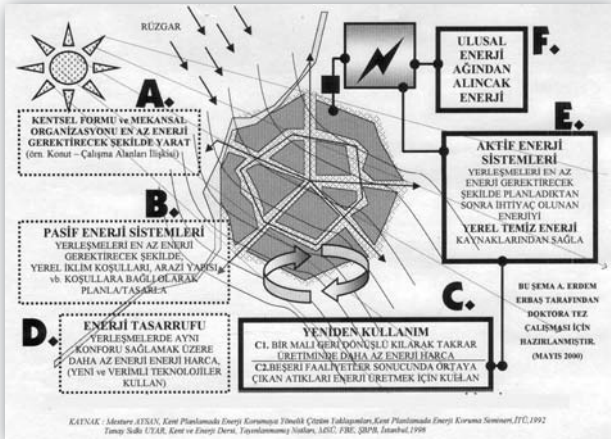
cak bir analizi oluşturmaktadır. Konut alanında mevcut enerji kaynaklarının nasıl kullanıldığı, nereden temin edildiği, hangi teknolojilerin kullanıldığı burada yer almalıdır. Eğer yeni bir konut alanı planlanıyorsa doğrudan ikinci aşamaya geçilmelidir.

2. Konut Alanının Gerçek Enerji Gerekisini

İkinci aşamayı mevcut veya yeni konut alanının gerçek enerji ihtiyacının saptanması gerekliliği oluşturmaktadır. Bu gereksinimin belirlenmesi her ne kadar önemli bir teknik olgu olarak görülse de aslında son derece hassas bir fiziki planlama/ tasarım sürecinin parçasıdır. Bu süreç değişikleri aşağıda tanımlanmaya çalışılmaktadır. (Bkz. Şema 2).

2/A: Kentsel Formun Oluşturulması ve Mekansal Organizasyonun Yaratılmasında En Az Enerji Gerektirecek İlişkilerin Oluşturulması İle Kazanılan Enerji Miktarı

Buna göre bir konut alanı planlanırken önce üst



Şema 2: Bir Konut Alanının Planlanmasında Enerji Gereksinimi

ölçekli kararlarda yer seçimi doğru yapılmalı barınma, çalışma ve donatı alanları arasındaki ilişkiler en az enerji gerektirecek şekilde kurulmalıdır. Gereksiz mesafelerden kaçınılmalıdır. Özellikle çok yoğun ulaşım talebi oluşturan iş yeri-konut alanları arasındaki ilişkiye dikkat edilmelidir. Bu ilişkinin hangi ulaşım biçimiyle kurulduğu son derece önemlidir. Toplu taşıma veya bireysel ulaşım, araçlı veya yürüyerek ulaşım, otomobil veya bisiklet gibi seçenekler değişik enerji kullanımını ifade edecektir. Bu iyi kurgulanmış bir kentsel makroform ve mekânsal organizasyonu, bir diğer söyleyişle arazi kullanım kararlarını ifade etmektedir. Arazi kullanım kararları ile yerleşmede en az enerji sarfiyatı oluşturacak bir düzen yaratılmalıdır. Bu durum planlama pratiğimiz içinde şimdide dek gözardı edilmiştir. Oysa daha en başta gereksiz enerji kullanımların ortadan kaldırmak olasıdır.

2/B: Pasif Enerji Sistemleri Sayesinde Kazanılan Enerji Miktarı

Daha sonra konut alanının kendi iç makroformu ve mekânsal organizasyonu yapılmalıdır. Konut alanının biçimlendirilmesinde, binaların yönlendirilmesinde, yerel iklim özelliklerine göre (rüzgâr, nem, güneşlenme vb) en az enerji gereksinimi yaratacak şekilde pasif enerji sistemlerini sonuna kadar kullanan fırsatlar yaratılmalıdır. Bu durum da şimdide kadar planlama pratiğimiz içinde-gelecekte kent dokularını saymazsak-önem kazanamamıştır. Bütün ülkeyi tek bir imar yasası ve ona bağlı standartlar ile yaratan bir mekân düzenleme anlayışı yerel özellikleri unutmıştır. Oysa yerel iklim koşullarına bağlı bir yeni mekân düzenleme anlayışı yeni bir şehircilik yasasını gerekli kılmaktadır.

2/C: Yeniden Kullanım Sayesinde Kazanılan Enerji Miktarı

Buna ek olarak konut alanının yaşamaya başlaması ile birlikte oluşan atıkların yeniden kullanım fırsatları değerlendirilmelidir. Örneğin sanayi faaliyetleri sonucu serbest bırakılan atık ısı, konut ısıtmasında kullanılabilir. Ya da önemli çevre sorunu yaratan çöplerin -evsel atıkların- ayrıştırılması ve yeniden kullanılması önemli kazanımlar sağlayabilecektir. Kısaca enerji akışı diyagramında yer alan gereksinimlerin bir kısmı

yeniden kullanımı ile ikame edilebilecektir. Bugün sadece termik santrallerin verimliliğini yükseltmek bile önemli enerji kazanımları sağlayacaktır. Elektrik enerjisi üretme sürecindeki atık ısı hiçbir işe yaramadan serbest bırakılmaktadır. Oysa bu enerji yeniden kullanılabilir.

2/D: Enerji Teknolojisindeki Değişikliklere Bağlı Olarak, Enerji Tasarrufu Sayesinde Kazanılan Enerji Miktarı

Konut alanlarındaki enerji tasarrufu fırsatları çok iyi değerlendirilmelidir. Isı yalıtımı yasa ve yönetmeliklerine mutlaka uyulmalıdır. Ayrıca enerji talep araçlarının (üti, buzdolabı, TV, şofben, kombi vb.) verimlilik standartlarına uyulmalıdır. Son kullanım teknolojilerinin enerji verimli aletler olmasına dikkat edilmelidir. Bugün kullandığımız sadece ampullerin yerine enerji tasarrufu sağlayan ampullerin kullanımını bile önemli kazanımlar sağlamaktadır. Tüm toplumun bu bilinç ile hareket etmesi sayesinde biriken bu tasarruflar sayesinde bir enerji üretim santrali daha az kurulabilecektir.

2/E: Aktif Yerel Enerji Sistemlerinden Elde Edilecek Enerji Miktarı

Konut alanının içinde bulunduğu bölge itibariyle kullanılabilir, potansiyeli olan, fırsat sunan yeni ve yenilenebilir enerji kaynakları temel enerji gereksinimleri için hareket geçirilmelidir. Bu nedenle konut alanı ve içinde bulunduğu bölgede bu kaynakların bir analizi yapılmalıdır. Hangi kaynakların hangi gereksinimler için kullanılabilirliği ve bu kaynağın varlık miktarı değerlendirilmelidir. Dolayısıyla bölgede yapılan çalışmalar sırasında bu kaynakların kent planlamada nasıl kullanılabilirliğine ilişkin bir değerlendirme raporu hazırlanmalıdır.

2/F: Ulusal Enerji Ağından Alınacak Enerji Miktarı

Bu aşama yerel enerji kaynaklarının kullanımının ve enerji tasarrufunun yetmediği durumlarda ulusal enerji sistemine girdi veren kaynakların kullanılmasını ifade etmektedir. Yerel enerji kaynaklarından yoksun bir alan için geçerli olmaktadır. Bu durumun geçerli olduğu konut alanları doğrudan ulusal enerji ağına bağlanacaktır. (örn. elektrik, doğalgaz, kömür, vb.).

2/G Konut Alanının Enerji İhtiyacı

Bu aşamalardan sonra konut alanının gereksinimi olan enerji miktarı hesaplanmalıdır. Burada hesaplama yöntemlerinden iki tanesi aşağıda verilmektedir.

Bir Konut Alanının Enerji İhtiyacı Hesaplama Yöntemleri

1. Yöntem	
G	Konut alanının enerji ihtiyacı
k	Konut sayısı
h	Konut başına hane sayısı
i	Hanedeki kişi sayısı
w	Kişi başına tüketilen enerji miktarı (Kwh, TEP, Joule vb)
$G = k \times h \times i \times w$	

2. Yöntem	
G	Konut alanının enerji ihtiyacı
a	Toplam konut inşaat alanı-m ²
b	M ² başına tüketilen enerji miktarı (Kwh, TEP, Joule vb)
$G = a \times b$	

Kaynak: A.Erdem Erbaş, 2000

3. Konut Alanının İçinde Bulunduğu Bölgede Yerel Temiz Enerji Üretim Teknolojisinin Seçimi

Enerji kaynak çeşitliliğine dayalı konut alanları planlaması sürecinin 3. Aşaması yerel temiz enerji üretim teknolojisinin seçimidir. Yerel enerji üretim teknolojisinin seçiminde değişik modeller kullanmak olasıdır. Ancak burada OECD'ye bağlı Uluslararası Enerji Ajansı'nın (IEA) kullandığı Markal-Makro modeli tercih edilmektedir. Enerji Teknolojileri Analiz Programı (ETSAP) içerisinde, çeşitli kullanım örneklerinin sunulduğu bu bilgisayar modeli önemli bir avantaj sağlamaktadır. Markal modelinin sunduğu avantaj çeşitli senaryolar için yerel enerji potansiyellerinden hangisinin ne kadar kullanılması gerektiği konusunda bir optimizasyon yapmasıdır. Bu noktada mümkünse enerji

ihtiyacı açısından kendi kendine yetebilen bir konut alanı oluşturmak esastır. Bu durum ulusal enerji açısından mümkünse hiç enerji talep edilmemesi anlamına gelecektir. Markal-Makro Enerji Teknolojisi Seçimi için kullanılan modelin tüm değişkenlerini ve parametrelerini burada sunmak birincil amaç değildir.¹ Ancak bu parametreleri gruplandırmak olasıdır.

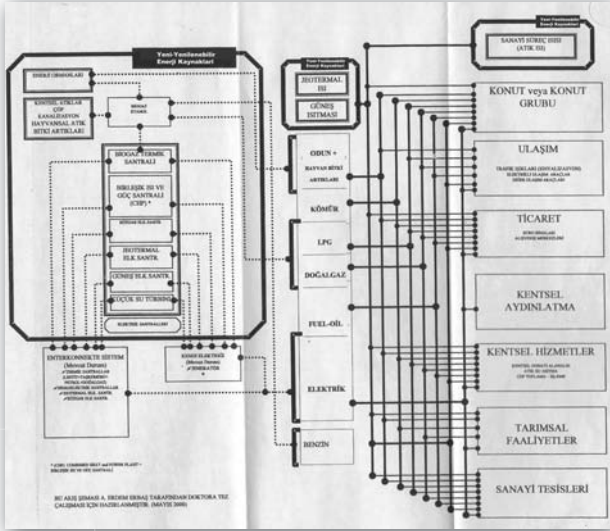
Enerji üretim santrali seçimi için kullanılabilecek değişkenlerin ana başlıkları şu şekilde sıralanabilir;

- Kwh başına Gereksinim Duyulan Arazi Miktarı
- İnşa Süresi
- Yarattığı İstihdam
- Verimliliği
- Teknolojik Ömrü
- Maliyetleri
 - Arazi Maliyeti
 - Yatırım Maliyeti
 - İşletme ve Amortisman Maliyetleri
 - Yakıt Maliyeti
 - Ekonomik Ömrü Sonunda Tesisin Söküm Maliyeti ve Geri Dönüşüm Maliyeti
 - Başta Kullanılan Arazinin Eski Yapısına Kavuşturulma Maliyeti
 - Yarattığı Kirlilik ve Diğer Nedenlerle Birlikte Toplumsal Maliyeti

4. Konut Alanının Öneri Enerji Alış Şeması

Sürecin bu aşamasında yerel enerji kaynaklarının mevcut enerji sistemine nasıl entegre edileceği belirlenmelidir. Bu nedenle seçilen enerji kaynaklarını da içeren planlanan konut alanı için öneri bir enerji akış şeması hazırlanmalıdır. Bu kaynakların kullanımında mutlaka kentin gelişme planları ile paralellik kurulmalıdır. Daha önce hazırlanan konut alanının içinde bulunduğu bölgedeki enerji kaynakları potansiyeli bu şemanın hazırlanmasında önemli rol oynayacaktır. (Bkz. Şema 3)

¹ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. FISHBONE, G.L., ABILOCK, H. (1980), Markal, A Linear-Programming Model For Energy Systems Analysis: Technical Description Of The BNL Version, Energy Research, Vol. 5,353-375



Şema 3: Örnek Bir Yerleşme Alanının Referans Enerji Sistemi

5. Seçilen Yerel Temiz Enerji Üretim Teknolojisine Ait Yer Seçimi Ölçütleri ve Arazi Kullanım İlkeleri

Süreçin son aşaması olarak üzerinde karar verilen enerji teknolojisinin yer seçim ölçütleri ve arazi kullanım ilkeleri oluşturulmalıdır. Kent Planlama Bilim Dalı açısından sürecin en önemli kısmını bu bölüm oluşturmaktadır. Çünkü farklı enerji kaynaklarının yer seçimi olgusu eğer dikkat edilmezse önemli çevresel ve sosyal sorunlar yaratabilecek potansiyele sahiptir. Buna göre çevreye verdiği etkinin önem derecesine göre de "temiz enerji" üretim biçimi olabilirler.

Bu nedenle 5. Aşama iki kısımda ele alınmaktadır.

5/A Yeni ve Yenilenebilir Enerji Teknolojilerinin Yer Seçiminde Dikkat Edilmesi Gerekten Temel İlkeler ve Ölçütler Belirlenmelidir.

5/B Yeni ve Yenilenebilir Enerji Teknolojilerinin Arazi Kullanım Gereksinimi ve Buna Bağlı Mekânsal Düzenlemeler Yapılmalıdır.

5/A: Yeni ve Yenilenebilir Enerji Teknolojilerinin Yer Seçiminde Dikkat Edilmesi Gerekten Temel İlkeler ve Ölçütler

Bu bölümde Rüzgar Enerjisi, Jeotermal Enerji, Hidroelektrik Enerji, Fotovoltaik Enerji, Enerji Bitkileri, Biyokütle Enerjisi gibi yeni ve yenilenebilir enerji teknolojilerinin yer seçiminde dikkat edilmesi gereken temel ilkeler ve ölçütler oluşturu-

rulmaya çalışılacaktır. Bu yazı için sadece Rüzgardan Enerji Üretim Sistemleri İçin Yer Seçiminde Dikkat Edilmesi Gereken İlkeler ve Ölçütler'in yer aldığı tabloya örnek olarak yer verilmiştir.² Bu tablolarda vurgulanmak istenen konulardan biri insan elinin değdiği her noktada çevresel kirliliğin mutlaka yer alacağıdır. Bu nedenle yenilenebilir olarak sunulan bir takım enerji kaynaklarının temiz enerji kaynağı olarak nitelendirilemeyeceğidir. Dolayısıyla ilk olarak alternatif enerji

kaynağı ve temiz enerji kaynağı farklı anlamları içermektedir. Diğer yandan konvansiyonel enerji kaynaklarına göre alternatif enerji kaynakları daha temizdir. Ayrıca bu nitelikte bir akış tablosunda arazi kullanıma etki eden faktörleri de görmek mümkün olmaktadır. Bu tabloda yer alan önem sırası Düşük/Orta/Yüksek olarak belirlenmiştir. Seçilecek planlamanın ve araziye uygulamanın biçimine göre alıcı ortamın etkilenme oranı bu niteliklerinden birisi olacaktır.

Rüzgardan Enerji Üretim Sistemleri İçin Yer Seçiminde Dikkat Edilmesi Gereken İlkeler ve Ölçütler

KONU	ALICI ORTAM	ETKİ	ÖLÇEK ^{***}	ÖNEM SIRASI ^{***}
<i>Enerji Üretim Teknolojisinin Üretimi ve Taahhüsü</i>	<i>Çeşitli</i>	<i>Emisyon/Gürültü</i>	<i>Y/B/K</i>	<i>Düşük/Orta/Yüksek</i>
SANTRAL İNŞAATI				
Santralin Enterkonekte Sisteme Olan Mesafesi	Yerel Halk/Ekosistem	Elektrik İletim Maliyetinin Artması,Manyetik Etki Alanların Artışı	Y/B	Düşük/Orta/Yüksek
Santral Alanı ile En Yakın Yerleşme Alanı Arasındaki Mesafe	Yerel Yerleşme Dokusu	Pervanelerin Dönmesi ile Oluşan Gürültü, Elektrikğin İletilmesi	Y	Düşük/Orta/Yüksek
Doğal Koruma Alanları ve Kuşların Yuva Alanlarında Yer Seçimi	Kuşlar	Kuşların Türbine (Pervanelere) Çarpmaları, Parçalanmaları	Y	Düşük/Orta/Yüksek
Arazi Kullanımı/Hafriyat M ² /Kwh	Yerel Yerleşme Dokusu/ Ekosistem	Arazinin Kullanımı, Habitat Kaybı	Y	Düşük/Orta/Yüksek
İnşaat Faaliyeti ve Yarattığı Trafik Hacmi	Yerel Halk/ Ekosistem	Emisyon/Gürültü	Y/B/K	Düşük/Orta/Yüksek
Santrale Erişilebilirlik İçin Yol İnşaatı	Yerel Yerleşme Dokusu/ Ekosistem	Yerel Erişilebilirlik Artması	Y	Düşük/Orta/Yüksek
Emisyonlar	Çeşitli	Emisyonlar	Y/B/K	Düşük/Orta/Yüksek
Görsel Etki	Yerel Halk	Hafriyattan Dolayı Arazi Yüzeyinin Bozulması ve Buna Bağlı Görsel Etki,	Y	Düşük/Orta/Yüksek
İstihdam	İlgili Piyasası	İstihdam Olanaklarının Artması	Y/B/K	Düşük/Orta/Yüksek
ELEKTRİK ÜRETİMİ				
Arazi Kullanımı M ² /Kwh	Ekosistem / Tarım Alanları	Habitat Kaybı / Arazi Kaybı	Y	Düşük/Orta/Yüksek
Emisyon	-	-	-	-
Rüzgar Türbinin Görsel Etkisi	Yerel Halk/Ziyaretçiler	Akan Trafik ve Yerel Halk İçin Görsel Etki	Y	Düşük/Orta/Yüksek
Türbine Gelen Güneş Işıklarının Yansımaları	Yerel Halk/Ziyaretçiler	Dikkat Dağılımı, Göz Kamaşması	Y	Düşük/Orta/Yüksek
Radyo Dalgaları	Yerel Halk	Elektromanyetik İletişim Sistemlerine Etki	Y	Düşük/Orta/Yüksek
İstihdam	İlgili Piyasası	İstihdam Olanaklarının Artması	Y	Düşük/Orta/Yüksek
SANTRAL SÖKÜM İŞLEMİ				
Santral Söküm İşlemi	Çeşitli	Emisyon/Gürültü	Y/B/K	Düşük/Orta/Yüksek

^{**} Y=Yerel, B=Bölgesel, K=Küresel

^{***} Enerji Üretim Kapasitesine, teknoloji tipine ve teknolojinin yer seçimine bağlıdır.

² Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. A. Erdem ERBAŞ, Enerji Kaynak Çeşitliliğine Dayalı Konut Alanları Planlaması İçin Temel İlkeler ve Ölçütlerin Belirlenmesi Üzerine Bir Çalışma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, MSU, 2000, İstanbul

5/B: Yeni ve Yenilenebilir Enerji Teknolojilerinin Arazi Kullanım İhtiyacı ve Buna Bağlı Mekansal Düzenlemeler

Bu bölümde yeni ve yenilenebilir enerji teknolojilerinin arazi kullanım gereksinimi ele alınmaktadır. Bazı klasik enerji üretim santralleri ile yeni ve yenilenebilir enerji santrallerinin arazi kullanım gereksinimleri aşağıdaki tabloda verilmiştir. Bu tablodaki veriler ortalama değerlere göre hazırlanmıştır.

Doğaldır ki, bölgesel farklılıklara göre, bu değerlerde değişime olacaktır. Ancak bu değerler yaklaşık bir fikir vermesi açısından önemlidir. Bu nedenle yeni ve yenilenebilir enerji üretim santrallerinin yer seçim ilkeleri üzerinde enerji üretim teknolojisindeki değişimin yanı sıra, bölgesel bir takım özelliklerin yaratacağı farklılıklar aşağıda verilmeye çalışılmıştır.

- Arazinin Topoğrafyası
- Arazinin Toprak Yapısı
- Bölgedeki Doğal Koruma Alanlarının Varlığı
- Bölgedeki Sismik Hareketler
- Bölgesel İklim Koşulları, Yağış Miktarları, Güneşlenme, Nem vb.
- Yeraltı ve yerüstü su kaynakları
- Rüzgar Hızları ve Yönleri
- Bölgedeki orman ve bitki örtüsü

Yeni ve Yenilenebilir Enerji Santrallerinin Arazi Kullanım Gereksinimi

Enerji Üretim Santralleri *	1 gwh/yl için gereken alan ha	1 ha'da üretililebilecek gwh/yl	1 ha'da üretililebilecek gwh/yl	1 ha'da üretililebilecek gwh/yl
Büyük Hidroelektrik	2,99	90,00	0,33	0,01
Biokütle Üretim Alanları	45,00	90,00	0,02	0,01
Küçük Hidroelektrik	0,06	6,12	16,34	0,16
Rüzgar **	0,11	6,12	9,26	0,16
Merkezi Güneş Pili	0,61	1,19	1,63	0,84
Güneş Enerjisi İle Çalışan Termik Santral	0,25	1,08	3,97	0,93
Doğalgazla Çalışan Türbin	0,07	0,24	13,89	4,15
Linyit Kömürlü Termik	2,41	-	0,41	-
Maden Kömürü	0,24	1,19	4,15	0,84

* Arazi kullanım gereksinimi için iki farklı değer verilmiştir. Bu iki sayının arasında bir değer alınması gereği vurgulanmıştır.

** Rüzgar çiftlikleri için verilmiş olan sayıların küçükleri türbinler ve servis yolları için gereken alanı, büyük olan ise bütün proje için gereken alanı ifade etmektedir.

Kaynak: IEA (1999), *Bening Energy? The Environmental Implications of Renewables*, <http://www.iea.org/pubs/free/benign00-bene.htm>

FLAVIN C., LENSSEN, N. (1994), *Enerjiye Arayışlar*, Worldwatch Uyan Dizisi, Çeviren.Yaman Köşoğlu,TEMA

• Jeotermal Enerjinin Varlığı, Kaynağın Kapasitesi, Akışkanın Sıcaklığı

• Bağlı Güneşlenme Şiddeti (w/m^2), Güneşlenme Süreleri

• İklimsel Koşullara Bağlı Olarak Bitkinin Yetiştirme Koşulları

• Santralin Enterkonekte Sisteme Olan Mesafesi

• Santral Alanı İle Yakın Yerleşme Alanları Arasındaki Mesafe

Mevcut fosil enerji kaynaklarının yerine konacak olan yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarının en önemli dezavantajlarından birisi yukarıdaki tabloda da açıkça görülebileceği üzere fazla alan gerektirmeleridir. Ancak burada açıklanması gerekli bazı noktalar şunlardır;

• Alan gereksinimi bugünün ticari olan yeni ve yenilenebilir enerji teknolojileri üzerinden hesaplandığı için gelecekte bu standartlar değişecektir. Çünkü bu konudaki teknoloji geliştiğçe giderek daha az arazi kullanım talep etmektedir. Bu nedenle kentsel alanda kullanılan enerji teknolojilerindeki gelişmeler mekansal bağlamda önemli sonuçlar doğurmaktadır.

• Klasik enerji kaynaklarına bağlı enerji üretim santralleri genellikle doğal güzelliklerin, akarsuların, nehirlerin hemen yanında kurulurlar. Oysa yeni ve yenilenebilir enerji teknolojileri için her zaman bu durum söz konusu değildir. Örneğin güneş elektrik santralleri için hiç işe yaramadığı düşünülen çöl alanları önemli potansiyeller içerebilir. Verimsiz tarım alanlarında rüzgar potansiyeli yüksek olabilir ve rüzgar santralleri buralarda kurulabilir. Dolayısıyla alan gereksiniminde her m^2 aynı değerde değildir.

• Yeni ve yenilenebilir teknolojilerin hepsi yer yüzeyi talep etmeyebilirler. Örneğin güneş pilleri çok fazla alan talep ettikleri için, konut alanlarında; binaların çatıları, binaların güneş alan yüzeyleri ve otopark alanları üzeri potansiyel elektrik ve ısı üretim alanları olabilmektedir.

Son Söz Olarak..

Buraya kadar ele almaya çalıştığımız konulardan birçok sonuç çıkarmak olasıdır. Ancak yerleşme alanları planlaması bakış açısından çıkarılabilecek bazı sonuçları maddeler halinde ele almak bundan sonra yapılacak tartışmaların ve çalışmaların yönü

konusunda daha kolay bir ipucu verebilecektir. Bu maddeler şu şekilde sıralanabilir;

- Enerji politikaları mutlaka yerleşme politikaları ile birlikte değerlendirilmelidir. Bu yerleşme alanlarını planlarken mümkün olduğunca alternatif enerji kaynaklarının kullanımına dönük düzenlemelere yer verilmelidir. Doğal sistemin ve yaşam çevremizin devamlılığı buna bağlıdır. Unutulmamalıdır ki dünya üzerinde insan olmadan da yaşam sürebilecektir.
- Yerleşmenin yapılaşma özellikleri ile enerji kullanma kabiliyeti ve doğal kaynak seçimi arasında önemli ilişkiler bulunmaktadır. Mekânsal organizasyon bu ilişkileri daha az doğal kaynak ve enerji kullanımı konusunda desteklemelidir.
- Türkiye fosil enerji kaynakları açısından zengin olmayan bir ülkedir. Buna rağmen ülke geleceği fosil kaynaklara bağlı hale gelmektedir. Bu nedenle giderek dışa bağımlı hale gelmekte ve önemli miktarda döviz kaybına uğramaktadır.
- Oysa Türkiye alternatif enerji kaynakları açısından zengin ama bu kaynaklarını iyi değerlendiremeyen bir ülkedir. Jeotermal enerji, rüzgâr enerjisi, biokütle enerjisi, enerji tarımı, enerji ormanları, güneş enerjisi, hidrolik enerji gibi önemli potansiyeller içermektedir. Yeter ki doğru ve akılcı bir doğal kaynak yönetimi ile bu kaynaklar devreye sokulabilsin.
- Ülkenin tümünü aynımış gibi gören ve mekânsal düzenlemeleri buna göre şekillendiren mekân düzenleme anlayışı terk edilmelidir. 3194 sayılı İmar Kanunu bütün ülke mekânını aynı olarak kabul etmekte ve buna bağlı standartlar getirmektedir. Oysa yerel iklim koşullarına bağlı bir mekân düzenleme anlayışı yeni bir şehirçilik yasasını gerekli kılmaktadır.
- Doğal kaynak kullanımını düzenleyen üst ölçekli planlar mutlaka çağın getirdiği yeni teknolojiler kullanılarak hazırlanmalıdır. Coğrafi Bilgi Sistemleri, Uzaktan Algılama Yöntemleri gibi yenilikler kullanılmalıdır. Bu sistemler doğal kaynakların organizasyonunu ve buna bağlı mekânsal ilişkilerin kurulmasında önemli araçlardır. Özellikle bu konudaki

yapılmış örnek sayısının çoğaltılması açısından son derece kolaylıklar sağlayacaktır.

- 21. yüzyıla önemli bir kargaşa ortamında girilmiştir. Türkiye'nin içinde bulunduğu jeopolitik durum bu açıdan önemlidir. Ortadoğu, Balkanlar, Kafkasya, Hazar Bölgesi, Avrupa, Akdeniz'de yaşanan değişimler ülke genel politikasını etkilemektedir. Bölgede yaşanan sıkıntılardan arkasında önemli bir enerji krizinin yattığı ortadadır. Ortadoğu ve Hazar petroleri ve doğalgazının kontrol edilmesi önemli bir güç paylaşımını doğurmuştur. Böyle bir ortamda ülke enerji politikası oluşturulmaya çalışılmaktadır. Enerjinin bu kadar değerli olduğu, uğruna çatışmaların yaşandığı bir ortamda enerjiyi verimsiz kullanma lüksüne kimse sahip olmamalıdır. Bu konuda yapılması gereken bir çok yeni düzenleme ve kontrole gereksinim vardır. Ayrıca fosil kaynaklara erişimden bu kadar zorlaştığı ve pahalandığı bir dönemde yerel yenilenebilir enerji kaynakları mutlaka harekete geçirilmelidir. Hayata geçirilen her bir proje, ülke ekonomisi için dolayısıyla ülkenin yararları için atılmış bir adım olacaktır.
- Sonuçta Türkiye'yi öntümüzdeki dönemde içinde bulunmayı hedef olarak koyduğu Avrupa Birliği katılım sürecinde önemli sorumluluklar beklemektedir. Enerji konusunda AB Ortak Enerji Politikası ve Eylem Planı'na eklenmek üzere uyum çalışmalarına ağırlık verilmelidir.

Kaynaklar

- A. Erdem ERBAŞ, Enerji Kaynak Çeşitliliğine Dayalı Konut Alanları Planlaması İçin Temel İlkeler ve Ölçütlerin Belirlenmesi Üzerine Bir Çalışma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, MSU, 2000, İstanbul
- A. Erdem ERBAŞ, Bugünkü Japonya ve Chubu Bölgesi'nin Dönüşümü, Kent Gündemi, Sayı 5, Şehir Plancıları Odası Yayını, 1998
- A. Erdem ERBAŞ, Bölgesel Enerji Krizleri İçinde Türkiye Enerji Politikalarına Bir Bakış, SDD (Sosyal Demokrat Değişim), Boyut Matbaacılık, sayı 12, S.95, İstanbul1999
- J. LEITMANN, Energy-Environment Linkages in the Urban Sector, The World Bank, Washington, 1996
- S. OWENS, Models and Urban Energy Policy. A Review and Critique, Spatial Energy Analysis, The Royal Institute of Technology, Stockholm, 1989



Tarik Yurtgezer, Eğirdir Gölü

Bütün Mümkünlerin Kıyısında Ekososyalist Bir Kır Kent Hareketine Doğru

Fevzi ÖZLÜER

Sonunu müjdeleyen bir çağda yaşıyoruz. Uyarlığımız, bugüne kadar görmediği bir gücü, sıkışmış bir gücü barındırıyor damarlarında. Bu birikmiş güç ve enerji nereye akacağını kestiremediğimiz bir hayratlıkla dünyamızın dehlizlerinde dolaşüyor. Bu güç, dünyayı yeniden yaşanabilir kılabilecek bir enerjiye de dönüşebilir; dünyayı top yekûn bir yok oluşa da sürükleyebilir. Bu sonun nasıl yaşanacağını sorumluluğu ise, bu çağın emekçilerinin omuzlarına biniyor. Tekil kurtuluşlar, varoluşlar ve hatta yıkılışlar çağı kapandı.

Kapitalist uygarlık ve burjuva sınıfı, vaat ettiği özgürlük ve eşitlik dünyasının iflasını dünyanın dört bir yanına yaydığı savaşlarla ilan ediyor. Bir yanda muazzam bir sermaye birikimi diğer yanda da yoksulluk, açlık, doğanın yıkımı yaşanıyor. Kapitalizmi meşrulaştıran tüm ahlaki, toplumsal, ekonomik, kültürel olgular yıkılmaya yüz tutuyor. Emekçileri ücretli köle haline getirerek onları geçim araçlarından kopartan kapitalizm, toplumu bir arada tutan ve kapitalizmin varlık koşulları olan değerleri de temelinden sarsıyor. Toplumsal yaşamın üstünde bir güç olarak kar düzenini yaşatmak için ise, tüm bu değerleri yeniden üretmekte gecikmiyor burjuva sınıfı.

Toplumsal yaşamın maddi varlık koşullarını yıkmak pahasına, sermaye birikimi "kendinde anlamlı" bir güce dönüşüyor. Topluma ve doğaya rağmen büyüyen sermaye, yarattığı toplumsal çelişkinin bedelini emekçilerin ve doğanın omuzlarına yüklüyor. Yarattığı savurgan uygarlık, doğanın maddi varlıklarına rağmen hükümünü sür-

dürmeye çalışıyor. Emekten ve doğadan çaldığı geçim araçlarının egemenliğiyle toplumsal tahakkümü perçinleyen burjuva sınıfı her gün emeğin yeteneklerini, doğanın olanaklarını içişi edecek şekilde emeği ve doğayı üretimin saflarından tüketimin raflarına gönderiyor. Üretim salt bir tüketim nesnesi haline geliyor.

Emekçiler, üretim araçlarını yitirdiği gibi, toplumsal var olma koşullarını da yitiriyor. Neyi, nasıl, ne kadar, kimin için ve ne için ürettiğini sorgulamaktan uzaklaştırılıyor. Aldığı ücretle, plazma televizyon hayali ikilemine sıkışmış yoksullar, kapitalizmin sossuzlaştırılan kültürü karşısında en temel yeteneği olan dünyayı değiştirme becerisi körelmiş, toplumsal ve biyolojik bedenine, emeğine ve doğaya yabancılaşmış, her türden gerici ideolojiye tutsak bırakılmış bir kütleye dönüştürülüyor.

Emekçiler, dünyayı kucaklamamanın baharından geçiyor.

Bütün dünyayı saran ve yıkan uygarlık ateşi, makinelerin yaratımında bir dünya tahayyül ediyor. Bugüne kadar edindiğimiz tüm insancıl yetilerimizi bir yandan yitiriyor, toprağı tanıyamaz hale geliyoruz. Büyük şirketlerin denetim ve mülkiyetlerine aldıkları bilgi, insanların geleceklerini çizen yeni tanıya dönüşüyor. Bilim de bu tanrının kutsal kitabı, vahiyleri indiren ise kapitalizmin tekniyenlerine dönüşmüş bilim insanları.

Ekmeğimizi bilmiyoruz, tohumlarımız yok. Buğday üretmiyoruz. Tarlamız var süremiyoruz,

Ekoloji Kolektifi

PLANLAMA
2008/1-2

çünkü hazır yapılmış, sürülmüşü var. Evler inşa etmekten kopalı hayli zaman olmuş, ustaları var, ekolojik olanı olmayan var çünkü. Tüm bedenimiz paramparça. Ellerimizle birlikte ayaklarımız da iğdiş ediliyor. Otomobil uyarlığı bizi istediğimiz yere götürmeyi vaat ediyor. Kara taşımacılığı binlerce can alsa da iklimleri değiştirse de, yakını uzak yapsa da otomobil istiyoruz. Ama gidemsek de dünyanın öteki ucuna, belgesel kanalları gitmediğimiz görmediğimiz şehirlere yerleştiği kameralarıyla, canlı yayında bize dünyayı tanıtıyor. Her şeyden çok ama çok var, yeter ki satın alacak paramız olsun. Paramız olmasa da borçlanarak alıyoruz, eşya sofrasının çıkma parçalarını. Sularımız akmasa da hepimizin evinde çamaşır ve bulaşık makinesi kalkınmışlık ikonu oluyor. Mekanla iş-işsizlik arasında sıkışmış bir topluma esir ediliyoruz. Ölmüş bir uygarlığı sevdirmeye çalışıyorlar. Bir tür ölü sevici kol geziyor. Ölen bir kültürü yokullara taksitle satıyorlar. Bedelini ise peşin peşin ödetiyorlar.

Hareket etmenize hiç ama hiç gerek yok diyor burjuva ideologları; çünkü kapitalizm, kendinden menkul akıyla hep daha fazlasını arzuluyor bizim yerimize. Piyasa dengensini bulur diyorlar. Ancak tüm bir umursamazlık ve çöküş çağı içinde, tarihin bu gerileme devresinde, devrimci bir değişime de ebelik etmenin tedirginliğini yaşıyoruz. Bütün bu toplu barbarlık projesi yeniden ve yeniden üretilirken dünyanın farklı köşelerinde çoban ateşleri alevleniyor.

Sermayenin, 21. yüzyılın bu eşliğindeki saldırganlığı karşısında yeni direniş odakları da tohumlarını filizlendiriyor. Bu tohumların toplumsal ve siyasal karakteri ve gücü, sermayenin muazzam saldırısını alt üst edecek bir örgütlülüğe sahip olmasa da kendi özgün deneyimleriyle, yeni bir uygarlık projesi üzerine kafa yoruyor. Tüm bu saldırganlığın karşısında, yeni sömürgecilik rejimlerine, kapitalizme direnen on binlerce insan, hayatı yeniden anlamlı kılmamanı, doğayla ve emekle birlikte eşitlikçi, toplumsal adaleti savunan, özgürlükçü, doğayla birlikte yaşamı kurgulayan bir dünya yaratmanın olanaklarını arıyorlar.

Doğayla birlikte geleceği yeniden yaratabilmek için, bugün sermaye düzenini ve onun siyasal biçimlerini aşıyağı etmemiz şart. Yönetim ile üretim arasındaki yarılmayı giderecek bir siyasal devrim mümkün. Kent ile kır arasındaki çeliş-

kiyi aşacak bir toplumsallağa yönelmiş bu siyasal iktidar, tüm toplumsal meşruyetini tarih ve doğa birliğinden alan emekçilerin iktidarı olarak kendini yeniden kurmalıdır. Ancak bu koşullarda toplumsal varoluşumuz, canlı varlığımızı tehdit etmeyen bir yöneline sıçrayabilir. Bugünkü toplumsallaşma biçimi, sermayenin toplumsallağı, canlılığımızı tehdit etmektedir.

Bütün tarihimizi ve doğayı yeniden kazanma arzusu, hareket etme heyecanı dünyayı kucaklamak için zorunlu görünüyor. Bu arzu dünyayı yeniden yaşanabilir kılma bilinciyile birleştiğinde, insanlar öz yeteneklerini yeniden kazandıklarında, geleceklerini yapabilecek üretim araçlarına ulaştıklarında, kendi uygarlıklarını yeniden değiştirebilecekler.

Ekolojik Krizin Tarihselliği

Doğanın ve Emegin Temellikli

Kapitalist üretim tarzının iki temel belirleyici özelliği bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, üretim araçları mülkiyetinin burjuva sınıfının elinde olması ve toplumun, üretim araçlarından yoksun kalmasından dolayı, emek gücünü iş gücü olarak piyasada satmak zorunda kalmasıdır.

Bu geniş kitle, yaşayabilmek için çalışmak -emek gücünü satmak- "zorunda" bırakılır. "Özgürlük alanı" olarak varsayılan -piyasa- tam bir zorunluluk alanına dönüşür. Çalışmak bir etkinlik olmaktan çıkarak bir zorunluluğa döndürür.

Bu nesneleştirme ve metalaştırma süreci, insanla-rın çok yönlü etkinliklerinin ve ilişkilerinin tek bir ilişkiye, yararlılık ilişkisine indirgenmesine yol açar. Kişi, iş gücü haline getirilerek, hesaplanabilir, kontrol edilebilir, denetlenebilir bir hesaplar sistemi temelinde, rasyonel ve nesnel bir makine haline getirilir. Makine imgesi, tüm toplumsallaşma biçimlerini sembolize eden bir imge haline getirilir. Kişilere dayanmayan, evrensel ve rasyonel olduğunun imgesini yaratan bu üretim biçimi kutsallığı ilan eder. Makineleşen ya da makinenin bir uzvu haline gelen kişi, tek amacı biriktirmek olan sistemin içinde, nesnelere gerek yer bulur. Bu nesneleşme, insanın kendini biyolojik ve toplumsal olarak yenileyebilmek, yaşamak için yaptığı tüm etkinlikleri, tüm duygularından arındırır. Emegî tek tipteştiren birim rejimi, bu şekilde, kendi düşünsel temeli hokio ekonomi-

çusa dayanan akılcılığı da yeniden üretir. Hayatı tüketmek pahasına biriktiren bu sistem, her türlü insani etkinliği ekonomik bir değere dönüştürdüğü ölçüde kendi varlığını sürdürülebilir.

İşgücüne ihtiyaç duyulmayan ve artık nüfus olarak adlandırılan kesimse, piyasa koşullarında sefaletle mahkûm edildikleri gibi üretim maliyetleri koşullarında çalışanların işsiz kalma tehdidi ve onların düşük ücretle ve kötü yaşam koşullarında çalışmaya zorlanmanın aracı olarak kullanılırlar. Bu 'artık nüfus' olarak adlandırılan kesim her türlü toplumsal bozulmanın da biricik sorumlusu olarak gösterilmek üzere yedeklenir. "Artık" üretme ideolojisi, kökenini buradan alır. Toplumsal zenginliğin paylaşılması konusundaki sermayenin cimrilliği, emeğin artık haline getirilmesinde sermayenin savurganlığına dönüşmektedir. Sermaye, büyümek için, emeğin maddi zenginliğini yok etmek zorundadır. Daha fazla kar elde etmek için daha ucuz emek kullanma ihtiyacı, her defasında, tarihsel olarak, üretimi emekten özgürleştirme çabasına iter. Ancak üretimin teknolojiye dayandırılması bir yandan başlangıçta karlı gibi görünse de, sermayenin eninde sonunda emeğin artı değerine el koyması zorunluluğu kapitalist üretimin büyümek için emek sömürsüne olan ihtiyacını daha fazla derinleştirir. Bu durum, sermayeyi daha sık krizlere sürüklemektedir.

Kapitalist üretim tarzının ikinci belirleyici özelliği, toplumsal zenginliğin bileşeni olan doğayı, bir hammadde-doğal kaynak olarak görmesidir. Kapitalizm koşullarında doğanın, üretim için bir girdiden başka bir değeri yoktur. Oysaki toplumun maddi zenginliği, emek ve doğanın ürünüdür. Kapitalist üretim, daha fazla kar elde etmek için emeği olduğu gibi doğayı da daha ucuz mal etmenin yollarını geliştirmektedir. Emek gücü nasıl ki kapitalist üretim tarzında işgücü ise, doğa da hammadde ve kaynaktır. Sermaye birikimi ve büyüme, ancak emeğin işçileştirilmesi doğanın da hammadde haline gelmesi ile mümkün olmaktadır. Bu açıdan sermaye, el konulan emek ve doğadan başka bir şey değildir. Kapitalist üretim de her defasında bu el konulan toplumsal zenginliğin -emeğin ve doğanın- sermayedarların elinde en çoklanmasının sağlanmasıyla varlığını sürdürür.

Doğayı hammadde deposu ve kaynak olarak daha ucuz mal etme arayışı, aynı zamanda sermayenin

de varlık koşullarını tehdit etmektedir. Sermaye, doğanın kendi varlık koşullarını yenileyebilme olanaklarını ortadan kaldıracak şekilde tüketir. Enerji, toprak, su, hava, tohum birer hammadde haline geldikçe, metalaştıkça, sermaye bu varlıkları daha ucuz mal ederek daha fazla kar elde edebilecektir. Bu nedenle, sermaye büyümek için her defasında emeği olduğu gibi doğayı da yok etmek zorundadır. Doğa varlıklarının "doğal kaynak" haline getirilmesi süreci ile emeğin "işçileşmesi" süreci, kapitalist büyüme ve akılcılığın kaçınılmaz sonucudur.

Doğa, bir kez metalaştığında -kaynak haline geldiğinde- üretimde kullanılan bir tüketim nesnesi haline gelir. Sermaye açısından doğanın başka hiçbir değeri yoktur. Ama aynı zamanda sermaye kendini yeniden üretilebilmek için kullandıkça atık haline getirdiği doğayı da yeniden kullanılır kılmak zorundadır. Sermaye, yeniden üretim süreçlerinde bu atığı bir kez daha düşük maliyetle bir hammadde haline getirmeyi dener. Ancak her defasında, doğa bir önceki seferinden daha geri dönmüze ve kullanılamaz halde atığa dönüştürülür.

Bu artık ve atık üreten meta düzeni kullanımın değeri yaratma mantığına göre değil, her seferinde daha fazla değişim değeri, kar elde etme mantığı üzerinden işler. Daha fazla kar elde etme mantığına dayanan kapitalizm, üretim için gerekli olan girdileri ya da maliyetleri en düşük seviyede tutma refleksini de sistemin mantığı gereği barındırır. Bu durum, toplumsal yaşamın varlık zemini olan emeğin ve doğanın kendini yenileyebilme olanakları için gerekli koşullar ile sermayenin büyümesi için gerekli koşulların karşı karşıya gelmesi sonucunu doğurur. Doğanın toplumsallaştırılması için kullanımı ile kar için kullanımı arasındaki temel fark da buradadır. Kara dayalı toplumsal yaşamda, doğa kendini yenileyebilme olanaklarını yitirmektedir.

Emeğin bu doğal ve toplumsal formlarının, kullanım değerinin bu bileşenlerinin sermaye birikimi sürecine tabi olması ve birikim zorunluluğunun kapitalist üretim tarzının motoru haline gelmesi eş zamanlı işleyen bir süreç ve ilişki olarak kavranmalıdır. Kapitalist üretim bu nedenledir ki aynı zamanda kendi maddi üretim koşullarını bozmaya meyillidir. Sermayenin büyümesi bu maddi gerekçe mümkün olabilir. Bu aynı zamanda, serma-

yenin ekolojik krizinin olgunlaşma ve derinleşme zemindir.

Oysa ki çalışma dediğimiz etkinlik bir yandan biyolojik ve toplumsal bir güç olan bedeninin yeniden üretimidir. İnsan kendini yeniden anlamlandırma, yaşam alanını tanıma ve var olduğu yaşama alanına uyum için maddi etkinliklerde bulunur. Bu etkinlik alanı ise insanın toplumsal bedeni olan, fiziki ve toplumsal etkinliğinde cisimleşir. Çalışma bir zorunluluk haline geldiğinde ise, kişi hem biyolojik bedenine hem de kendi toplumsal bedenine -emeğine ve onun maddi var oluş koşullarına- yabancılaşır.

Bu açıdan söyleyecek olursak, ekoloji mücadelesi, emeğin ve doğanın maddi yaşam ve var olma koşullarını yeniden üretme süreci olarak örgütlenecekse, bu süreç hem üretimin hem de yönetimin arasındaki yarılmayı ortadan kaldırmayı hedeflemelidir.

Toplum ve Doğanın Yarılması

Sermaye sistemine içkin akıl, insan ile doğa arasındaki ontolojik bir karşıtlıktan hareketle hiçbir tarihsel bağlama oturmada, her türlü insani etkinliği, doğa üzerinde temellük ilişkisiyle bir tutar. İnsan, doğanın dışında bir gerçeklik olarak ifade edilir. Bu algı düzeyi öyle bir hegemonya kurmuştur ki, modern ve rasyonel olarak gösterilen zihniyetin kendisi olur. Sermaye kendini tarih dışı ilan ederken, doğanın dışına attığı geniş bir kitleyi de doğanın düşmanı ilan eder. Şehirleri ele geçiren, kırsal mahveden, gıdayı pervasızca tüketen ve açlığa neden olan, yoksullar olur.

Bu yaklaşım, insanı doğa dışında tanımlayan, ilişkiselliği görmezden gelen, tam da bu nedenle de onu biyolojik bir varlığa indirgeyen bir yaklaşımdır. Bu bakış, doymak bilmez bir "insan doğası" inancından, kaynakların kıt ama ihtiyaçların sınırsız olduğu tezini işleyen liberal akıldan beslenir. Diğer yandan da sermayenin akli, bu çıplak insanı doğanın dışında konumlandırırken, kovulan bu çıplak insanı "doğanın yasaları" olarak ilan ettiği kurallar bütününe de tabi kılar. Doğayı "kaynak" haline getiren ideoloji tam da bu biçimde kaynakların da kıt olduğuna yönelik görüşle toplumsal meşruiyet zemini sağlar.

Sermaye toplumu, bir yandan doğa bilimlerinden elde edilen bilgileri toplumsal ilişkilere yiydirmeye çalışır. Larvadan kurbağaya geçiş

hızlandırılacak laboratuvar teknikleri, üretici güçlerin geliştirilmesinin yöntemi olarak görülür ve bu yasalar evrenselleştirilir. Larvalıktan iribaşlığa geçecek kurbağanın gelişimin nasıl hızlandırılacağına bilim insanının bilgisi hemen topluma uyarlanır. Eğer ki topluma dışardan bir bilinç taşınırsa, bir öncünün müdahalesi olursa, toplumsal yaşam tarihsel olarak gelişecektir. Bu şekilde tarih ilerlemeci bir hatta oturmuş olur. Üretici güçleri içdiş eden sermaye tam da bu nedenle ilerici görülür. Üretici güçleri temellük eden ve yağmalayan üretim tarzı birden bire tarihin "dinamosu" olur.

Toplumsal yaşamın belli bir evresine tekabül eden ve bu anlamda da tarihsel alana ait bir kavram olan "rekabet, yarış, ezme ve ezilme v.b.." kavramlar doğanın kuralları haline getirilir. Rekabetçi burjuva yaşamının getirdiği ilişki ağları, doğanın yasası haline dönüştürülür. Aslanlar, karnlarını doyurmak için diğer aslanlarla "rekabet eder". "Katil" balinalar yok eder. "Avcı" şahin, "avını" bir lokmada yer. Oysa rekabet eden liberal toplumdur. Katil olan balina değil, onu katil olarak gören rasyonel modern sermayenin toplumsal akıldır.

Doğal seçim tezleri de bu dolayında, toplumsal bir ilke haline gelir. Güçlüler kazanır, zayıflar ölür. Sermayenin kuralı budur. Sermaye, liberal akla bir de muhafazakâr akli ekleyerek kendi rasyonelitesinin sınırlarını genişletir. Toplumsal yaşamın diline tercüme ettiği bu kavramsallaştırma, sermaye düzeninde emeğin ve doğanın sürekli bir baskı altında kalmasına, toplumsal yaşamında her defasında totaliter ve denetimli bir rejime tabi kılınmasına yol açar.

Bir yandan insanı doğa dışına iten ve fakat bu insanı, doğallaştırılan toplumsal yasalara tabi kılan modern akıl, aynı zamanda modern türcülüğün kök salmasına da zemin hazırlar. Kavga kaybeden büyük insan kitleleri nasıl yok edilmeyi hak ediyorsa, insan türünü temsil eden uygarlık beğenileri de aynı zamanda yanlama aldıkları yalı köpekleriyle bir uygarlık halesi kurarlar. Fokları derileri için öldürmeyi hak olarak görürken, bu foklardan kendi kedi ve köpeklerine de kayış yapmayı ihmal etmezler. Modern türcülük, kapitalizmin öncesi türcülüğünden farklılaşır. Artık, zenginler insan türünün temsilcisi olarak kendilerini tüm bir doğaya ve topluma dayatırlar. Onlar dışında diğer

türlerin ve hatta kendi türlerinden olsa da, bu yok edilmesi gereken "artık" kitlenin var olmalarının hiçbir değeri yoktur. Binlerce hayvan, ilaç sanayinin kobayı oluverir. İlaç sanayinde binlerce insan açlıkla boğuşabilir. Ancak büyük insanlık ailesini yegâne temsilcileri için bu dramlar doğaldır. Doğanın yasaları acımasızdır. Her koyun kendi bacağından asılır.

Acı çekme-çektirme pratikleri, sömürme-ezme-yok etme deneyimleri bir var olma biçimi haline getirildiğinde, zenginler dışında kalan türler için eziyet gündelik bir rutine dönüşür. Bu rutin katlanılması gereken, cenneti ızdırapta gören ama cehennemi de ızdırap çekenlere lütfeden bir uygarlığın tezahürüdür. Ancak, bu doğallaştırma hiçbir evrensellik niteliği taşımaz. ızdırap tarihseldir.

Bu açıdan insanın etkinliklerinin evrensel bir karakter taşıdığı tek bir süreç vardır. O da insanın doğayla ilişki kurduğu emek sürecidir. Bunun dışında insanın toplumsal faaliyetleri ve bu faaliyetlerin sonuçları hiçbir şekilde evrensel bir nitelik göstermez. Bu faaliyetler üretim ilişkileri ölçeğinde ve belirli bir üretim tarzında anlamlandırılabilir.

Toplumsal varlığımızın zeminini oluşturan biyolojik özelliklerimiz, toplumsallaşmamızın içinde yeniden üretilir ve toplumsal yaşamımızı da yeniden üretir. Bununla birlikte toplumsallaşmamızı sağladığımız emek sürecinde, doğayla olan ilişkimize de özgül karakterini kazandırır. Bu demektir ki her emek sürecine özgü olarak toplumun doğayla farklı bir ilişkisi vardır. Her emek sürecinin şekillendiği farklı bir toplumsal ilişkiler bütünü vardır; her toplumsal ilişki biçiminde, her toplumsal yaşam tarzında insanlar doğayla farklı bir ilişki kurarlar.

Bu toplumsal evrim her tarihsel süreçte ve toplumsal üretim tarzında yeni bir doğa imgesi yaratırken aynı zamanda insan emeğini, dolayısıyla olarak doğanın bilinci haline de dönüştürür. Bu ilişki, her toplumsal üretim tarzında doğayla ilişki kurmanın farklı veçhelerini yaratırken, emeğin olanaklarının evrimine doğal ve aşılabilir sınırlar çizmez. Emek, insanın yarattığı uygarlıklara da, doğayla ilişkilene tarzında, bir öz denetim mekanizması sağlar. Doğa, toplumsal uygarlığımızın turnusol kağıdıdır. İnsan, doğayla ilişkisini yıkıma götüren; emeğinin toplumsal örgütlenme

tarzlarını, insan uygarlıklarının sınırlarını, doğayla ilişki kurduğu her an anlayabilme ve kendi örgütlenmesini değiştirebilme potansiyelini de barındırır. Bu potansiyelin açığa çıkartılıp çıkartılmayacağı ise politik bir sorundur.

Ekolojik krizi tarihsel düzeye, belli bir üretim ilişkileri ölçeğinde ve belirli bir üretim tarzında anlamlandırmak bu nedenle oldukça önemlidir. Bugün, beden ve doğa arasındaki yarılmının kökeni verili üretim-tüketim ve yeniden üretim tarzıdır. Bu süreçte ekolojik kriz, toplumsalın sınırlarına kadar genişlemiştir. Bu demektir ki, ekolojik kriz karşısında toplumsal emeğin yaşam mücadelesi örgütlenmelidir. Bu açıdan da emek hattı, ekoloji mücadelesinin biricik politikleşme zemini olacaktır. Kapitalist yaşam tarzından farklı bir toplumsal yaşam tarzında, insanların doğayla ilişki tarzları da farklılaşacaktır. Bunun için de emeğin doğayla ilişkiye geçtiği emek sürecinin de farklı örgütlenmesi gerekir. Bu bağlamda üretim araçları ve üretici güçler de farklı toplumsal yaşamlarda farklı yapılara bürünecektir. Nükleer santrallerin, biyoteknolojinin... geleceğin toplumunda kullanılmasının bu açıdan yeri olmayacaktır.

Modern uygarlık bir diğer açıdan, emeğin, insan ve doğa birliğinin hep yeniden oluşturulması anlamına geldiğini de yok sayar. Oysa ki, insan ile doğa arasındaki ilişki karşılıklı ve farklılaşmış bir ilişkidir. Doğal olanla toplumsal olan arasında bir karşıtlık koymadan oluşturulacak politik hat, aynı zamanda cinsiyete dayalı toplumsal işbölümünün de yeniden sorgulanmasını mümkün kılar. Kadın erkek arasındaki eşitsizliklerin kökenini biyolojik beden farklılaşmasında gören ve eşitsizliği buraya gömen yaklaşımlar da eninde sonunda modern aklileştirmeye yaslanan toplumsal üretim sistemidir. Biyolojik farklılaşmayı toplumsal eşitsizliklerin temeline yerleştiren siyasal yaşam, özel alan-kamusal alan ikiliğini de tarih aşırı, evrensel bir ikiliğe büründürür. Liberalizmde en keskin ifadesine kavuşan bu kavrayış, patriarkanın görünmez kılınmasına da hizmet eder.

Patriarkanın bu özgül biçiminde, kamusal alanın içine çekilerek tahakküm altına alınan ve sömürülen kadınların, kamusal alana çağırılmasının ön koşulu, hem bir yurttaş hem de eşitsiz cinsel sözleşmeyle kurulmuş ailenin bir üyesi olmasıdır. Kamusal alanda kadın, hem bir yurttaş hem de

aile üyesidir. Temsil mekanizmalarında kadınların sayısının önemine endekslenmiş kamusal alan anlayışları da, niceliksel vurgularını ön plana çıkardığı her anda, kadını toplumsal denetim altına alacak mekanizmaları da harekete geçirirler. Bu anlamda modern kamusal alan-özel alan ayrımı, kadını kamusalın dışında tutarak değil kadını içerecek ezer, sömürür ve tahakküm altına alır.

Kadınlar kamusal alanda, cinsiyetçilik temelinde çifte bir denetime tabi tutulur. Hem biyolojik hem de toplumsal bedenlerinin, zorunluluk alanına dahil edilmesiyle beraber ve fakat biyolojik bedenlerinin imgesine sıkıştırılarak toplumsallaşır. Statü ve erk sahibi olur. Kamusal alan her ne kadar piyasanın-devletin dışında tanımlanmaya çalışılsa da, siyasal olandan yalıtılmış her toplumsal alan halinde sonunda piyasanın tahakkümü altında kalmaktadır. Bu açıdan piyasaya-liberal kamusal alana çağırılan, bu zorunluluk alanında var olmaları koşuluyla toplumsallaşmalarına olanak tanıyan toplumsal sınıflar, ücretli emeğiyle geçinenler, işsizler, kadınlar... bu alanda siyasal olanla ekonomik olan arasındaki yarılmayı ortadan kaldıracak bir zeminden de kopartılmış olurlar. Toplumsal ve biyolojik bedeninden dışlananlara sunulan kamusal alan, etik ve hukuk geriliminde ördüldüğü sürece de, kamu bir söylenecekte öte değer taşımaz. Bu kamusal alanda hareket eden kişilere de hiçbir zaman özel-devlet mülkiyeti arasındaki gerilimi ve sıkışmayı aşacak, üretim ile yönetim arasındaki parçalanmayı ilga edecek çok öznel bir kamusal zemini sağlamaz. Bu nedenle liberal kamu, doğa ve toplumsal beden arasındaki yarılmının görünüm alanlarında ortaya çıkan eşitsizlikleri, sömürüyü ve tahakküm biçimlerini yeniden üretir. Bu nedenle, piyasanın kamusu altında yok sayılan bedeni yeniden örgütleştirecek olan biricik hatlardan biri de kapitalist kamusalığı alt üst edecek karşılıklı yardımlaşma, dayanışma ve öz yönetim biçimlerinin, bu ikilikleri aşacak tarzda geliştirilmesi ile mümkün olacaktır.

Kent İle Kırsal Arasındaki Çelişki

Emeği işgücüne-artığa, doğayı hammadde deposuna-atığa dönüştüren kapitalist sermaye birikim süreci, aynı zamanda her zaman genişleme, merkezileşme, yoğunlaşma eğilimini de barındırır. Sermaye birikim sürecinin sürekli kar arayışı, daha ucuza işgücü ve hammadde ihtiya-

cını perçinler. Sermaye birikimin önüne çıkan her türlü maddi engeli kaldırmak için de sosyal, siyasal, ekonomik ve hukuki her türlü yordamı hayata geçirir. Sermaye, girdiği her coğrafyanın sosyal, kültürel, tarihi, ekonomik yaşamını ters yüz eder. Hammadde haline gelen doğayı ve ucuz emek gücünü bir kıttadan bir başka kıttaya taşır. Milyonlarca insan bir yerden bir başka yere harekete geçer.

Aynı zamanda ülkelerin sınırları değişir. Tek amacı kar olan kapitalist sistem bu koşulu yaratabilmek için mekanı ve zamanı da türdeşleştirmek zorundadır. Dünyanın her yerinde kendi kurallarını geçerli olacağı bir yaşam örgütlemek zorundadır. Doğayı ve emeği tek tipleştirilen sermaye aynı zamanda kendini biriktirmek için zamanı ve mekanı da tek tipleştirmeye eğilimlidir. Bu süreç merkezileşme ve yoğunlaşmanın yaşandığı alanlarda kimi kısmi avantajlara yol açsa da bir bütün olarak mekânın ve zamanın ortadan ikiye bölündüğü bir çağı da beraberinde getirir.

Kentlerin sanayi, hizmet, ticaret alanlarında yoğunlaşması veya bunların belirlenimine girmesi, büyük bir nüfusun giderek tarımsal üretimden kopmasına neden olmaktadır. Bu merkezlerde biriken yoğun nüfusun göç, barınma, ulaşım... gibi ihtiyaçlarının kent tarafından yerine getirilememesi ve sermayenin bu ihtiyaçları karşılamak için kırsala yönelmesi, giderek daha fazla oranda kırsal, kentin hizmetine sunulmasına neden olmaktadır. Kırsal toprağı bu eksenle giderek daralmakta, bu alanlar yerleşime açılmaktadır. Sular, bir yandan şişelenerek şehir merkezlerine taşınmakta, diğer yandan da enerji haline gelerek, kentlerin askeri ve sınıai ihtiyaçlarına yanıt verecek şekilde düzenlenmektedir.

Kırsal havası da bir turizm nesnesi olarak, kentin hizmetine sunulmaktadır. Ancak yine de kapitalist kent kendi içinde de çelişkilerini derinleştirmekte, temellük ettiği mekân ve zamanı da bölmektedir. Kent hizmetlerinin üretiminde kullanılan ucuz emek, aynı zamanda her zaman kötü yaşam koşullarına mahkûm kalır. On dokuzuncu yüz yılda işçi konutlarında, yirmi birinci yüz yılın barakalarında yaşamaya mahkûm bırakılır. Sağlıklı içme suyu kullanmazlar. Çalışma bir etkinliğ olmaktan çıkıp bir zorunluluğa dönüştükçe, kentin havasını "özümlüştiren" kamusal mekânlardan da yararlanamazlar. İnsanları bir araya getiren, karşı-

İhli olarak sorunlarını konuştukları ve çözdükleri varsayılan her türlü "kamusal alan" da giderek parçalanır. Kapitalist kent kendi kamusunu bir kabus haline getirir.

Kapitalist yoğunlaşma ve merkezileşmenin yaşadığı alanlar, bu merkezlere iş gücü, hammadde, gıda, hava, su, enerji sağlayan mekânların da daha fazla yoksullaşmasına yol açar. Kırsal ve kentin kapitalistleşmesine paralel olarak bir yandan kent, kırsal; diğer yandan kırsal, kendi içinde kırsal; kent de, kendi içinde kenti sömürmeye başlar. Sanayileşmenin hızlanması, tarımın kapitalistleşmesine paralel olarak daha fazla tarımsal ürüne ihtiyaç duyulur. Tarımsal ürünlerde bu talep artışı, giderek daha kısa sürede daha fazla üretimin sağlanmasını zorunlu kılmaktadır. Daha fazla üretim, tarım da daha kısa sürede üretilen belli tarımsal ürünler üzerine yoğunlaşmaya neden olur. Bu da tarımda tek tip ürün üretimine neden olur. Geniş coğrafyalarda kapitalist tarımsal üretim aynı zamanda biyolojik çeşitliliğin daralmasına, türlerin binlerce yılda karşılıklı evrimiyile kazandıkları birikimin yok olmasına neden olur.

Tarımın kapitalistleşmesi, tarım tekelleri ile rekabet etme olanağı kalmayan binlerce çiftçinin giderek topraksızlaşmasına ya da toprağı her defasında bir öncekinden daha yoğun bir şekilde gübreye boğmasına neden olmaktadır. Toprakta aşırı gübre kullanımına dayalı üretim, toprağın ve suyun giderek yoğun bir biçimde atık haline gelmesine neden olur.

Toprağın kapitalist üretime endekslenmesi, kültürel ve türsel çeşitliliklerin de yağmalanmasını hızlandırır. On sekizinci yüzyılda bitki toplama faaliyetlerinin sistematik hale gelmesinden bugüne kadar, bitkiler de sömürü alanın etkisi altına girer. Sağlık, tıp, gıdanın sanayileşmesi, kapitalistleşmesi ile birlikte daha fazla bitkinin üretimde kullanılmasına yol açar. Aynı zamanda bu alanda "verim" artışına dayanan teknolojik uygulamalar, bitkilerin tek tipleşmesine yol açacak gelişmelerin de doğmasına neden olur. Genetiği değiştirilmiş organizmalara dayalı olarak yapılan tarımsal üretim, top yekün yaşamı ortadan kaldıracak tek tipleşmeyi tetikler. Gıda ve tarım tekelleri tarafından daha çok üretim ve kar ihtiyacı, her yıl binlerce türün yok olmasına, milyonlarca insanın yoksullaşmasına, on binlerce kilometrekare tarım arazisinin yok oluşuna, yeni

kırsal alanların tarım arazisi haline gelmesine yol açmaktadır.

Kapitalist yaşam biçimi insanların başta beslenme ve giyim olmak üzere pek çok yaşam alışkanlığını da değiştirmektedir. Sermaye birikim süreci yaşamı giderek hızlandırırken, gelecekte besin maddelerinde giderek daralmaya yol açmaktadır. Bedenin enerji ihtiyacını karşılamak için karbonhidrat ve protein ihtiyacının sanayi ürünlerinden karşılanması, giderek daha fazla hazır besinin piyasaya girmesine, bu besinlerin de giderek daha fazla bedeni ele geçirmesine yol açmaktadır. Hazır besin sanayi, binlerce yıldır insanların toprakla ilişkisini de bozmaktadır. Toprağın doğal besleyicisi olan insan artıkları, sermaye birikim süreci ile birlikte toprağı geri dönüşü mümkün olmayan milyonlarca ton çöpe dönüştürmektedir. Toprağın geri besleme sistemlerindeki bozulma, doğa ve insan arasındaki metabolizmanın da kendini yeniden üretmesini engellemektedir.

Kent yaşamının sonucunda ortaya çıkan binlerce ton insan artığı, toprağı kazandırılmamaktadır. Kentlerin aşırı merkezileşmesi, yoğunlaşması ve genişlemesi sürecinde doğa varlıkları da kapitalizmin hizmetine sunulmaktadır. Kentlere hammadde ve iş gücü taşıyan kara, hava ve deniz taşımacılığı her gün daha fazla toprağı parçalamaktadır.

Bitkilerin, hayvanların kitlesel tüketimi ve uyum sağlayamayacakları ekosistemlere taşınması aşınan ekosistemleri tek tipleşmekte, gittikleri ekosistemlerin de tahribatına yol açmaktadır. Ekosistem; ticari avcılık, balıkçılık nedeniyle yok olmaktadır. Kürk ticareti, binlerce hayvanın türsel haklarını ihlal ettiği gibi varlıklarını da ortadan kaldırmaktadır.

Burjuva kültürü bir yandan atık, artık ve çöp üreten bir kültür haline gelirken diğer yandan da bunlardan nefret eden ve toplumsal dışına öteleyen ve belki de sorunu geleceğe havale ederek, kendini yeniden üretmenin olanağını sağlamıştır. Kırsal kent arasındaki yarımla, kentleri çöp ve atık üreten bir uygarlık tasarımı haline getirmiştir. Bu tasarım da bir tür modernleşme modeli olarak tüm dünyada kutsanmakta ve bu tasarım tüm dünyayı kuşatmaktadır.

Kapitalizm kendini bir hijyen ideolojisi ekseninde inşa ederken, diğer yandan uygarlığın pisliği

olarak adlandırdığı yoksulların ilkesine çöplerini, atıklarını, yaşam formlarını ve en önemlisi yaşamı algılama biçimini ihraç ediyor. Kırn toplumsal artışı haline getirilenler kentin çeperlerine biriktirilmiş milliyetçi, ırkçı dürtüler de yeniden üretilir. İşte emeğin parçalanması bir yandan doğa ile insanı birbirinden kopartıp, toplumsal serveti metaya indirirken, diğer yandan da yaratılan hijyen kültürü üzerinden yoksullar ötekileştirilir. Bu açıdan ekolojik krizin bir tezahürü de, kır ve kenti parçalayan özel mülkiyet, buna dayalı hijyen kültürü ve artık-atık üretim tarzının kendisidir. Kır ile kent arasındaki parçalanmanın, toplumsal yaşamın hijyenleştirilmesi ve soylulaştırılması, her türlü yoksulu ve yoksullaşmayı ötekileştirmektedir. Emeği, bitkileri, hayvanları, halkları tek tipteştirdiği gibi mekanı ve zamanı da tek tipteştirmektedir.

21. yüzyılın bu eşliğinde, bir yandan kent giderek kırın içine girerken, kır da eskisinden daha fazla kentin etki alanında kalmaktadır. Kır bir yandan kentleşirken, kent de kırsallaşmaktadır. Kıra ve kente atfedilen evrensel kategoriler birbirinin içine girmekte ve harmanlanmaktadır. Bu açıdan kır ve kent arasındaki çelişki mekânsal bir çelişki olmaktan çok, maddi ve entelektüel uzmanlaşmaya-işbölümüne dayalı tarihsel bir çelişki olarak karşımıza durmaktadır.

Bir yanıyla bu çelişkinin, kent merkezlerindeki görünümülerinden biri de işle mekân arasındaki parçalanmadır. Aynı zamanda bu çelişki üretimin ve yönetimin mekânsal parçalanmasını da karakterize etmektedir. Kır, pastoral öğelerle süslü bir natüromort olmaktan çıkmıştır. Kent de artık liberal demokrasinin ve kamunun beşiği değildir. Karşılıklı olarak bir çöküş yaşanmaktadır. Bu çöküşte kır ve kentin dışlanma eşikleri arasında kültürel, sosyal, sınıfsal, ideolojik, dinsel, etnik konumlandırılmaları sıkışmış milyonlarca insan yaşamaktadır. Toplumsal yaşam için bir tehdit haline dönüştürülen bu kitleler, renklerinden, dillerinden, etnik kökenlerinden dolaylı olarak bir kriminalizasyona tabi tutulurlar. Türkiye’de Kürtler, İngiltere’de Türkler, Meksika’da yerliler, Hindistan’da Pakistanlılar potansiyel suçlular haline gelirler. Bu insanlar artık ve atık sisteminin tüm toplumsal acılarını yaşamaktadır. Diğer yanda ise özel güvenlik ve korumalarıyla, hijyen mekanlarında yaşayan yeni bir sınıfın siteleri

doğmaktadır. Kentler kendi artıklarını yaratırken, kentin kaleleri içinde yaşayan sınıflar içinse bu artıklar bir tedirginlik ve korku imgesidir. Aynı zamanda kaybetmekten korktukları mekânların hizmetlerini de ‘artık’ sınıflar yerine getirmektedir.

Bu açıdan kır kent çelişkisi ekolojik krizin odak noktalarındandır. Dünyayı tek tipteştiren ve parçalayan kapitalist pratikle hesaplaşmak, sonra da neyin nasıl ve kimin için üretildiği ve nasıl toplumsallaştığı meselesini ortaya koymak gerekir. Mesele artık-artık uygarlığıyla bir üretim tarzı ekseninde hesaplaşma meselesidir.

Ekolojik Krizin Dönemselliği

Bugün içinden geçtiğimiz çağın sosyal, siyasal, ekonomik, sınıfsal görünümelerini açığa çıkarmak, ekolojik kriz çağını aşmanın da ipuçlarını verecektir. Bu nedenle kapitalizmin birikim krizlerini esas alacak şekilde bir açılım yaratmanın esas alınması suretiyle, yaşadığımız çağın olanak ve sınırlılıklarını, politik müdahale biçimlerini ve tarzlarını hayata geçirmek açısından gereklidir.

Kapitalizmin dönemsel olarak yarattığı krizleri kendi tarihselliği açısından karakterize etmek gerekir. Bu açıdan kapitalizmin ilk ekolojik krizi, Birinci dünya savaşı ile 1929 Bunalımı evresinde tüm toplumsal, siyasal ve ekonomik sonuçlarını açığa çıkartmıştır. 1929 bunalımı ardından, İkinci dünya savaşıyla birlikte kapitalizmin yeniden düzenlenmesi süreci ikinci bir ekolojik kriz dalgasını tetikledi. İkinci Dünya Savaşında sermayenin yeniden birikimin olanakları tetiklendi. Milyonlarca insan öldü, binlerce kent yıkıldı. Ancak insanlık tarihi ilk kez kullanılan nükleer bombalar ve savaşın yarattığı toplumsal tahribatla birlikte kendi yarattığı kapitalist uygarlığın sonuçlarıyla derin bir biçimde yüzleşmek zorunda kaldı. İkinci dünya savaşı, insanlık tarihi için bir dönüm noktasıydı.

Bu süreç bir yandan kapitalist büyümeye ve örgütlenmeye dayalı toplumsal yaşamın değerlerinin sorgulanmasına yol açarken, öte yandan insanlığın yarattığı modern uygarlığın toptan reddine dayalı düşünsel ve siyasal sorgulamaları da güçlendiren ve bu sorgulamalara yeni bir politik açılım sunan süreçleri tetikliyordu. Akıl çağına, bilime ve bilim ahlakına yöneltilen

sorgulamalar, yeni bir toplumsal yaşamın kurucu ilkelerinin neler olması gerektiği sorularını da yeniden açığa çıkartıyordu. Tüm bir toplumsal uygarlığı reddeden ve romantizmden beslenen akımlar “parçası olduğumuz” doğaya dönüşün ve onun “yasalarına” uygun yaşamının, doğanın nükleer tehdide ve toplumsal körleşmeye karşı tek kurtuluş yolu olduğunu yeniden gündeme getiriyordu. Buna karşın toplumsal uygarlığı reddetmeden, modernitenin olanaklarını doğayla birlikte yaşamının olanaklarına sevk edecek yol arayışları da vardı.

Modern yaşam, insanlığın kendi yeteneklerini geliştirmesi için olanaklarını toplumların karşısına yığarken, bu bilgilerin her seferinde toplumun dışında ve toplumu kuşatan bir tarzda sermaye sınıfının egemenliği ve elinde anlam ve değer kazanmasıyla; toplum, burjuva değerlerinin içinde, kendini tanımlayamaz, kendine anlam veremez bir dünyaya sürükleniyordu.

1970’li yıllarla birlikte üçüncü ekolojik kriz dalgasında, kitlesel üretim-kitlesel tüketime dayalı refah toplumu kendi kriziyle yüzleşmek sorunda kalacaktı. Büyüme anlayışı, maddi yaşam araçlarının sınırsız sömürsüzlük fikrine dayalı olarak emeği ve doğayı köleleştirirken, bilim ve teknoloji dolayısıyla da yaşamın iki kurucu ögesi üzerinde ideolojik tahakkümünü perçinliyordu.

Bu kriz döneminin yeni toplumsal hareketleri; nükleer savaş tehdidine karşı barışı, doğa üzerindeki egemenliğe karşı biyosferin geleceğini, sömürüye karşı eşitliği v.b savunan bir hat izliyordu. Bu hareketlere düşünsel yatak hazırlayan ve bugün de hala politik saflaşmaların izleğini yaratan akımlar ortaya çıkıyordu. Bu akımlardan bugün için de geçer akçe sayılan derin ekolojist felsefe, doğa korumacı romantikler, alman faşizminin natüralist damarlarını harmanlayarak; Muhafazakârlığa, “doğaya dönüş söylemiyle” siyasal yapı taşı hazırlıyordu. Doğaya dönüş ise kutsal olanın sarsılmaz iktidarını perçinleyecek kuralları ve yaşama biçimleri manzumesiydi. Bu gelenek; uygarlığı, tarihsel bir kavram olan bilimi ve değerlerini tarih dışı bir perspektifle ve söylem düzeyinde alaşağı ederken, yerine koyduğu uygarlık tezi de, kapitalizmin getirdiği yaşama alışkanlıklarını ve kültürünü en uç noktasına götürüyordu: Yaşanan ekolojik krizin tüm sorumlusu insanlardı, Evet Sermaye sınıfı da

ezilen sınıflar da insandı, savaşları bu insanların kötülük ruhları çıkartıyordu, kötülük ruhları sınırsız sandıkları doğayı sömürüyordu!..O halde bu insanların ruhları terbiye edilmeli ve nüfusları kontrol edilmeliydi..Terbiye edilmemesi gerekense hep “düşük ahlaklı, eğitimsiz”, emeğinden başka satacak hiçbir şeyi olmayanlardı. Artık olarak ilan edilen bu nüfus, kalkınmanın önündeki en büyük engel olarak görülüyordu. Yoksullar da tıpkı bedensel engelliler gibi bir tür politik öjeniyeye tabi tutuluyordu. Yoksul ülkelerin nüfuslarını denetim altına alma politikaları da bu dönemde hızlandı.

Bu hareketler, ekolojik krizi tarihselleştirememiş ve romantik bir anlatıya dönüştürmüştür. Her şeyi her şeyle açıklarak hiç bir şeyi izah edemeyenler, kendi grup ve sınıf çıkarımları evrenselleştiriyor, bilimle mesafesini tanımlarken onun nasıl ürettiği üzerine değil toplumsal sonuçlarına odaklanıyordu. Böylece bireyi ve bilimi tarınsallaştıran, onu doğanın içinde eriten ve tüm egemen değerleri bu dolayısıyla sahiplenen sermayeyi, çözümün bir parçası olarak meşurlaştırıyordu. Bugün Türkiye’de de elimizi atığımız her taşın altından çıkan bu çevreci simyacıların ataları işte bunlardı. Bunlar hala sermayenin bahçesinde sivil toplumculuk yapıyor.

Oysa ki, toplumsal zenginliğin egemen sermaye sınıfının ve muhafazakar elitlerinin elinde toplanmasını ve içiş edilmesini, bu zenginliğin sermayenin askeri-mali-siyasi iktidarını sağlamlaştırmak için kullanılan bir araca dönüştürülmesini, doğanın ve emeğin sömürülmesini eleştiri eksenine alan tarihsel materyalist perspektif ekolojik krizi dönemselleştirerek birikimi yaşıyor. Modernleşmeye eleştirel bir tutum olarak güncelliğini bugün için de koruyor.

Türkiye’de 80’li yıllarla birlikte sermaye birikim rejiminin niteliğinde köklü bir dönüşüm yaşanmaya başladı bilinmektedir. On iki Eylül darbesi, 24 Ocak ekonomik kararları ile birlikte tüm toplumsal, ekonomik ve siyasal yaşam köklü bir dönüşüme uğratıldı. Dünyanın pek çok yerinde yaşanan darbe dalgasından Türkiye de kendi payına düşeni aldı. Sermaye birikim sürecinde dönüşümü de işaret eden bu süreçte, bu dönüşüm iki temel üzerinde şekillendi. Bunlardan birincisi, toplumsal üretim ilişkilerinin liberalleştirilmesi yönelik yapsal reformlar, iktisadi, hukuksal ve

toplumsal dönüşümlerdir. Bunlardan ikincisi ise, devlet-toplum ve toplum-birey ilişkilerinin, toplumsal örgütlülük biçimlerinin ve niteliğinin liberalleştirilmesine yönelik idari, mali, finansal, hukuki, teknik dönüşümlerdir.

En temelde ekonominin ve politikanın, üretimin ve yönetimin liberalleştirilmesini içeren bu süreç de, uluslararası dinamikler kadar içsel dinamikler de belirleyici oldu. İthal ikameci dönemde etkinlik alanı artan ve sosyal bir devlet anlayışı doğrultusunda hareket eden devletin liberalleştirilmesi, hem iktisadi ve sosyal alanda ki faaliyetlerinin piyasaya bırakılmasına hem de devletin yönetsel ve politik açıdan liberalleştirilmesine dayanıyordu. Bu liberalleştirme ekonomik liberalizmin ve yeni liberal düşüncenin tezleri doğrultusunda hayata geçiriliyordu. İktisadi ve sosyal alandaki liberalleştirme; ticaretlerin düşürülmesi, özelleştirme, deregülasyon, sosyal devlet harcamalarının kısılması gibi bir dizi yapısal düzenlemeyi barındırıyordu. Dünyayı etkisi altına alan küresel kapitalizm ve liberal-muhafazakâr siyasal rejim, dünyanın enerji, hava, su, toprak, gıda varlıkları üzerinde şekillenen paylaşım savaşlarını da keskinleştirmekteydi. Bu varlıkları birer kaynağa ve mala dönüştürüp el koyarak kendi varlığını sürdüren sermaye açısından yeni birikim alanları yaratmak giderek zorlaşmaktaydı. 1982 Anayasası sonrasında Türkiye’de özelleştirme politikaları hız kazandı. Bu süreç 2000’li yıllara kadar devam etti. 1982 Anayasası, kamu varlıklarının özelleştirilmesinin hukuki alt yapısına olanak tanıdı. Ancak kamu varlıklarının özelleştirilmesine dayanan sermaye birikimi tarihsel sınırlarına dayandı. Yeni birikim alanları için mevcut siyasal yapıyı da içine alacak top yekün değişimler, bölgeyi de içine alacak bir dönüşüme eşiklik ediyor.

Önümüzdeki yıllarda içinde bulunduğumuz coğrafyada sermayenin yeni birikim alanlarının genetik, biyolojik çeşitlilik, su, orman, toprak, gıda, enerji, hava olduğu sermayenin yoğunlaştığı alanlardan da anlaşılacaktır. Sermaye, bu alanlarda hukuki olarak tam bir serbestliğe kavuşma ihtiyacı duymaktadır. 2000’li yıllara kadar özelleştirmelerle, ülkeyi borçlandırılanların borçları kapatılmaya çalışılmıştır. 2000’li yıllardan itibaren de doğa ve kültür varlıklarının satışı, bu borç politikasını yönetmenin, sermaye birikiminin yeni politik müdahale alanıdır. Son yıllarda hızlı

artıran kentsel dönüşüm mantığının arkasında da bu gerçek vardır. Bu gerçek aynı zamanda temel hakları budayan, sağcı ve liberal eğilimini dışa vurmuştur. Bu açıdan 1982 anayasasının mantiki sonuçlarına kavuşturulması gerekmektedir. Bu mantiki sonuç, 1980’li yıllarda Türkiye’nin devlet politikası olarak yöneldiği kapitalist ve liberal politikaların mantıksal sonuçlarıdır. Bu nedenle mevcut siyasal ve iktisadi rejimden bir kopuşu değil, sermaye birikimi açısından bir sürekliliği temsil edecek dönüşümler yaşanmaktadır.

Devletin politik ve yönetsel açıdan liberalleştirilmesi ise hukuksal, idari, sosyal, mali, finansal ve teknik yapılandırılmasıyla sağlanıyordu. Devletin politika belirlemede ve uygulamakta merkezi ağırlığının görece olarak değişmeye başladığı bu süreçte, toplumsal yapılar da liberal politikalarından etkilenmektedir. Devletin sosyal politikalarla görece etkinliğinin daralmasına karşın, piyasayı düzenleme görevinin sürmesi nedeniyle eskisinden daha bürokratik, hantal, daha otoriter bir zor aygıtı olarak yeniden tarih sahnesinde yerini alıyor. Bir yanda değersizleştirilerek şirketlere devredilen kamu varlıkları, diğer yanda otoriter gücü perçinlenen ve büyüyen bir devlete karşı karşıya kalınıyor. Yeni liberal politikalar mali ve askeri bir zeminde büyümesini gerçekleştirilebilir için, ulus devletleri de askeri savaş stratejisinin parçası olarak örgütleniyor. Bir savaş, tüm bir insanlığa ve doğaya karşı yürütülen bir savaş haline geliyor.

Dönüşüm bununla da sınırlı değil. Toplumsal mücadele dinamikleri farklılaşıyor, yönetim biçimi yaklaşımı ekseninde mücadele örgütleri eleştiriliyor. Piyasa, ekonomik denge kurma rolünün yanı sıra aynı zamanda yönetim dengesini de kurma sorumluluğuyla donatılıyor. Devlette olduğu gibi toplumsal örgütlenmelerde de piyasalaşma hız kazanıyor. Bu süreçte, toplumun örgütlü kesimlerinin kullandığı politik dil, siyasal hedefler, ekonomik ve sosyal beklentiler dönüşmeye başlamaktadır. Kısaca liberal dönüşüm sadece devleti değil aynı zamanda tüm bir toplumsal örgütlülüğü dönüştürdü. Bu dönüşüm insanlık tarihi için tam çöküntü döneminin ortaya çıktığı, kimin hangi dille konuştuğunun anlaşılmadığı, politik dile pelesenk olmuş terminolojinin nasıl bir dünya görüşüne karşılık geldiğinin bulamlaştığı bir dönemin kapısını

açtı. Kapitalist dünyanın politik dili, tartışmasız ve kabul gören bir nesnellik düzeyine sıçratıldı. Özelleştirmeler, savaş, sömürü, piyasalaştırma sermayenin sürdürülebilirliği açısından zorunlu hale getirilmiştir.

Yeni Sömürgecilik: Kalkınma Yalanları

Kapitalizmin 70'li yıllarla, yaşadığı krizi yeniden yapılanma politikalarına yaşma çabası, doğa ve emek değerlerinin kendilerini yeniden üretmelerini de olumsuz etkiledi. Yeni liberal düşünce ekseninde kalkınmacı yaklaşım için, çevrenin "ortak mal" oluşu ve "kamusal niteliği" serbest piyasada tam rekabet koşullarının oluşmasının önündeki en büyük engeldi. Aynı zamanda bu engel, doğanın tahribatının da nedeni olarak görülüyordu.

Bu koşullarda çevrenin korunmasının ve kapitalistleşmenin birbirini dışlamadığı anlayışı, egemenliğini uluslararası kuruluşlar aracılığıyla kurmaya hazırlanıyordu. Bu konuda uluslararası toplumun ortak bir tutum geliştirmesini, en azından sorunun asgari müşterekleri üzerinde bir eksen çizilmesini sağlamak üzere pek çok konferans yapıldı. Bu süreç aynı zamanda sermaye birikim sürecinde ulus devletler üzerinde etkili olacak uluslararası kuruluşların da etkinliğinin perçinlendiği bir süreci olgunlaştırdı.

1970'li yıllarla başlayan bu uluslararası konferanslar sonrasında kapitalistleşme sürecinin yatay ve dikey gelişimi, merkezileşmesi ve yaygınlaşması açısından önemli adımlar atılmıştır. Özellikle, zengin ve yoksul ayrımı yapılmaksızın katılımcı tüm ülkeler tarafından, küresel çevre sorunlarının boyutlarına dikkat çekilmiş, tehdidin tüm insanlığa yönelik olduğu kabul edilmiş ve sorumluluğun paylaşıldığına uzlaşma sağlanmıştır. Kapitalist birikim, yoksul halkların onayı alınarak "aklanmaya" çalışılmıştır. Kapitalist sermaye birikim süreci bir yandan doğayı topyekün temellük ederken diğer yandan da emeği mülksüzleşmenin iki yönlü kriziyle karşı karşıya kalmıştır. Savaş sanayine dayalı büyüme ve mali piyasaları güçlendirme arayışları, doğanın yağmalanmasını hızlandırmaktadır. Dünyanın pek çok yerinde küçük meta üreticileri, köylüler, göçmenler, işçiler büyük bir yoksullaşma ve mülksüzleşme dalgası altında proleterleşirken, bu kitle maddi zenginliğe bölüşüm yoluyla bile

ulaşma olanaklarını yitirmiştir. Diğer yandan da maddi yaşam koşulları bozulan insanlar kitlesel bir iç ve dış göç yaşamışlardır. Maddi olarak bu doğa varlıklarına bağımlı olan kapitalist üretim diğer yandan da arz yönlü bir krize karşı karşıya kalmıştır. İklim değişikliği, kuraklık, susuzluk, genetiği değiştirilmiş organizmalarla, kimyasal atıklarla kullanılamaz hale gelen topraklar, su varlıklarının barajlar, termik santrallerle yok olmaya yüz tutması milyonlarca insanı yersiz yurtsuz bırakmıştır. Kent ve kırdı yaşanan hızlı mülksüzleşme, proleterleşme ve doğanın yağması süreci aynı zamanda sermayenin bu sorun alanına yeni müdahale tarzları geliştirmesini de zorunlu hale getirmiştir.

Kamusal alanın tasfiyesine yol açan yeni sömürgecilik döneminin ekolojik krizi, artık insanlığı bir uygarlık krizi ile karşı karşıya bırakmıştır. Geniş toplumsal kesimleri yersiz yurtsuz ve güvensiz bırakan bu liberal dalga, kentlerin çeperlerine yığılan bu geniş kesimi güvenlik önlemleri ışığında istiflemeyle birlikte, bu yığınları piyasaya yeniden kazandırmanın yollarını da aramıştır. Ancak otoriter ve askeri stratejilerle genişleyen sermayenin bu birikim rejimi her türlü demokratik mekanizmayı ve katılımcılığı da ilga ettiğinden kendi modern kamusunu da yok etmenin sıkıntısını yaşamaktadır. Katılımcılık, ancak piyasa mekanizmasına katılım olarak örgütlendiğinden, hizmetleri yerellere devreden küresel sermaye, geniş halk kesimlerinin barınma, ulaşım, su, ısınma, eğitim, sağlık gibi hizmetlerine ulaşabilirliğini olanaksız hale getirmiştir.

Doğayı yeniden kullanma ve yoksul halk kesimlerinden piyasaya kazandırılacak olanlarına yönelik temel stratejiler, sürdürülebilir kalkınma anlayışı ekseninde, başta "Ortak Geleceğimiz" raporu olmak üzere pek çok uluslar arası belgede dillendirilmiştir. "Ortak Geleceğimiz" adlı raporda sürdürülebilir kalkınma, "bugünün ihtiyaçlarını karşılayabilen olandığından ödün vermeksizin karşılamak" biçiminde tanımlanıyordu.

Yeni dönem sermaye birikim rejiminin, sürdürülebilir kalkınmacılığın temel argümanları arasında da yer alan, temel ihtiyaçlar yaklaşımı; klasik liberal iktisadın "kıt kaynaklara karşı sınırsız ihtiyaçlar" anlayışından türetiliyordu. İnsanların sınırsız ihtiyaçları olduğu, buna karşı kaynakların

sınırlı olduğu varsayımına dayanan sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı, geçim araçları ve gelecekleri hakkında karar verme yetileri ellerinden alınmış insanlara; her defasında talep edilecek yeni ürünler sunarak onları malların birer tüketicisi pozisyonuna sokuyordu. Bir yandan tüm bir maddi zenginliği savaşlarda pervasızca harcayan bir uygarlık, diğer yanda sürekli kıt kaynaklar ekonomisi ile toplumu denetleme mekanizmaları hayata geçirildi.

Bu da aynı zamanda insanlarda yoksulluk algısının üretilmesine ve pekiştirilmesine hizmet etti. Tarlasında kimyasal ürün kullanmadan tarım yapan bir çiftçi, kimyasal ürün kullanan bir çiftçiden; ya da sadece geçim amacıyla üreten bir orman köylüsünden, artı değer elde etmek için üreten kişiden daha yoksul olarak tanımlanmaya başlandı. Daha az ve etkin enerji tüketen, işine yürüyerek gidip gelen insanların yaşadığı bir toplum da, otomobile dayalı bir toplumsal yaşamdan daha yoksul olarak görülmeye başlandı. Yaşamın niteliği gözetilmeden yoksulluk, mallara niceliksel olarak sahip olabilmeye biçimine dönüştürüldü. Farklı üretim tarzlarında, kültürel düzeylerde ya da toplumsal yaşam biçimlerindeki insanlar, piyasadaki ortalama bir "soyut ihtiyaçlar sahibi bireye" göre konumlandırıldı. Bu bireyin ihtiyaçlar sepetine nelerin konulacağına karar verense, her zaman temel ihtiyaçları belirleme gerekliliğini hisseden piyasa düzenleyicileri oldu.

İnsanın kendini yaşam çevresi ile birlikte yeniden üretebilmesi, mekân ile zamanın yarılmasının aşılması, ev ile iş arasındaki çelişkinin giderilmesi ihtiyaçlar toplumu için ciddi bir tehdit olarak algılandı. Çünkü böyle bir dünyanın potansiyel olarak belirmesi bile ihtiyaçlar ideolojisinin varlık temellerini sarsacaktı. Bu ihtiyaçlar kümesinin belli bir yaşam biçiminin ve kültürünün ürünü olduğu bilgisinin görünür hale gelmesine neden olacaktı. Bu nedenle sürdürülebilirlik ideolojisi, her defasında kendini toplumsal eşitsizlikler ve adaletsizlikler üzerinden inşa etti. Bu eşitsizliklerin olmadığı yerde sürdürülebilirliğe de ihtiyaç olmayacaktı. Bu nedenle içinden geçtiğimiz son yirmi yıl belki de insanlık tarihinin gördüğü en büyük yıkımlara, savaşlara ve kültüre, doğaya yağmasına neden olmuştur.

Yeni sömürgecilik olarak beliren sürdürülebilir kalkınmacılık yaklaşımı bu nedenle, kişilerin

geçim araçlarından koparılması ile doğanın ve emeğin sermaye tarafından temellük edilmesinin sonuçlarını (yoksullaşma, göç, doğanın tahribatı...), ekolojik krizin ve her türden krizin nedenine dönüştürür ve bu durumu yoksulluk olarak tanımlar. Toplumların giyecek, yiyecek, barınak ve iş bulamamasının altında yatan mülksüzleştirme, doğasılaştırma, proleterleştirme rejiminin de görünmez kılınmasına neden olur. Bu durumda da yoksulluk üretimin tarzından ve toplumsal karakterinden bağımsız olarak kişilerin bireysel alanlarına dâhil birer olguya büründürülür. Geçim araçlarından yoksun olanlar içine "geçim araçlarına sahiplik" koşullarının yaratılmasını gerektiren tam bir eşitlik anlayışı yerine kişilere "temel ihtiyaçlarını" karşılamak için "fırsat eşitliği" tanınmaktadır. Fırsat eşitliği yaklaşımı da tam rekabet edebilen bir toplumsal yaşam gerektirir. Ancak yeni sömürgecilik diğer yandan tüm kamu ve doğa varlıklarını tekelleştirir ve şirketlerin mülkiyetine sunan yapısıyla fırsat eşitliğine bile olanak tanımaz. Böylelikle bireysel rekabetçilik ile toplumsal tekelciliğin saldırganlığı arasına sıkışan büyük kitleler "toplumsallıktan yalıtılmış" birey-meta olarak tarih sahnesine çıkarılır. Yoksulluklarından başka kaybedecek hiçbir şeyi olmayanlar aynı zamanda kapitalizmin yeni mezar kazıcıları olacaktır.

Böylece içinden geçtiğimiz ekolojik kriz çağında tüm şeyleri birer temel ihtiyaç dönüştürmek mümkün hale gelmektedir. Pratik açıdan bunun anlamı, hem sanayileşmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde daha hızlı bir ekonomik serbestleştirme, kuralsızlaştırma, özelleştirme, mali piyasalarda tam bir tekelleşme, daha yoğun kriz, daha çok kirli teknoloji, daha hızlı bir biçimde doğanın hammadde haline gelmesi, atık ve artık transferi ve hem imtiyazlı hem de ticari olarak çok daha büyük bir sermaye akımı demektir.

Toplum, hiç ulaşamayacağı Kaf dağının arkasındaki inciyi bulması için daha çok çalışmalı ve bu artık değer asgari ihtiyaçların karşılanmasına da olanak sağlamalıdır. Bir avuç toprak, bir soluk nefes, bir bardak su artık piyasa malıdır. Bu mala ulaşmak içinde önce büyümek-ki yok etmek de denilebilir- sonra da bu malları satın almak gerekir. İşte yeni refah toplumu sonrası kalkınmacılığı budur.

Sömürüyü sürdürülebilir kılmak için bir diğer açılım da teknolozerlik bir politikanın hayata

geçirilmesi zorunluluğudur. Yüksek teknolojiye dayanan esnek üretim sistemleri bir yandan emeği değersizleştirirken, diğer yandan da çevre ve büyüme dengesini sağlamak için teknoloji başat bir role kavuşturulur. Sürdürülebilir kalkınmanın teknolojik indirgemeciliği ve belirlenimciliği; sermaye birikiminin, emeğin ve doğanın yoğun sömürüsüne dayalı artı değere el koyma mekanizmaları, endüstri toplumunun yeni sömürgecilik politikalarında da hız kazanmıştır. Bir yandan maliyetleri kırmak için teknolojiye yönelmek, diğer yandan da sermaye birikimi için emeğe bağımlı olmak kapitalizme içkin bir çelişkidir. Kapitalizm açısından bu çelişki, aşlamaz bir içsel çelişkidir. Bu açıdan üretimin teknoloji merkezli gelişimi istihdamı daraltırken, aynı zamanda sermaye birikiminin de görelisi olarak azalmasına neden olmaktadır.

Güvenlik devleti yaklaşımları ise diğer yandan savaş teknolojileri maliyetlerini arttırmakta, çevreciliği kendinden menkul teknolojilere ayrılan pay ise daralmaktadır. Çalışan nüfusun işsiz kalma korkusu altında sürekli sömürülmesi ve ücretlerin aşağıda tutulması da bu kapitalist teknik sayesinde daha olanaklı hale gelmektedir. Diğer yandan da çalış(a)mayan nüfusun bir toplumsal "artık" olarak, gerektiğinde hem "gelişmenin" önünde bir tehdit olarak sunulması hem de bu nüfusun çalışan nüfusu -işlerinden edebilecek potansiyel olarak- baskı altında tutan bir araç halinde kullanılması mekanizmaları tüm dünya genelinde etkin olmaya başlamıştır. Kalkınmacılığın bir fetiş haline gelerek tüm ülkeleri ele geçirmesi, pazarların tekellerin kontrolüne girmesi, borçlandırma politikaları, doğa ve kamu varlıklarının üzerindeki baskılanma, tüm hizmetlerin piyasalaştırılması; su, gıda, tarım, enerji alanlarının da bir bir bu ileri teknoloji himayesinde sermayenin kontrolüne girmesi hızlandırmaktadır. Sonuç ise ortadadır: Ne kadar çok yoksulluk, o kadar çok kâr demektir.

Sürdürülebilir kalkınmaya dayalı yeni sömürgecilik döneminin ekolojik krizi, bütün yönleriyle yaşamı ortadan kaldıracak bir tehdide ulaştığı gibi, doğanın ve emeğin niteliksel ve niceliksel olarak temellüküyle milyonlarca insanı kısa bir sürede proletarleştirmiştir. Doğanın ve emeğin kendini yeniden üretme zeminleri daralmış, toplumsal olarak hayatta kalma mücadelesi daha keskinleşmiştir. Sömürü toplumsal bedenin sınırlarına

kadar genişlemiş; tüm bir yaşamı içsileştiren, milyonlarca insanı yoksullaştıran, işsiz bırakan ve havasız, susuz ve topraksız bir üretim sürecine girilmiştir. Bu nedenle yeni dönem toplumsal öznelere de bu mülksüzleştirme ve yağmalama zeminlerinde ortaya çıkmaktadır.

Sivil Toplumla Kalkınma

Sürdürülebilir kalkınma anlayışının hükümet, şirket ve sivil toplum ortaklığına dayalı politikaları etkinliğini artırırken, sermaye birikim sürecinin yarattığı yoksulluk ve doğa tahribatına bulunan çözümler noktasında kapitalizm içi politikalar ağırlık kazanıyordu. Dünya Bankası'nın 1989 yılında "yönetişim krizi" olarak kavramsallaştırdığı hat uygulamaya konuluyordu. Bu anlamda yönetim anlayışının katılmı sürecinde, kalkınmanın sağlanmasında etkin olması beklenen tarafları kesen ortak bir politik hat olduğu ön kabulünden hareket edilmekteydi.

Bu hattın hayata geçirilmesi sürecinde ise toplumsal örgütlenmeler, gönüllü ve profesyonel çalışanlar üzerine kurulu bir çalışma anlayışına sahip olmaya başladı. Profesyonelleşme, kamu idarelerinin çoğunda olduğu gibi, sivil toplum kuruluşlarında da genel olarak STK ve profesyoneller arasında kurulan ücretli iş ilişkisi temeline geliyordu. Böylelikle toplumsal örgütlenmelerde de daha iyi bir kontrol mekanizmasının doğacağına inanılıyordu. Özellikle geniş coğrafyalar ve büyük nüfus kitlelerini ilgilendiren toplumsal projeleri, küresel politik aktörlerle kotaran bu sivil toplum kuruluşlarını yönetsel açıdan denetlemenin başka bir yolu yoktu. Bununla birlikte bu durum STK'leri istihdam sağlayıcı kuruluşlar olmaya zorluyordu.

Bu sivil toplum eksenli örgütlenmenin politik eksenli, hareket noktası kabul edilen kalkınma ve yönetim söylemine çizilirken bu hattın uygulamaya geçirilmesi ve örgütün yapılandırılması da proje temelli etkinliklerle mümkün oluyordu.

Türkiye'de STK'lerin esnek yönetim ilişkilerinin karakteristiğine uygun olarak, birbirine zayıf bağlarla bağlı birimlerden oluşan yatay bir örgütlenme perspektifine sahip olmaları gerektiği kuramsallaştırılmasına karşın; STK'lerin ekonomik düzeyle ilişkilendirme zorunlulukları ve örgütün profesyonellerin etkinliğinde biçimlenmesi oldukça güçlü bir merkezi ve hiyerarşik işleyişin

korunması zorunluluğunu perçinledi. Bu durum zorunlu olarak, dar bir çekirdek kadro-yöneticiler, profesyoneller ve uzmanlar- dışında gönüllülerin örgütsel işleyiş ve karar alma süreçlerindeki etkililiğini de zayıflattı.

Bununla birlikte de örgüt içi demokrasi ve örgütsel sorumluluk, yönetim kuruluna veya bir üst yönetime sorumluluk şeklinde somutlaşmaktaydı. Kamuya karşı sorumluluk ise, örgütsel amacın en verimli ve etkin bir biçimde yerine getirilmesi şekline dönüşecekti. Verimlilik, etkinlik, araç olmak yerine git gide amaç niteliğine büründü ve demokratik yönetimin tanımlayıcı öğeleri olarak gündeme getirilmeye başlandı.

Son tahlilde, gerek uygulamada gerekse sınırlı da olsa teoride piyasa ekonomisinin kaynak kullanmadaki verimliliği ve etkinliğinin toplumsal örgütlenmelerde ön plana çıkmaya başladığı görülmektedir. Bununla birlikte aynı zamanda STK'lerin şirket modeli doğrultusunda örgütlenmesi, bu örgütlerin Taylorist bir yönetime doğru yöndiklerini açığa çıkarmaktadır.

Sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek için yoksulluk, çevre, kadın, iş, sosyal güvenlik gibi alanlarda kullanılan fonlarda, STK'lerin deneyiminin göz önünde bulundurma ve fona bağlı faaliyet alanlarındaki teknik bilgi yoğunluğu, fonlardan yararlanmak için gerekli projelerin hazırlanması, projelerin yürütülmesi sürecindeki bilginin özelleşmiş olması toplumsal örgütlerde uzmanlara duyulan ihtiyacın artmasına neden olmaktadır. Uzmanlaşma, belli konularda derinleşmesine bilgi sahibi olmak gibi avantajlar sağlama karşın, politik örgütlenme bütünlüğü içinde, örgütün uzmanların güdümüne girmesi ve taban inisiyatifinden kopmasına yol açmaya başladı.

Toplumsal tabandan koparak, politik düşüncelerini pazarlamaya yönelik bu örgütlenmeler önümüzdeki dönemde tüm sendikaları, meslek odalarını, demokratik kitle örgütlerini kapsayacak şekilde genişliyor. Proje merkezli ve sorun odaklı toplumsal müdahale biçimlerinin varacağı en son nokta mali kaynak sağlamak için, bir fikrin pazarlanmasıyla somutlaşmaktadır. Politik fikrin pazarlanabilir bir mala dönüşmesiyle birlikte, toplumsal örgütlenmede hızlı bir çözülmeye yol açmaktadır. Geleneksel sendikalar, meslek odaları, kitle örgütlerinden bir kaçış ortaya çıktığı

gibi aynı zamanda yeni ortaya çıkan örgütlenmeler de toplumsal bir tabanla buluşmakta sıkıntılar çekmektedir.

Ancak sayıları her gün hızla artan bu örgütler fon kaynaklarına ulaşmada ciddi bir rekabeti tetiklemektedirler. Aynı zamanda toplumsal rekabet bu kuruluşların dışındaki örgütlenmelere de yansımıştır. Bu rekabet ortamında, kamuoyunda adını daha iyi duyurabilen örgütün ön plana çıkacağı gözetildiğinde, örgütsel rekabet hızla artmaktadır. Kapitalizm bir kez daha kendi suretinden bir dünya yaratmaktadır. Kendi örgütünü ayakta tutmak için kamuoyunda duyulma zorunluluğu örgütlere, sorunlar karşısında iş birliğinden ve dayanışmadan çok rekabet ilkelerine göre hareket etmeyi dayatmaktadır. Bununla birlikte toplumun vicdanı olarak toplumsal sorunlara müdahale etmesi beklenen bu örgütler bir süre sonra birer yardım kuruluşuna dönüşmeye, bunun yanı sıra toplumsal sistemin dışında alternatifler geliştirme ufuklarını da yitirmeye başlayacaktır. Bununla birlikte ekolojik krizin sonuçları, aynı zamanda örgütleri maddi olarak ayakta tutan bir işleve de sahip olmaya başladığında bu örgütler kendi nesnesini yaratmış ve metalaştırmış olmaktadır. Ekolojik krizden geçimlerini sağlayan, bu sorunlar üzerinden sosyal ve siyasal bir statü elde eden bir seçkinler grubu ortaya çıkmaya başlıyor. Bunlarla birlikte de ekolojik krize kökten çözümler geliştirmek yerine, sorunu sürekli dolaşıma sokma yaklaşımı ön plana çıkacaktır.

Kendilerine sivil toplum örgütü desinler ya da demesinler, sivil toplum merkezli faaliyet, örgütleri zorunlu olarak para ve meta ilişkisi içine çekmektedir. Siyasetin bir tür ticarete, bir profesyonel faaliyete dönüşmesinin, son tahlilde; piyasa mekanizmasının toplumsal sonuçlarının eleştirisinin, piyasa toplumunun güçlenmesine yol açması gibi çelişkili bir sonucu var. Bu çelişkinin bir nebze olsun aşılması; dayanışma girişimlerinin önem ve yararının külliyen reddedilmesinin, bu alanın geleneksel devlet yapısına terk edilmesini gerektirmiyor elbette. Dayanışma idealinin metalaşmasına direnerek, piyasa toplumunun bu alanı da egemenliği altına almasına karşı çıkarak, dayanışmayı alternatif bir toplum yapısının kurucu ilkesi olarak tasarlamak da mümkün. Bu noktada da ekolojistlerin iddiası, hem politikamın hem de örgütlenmenin bir öz yönetim deneyimi

olarak geliştirilmesine yönelik çabaları, esas kurucu kamusalılık yönelimi olarak açığa çıkarılması yönündedir.

Çevrenin nesneleşmesini de içine alacak şekilde genişleyen sivil toplum ekseninin, pazar ekonomisine dayalı sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı ile ekonomi ve çevre arasındaki ilişkinin yeniden üretilebileceği düşüncesi çevreci düşünce geleneği içinde egemenliğini ilan etmiştir. Ancak bu erken zafer ve eksen, sermaye birikim rejimine dayalı kapitalist büyüme anlayışının sorgulanmasına olanak tanımadığı ölçüde kendi toplumsal örgütlülüğünün de yok oluşuna zemin hazırlamaktadır. Bunca tehlikeye karşı geliştirilen yönetim yaklaşımı ve katılım mekanizmaları ise gerçek anlamda, sorunlara çözüm bulmaktan çok sorunları geleceğe ötelemektedir. Egemen kalkınma ve yönetim anlayışı, piyasa mekanizmaları eliyle yaşamı kuşatmaya devam ettiği gibi aynı zamanda çevreci örgütlenmenin de yeni bir biçimini doğurmaktadır. Bu örgütlenme anlayışı çevre sorunlarını çözmekte yeterli olmamaktadır. Pazar mekanizmasına dayanmayan bir çevreciliğin geliştirilmesi için de, bugün politik öncüller haline gelmiş olan sivil toplum ekseninin, sürdürülebilir kalkınma ve yönetim anlayışının sorgulanması ve bu doğrultuda gelişen çevreciliğin kendini sorgulaması gerekmektedir.

Eninde sonunda yabancılaştırma-yoksullaştırma ve yoksunlaştırma sürecinde, mücadele bir takım maddi pratikler içinde açığa çıkar. Bu maddi pratiklerin siyasal, toplumsal ve ekonomik görünüşleri olabilir. Önemli olan bu görünüşleri açığa çıkartmak ve bu alanlarda mücadele etmektir. Verilecek mücadelenin kapitalizm karşıtı bir mücadele olduğunu kabul ettiğimiz anda bu mücadelenin açığa çıktığı bir takım maddi pratiklerin özgüllüklerini de ortaya koymak gerekir. Yoksa tek başına kapitalizm karşıtlığını anlamamın olacağı kalmayacaktır.

İçinden geçtiğimiz çağda, toplumsalın dışında görülebilecek, dolayısıyla politika dışı sayabileceğimiz herhangi bir alan yoktur. Ancak politika her şeyden önce kurucu bir nitelik taşıdığına göre yapılan her etkinliğin politika olduğu söylenemez. Politika eninde sonunda, şu ya da bu, bir yaşam biçimini açığa çıkartmak için verilen mücadeledir.

Kapitalizme karşı insanın toplumsal bedeni olan emek, tüm olanak ve sınırlılıklarıyla bu mücadelenin var olma alanıdır. Bu mücadele alanında emeğin yeniden kuruluşu süreci, kendini farklı veçheleriyle açığa çıkartabilir. Bu hareketler kimi zaman bir kadın hareketi, kimi zaman bir ekoloji hareketi, kimi zaman kentli-köylü yoksullar hareketi, kimi zaman da işçi hareketi olarak nitelenir ya da nitelendirilir. Ancak bir tür toplumsal hareketçilikle malul bu kategorik ayrımlar birbirlerinden hangi noktalarda ayrıldığını açıklamak pek mümkün olmaz. Emeğin özgürleşme mücadelesi, bir kez fabrika ideolojisi olarak mahkûm edildikten sonra onun dışında kalan tüm pratikler de yeni toplumsal hareketler olarak adlandırılabilir. Ancak bu ucuz ve basit sınıflandırma aslında, emek mücadelesini fabrikaya sıkıştırmaya çalışanların ya da tüm bir yaşamın fabrika haline geldiğini görmek isteyenlerin basvurduğu egemen bir eğretilerdir. Bu nedenle kapitalizme karşı emeğin mücadelesi, kapitalizmin kol gezdiği tüm kriz alanlarının biricik politik hattını imler.

Ekoloji mücadelesi de bu anlamda, emeğin toplumsal özgürlük mücadelesinin görünüm alanlarından biridir. Bu mücadelenin bir bileşeni ve cephesidir. Bu mücadelenin niteliği ve açığa çıkma biçimi ise asıl üzerine odaklanılması ve düşünülmesi gereken noktadır. Ekoloji mücadelesi de, emeğin toplumsal özgürlük mücadelesi zemininde yeni bir yaşam mücadelesi verebildiği ölçüde, kapitalizm karşıtı politik bir karakter kazanır. Her emek mücadelesi kendinde devrimci ve ilerici bir karakter taşımaz. Eğer her emek mücadelesi devrimci bir karakter taşıyorsa emeğin görünüşlerinden olan sermaye için de devrimci demek gerekirdi. Sermayenin özgürlük mücadelesi ve devrimciliği ise toplumsal bir yıkıcılıktan başka bir şey değildir. Bu nedenle, barbarlık sistemi kendini yıkıcılıkla ve varlık koşullarını içişi ederek dışa vururken, emeğin toplumsal özgürlük mücadelesinin bileşenlerinin mücadelesi hattı; sömürsüz, tahakkümsüz, sınıfsız, toplumsal adalete dayalı, özgürlüklü bir toplum projesi olmalıdır.

Kent ve kır arasındaki yarılmının derinleştiği, Ortadoğu'daki sermaye hareketinin, gayrimenkulleri menkul değerlere çevirme sürecine yöneldiği bu dönemde, Maraş-Pazarcık'ta çimento fabrikasına, hidroelektrik santrallere, kentsel

dönüşüme, Bursa'da, Antalya'da taş ocaklarına karşı direnenlerin mücadelesini daha nesnel bir zeminde kavramak mümkün hale gelebiliyor. Sermaye birikiminin; özelleştirmeler, kamu kaynaklarının yağması yoluyla perçinlendiği yirmi yıllık bir süreçten; birikimin kır ve kent toprağının, havanın, enerjinin, ve suyun; bu anlamda yaşamın tüm maddi güçlerinin yağmalanmasına kaydığı bir sürecin en keskin günlerini yaşıyoruz. Bu siyasal saldırganlığın arka planında da işte bu hesaplaşma yatmaktadır. Bu kaynakların hangi çıkar çevresi tarafından yağmalanacağı üzerine yapılan pazarlıklar. Bu anlamda, Maraş'a yapılan Ortadoğu'nun en büyük çimento fabrikası, bir yandan yıkılan Irak'ın yeniden inşasına hammadde sağlarken, diğer yandan da ucuz emek gücünün istihdamı yoluyla kar maksimizasyonunun yukarılara çekilmesi anlamına geliyor. Bu açıdan da Çimento fabrikasına karşı direniş hareketleri hem ucuz işgücü kullanımına, hem Irak'ın sömürgeleştirilmesine, hem de köylülerin topraklarının kirlenmesine karşı bir mücadele karakteri taşıyor.

Bu mücadeleler, aynı zamanda toplumsal bir demokrasinin de kurucu bir nitelik taşıdığını göstermesi açısından son derece önemlidir. Birlikte karar alan ve aldıkları kararları uygulayan bir siyasal gücün açığa çıkması, demokrasiyi müşteri piyasasına katılma indirgeyen liberal demokrasiye de bir cephe olarak görülebilir. Bu örgütlenmeler parlamenter sistemin tüm sınırlıklarına karşın kendi milletvekili adaylarını da çıkartarak, "yaşamımızı yönetebiliriz" diyorlar. İşte bu uğrakta ekoloji mücadelesi, alternatif bir yaşam mücadelesi olarak değil, "kurucu bir toplu yaşamı" ufkuyla emeğin özgürleşme tahayyülünü zenginleştiriyor. İşle evin arasında yarılmayı, kırla kent arasındaki parçalanmayı, yöneten ve yönetilen arasındaki çelişkiyi, üretim ve yönetim arasında ki bölünmeyi tüm bu maddi pratiklerde deneyimiyor. Bitkileri tek tipleştirilen, toplumu tek tipleştirilen, halkları tek tipleştirilen kapitalizm karşısında ekoloji mücadelesi; toplumsal demokrasi, barış, toplumsal adalet, eşitlik, özgürlük, kardeşlik, sömürsüz ve sınıfsız bir dünya özlemiyle zor bir dönemece giriyor. Bu dönemde emek hattının başarılı olmasının tek yolu: bu birleşik mücadele eksenini hem bir maddi pratiğe, hem bir programatik eksene, hem de kurucu bir toplumsal demokrasiye ve yaşama dönüştürme mücadelesinden geçmektedir.

PLANLAMA
2008/1-2

Sonuç

Son 30 yılda kentlerde yaşanan dönüşüm; yeni liberal-muhafazakâr politikaların yerleşme, serbestleştirme ve özelleştirme dinamikleri doğrultusunda ve bu dinamikleri geliştirecek bir biçimde olgunlaşmaktadır. Bu doğrultuda, kentsel "Kamusal Hizmetlerin" piyasalaşması ve özelleştirilmesi, Türkiye'nin liberalleşme sürecinin 80'li yıllarla birlikte deneyimlemeye başladığı bir süreç olarak görülebilir. Kentsel hizmetler, özelleştirmeler yoluyla meta değeri kazanırken, diğer yandan kent mekânı da -kent mekânı olmaktan kaynaklanan niteliğiyle- kapitalistleştirilerek bir meta değerine kavuşmaya başlamıştır. Kentsel toprak giderek daralırken, yap-satçılık döneminde kentsel büyüme doğal sınırlarına ulaşmıştır. Bu süreç, bir bütün olarak kent toprağının ve mekânının yeniden örgütlenmesini zorunlu kılmıştır. Kentsel mekânın ve toprağın kapitalist yeniden üretim süreci; yasal, ekonomik ve toplumsal dönüşümleri de beraberinde getirmiştir. Kentin bir kapital olarak yeniden üretilmesi "zorunluluğu"; doğal sınırlarına ulaşmış ve giderek kapitalizmin mekânsal gelişiminin öbünde bir engel olmaya başlamış kentsel mekânın yeniden örgütlenmesini, sosyal ve ekonomik hakların yeniden tanımlanmasını ve planlamanın yasal boyutunda yenilikleri gündeme getirmiştir.

Yasal ve yasa dışı süreçleriyle kentsel mekânda sermaye birikiminin yoğunlaşmasıyla birlikte, bu birikimin coğrafi sınırları aşarak toplumsallaşması süreci de pek çok yeni sorunu beraberinde getirmiştir. Özellikle toplumsal mülkiyet konusu olan toprak rantının, planlama süreçleri gibi araçlarla özel sektöre devredilmesi, kentlerin sosyal, siyasal ve ekonomik olarak parçalanmasını derinleştirmiştir. Kent merkezlerinden koparak çeperlere savrulan ve kent olanaklarından yararlanma olanağını yitiren sınıfları içinde barındıran yeni bir kültürel ve siyasal iklim doğmuştur. Kentlerin çeperlerinde büyük yapı kütellerinin oluşmasına araç olmuştur. Böylelikle hem ulaşım, alt yapı vb. kentsel maliyetler artmış, hem de büyük kentlerin makroform gelişmesinin üst ölçekli planlarla yönlendirilebilirliği azalmıştır.

Kentlerde olgunlaşan yeni liberal politikalar, bir yandan modern ve homojen "kenttaşlık bilinci" etrafında biçimlendirilmeye çalışılan sermaye birikim rejiminde bir dönüşüme işaret etmekle

birlikte; sermaye, gelişimini merkezden çeperlere doğru kaydırma zorunluluğu altında, bu mekânları da dönüştürmeyi ufkuna koymuştur. Kent çeperlerinde biriken 'artık' nüfusun asimilasyonu ve dışlanmasına dayanan politikalar, yeni milliyetçilikler hortlamasına zemin hazırlamaktadır.

Burjuvazi bir yandan kamu mallarının, hizmetlerinin ve işletmelerinin özelleştirilmesi süreci üzerinden büyürken, diğer yandan da şu ya da bu nedenle tüketim nesnesi haline gelen kent yaşamını, kültürünü, toprağını farklı ve çeşeliyle pazarlamanın olanaklarına sahip olmaya başlamıştır. Yapı üretim sürecinin serbestleştirilmesinde mevcut planlama anlayışının sınırlılıklarının aşılmasına başlanması; mekânın, özellikle de çeperdeki kentsel rantın, piyasa mekanizmasına dâhil edilmeye başlanması, taşınmaz rantının menkulleştirilmesi süreci, imar ve mülkiyet haklarının sermayenin elinde toplanması sermayenin kentlerde büyük toprak parçaları üzerinde hareket etmesine olanak sağlamıştır. Böylece Türkiye kentlerinde 90'lı yıllarla birlikte sermaye, yeni bir birikim evresinin (yık-yap) örgütlenmesinin olanaklarını yaratmıştır.

Bu süreç bir yandan kentsel rantın, kamu otoritesi eliyle, sermaye tarafından temellükü sürecini hızlandırmıştır. Özellikle TOKİ tarafından yürütülen projeler bir kez daha göstermektedir ki yeni liberal dönemde devlet küçülmemiş, aksine daha bürokratik ve piyasacı bir görünüm altında genişlemiştir. Tek tip yapı üretim süreci konut stoku ihtiyacını karşılamaya yönelik değil, gayrimenkullerin mali piyasalara kazandırılması yaklaşımıyla geliştirilmektedir. Kent toprağını sadece bir arsa olarak gören tek tip yapı üretme pratikleri, kentleri birbirine benzeten sonuçları da doğurmaktadır. Kentleri kendi özgün kimliklerinden mahrum bırakan bu anlayış, aynı zamanda kamu arazilerinin, ormanların, tarım alanlarının da imara açılmasını hızlandırmaktadır.

Başta, kentlerin kır üzerindeki baskısını kaldıracak bir yapılanmaya ihtiyaç vardır. Bu ihtiyacı karşılamak için öncelikli olarak, tarımsal yapıların geliştirilmesi gerekmektedir. Diğer yandan tüketim endeksli kent yaşamından köklü bir kopuş zorunluluk haline gelmiştir. Kenti besleyecek tarımsal alanlar, su kaynakları giderek azalmaktadır. Kentin havasını yenileyen vadiler yapılaşmaya açılmakta, bu nedenle de kent havası bozulmak-

tadır. Kentlerin çeperlerinde gelişecek tarımsal alanlarda kentin gıda ihtiyacını ve toplumun gıda egemenliğini karşılayacak tarımsal üretim sistemleri geliştirilmelidir. Bunun için orman ve tarım çiftliği bir model olarak geliştirilmelidir. Su havzaları, vadiler, kent toprağı ekolojik demokratik bir planlama anlayışı ile iyileştirilmelidir. Bu alanlardan kentte yaşayan insanların eşit ve adil bir biçimde kullanma hakkı sağlanmalıdır. Kentlerin kendini yenileyebilen doğal çevreye kavuşturulması gerekmektedir. Başta metropol kentleri olmak üzere tüm kentlerin, kır ve kent yaşamının uyumlu birliğini sağlayacak bir toplumsal planlama anlayışıyla gelişmesi zorunluluk haline gelmiştir.

Kentsel sorunlarımızın çözümü için özyönetime dayalı, demokratik bir kamusallık acil ihtiyacımızdır. Bu nedenle yönetim süreçlerine halkın doğrudan veya dolaylı katılımı önem kazanmaktadır. Bunun için de kentsel hizmetlerden yararlanamayanların sosyal ve ekonomik durumlarının iyileştirilmesi gerekmektedir. Yerel yönetimlerde karar alma süreçlerine katılmak bir ayrıcalık olamaz.

Belediyelerin planlama alanında kurumsal eksiklikleri ve verilen yetkiyi kullanmakta yeterli donanıma sahip olmamaları; parçalanmış kentsel yaşamda, dönüşümün paydaşı olarak görülen özel sektör, kamu ve halkı ortaklaşacak bir proje anlayışı kentin zayıf çıkar gruplarının temsil kabiliyetini daraltmıştır. Belediyeler, zayıf toplumsal grupların çıkarlarını koruyan bir anlayışıyla donatılmadılar. Kent yoksulları, kadınlar, engelliler, çocuklar, yaşlıları gözetemeyen bir kent yönetimi anlayışı geliştirilmelidir. Bu anlayışın gelişmesinde etkin araçlardan biri de belediyelerin aldıkları kararlarda, halka hesap verme ve halkın hesap sorma mekanizmalarının etkinleştirilmesi olacaktır. Belediye Meclisi ve İl Özel İdareleri tarafından alınan kararların halka en hızlı şekilde ulaştırılması gerekirken, süreç bu şekilde işlememektedir. Belediye Meclisi tarafından alınan kararlardan, kamu kurumlarıyla yapılan anlaşmalardan, ihalelerden, üretilen hizmetlerin üretim fiyatlarından, satış fiyatlarından bu hizmetleri alanların ve bu kararlara tabi olan halkın bilgisi yoktur. Halkın en temel haklarından olan bilgi edinme hakkı tüm yönetim işlemlerini kapsayacak şekilde genişletilmelidir.

Bu aynı zamanda etkin bir hak arama bilincinin geliştirilmesi ile sağlanabilir. Bununla birlikte bu kararlara halkın müdahil olabileceği araçlar geliştirilmelidir.

Modern kamunun parçalanmasına paralel olarak, her ne kadar katılım söylemleri ön plana çıkmış olsa da, halkın belediye yönetimlerine katılımı daraltılmıştır. Belediyelerin geleneksel himaye ve adam kollama şeklindeki işleyiş tarzı nedeniyle halkın kent yönetimine katılımı olanaklı olmamaktadır. İnsanların sorunlarını çözebilecekleri, tartışabilecekleri, değerlendirebilecekleri ve uygulayabilecekleri organlar geniş halk kesimlerini temsil etmemektedir.

Bugün önmümüzde duran toplumsal sorumluluk kentlerin ve kent yönetimlerinin demokratikleştirilmesi ve yaşanılabilir kılınması sorumluluğudur. Yoksullarını dışlamayan bir belediyeçilik yaklaşımı acil bir diğer ihtiyaçtır. Yoksulları himmet kültürü ekseninde, ezerek yedekleyen bir belediyeçilik değil, yoksulları insanca yaşam koşullarına kavuşturacak bir belediyeçilik anlayışını kurmak gerekiyor.

Başta büyükşehir belediye meclisleri ve bu meclislerin danışma kurulları haline gelen kent konseylerinin niteliği ise anti-demokratiktir. Belediye meclisleri, belediye başkanının ve özel girişimcilerin isteklerini karar altına alan bir onay mercii haline gelmektedir. Oysa Belediye Meclisleri halkın çıkarını korumalıdır. Bu nedenle, özyönetime dayalı kent yönetimi anlayışının geliştirilmesi; ekonomik, sosyal ve siyasal yaşamın katılımcı kılınması gerekmektedir. Bu nedenle, demokratik, özyönetime dayalı yeni kent örgütlenmeleri geliştirilmelidir. Bu örgütlenmeler, kent ve kır sorunlarının çözümünü için kamusal görünümü-yasama meclisi olarak yapılmalıdır. Bu tarz örgütlenmeler, talep eden bir örgütlenme değil, kentin müdahil-yasama organı ve çok öznel bir kurucu kamusalığin görünümlerinden birisi olacaktır.

Tüm bu dönüşüm, diğer yandan kentsel hizmetlerde köklü dönüşümlere yol açmıştır. Kentsel hizmetler son yıllarda özel girişimler eliyle yürütülmekte ve bu hizmetler kamu hizmeti niteliğinden uzaklaştırılmak istenmektedir. Bu tarz bir belediyeçilik yaklaşımı ile kentte yaşayınların su, gıda, sağlık, eğitim, barınma, ısınma,

enerji, ulaşım, imar, altyapı, kültür gibi kentsel ihtiyaçlarının karşılanamadığı ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle Belediye Bütçelerinin kamu hizmeti anlayışıyla hazırlanması, kentsel hizmetlerin herkesin yararlanabileceği şekilde üretilmesi gerekmektedir.

Kent hizmetlerine kullanım oranında katkı koyma anlayışı yerine fiyatlandırma yaklaşımın tamamen egemen olmasıyla birlikte kentteki sosyal sorunlar da daha fazla derinleşmiştir. Bu durum hizmetlerin niteliğini düşürmekte, kentlilerin bu hizmetlerden yararlanmasını zorlaştırmaktadır. Belediyelerin kamu gücünü kullanarak sundukları ısınma, su, alt yapı hizmetleri ücretlendirilmediği daha niteliksizleşmekte ve pahalılaşmaktadır. Belediyeler, bu hizmetleri maliyetlerinin çok üzerinde bir fiyatla kentlilere satmaktadır. Çöp toplama, temizlik, sağlık, barınma gibi hizmetlerden elde edilen gelir de kamuya dönmektedir. Bu nedenlerle kentler kamucu bir belediyeçilik yaklaşımı altında kır ve kent bütünlüğünü koruyacak esaslarla yeniden örgütlenmelidir.

Kamuya ait olan kent kaynaklarının yine kamunun yararlanabileceği şekilde örgütlenmesi halinde, kentsel hizmetlerin daha adil dağıtımı söz konusu olacaktır. Yoksul kent halkının sosyal ihtiyaçlarının giderilmesinde insanları kendi emeklerinden başka hiçbir şeye muhtaç etmeyecek bir anlayış geliştirilmelidir. Toplumsal eşitlik sadece bölüşümde değil, üretimde de eşitliği esas alacak şekilde geliştirilmelidir. Sosyal yardımlar bu ölçekte yapılmalıdır. Kentsel hizmetlerden yararlanan halktan, bu hizmetlerden yararlanmaları karşılığında yalnızca katılım bedeli alınmalıdır. Kent hizmetlerinden ücret yerine katılım bedeli alındığında, bu hizmetler hem daha nitelikli hem de daha ulaşılabilir olacaktır. Aynı zamanda bu katılım bedeli yine kent hizmetlerinde kullanılmak üzere bütçelendirilmelidir.

Kent ölçeğinin genişlemesine, kentin parçalanmasına, rant odaklı politikalara karşı bugün kamusal bir kenti yaratmak gerekiyor. Kentlerin tek tiplendirilmesine karşı, kentlerin kültürel farklılık içinde birliğini yaratacak bir yaklaşım gerekmektedir. Bu yaklaşım, yaygın toplumsal grupların dışlanmasını engelleyecek bir bütünleşmeyi de barındırmalıdır. Kentleri çok uluslu şirketlerin emrine sunan kentsel dönüşüm yaklaşımları karşısında, kentli dayanışma ve eşitlik

temelinde yeniden kuracak kamusal fikrin hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Ortaya çıkan yeni siyasal mücadeleler bugün için topyekûn bir kurtuluş mücadelesini sürdürecektir. Güçte ve çapta olmasa da artık biliyoruz ki, yirmi birinci yüzyılın yeni dünyası bu siyasal hareketlerin toplumsallaşma, sermayenin ekonomik ve siyasal karakterleriyle hesaplaşma zeminlerinden açığa çıkacaktır. Bu hareketler aynı zamanda çok öznel bir siyasallaşma sürecinin yeni bir toplumsal örgütlenme formunun da ipuçlarını sunuyor.

İnsanı insanca yaşatacak, onu nesnel dünyasından kurtaracak, insanı doğayla barıştıracak, tekellerin ve sömürgecilerin karşısında yeni bir dünyayı kuracak olan toplumsal mücadeleler yükselirken, geleceğin toplumuna duyduğumuz inanca, emeğin ekolojik dünyasına katkı sunmaları sahiplenmek ve katkı sunacaklarla birlikte yürümektir der.

Bugün için canlılığın ve toplumsallığın kurtuluşunu açığa çıkartacak maddi koşulların önünde sermayenin muazzam saldırganlığı kadar bu saldırganlığı aşacak politik eksenin yoksunluğu önemli bir sorun olarak durmaktadır. Bu çağın ilga etmenin yolu, katı olan her şeyin buharlaştığını bir kez daha ısrarla görürüz kılmak, yaşamı örgütlemek ve sermaye çağını aşmaktır.

Bunun için emeğin ekolojist bir karakterde yeniden örgütlenmesini sağlayacak politik ve örgütsel donanımı yaratmak gerekiyor. Bu yaratım sürecinde, ortaya çıkan yeni emek hareketlerinin toplumsal ve siyasal karakterlerini, sermayenin karşısında doğayı ve emeği özgürleştirecek tarzda örgütlenmesinin yollarını geliştirmek, çok öznel bir kamusal karakterde yaşamı siyasallaştırmak gerekmektedir.

Bu nedenle sermayenin ilga ettiği "kamu"yu yeniden inşa etmek, öz örgütlenme deneyimleriyle kendi kendini yönetme deneyimlerini geliştirmek; diğer yandan emeğin siyasal mücadelesi ile gelecek sermaye karşıtlığını, üretimin toplumsal karakterini vurgulayacak, doğayı sömürden ve tahakkümden kurtaracak bir potansiyelle örgütlemek gerekiyor. Bu açıdan da içinden geçtiğimiz ekolojik kriz çağının hem tarihsel hem de dönemsel karakteristiğini ortaya çıkartmak gerekiyor.

Ekolojik kriz karşıtı bir mücadele; emeğin ve doğanın özgürleşmesi, modern türçülüğün aşılması, toplumsal adalet, barış, kolektivizm, eşitlik, hakların kardeşliğine dayalı bir toplumun yaratılması çabası olarak örgütlenmelidir. Bu mücadele üretim ve yönetim arasındaki yarılmayı ortadan kaldıracak; emeğin ve doğanın, kırsal ve kentin birliğini sağlayacak bir politik yönelimi de barındıracaktır.



Tansu Gürpınar

Doğa Korumada Makul Sınırlar

Sultansazlığı Örneğinde bir İnceleme

Hayat Zengin ÜNVERDİ

Doğa koruma alanında yürütülen çalışmalar temel olarak, insan ile doğanın karşılıklı etkileşiminde insanı merkeze alan ve onu doğanın özel bir parçası olmaktan koparıp, onunla mücadele eden bir varlık haline dönüştüren yapılanmanın bir sonuç ürünüdür. İnsan, kendisini konumlandığı kurgusal düzen ve bu düzene ait değer sistemleri ile şekillenen bir gerilim ortamı içinde gelişim göstermektedir. Bu gerilimli ortamın koruma alanında engin bir literatürü beslemiş olduğu açıktır. Kaldı ki bu literatür, insan-doğa etkileşimini, parça-bütün ilişkisi temelinde ve farklı açılardan değerlendiren yapıyla, bu konuda bakılan noktaya bağlı olarak değişen çoklu seçmelerin bulunduğunu da açıkça ortaya koymaktadır.

Planlamanın bu son derece engin ve tartışmalı deneyim alanı içerisindeki konumu ise aslında oldukça tanımlıdır. Planlama, insanın doğaya müdahalesine, yaratılan değer sistemleri temelinde bilimsel veriyi de kullanarak geçerlilik koşulları arayan ve yine her müdahale biçimine bağlı olarak ortaya çıkacak etkileri öngörmeye çalışarak bu etkileri makul sınırlara çekmeyi zorlayan bir meslek alanı olarak karşımızda durmaktadır. Peki makul sınır nedir? Ve kimin için, ne için makul olarak adlandırılabilir? İşte genelde planlamayı ve özelden de koruma planlamasını kritik bir hale getiren de bu sorulara ilişkin yanıt arayışlarıdır.

Bugün karşımızda duran uygulamalara bakıldığında bu sorulara ilişkin cevap arayışlarında henüz yeterli olgunluk düzeyine erişilememiş olduğu izlenebilmektedir. Bu durum öncelikle

zamana, mekana ve sayısız değişkene bağlı bir biçimde şekillenebilecek cevap arayışlarında, plancının aslında kefelere sürekli hareket halinde olan bir teraziyi elinde tutmaya çalışıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Bu güç ve sorumluluk isteyen duruşu etkileyen dışsal faktörlerin ağırlığı da dikkate alındığında, bir denge durumuna, başka bir ifade ile yeterli olgunluk düzeyine erişebilmek elbette uzak bir hedef haline gelebilmektedir.

Burada dışsal faktörler olarak karşımızda duran etkilerin sermaye temelli ve yerel ölçekten başlayarak küresel düzene doğru genişleyen bir yelpazede çokça açılımının bulunduğu da ifade etmek gerekir. Özellikle 1980 sonrası sürecin farklılaşan dinamikleri içerisinde sermayenin ulusal sınırları aşan yapılması temelinde, sınırları aşan etkilerle çokça soruna neden olduğu izlenmeye başlanmıştır. Diğer yandan müdahaleleri yerel inisiyatiften bağımsızlaştıran bu yapılanma biçiminin "makul" sınırları zorlayan müdahaleleri doğal ortamlara taşınması ile açığa çıkan olumsuzlukların, hiçbir dönemde olmadığı kadar çok girişim ve organizasyonla bertaraf edilmeye çalışıldığı bir sürecin de içine girilmiştir. Böylece, şaşırtıcı bir biçimde doğayı gerilimin mekanı haline getiren güç çatışmasındaki temel aktörlerce ortaya konan çevre duyarlılığı reçeteleri aracılığıyla çelişkilerle dolu bir deneyim alanı da açığa çıkarılmıştır.

Türkiye'de Doğa Korumannın Mevcut Durumu

Türkiye, farklılaşan iklim özellikleri ve özgün doğal unsurlarla bütünlüklü bir coğrafyada yer

Yrd. Doç. Dr.,
Dokuz Eylül Üniversitesi,
Mimarlık Fakültesi,
Şehir ve Bölge Planlama
Bölümü

PLANLAMA
2008/1-2

almaktadır.¹ Böyle bir coğrafi yapılanma yüksek endemik ve genetik çeşitliliğin varlığını da mümkün kılmıştır. Türkiye belirli doğal alanlarının ve bu alanlarda yer alan türlerin korunması ve yönetimi amacıyla çok sayıda uluslararası sözleşmeye imza atmış ve bu türden alanların korunmasını taahhüt etmiştir. Bu sözleşmelere bağlı olarak bugün ülkemizde korunan alanlara ilişkin olarak verilen çok sayıda uluslararası statü bulunmaktadır.² Ne var ki, koruma alanlarının ilanının veya statülerin tarifinin tek başına biyoçeşitliliğin korunması için yeterli uygulamalar haline gelmiş olduklarını söylemek mümkün değildir.³ Özellikle İğneada, Kuşçölü, Sultansazlığı gibi alanlarda son yıllarda yaşanan sorunlar bunu açık bir biçimde belgeleyerek gözler önüne sermektedir.

Türkiye'nin sahip olduğu özel ekosistemlerin ve biyoçeşitliliğin bugün teknik anlamda ortaya konan tüm çabalara karşın halen tehdit altında olması planlama açısından da son derece önemlidir. Elbette tehdidi açığa çıkaran çok sayıda etken bulunmaktadır ve bu etkenlerden bazıları da dünyanın genel dengelerinde ortaya çıkmış olan değişimlerle bağlantı içindedir. Ancak diğer yandan kontrol edilmesi güç olan bu etkenlerin dışında, yerel etkileşim düzleminde ve kontrol edilebilir düzeyde etkenlerin de bulunması, konu üzerinde en azından bu çerçevede değerlendirmeler yapılmasını zorunlu hale getirmektedir. Bu yazı da sözkonusu etkilere böyle bir noktadan yaklaşım sağlayabilme denemesidir ve konu uygulamalara yön veren özgün nitelikler ve uygulama araçları açısından ele alınarak somut bir örnek üzerinden değerlendirilmeye çalışılacaktır.

- Yerel etkenlere odaklanan bir değerlendirilmede elbette ilk olarak koruma alanları ya

da yakın çevrelerinin, yerleşme ya da üretim alanı olarak sahip oldukları nitelikler ön plana çıkmaktadır. Zira bugün söz konusu niteliklere temellenen ve koruma-kullanma dengesi tanımlamasıyla da kavramsallaştırılmaya çalışılan ancak gerçekte önemli kayıplara yol açabilen uygulamalara sıklıkla rastlanmaktadır. Bütün örnekler doğanın ekonomik değer yaratma potansiyeli ile korunabilme şartları arasında ters orantılı bir ilişki olduğunu açıkça göstermektedir. Ekonomik değer yaratmak söz konusu olduğunda, Türkiye'nin ekonomi politikaları bağlamındaki seçimleri ve yine buna bağlı olarak koruma alanları ile özellikle de kırsal alanlarda doğrudan etkileşen kitlelerin ekonomik koşulları kritik açılımlar haline almaktadır. Bir başka ifade ile biyolojik çeşitlilikteki zenginlik, ekonomik zenginlik yaratma çabaları ile ya da bizzat yoksulluk koşulları ile karşı karşıya gelebilmektedir. Böyle bir ortamda açığa çıkan çoklu gerilim karşısında akılcı olmayan politikalar da kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır.

• Yerel etkenler bağlamında ikinci önemli kapsamı, bugünkü uygulamalara yön veren yasal ve yönetsel araçlar oluşturmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren başlayan çalışmaların, ama özellikle 1950'li yıllar sonrasında açığa çıkan birikimin türünü olan Türk çevre mevzuatının mevcut yapısı, koruma alanında başarılı sonuçlar elde etmeyi engelleyecek sorunlar içermektedir. Farklı niteliklerdeki çok sayıda kanunun yeterli açıklıkta olmayışı, kurumsal yetki ve sorumlulukları net bir biçimde tanımlanmıyor oluşu ve en önemlisi birbirleri ile uyum içinde olmayışı temelinde şekillenen çok

¹ Türkiye Avrupa ve Orta Doğunun en zengin biyolojik çeşitliliğe sahip ülkesi olup, Avrupa kıtasında biyolojik çeşitlilik açısından dokuzuncu sırada yer almaktadır. Her biri ayrı iklim, flora ve fauna özellikleri gösteren 7 coğrafi bölge, dünyanın en önemli üç ekolojik bölgesini oluşturmaktadır. (Yaşlı kölsik ormanlarıyla Kuzey-doğu Anadolu kölsik foras/ormanları; Orta Anadolu'nun step tipi otlakları; ve dünyanın varolan en geniş yayımlı Selvi (Cupressus sempervirens) ve Sedir (Cedrus libani) ormanlarını ile maki vejetasyonu, önemli kıyı habitatlarıyla Akdeniz bölgesi), (Demirayak, s:5, 2002)

² Uluslararası statüler, Dünya Mirası Alanları, UNESCO Biosfer Rezervleri, Uluslar arası Önemli Sahip Sulak Alanlar (Ramsar Alanları), Avrupa Birliği Statüleri (Natura 2000 Alanları), Pan Parklar (Korunan Alan Ağı Parkları) dan oluşmaktadır. Biyoçeşitlilik bölgeleri için bu sözleşmelere tabi olmayan ama kabul gören bazı başka uluslararası tanımlamalar daha vardır. Ekobölgeler, Biyolojik çeşitlilik Orman Sıcak Noktaları, Endemik Kuş Alanları (EKA), Önemli Kuş Alanları (ÖKA), Bitolojik Çeşitlilik Sıcak Noktaları, Önemli Bitki Alanları (ÖBA). (Akalın, s:14-18, 2007).

³ Türkiye'de tür ve biyolojik çeşitliliğin korunmasına yönelik olarak gerek koruma alanlarında yapılan yönetim planları gerekse de çevre düzeni planlarında getirilen yasaklamalar ancak kağıt üzerinde kalmaktadır. Bunun yanı sıra milli parklarda, tabiat parklarında ve özel çevre koruma bölgelerinde yürütülen çalışmalar ağırlıkla turizmi teşvik edici yönde olmakta ve yapsal gelişmeler de bu süreçte eklendiğinde bölgelerin sınırlarında daralması açığa çıkmaktadır. (Avcıoğlu & Kalem, s:230, 2006)

sayıda olumsuz gelişme açığa çıkmaktadır.⁴ Sonuç olarak mevzuat ve uygulayıcı kurumlar arasındaki karmaşık yapı ve belirsiz yetki/sorumluluk dağılımları, iletişimsiz kopuk uygulamaların ortaya çıkması ve yaptırımların yeterli düzeyde uygulanamaması ile sonuçlanmaktadır.

Sultansazlığı ve Koruma Sorunları

Sultansazlığı Jeolojik devirlerde volkanik bir dağ olan Erciyes Dağının yükselişi ile oluşan Develi-Yahyalı-Yeşilhisar İlçeleri arasında kalan yaklaşık 319.000 ha'lık kapalı su toplama havzasının ortasında bulunmaktadır. İç Anadolu step ekosistemi ile eşine az rastlanan tatl ve tuzlu su ekosisteminin birleşmesi sonucu sahip olduğu zengin biyolojik çeşitlilik kapsamında sadece ulusal değil, uluslararası açıdan da büyük bir öneme sahiptir.⁵ Her ekosistemin bir doğal işlevi ve değeri vardır. Söz konusu işlev ve değerler, sistemi oluşturan öğelerin iç ve dış ilişkileri bütününde biçimledikleri bir ekolojik tabana oturmaktadır.⁶ Sultansazlığı sulak alanı da hem sahip olduğu bu çok yönlü özel nitelikler, hem de bu alanda bugüne kadar gerçekleştirilmiş çok sayıda müdahale temelinde gelişmiş çok sayıda sorunla iç içe varlığını sürdürmeye çalışmaktadır.

Doğanın bu bölgede kurmuş olduğu hassas dengelere ve kusursuz bir şekilde işleyen su döngüsüne ilk müdahale 1940'lı yıllarda sıtma ile mücadele kampanyalarına bağlı olarak Kepir sazlıklarının büyük bir bölümünün kurutulması çerçevesinde ortaya çıkmıştır.⁷ Kurutulan alanlar daha sonra 1950'li yıllarda toprak reformu kapsamında yöre halkına tarım arazisi olarak dağıtılmış ve başta şekerpancarı olmak üzere, ayçiçeği üretiminin



yapıldığı, sulu tarım uygulamalarının dışında meyve ve sebze üretiminin de gerçekleştiği araziler haline gelmiştir. Sulak alanların öneminin henüz anlaşılmadığı 1960'lı yıllarda ise kurutma çalışmalarının sürdürülmesi ve bölgenin tamamının tarım alanına açılması yönündeki politikalar temelinde projeler geliştirilmeye başlanmıştır.

Alanda ekosistemi bozucu nitelikte ikinci büyük müdahale de söz konusu politikaların uzantısında hayata geçirilmiş olan Kovalı ve Ağaçaşar Barajlarıdır. Bölgeyi güneyden besleyen Yahyalı ve Dündarlı derelerinin sularının tarımsal sulama amacıyla kontrol altına alınması, Sultansazlığı sulak alanının ortasında yer alan Yay gölünde su seviyesini önemli ölçüde azaltmış ve ekosistem açısından onarılması güç etkilerin

⁴ Nitekim "Bataklıkların Kurutulmasına ve Bundan Elde Edilecek Topraklar Hakkında Kanun" 1950'li yıllarda, o günün koşullarında sıtma ile mücadele ve arazilerin kullanımının düzenlenmesine yönelik olarak hazırlanmıştır. Bu Kanunun, biyolojik çeşitlilik açısından tartışmasız büyük öneme sahip olan sulak alanlarda ve elbette Sultansazlığı Sulak Alanında yokedici etkiler açığa çıkarması olmanın birlikte halen yürürlükte ve kaldırılması yönünde henüz adımlar atılmamıştır. Oysa bu Kanun RAMSAR Sözleşmesinin uygulanmasına yönelik olarak hazırlanan "Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği" ile tamamen çelişmektedir (Demirayak, s:24, 2002)

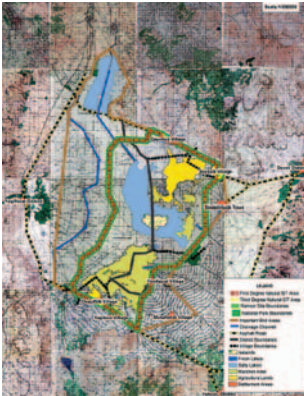
⁵ <http://www.ecvrooman.gov.tr/sulak/sulakalan/sultansazligi.htm>

⁶ Dünyada en önemli ekosistemler olarak adlandırılan sulak alanlar "peyzajın böbrekleri" olarak adlandırılmaktadırlar. Araştırmalar sulak alanların biyosferin temel yaşam destek sistemlerinin başında geldiğini göstermektedir. (Tirli, s:257,2006).

⁷ 1940 yılında, dönemin ekonomik koşullarına dayanarak sıtma ile mücadele etmek ve tarım alanı açmak için Sultansazlığı'nı kurutma çalışmaları başlatılmıştır. "Sıtma Mücadele Teşkilatı" tarafından Güney Sazlığı'nın sularını Camuz Gölüne boşaltan "Sıtma Mücadele" drenaj kanalı açılmıştır. O günkü orijinal adıyla TOPRAKSU, Yahyalı-Yuları Köyü drenaj ve sulama projesi ile 440 hektar arazi kurutulmuş tarıma açılmıştır. 1950'li yıllarda kuzeyde bulunan Kuzey (Kepir) Sazlıkları'nda kurutulan yaklaşık 1900 hektar arazi devlet tarafından köylülere dağıtılmıştır. TOPRAKSU'nun 1965 yılında Yahyalı-Kocahacı sulama ve drenaj projesiyle Köpçü Köyü ile Kocahacı Köyü arasındaki 750 hektarlık alanı da kurutmak için drenaj kanalları açılmıştır. (Gürer&Yıldız, s:339, 2008).



Şekil 1: Sultansazlığı su kaynakları ve akış yönleri



Şekil 2: Sultansazlığı Koruma Statüleri

ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yine alanı kuzeyden Erciyes dağının suları ile besleyen Soysallı ve Çayırözü pınarlarından gelen suyun akışı ise, DSİ'nin alanın doğusundan ve güneyinden gelen suları Çöl Gölü'ne ve oradan da Çalbalma pompa istasyonu ile Kızılırmak'a deşarj etmek üzere inşa ettiği Doğu Boşaltım Kanalı tarafından engellenmiştir. Benzer bir etki 1980'li yıllarda ve aynı güzergahta hayata geçirilen Devleli-Soysallı-Çayırözü-Kayseri yolu aracılığıyla da gerçekleşmiş, hem yol hem kanal bütünlüklü olan sistemi ortadan ikiye bölerek büyük bir doğal tahribatı açığa çıkarmıştır. (Şekil 1)

Bölgede değişik yıllarda gerçekleşen uygulamalar sonucu ortaya çıkmış olumsuz şartlarla mücadele çalışmaları ise ilk olarak 1971 yılında başlamıştır. 6831 Sayılı Orman Kanunu'nun 25. Maddesi gereği Orman Bakanlığı Tarafından "Yaban Hayatı Koruma Sahası" olarak ilan edilen bölge, bu aşamadan sonra farklı koruma statüleri kapsamında da değerlendirilmeye başlanmıştır. (Şekil 2) Bu statüler yıllar itibarıyla;

1971-Orman Bakanlığınca Yaban hayatı koruma sahası

1984-Bakanlar Kurulu kararı ile Doğal Yaşam Ortamı

1988-2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu çerçevesinde Tabiat Koruma Alanı

1990-Doğal Hayatı Koruma Derneğinin Çabaları ile Önemli Kuş Alanı (ÖKA)

1993-Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nca 1.Derece Doğal Sit Alanı

1994-Su Kuşları Yaşam Ortamı Olarak Uluslararası Öne Sahip Sulak Alanlar Hakkında

Sözleşme kapsamında Ramsar Alanı

2003-Sit Sınırlarının revizyonu ve GEF-2 Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Planı

2006-2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu çerçevesinde Milli Park olarak ilan edilmesi sıralanabilmektedir.

Ne var ki tüm bu koruma statüleri ve bu kapsamda yürütülmüş olan çalışmalarla rağmen Sultansazlığı bugün çok yönlü ve ciddi sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadır. Farklı kurum ve kuruluşların değişik amaçlarla bölgede uyguladıkları projeler

sonucu bozulmuş olan ekosistem neredeyse fonksiyonlarını yerine getiremez bir hale gelmiştir. Bugün artık Sultansazlığı Alanının yalnızca üç tahliye kanalı ile ve suyu oldukça azalmış pınarlar ve yağışlarla beslenmekte olduğu birçok araştırmannın verileri ile ortaya konmaktadır. Kaldı ki bölgede yer alan fabrikalardan gelen sanayi atıklarının arıtılmadan sulak alan sistemine boşaltılmaları ve yakın yerleşmelerde kanalizasyon sisteminin bulunmaması ile oluşan sızıntılar, yine tarım alanlarından gelen kirliliğin bu bölgeye aktarılıyor oluşu su dengesi dışında çevre kirliliği ve sağlık problemleri açısından da bazı sorunların yaşanmaya başlamasına neden olmuştur. Bu da temel olarak sızlık miktarının neredeyse %90 düzeyinde azalmış olmasının ve aslında kirliliği doğal olarak yok etme kapasitesine sahip olan sulak alanın bu niteliklerinin de zayıflamış olmasının doğal bir sonucudur.

Bölgedeki su sıkıntısını çözümlenebilmek üzere 1993-1994-1995 yıllarında Sultansazlığı Alanının Ekosistem Yönetim Planı ve "Sultansazlığı Master Planı" hazırlanmıştır. Dünya Bankası'nın destek verdiği 2002-2007 yıllarını kapsayan GEF-2 Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Planı da tamamlanarak onaylanmıştır. Bölgenin ekosisteminde ortaya çıkan değişimleri veri olarak, mevcut durum üzerinden yeni değerlendirmeler yapmaya çalışan bu plan ile birlikte öncelikle alanın su kapasitesini artırma yönünde operasyonel uygulamalara yön verme girişimleri başlamıştır. Diğer yandan bölgenin özgün nitelikleri üzerinden ekonomik değer yaratan faaliyetlerin nasıl yönetilebileceğini belirleyecek çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Bugün koruma alanı içerisinde yer alan 1 belde ve 6 köyde toplam 12.147 kişi yaşamaktadır ve Ovacıftık, Yeşilova, Musahacı, Soysallı ve Çayırözül Yenihayat ve Sindelhöyük yerleşmelerinin bu alan içindeki varlığı, sorunların su sıkıntısından öte, ekonomik geçim kaynakları aracılığıyla da ortaya çıkmasına aracılık etmektedir. Bölgede yer alan doğal nitelikler temel olarak üç biçimde ekonomi yaratabilecek kapasitesine sahiptir;



1- TARIM: Yukarıda da kısaca özetlendiği biçimde sulak alanların kurutulması yoluyla başlayan tarım faaliyetlerinin, ayçiçeği ve elma dışında yörenin en önemli üretim desenini oluşturan şekerpancarı üretimi biçiminde devam ediyor oluşu alan için ciddi bir tehdit yaratmaktadır.⁸ Bu üretim yapısı Sultansazlığı alanında azalmış olan su kapasitesini zorlamakta ve yeterli suyun sağlanamadığı noktalarda kaçak kuyuların kullanımının yaygınlaşmasına da neden olmaktadır. Kuyular her yıl düşen su seviyesine bağlı

⁸ "Develi Havzası Planlama Aşamaları Arazi Sınıflandırma Raporu"na göre ovanın tarımsal arazi potansiyeli alan olarak 93 726 hektar olup bunun 81 214 hektarı sulanabilir araziler oluşturmaktadır (DSL, 1995). Develi kapalı havzasında toplam 78 065 hektar alan sulanmaktadır. Develi Projesinin 2. aşaması tamamlanmıştır ve Zamantı yukarı havzasından herhangi bir su derivasyonu olmadığı halde planlama aşamasında öngörülen sulanabilir arazinin şu anda %96'sı fiilen sulanmaktadır. Bu da ancak yeraltı su kuyularıyla mümkündür, (Gürer, s:4, 2004).

olarak tuzlanma ölçüsünde daha derinden su çekme gereksinimini yaratmakta, bu da yeni yatırım maliyetlerini ve daha yüksek enerji maliyetlerini beraberinde getirmektedir. Son dönemde tarım açısından ortaya çıkan bu olumsuz gelişmeleri suyun daha etkin kullanımını yoluyla aşmak üzere damla sulama sistemini yaygınlaştırma yönünde çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.⁹

2- SAZ KESİMİ: Alanın güneyinde ve yaklaşık 3800 hektarlık bir alanda saz kesimi gerçekleştirilmektedir. Bugün alanın mevcut sazlıklarının %90'ı kurumuş olmakla birlikte saz kesiminden gelir elde etmeye çalışan



yaklaşık 450 hane bulunmaktadır Saz kesimi yörede yaşayan köylüler için yatırım maliyeti gerektirmeyen bir gelir elde etme biçimidir. Çatı ya da yalıtım malzemesi yapımında kullanılmak üzere Sindelhöyük kasabasındaki işletmeye bağlar haline getirilerek satılan sazlar, buradan doğrudan yurt dışına ihraç edilmektedir. Tuzlu ve tatlı su bileşimi içinde yetişmeleri sazların dayanıklılığını arttırmakta ve bu nedenle sadece Sultansazlığı'ndaki sazlar bu tür bir üretim yapısı içinde kullanılabilir. Ancak son yıllarda saz miktarındaki azalma, sadece sazi kesen köylüleri değil, aracı kooperatifleri ve Sindelhöyük'teki işletmeyi de ekonomik olarak zarara uğratmaya başlamıştır. Bununla birlikte alanda halen hektardan 250 bağ saz çıkabilmektedir ve ortalama 400 bin bağ kesimine izin verilen iki aylık süreçte tamamlanmaktadır.

3- HAYVANCILIK: Alan içindeki meralar verimi düşmüş olmakla birlikte hala hayvancılık için kullanılmaktadır. Bölgede yaşayan halkın %60' dan fazlasının hayvancılıktan gelir elde ettiği düşünüldüğünde, bu alanların yöre halkı için önemi açığa çıkmaktadır. Ne var ki bu bölgelerde plansız bir biçimde gerçekleştirilen otlamalar, bitki örtüsünde önemli tahribata yol açabilmekte ve bölgeye beslenme amacıyla gelen kuşların doğal beslenme kaynaklarının azalmasına yol açabilmektedir. Dolayısıyla sadece su miktarındaki azalma değil geleneksel yöntemlerle yürütülen söz konusu hayvancılık faaliyetleri de kuş gelişinin azalmasına yol açmaktadır.

4- TURİZM: Sultansazlığı, önemli turizm merkezlerinden birisini oluşturan tarih ve doğanın iç içe geçtiği Kapadokya Bölgesinin içerisinde yer almaktadır. Bu çevrevede bölgeye az sayıda da olsa ziyaretçi gelebilmektedir. Alanı daha çok bireysel ya da gruplarla gelen kuş gözlemcileri, öğrenciler ve doğa fotoğrafçıları ziyaret etmektedir. Yıllık ziyaretçi sayısı alanın durumuna bağlı olarak yaklaşık 1500 kişidir. Kuraklıktaki artışa bağlı olarak ziyaretçi sayısı da her yıl düşmektedir.

⁹ Kayseri'de tarımsal sulama dolayısıyla Sultansazlığı, Hömetçi Sazlığı gibi önemli doğa alanlarının doğal dengesinin bozulmuş olmasına bağlı olarak, kalan suyun etkin kullanımını sağlamak üzere Kayseri Pancar Ekiçileri Kooperatifi olarak, 2004 ve 2005 üretim dönemlerinde ve özellikle de Şeker Pancarında damla sulama sistemi uygulamasına başlanmıştır, (Tektaş ve Diğerleri, s:206,2006).

Değerlendirme

Doğa üzerinde planlama aracılığıyla gerçekleştirilecek her etki karşısında bir tepkinin oluşacağı açıktır. İnsanı ve insan eylemlerini, parçası olduğu evrenin dışında düşünmek mümkün olmadığına göre, bu kaçınılmaz etkileşim sürecine değil, doğrudan etkileşimin biçimine ya da sınırlarına odaklanmak gerekir. "Makul" tanımlaması da ölçü olarak böyle bir çerçevede anlam kazanacaktır. Konuya daha somut olarak yukarıda potansiyelleri ve sorunları özetlenmeye çalışılan Sultansazlığı örneği üzerinden baktığımızda; insanın ekme, kesmek, ya da sadece görmek üzere temas ettiği bu alanın, bütünlüklü yapısının içinde zaten çok özel bir parça olduğu açıkça görülebilmektedir. Bugün var olan sorunların ise, insan varlığı ile değil, insan etkinliklerine yön veren sistemin değer tariflerine göre biçimlenen uygulamalar olduklarının farkında olmak önemlidir. Burada kritik olan, statü tariflerinin, projelerin ve planlama çalışmalarının da aynı değer sistemin ürünleri olmaları ve bu bağlamda ilke oluşturma konusundaki zayıflıklarıdır.

Böyle bir kabul noktası bize, koruma çalışmalarına yön verecek her türlü teknik çalışmayı ve elbette planlamayı özel bir farkındalık noktasına taşıma sorumluluğu yüklemektedir. Çünkü ancak farkındalık yoluyla "makul" olanın hayata geçirilme koşulları sağlanabilmiş olacaktır. Diğer biçimde, yürütülecek her türlü çalışma kendisini, aynı iz üzerinde takip ederek sürekli yinelenen bir kısır döngünün parçası olmaktan öteye taşıyamaz. Bugün Sultansazlığı koruma alanındaki onay ve destek sistemleri de böyle bir çerçevede karşımızda durmaktadır. Hem ulusal hem de uluslararası düzeyde geçerlilik kazanacak, planlamanın pragmatik yapılması içinde gereklilik koşullarını yerine getiren çok sayıda belge ve çalışma üretilmiş olsa da koruma kapsamında etkin bir deneyim ortaya çıkarılamayacaktır. Birbiri ile ilişki içinde olmayan kurumların paylaşımamayan enerjileri, envanter düzeyinde kalan ve proje çalışmalarına aktarılamayan engin bir birikim, yasaklamalar, önlemler ve kalabalık organizasyon şemaları pek çok koruma sahasında olduğu gibi, kayıpları kader haline getirmenin önüne geçemeyecektir.

Bu noktada yukarıdaki anlatımlarda da ortaya konmaya çalışıldığı gibi, alana dair özgün niteliklerin ekonomi yaratma bağlamındaki içeriği ve uygulama araçlarının bir içerikle uyumlu olarak esneme kapasitesi karşısında bir tavır alma durumu ile

karşı karşıya bulunmaktadır. Bu aynı zamanda kontrol edilebilir etkiler olarak tariflenen çerçevede, bir anlamda yanbaşımızda olup bizden uzak olan bir alanın da içine girme çabasıdır. Bu çaba planlamayı sistemin değer beklentilerini hayata geçirmek üzere keyfi, gerekçeleri, ilkeleri değişebilen, kaygan bir zeminden çekip çıkaracak ve ona onurlu bir konum kazandıracaktır.

Kaynaklar

Akalın, O. (2007), Korunan Alan Planlaması ve Yönetimi, Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Projesi Deneyimi, Çevre ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Projesi, Ankara.

Avcıoğlu, B. & Kalem, S., (2006), "Doğa Koruma ve Planlama Çalışmalarında Ekolojik Bölge Ölçeği ve Kafkasya", Kent Planlama ve Koruma Etkinlikleri II-Koruma Sempozyumu, Trabzon.

Demirayak, F. (2002), "Biy çeşitlilik-Doğa Koruma ve Sürdürülebilir Kalkınma", Tubitak Vizyon 2023 Projesi Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Paneli, Ankara.

Gürer, İ., (2004), Sultansazlığı Su Kaynakları Yönetim Planı Raporu, Çevre ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Koordinatörlüğünde GEF-II Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Projesi, Kayseri.

Gürer, İ. & Yıldız, E., (2008), "Türkiye'nin Sulak Alan Politikalarına Genel Bir Bakış: Sultansazlığı Örneği", TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi, Ankara.

Tan, A. (2002), Sultansazlığı Otlatma Planı Raporu, Çevre ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Koordinatörlüğünde GEF-II Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Projesi, Kayseri.

Tektaş, A. ve Diğerleri, (2006), "Şekerpancar Tarımında Damla Sulama Sisteminin Yaygınlaştırılmasının Su Kaynaklarının Etkin Kullanımı Üzerine Etkisi: Kayseri İli Uygulaması", Kent Planlama ve Koruma Etkinlikleri II-Koruma Sempozyumu, Trabzon.

Tırıl, A. (2006), "Doğal Alan Olarak Sulak Alanlar ve Planlama Düzleminde Yaklaşımlar", Kent Planlama ve Koruma Etkinlikleri II-Koruma Sempozyumu, Trabzon.

Yılmaz, M. (2005); Sultansazlığı GEF-II Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Projesi Raporu, Çevre ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar genel Müdürlüğü

<http://www.cevreorman.gov.tr/sulak/sulakalan/sultansazligi.htm>



Tarik Yurtgezer, Karapınar

İklimsel Değişme ve Ülkemize Etkileri

Orhan KUNTAY

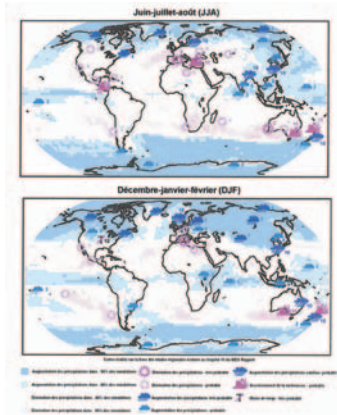
Giriş

Dünya Turizm Örgütü, Çevre İçin Birleşmiş Milletler Programı ve Dünya Meteoroloji Örgütü Ekim 2007 tarihinde "İklimsel Değişme ve Turizm: Küresel Tehditler"¹ adlı bir rapor yayınlamıştır. Şekil 1'deki haritanın yer aldığı raporda; iklimsel değişime ilişkin Haziran-Temmuz-Ağustos ayları (ilk harita) ve Aralık-Ocak-Şubat aylarına (ikinci harita) ilişkin öngörüler sunulmaktadır.

İlk harita incelendiğinde; Ege ve Akdeniz kıyılarında kuraklığın artacağı, Kafkaslar ve Karadeniz çepçepelerinde %90 oranında, Anadolu'da ise %66 oranında yağışların azalacağı gösterilmektedir. Aralık-Ocak-Şubat aylarına ait öngörülerin yer aldığı ikinci haritada ise Güneydoğu Anadolu, Suriye, Irak, Akdeniz ve Ege'de yağışlarda %90 oranında azalma olacağı belirtilmektedir. Karadeniz'in kuzeyinden itibaren tüm Sibiryaya ve Rusya'da ise yağışların artacağı, Anadolu'da ise %66 oranında yağışların azalacağı tahmin edilmektedir.

Sonuç olarak, yaz aylarında ve kış aylarında Anadolu'da %66 oranında, Akdeniz ve Ege'de ise %90 oranında yağışların azalacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca, yağışların taşkın şeklinde, şiddetli rüzgarlarla birlikte olacağı, böylece yer altına daha az su ineceği tahminler arasındadır. Yine kuraklıklarla birlikte sıcaklıklarda da artış olacağı belirtilmekte, bu artış nedeniyle dağlardaki karlar daha kısa bir sürede eriyerek, yeraltına daha az su süzülebilecektir.

Prof. Dr.,
Gazi Üniversitesi,
Mühendislik Mimarlık
Fakültesi,
Şehir ve Bölge Planlama
Bölümü



Şekil 1: Dünya Meteoroloji Örgütü Bölgesel İklim Değişimi Tahminleri, 2007.

¹ OMT, PNEU, et OMM (2007) Changement Climatique et Tourisme: Faire Face aux défis mondiaux, Résumé Octobre 2007.

Anadolu 1850'li yıllarda kurak bir dönem yaşamış, ancak o tarihlerde yaşayan nüfus çok az olduğundan kuraklığın etkileri sınırlı kalmıştır. Bugün, kuraklık küresel ısınma ile bağlantılıdır. Bu nedenle iklimsel değişimin yaşam biçimimizi, ekonomimizi, sağlığımızı ve sosyal huzurumuzu etkileyeceği belirtilmektedir. Özellikle de turizmin sektörünün iklimsel değişmeden en fazla etkileneceği açıklanmaktadır.

Şekil 2'de iklimsel değişimin turizm bölgeleri açısından etkisi özetlenmektedir.

Akdeniz havzası şu şekilde etkilenmektedir:

- HTE: Yazın daha fazla sıcaklık artışı olacaktır.
- RE: Su rezervlerinde azalma olacaktır.
- PET: Karasal alanda biyolojik çeşitlilikte kayıplar olacaktır.
- PEM: Denizlerde biyolojik çeşitlilikte kayıplar olacaktır.
- AE: Salgın hastalıklarda artışlar olacaktır.

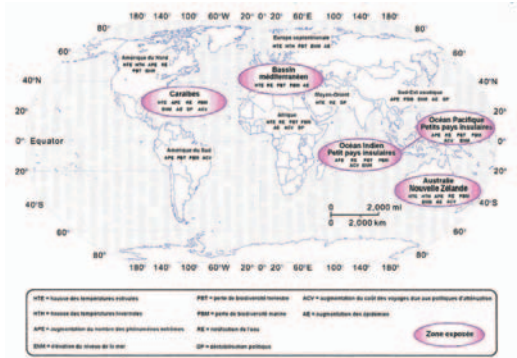
Bu sonuçlar Akdeniz'de turistik alanlarda artan bir tehdit oluşturacaktır. Dünya Turizm Örgütü, özel sektörü ve hükümetleri, iklim üzerinde daha

fazla bilgi toplamaları ve turizm sektöründe yönetim, gelişme planları ve politikalarında ek tedbirler almaları için uyarmaktadır.

Sonuç olarak; tarım, ulaşım, enerji, sigortacılık ve turizmin iklimsel değişimlere son derece duyarlı sektörler olduğu belirtilmekte, yönetim stratejilerinin sistemli olarak güçlendirilmesi istenmektedir.

Tarımda Beklenen Etkiler

İki Gazete haberi, tarımdaki sorunun çok acilen hissedildiğini göstermektedir. "Kuraklık ve ekonomik kriz nedeniyle bu yıl ürünü para etmeyen çiftçiler bankalara olan borçlarını ödemekte zorlanıyorlar. İcraya düşen Çukurova ve Söke'deki üreticiler tarlalarını yarı fiyatına satıyorlar"² başlıklı birinci haber; en verimli tarımsal alanlarda kuraklık sorunu yaşanıyorsa, diğer kırsal alanlarda büyük göçün yaşanabileceğini sonucunu söyleyebiliriz. Göçün hızı ve yönü için çeşitli senaryolar üretilebilir. Ancak, önemli olan tarım alanlarının boşaltılmasını basit bir konu olarak görmemek gerektiğidir.



Şekil 2: Akdeniz'de Beklenen Sonuçlar

İkinci gazete haberi boşaltılan yerlerin başkaları tarafından doldurulacağı üzerindedir. Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA) ile Ziraat Mühendisleri Odası (ZMO) yaptıkları ortak basın açıklamasında, tarımda yabancı sermayenin şart olmadığı savunmakta ve şu görüşler açıklanmaktadır: “Bu ülkenin tarım arazisi satılık değildir. Verimli ülke toprağı yabancılarla pazarlanarak hem toplumun yaşam güvenliğine ipotek koyulmakta, hem de yoksul tarım üreticisinin “ana sütü” gibi helal hakkı olan geliri, yabancılarla açıkça aktarılmaya çalışılmaktadır. Bu ülkenin tarım arazisi satılık değildir. Korunması gereken ulusal varlıktır. Satılamaz.”³

Bu iki haber değerlendirildiğinde; değerli tarım alanlarının boşaltılmaması için çok ciddi önlemlerin alınması gerektiği aksi takdirde, göçün çok daha büyük sorunlar yaratacağıdır.

Ulaşımın Yarattığı Etkiler

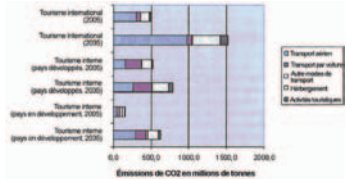
Küresel ısınmanın temel nedenlerinden bir tanesi Dünya’da CO₂ emisyonunun aşırı artmasıdır. Ulaşımda kullanılan taşıtlar emisyonun artışında etkili olmaktadır:

- Bir uçak yolcusu için kişi başına kilometrede 140 gr. CO₂ salınmaktadır.
- Bir otomobil yolcusu için ise kişi başına 1 kilometrede 100 gr. CO₂ salınmaktadır.

Şekil 3’de 2035 yılında turizm sektöründe beklenen CO₂ emisyon artışları görülmektedir.

İlk iki sütun uluslar arası turizmdeki 2005 ve 2035 yıllarına ait CO₂ emisyonunu milyon ton olarak göstermektedir. Burada dikkati çeken büyük artış havayolu ulaşımındadır. Bir kişinin Paris-Newyork-Paris gidiş-dönüş hava yolculuğunda 1 ton CO₂ ortaya çıkmaktadır. O halde 2035 yılında havayolu ulaşımında büyük bir artış beklenmektedir. Turizm sektöründe ülkemiz için havayolu hayatı bir önem taşımaktadır, gelecekteki emisyon artışı nedeniyle fiyatlarla artış olursa, Türkiye turizmi büyük zarar görecektir.

Şekil 3’deki 3 ve 4 sütunlarda ise gelişmiş ülkelerde iç turizmde yaratılan emisyon miktarı görül-



Şekil 3: Turizm Etkinliğinde CO₂ Emisyon Artışları

mektedir. Burada ise dikkati çeken otomobil ile ulaşımdaki emisyon artışıdır. Avrupa ülkeleri, bu amaçla 2020 yılına kadar demiryolu yolcu taşımalarındaki payı %6 dan %10'a, yük taşımalarında ise %8'den %15'e çıkarmayı hedeflemektedir. Böylece, enerji verimliliğinde %50 kazanım, çevreyi kirleten gaz emisyonlarında %50 azalma beklenmektedir.⁴

Şekil 3’deki 5 ve 6 sütunlarda ise gelişmekte olan ülkelerde iç turizmde emisyon artışları görülmektedir. Burada, havayolu ulaşımı, ülkemize olduğu gibi önemli artış göstermektedir. Turizm açısından havayolu ulaşımındaki artış, kıyılarda gelişen turizm iç alanlarda da gelişme gösterebileceğine işaret etmekte, ancak CO₂ emisyonunda da artış beraberinde getirecektir.

Salınan CO₂ miktarı dünyanın taşıma kapasitesinin çok üstüne çıkmıştır. Biriken ve yenilenemeyen salınmlar dünyanın ısısının artmasına ve iklimsel değişikliklere neden olmaktadır. Taşıma kapasitesi yerine iki kavram üzerinde durulmaktadır:

- Ekolojik aşırılığa kaçmak (Ecological overshoot)
- Ekolojik ayak izi (Ecological footprint)

Ekolojik aşırılığa kaçmak, ekosistemin doğal dengesinin kendi kendine yenileme yeteneğinin ve gücünün bozulmasıdır. CO₂ salınımı bu kapsam içinde ele alınmaktadır. Ekolojik ayak izi ise kaynakların sürdürülebilirliğini ele almaktadır.

³ Radikal Gazetesi, 29 Aralık 2008.

⁴ Beyaz Kitap (2007) 2010 Yılı İçin Avrupa Ulaşım Politikası; Karar Verme Zamanı, Trafik Araştırma Merkezi Müdürlüğü, Ankara, s.30-31.

Bu kapsamda en çok tartışılan konu, yenilebilir enerji kaynaklarının kullanılması ve kullanılan enerjide ekonomi sağlanmasidir.

Enerji Beklenen Sorunlar

20-30 Haziran 2007 tarihleri arasında, İstanbul'da enerji kullanım rekoru kırılmıştır. Aynı aylarda Antalya'da talep edilen enerji karşılanamadığı için sık sık elektrik kesintileri yaşanmıştır. Neden daha fazla enerji kullanılmıştır? Çünkü kentler aşırı ısınmıştır. Soğutmak için klimalar aşırı talep etmiştir.

Kentteki ısı artışıyla ilgili TUBITAK'a yaptığımız araştırmada aşağıdaki sekiz gösterge kullanılmıştır.⁵

1. *İklimsel Göstergeler:* Hava akımı, nem ve güneş radyasyonu iklimsel ortamı açıklamaktadır. Nem yüksek, hava akımı yok ise alan daha fazla ısınmaktadır. Kentin yüksek ve alçak yerleri arasında hava akımı engelleniyorsa, kent o kadar daha fazla ısınmaktadır.

2. *Coğrafi Göstergeler:* Kentin bulunduğu iklim bölgesinin ve enlem boylamlarının, dolayısıyla güneş ışınlarının geliş açısıyla ilgili değerlendirmelerdir.

3. *Morfolojik Göstergeler:* Kentin yüzey özelliklerine bağlı olarak güneş enerjisiyle ısınma özelliklerinin belirlenmesidir. Isı adalarının oluşumunda alanın yönelmesi ve eğiminin önemi bulunmaktadır. Kuzeye bakan yamaçlarda ve bazı alanlarda güneş ışınlarından daha az yararlanabilmektedir.

4. *Yapısal Göstergeler:* Yapıların çatıları, düşey duvarları ısınmakta, radyasyonu emmekte ve yaymaktadır. Düz çatılar ısıyı yansıtıcı ve emen özellik taşımaktadır. Avrupa'da enerji tüketiminin yaklaşık %40'ı binalardan kaynaklanmaktadır.⁶

5. *Kentteki Arazi Kullanımı Göstergeleri:* En önemli göstergelerden bir tanesidir. Betonlaşma, çarpık kentleşme ile tanımladığımız bu gösterge, kentsel ısı artışının nedenleri arasında ilk sırada yer almaktadır.

6. *Otoparklar ve Ulaşımında Kullanılan Taşıtlarla İlgili Göstergeler:* Araştırmada en önemli bulgulardan bir tanesi otoparkların kentsel ısınmada çok etkili olduklarıdır. Ankara'da alışveriş merkezlerinin kentsel ısı adası olarak ortaya çıkmasında temel neden otoparklardır. Otopark alanlarının asfalt ile kaplanması, ağaçsız olması, önemli ısı artışı nedenlerinden biridir.

7. *Yapıların Yönlenmesiyle İlgili Göstergeler:* Batıya bakan yapılar, yatay ve yataya yakın güneş ışınlarını direkt almakta, yapı yüzeyi tarafından emilmekte ve yansıtılmaktadır. Güneye bakan cephe ise, çatıda veya cephede bulunan kısa bir saçak ve balkonlarla gölge altında kalmaktadır.

8. *Kullanılan Enerji Göstergeleri:* Yapıların ısıtma ve soğutmasında büyük enerji kullanılmaktadır. Yapılar iyi izole edildiği takdirde yazın az ısınacak, kışın ise ısı kaybı önlenmiş olacaktır.

Yukarıda sıralanan göstergelere önem vermeyen kent ve yapı adalarında %15-20 daha fazla enerji kullanılmaktadır. Yaklaşık üç yıldır Ankara Mimarlar Odası'na gelen mimari projeler, yukarıdaki göstergelere göre ÇED komisyonunca değerlendirilmektedir. Mimarların bu konulara nasıl deryasız olarak projelere imza attıkları görülmektedir.

Bir başka konu ise kentlerimizde bulunan yeşil alanların hızla yok edilmesidir. Oysa yetişmiş bir ağaç 100 m. uzaklığa kadar kentte 5°C ile 10°C ısı azalmasına neden olmaktadır. Bu nedenle kent planlarımızın konuya son derece önemle eğilmeleri gerekmektedir. Kayalık, ağaç yetişmeyen yerleri yeşil alan olarak göstermemeleri önem taşımaktadır. Kentin her yerinde 100 metre uzaklığa dikkat edecek şekilde yeşil alanlar gerçekleştirilmelidir.

Su Yönetimi

İklimsel Değişme ve Turizm: Küresel Tehditler raporunun en çarpıcı sonucu yağışların Akdeniz ve Ege kıyılarında %90, Anadolu'da %66

⁵ Kuntay, O. ve Duman Yüksel, Ü. (2008) Ankara Kentinde Uzaktan Algılama, Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Meteoroloji Gözlemlere Dayalı Olarak Bölgesel ve Yerel Ölçekte Kentsel Isı Adası Etkisinin Tespiti Üzerine Bir Araştırma. TUBITAK, Ankara.

⁶ Kriter Radikal, Sayı 30, Aralık 2008.

oranında azalacağını belirtilmiş olmasıdır. Bu durumda, susuzluktan en çok turistik kıyılarımız etkilenecektir. Turistik tesisler mi, kıyılarda yaşayan insanlarımız mı önemlidir? Bu konuda ilginç bir talep Serik Belediyesince dile getirilmiştir. Belediye başkanı, rafting için kullanılan köprülü kanyon suyuna, ilçede yaşayanların daha fazla ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. Serik'te yaşayanlar mı önemli, Köprülü kanyonda rafting yapanlar mı?

Aslında bilinmesi gereken, 45-60 ha. büyüklüğünde bir golf alanının sulanmasında kullanılan bir yıllık suyun Serik kentinin bir yıllık su ihtiyacını karşılayabileceğidir. Bu nedenle, kıyılarımızda su konusunda büyük bir duyarlılık yaşanmaktadır. Pek çoğu yeraltı sularından yararlanmakta ve yeraltı sularını hiçbir ücret ödmeden tüketmektedirler. Çok yakın bir gelecekte pek çok alanda deniz suyu çekilmeye başlayacaktır.

Avrupa Birliği Ekim 2000 yılında "Su Üzerine Avrupa Çerçeve Direktifi"ni uygulamaya başlamıştır. Su yönetimi ve hidrografik büyük bir havzanın korunması için çerçeve tanımlanmıştır. Ülkemizde ise derelerde, göllerde ve barajlardaki suların satılması söz konusudur.

Avrupa Birliği, yüzey ve yeraltı su kaynaklarının bütünü için dört büyük çevresel amaç belirlemiştir.⁷

- Suların durumunda bozulmanın önlenmesi
- 2015 yılına kadar iyi durumda sulara kavuşmak
- Öncelikle madde atıklarını, metaller, pestisitler, hidrokarbürleri azaltmak
- Korunan bölgelerde özel amaçlara saygılı davranmak ve ekolojik bölgelere önem vermek

Su insanlığın ortak mirasıdır. Ticari bir meta değildir. Herkes için bedelsiz ve garantili olmalıdır. Bu amaçla iki amaç öne çıkarılmaktadır.

- Birincisi "su bilgi sisteminin kurulması"dır.
- İkincisi "bütünleşik su yönetim sistemi"nin gerçekleşmesidir.⁸

Su bilgi sistemi; mevcut kaynaklar ve fiziksel, iklimsel ve biyolojik koşulların belirlenmesini ve biyolojik ve fiziksel/kimyasal kalite kontrolü için bilgi sistemi ağının kurulmasını gerekli kılmaktadır. Yüzey sularının tanımlanması, yeraltı su kaynaklarına ait bilgilerin Coğrafi Bilgi Sistemi kullanılarak toplanması, su ekosisteminin tanımlanmasıdır. Yeraltı göllerinin yapısını belirlemek için "zemin altı suları hidrojeolojik birimi"nin kurulması gerekmektedir.

Diğer yandan, suyun ekonomik kullanımı önem taşımaktadır. Su kullanımının ekonomik özellikleri ve yeraltı su kullanımının tahmini maliyetlerinin araştırılması gerekmektedir. Yüzey suları için ekonomik sorunlar nasıl bir yaklaşımla iyileştirilebilir? Su hizmetlerinde maliyetlerin azaltılması için neler yapılmalıdır? Teknik olarak sonuçlar nasıl iyileştirilebilir? Tüm bu sorulara yanıt verilebilmesinde "bölgesel su bilgi sistemi"nin kurulması gerekmektedir.

Su konusunda iki yönetim önem taşımaktadır:

- *Su Arzı Yönetimi* için kullanma, sulama, sanayi, turizm, tarım ve hayvancılık için su miktarlarının bölgelere göre belirlenmesi.
- *Su Talep Yönetimi* ise çevresel, sosyal ve ekonomik göstergelere göre su tahsislerinin yapılmasıdır.

Havzalar ayrı sistemler değil, bütünü parçalarıdır ve planlama bu bütün göz önünde bulundurularak yapılmalıdır. Havzalarda koruma ve kullanma dengesinin sağlanmasında "Entegre Su Sistemi veya Bütünleşik Su Yönetimi"nin kurulması gerekmektedir. Herkes için su temini temel alındığında bölgede bulunan herkesin suya erişimi eşit şekilde sağlanmalıdır. Nasıl doğal gaz bütünleşik bir sistem ise, su sistemi de benzer bir dağılıma kavuşturulmalıdır. Bu takdirde, yeraltından izinli, izinsiz su pompalanmasının önüne geçilmeli, herkes bütünleşik su sisteminden parası karşılığı suyunu sağlamalıdır. Böylece, işletmelerin, yerleşmelerin, yeraltından

⁷ Geotourisme, Cahier de Textes 2 éme année 26 Aralık 2008 s:21-23 www.geotourweb.com/nouvelle_paga-156.htm.

⁸ Kuntay, O. (2006) "Kıyı Alanlarının Bütünsel Yönetimi ve Önemli Vadi Alanları" Turizmde Sosyal Kültürel, Fiziksel Gelişmeler; Sorunlar ve Öneriler Sempozyumu, Antalya Mimarlar Odası, Antalya.

istedikleri şekilde su elde etmeleri önlenebilecek, yeraltı sularının aşırı tüketilmesinin önüne geçilebilecektir.

Temiz suların bütünlük bir sisteme kavuşması, atık sularında da bütünlük bir sistemde olmasını gerekli kılmaktadır. Ortak pompalama istasyonları kurulabilecektir. Ortak arıtma sistemlerinin kurulması, işletilmesi çok daha akılcı, çok daha ekonomik ve performansı daha yüksek olacak, kirlenmeyi önemli ölçüde önleyecektir.

Sonuç

Biyolojik çeşitliliğin, ormanların, göllerin, akarsuların, sulak alanların yeraltı sularının korunması, tahrip edilmeden gelecek nesillere aktarılması, “miras yedilince” düşünülemez. İnsanın bütünlüğünü, evrenselliğini anlayan ve ortak değerlerin bilincine varan, insani değerleri ve sevgiyi evrenin temel ilkeleri olarak kabul edenler ise hakikat yolunda ilerleyenlerdir. Bütün varlıkların evrenin bir parçası olduğu kavramı, insanlığın ortak miraslarına sahip çıkılmalarını gerektirmektedir.

Doğa Koruma ve Planlama

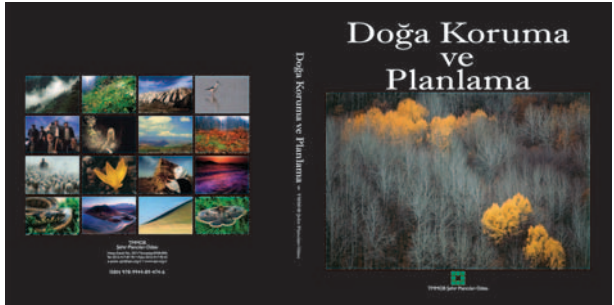
"Paydos... diyecek bize bir gün tabiat anamız,
gülmeğe ağlamak bitti çocuğum..."
Nazım Hikmet

Aysin TEKTAŞ KESKİN, Burcu SARAÇ

Şehir Plancısı

Bu satırların yazarı, doğa koruma ve planlama çalışmaları konusunda ilgi uyandırmak amacıyla Şubat 2008'de TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi adına "Doğa Koruma ve Planlama" kitabının hazırlanmasında yer almıştır. Kitaptaki yazılar, T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Birleşmiş Milletler, Üniversiteler ve çevreci sivil toplum kuruluşlarından doğa koruma konusunda aktif olarak çalışan Şehir Plancılarının yanı sıra çok farklı disiplinlerden (Biyolog, Ekolog, İnşaat Mühendisi, Peyzaj Mimarı, Orman Mühendisi, Ziraat Mühendisi) uzmanlar tarafından ele alınmıştır. Kitap, ulusal ve uluslararası korumada öncelikli doğal alan-

larda uygulanan planlama çalışmalarını içermektedir. Kitapta 15 konu başlığı ve 13 örnek alan yer almaktadır. Yazılar, o koruma alanının/statusünün tanımlarını, yasal dayanaklarını, planlama süreçlerini, sonuç bölümüyle alınan dersleri içermektedir ve planlama örnekleriyle desteklenmiştir. Eldeki verilere göre bu alanların yerleri, alansal büyüklükleri, planlarının olup olmasına göre Türkiye haritalarına işlenmiştir. Bu kapsamda 7 harita elde edilmiştir. 11 tane örnek alanın koruma sınırlarını ve yakın çevresini gösteren haritalar oluşturulmuştur. Kitapta tüm konu ve örnek alanların genel manzarasını, biyolojik çeşitliliğini ve sosyo-ekonomik yapısını gösteren 110 fotoğraf karesi kullanılmıştır.



Bu yazıda, "Doğa Koruma ve Planlama" kitabına dayanılarak doğa koruma ve planlama konusunda yapılan çalışmalar ve değerlendirmeler aktarılmaktadır. Yazı, Planlama Dergisi'nin Ekoloji, Kent ve Planlama sayısı için, okuyuculara kitabın bir özeti olarak hazırlanmıştır.

Türkiye'nin Doğal Zenginliği ve Koruma Alanları

Türkiye; Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının bulunduğu noktada yer alması nedeniyle biyolojik çeşitlilik anlamında oldukça zengin değerlere sahiptir. Bitki ve hayvan varlığı açısından kıtalararası geçiş ve biyolojik koridorların bulunduğu noktada yer almaktadır. Örneğin, Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarından geçen dört önemli kuş göç yollarından ikisi ülkemizden geçmektedir.

Türkiye'nin biyolojik zenginliği ve çeşitliliği, AB'ye üye olan diğer ülkelerinin biyolojik çeşitlilik değerlerinin neredeyse iki katı fazladır. Avrupa kıtasında tahmini bitki türü sayısı 12000 iken, Türkiye'de 3000¹ i endemik olmak üzere toplam 10 000 bitki türü bulunmaktadır. Türkiye bu değerle, Avrupa ve dünya ölçeğinde biyolojik çeşitlilik açısından öne çıkan bir ülke konumundadır. WWF (Dünya Doğal Hayatı Koruma Vakfı)

tarafından yapılan çalışmada dünya ölçeğinde belirlenen 200 ekolojik bölgeden 3'ü (Kafkasya, Akdeniz, Orta Anadolu) ülkemizde yer alır. WWF'nin 1999 yılında belirlediği, Avrupa Ormanlarının biyolojik çeşitlilik bakımından en değerli ve acil olarak korunması gereken 100 sıcak noktadan 9'u ülkemiz sınırları içinde bulunmaktadır. Türkiye, bu değerler Rusya'dan sonra en çok sayıda sıcak noktaya sahip ülkedir.

Türkiye sahip olduğu, orman, sulak alan, bozkır, dağ, kıyı ve deniz ekosistemleriyle birçok bitki ve hayvan türlerine yaşama ortamı sağlar. Doğal Hayatı Koruma Derneği tarafından yapılan çalışmada 122 Önemli Bitki Alanı (ÖBA), Doğa Derneği tarafından yapılan çalışma sonucu 184 Önemli Kuş Alanı tespit edilmiştir. Ayrıca, 9 önemli orman alanı, 20 deniz kaplumbağası üreme alanı, 16 Akdeniz foku alanı, 120'nin üzerinde sulak alan vardır. 1980'li yıllardan itibaren türlerin yaşama ortamlarını ortaya koyan envanter çalışmaları 2006 yılında Doğa Derneği tarafından bir araya getirilerek 305 Önemli Doğa Alanı tespit edilmiştir.

Oldukça zengin biyolojik çeşitliliğe ve yaşama ortamlarına sahip olan ülkemizin doğa koruma konusunda kısa tarihçesine baktığımızda ilk çalışma 1937 yılında çıkarılan; geyik, dağ koyunu,

Tablo 1: Türkiye'nin Korunan Alanları

Korunan Alanlar	Sayı	Alan (ha)	Sorumlu Kurum	Yasal Dayanağı
Milli Parklar	40	897,137.5	DKMPGM ¹	2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu, 1983
Tabiatı Koruma Alanları	31	63,319	DKMPGM	2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu, 1983
Tabiat Parkları	22	46,889	DKMPGM	2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu, 1983
Tabiat Anıtları	104	5,286	DKMPGM	2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu, 1983
Yaban Hayatı Koruma Sahaları	80	1,224,894	DKMPGM	4915 Sayılı Kara Avcılığı Kanunu, 2003
Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları	173	-	DKMPGM	4915 Sayılı Kara Avcılığı Kanunu, 2003
Ramsar Alanları	12	179,482	DKMPGM	Sulakalanların Korunması Yönetmeliği, 2005
Özel Çevre Koruma Bölgeleri	14	1,211,254	ÖÇKK ²	383 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, 1989
Muhafaza Ormanları	56	403,344	OGM ³	6831 Sayılı Orman Yasası, 1956
Tohum Meşcereleri	337	45,858	OGM	6831 Sayılı Orman Yasası, 1956
Gen Koruma Ormanları	194	28,315	OGM	6831 Sayılı Orman Yasası, 1956
Doğal Sitler	1145	-	KTB ⁴	2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası
Biyosfer Rezervleri	1	25,258	DKMPGM	--
Dünya Miras Alanları	9	-	KTB	--
TOTAL	2,218	4,414,654.50		

Kaynak: Tektaş, A., Saraç B. (editörler) (2008), "Doğa Koruma ve Planlama" Şehir Plancıları Odası, Ankara, Türkiye

¹ DKMPGM: Doğa koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü

² ÖÇKK: Özel Çevre Koruma Kurumu

³ OGM: Orman Genel Müdürlüğü

⁴ KTB: Kültür ve Turizm Bakanlığı

turaç, leylek, puhu gibi türlerin avlanmasının tamamen yasaklandığı 3167 sayılı Kara Avcılığı Kanunu'dur. Bunun ardından milli park koruma statüsünün ilk kez tanımlandığı 1956 yılında çıkarılan 6831 sayılı Orman Kanunu izler. 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nu yürürlüğe girdiği 1983 yılına kadar bu yasa ile sadece orman ve orman rejimi içindeki yerlerde milli park ayrılması yapılmıştır. 1983 yılında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası'nın ardından 1989 yılında çıkarılan yönetmelikle ilk kez "Tabii Sit" kavramı kullanılmıştır. Yine 1983 yılında ilk Çevre Kanunu yürürlüğe girmiştir. Günümüzde halen imzalanan uluslararası sözleşmeler ve çıkarılan yasalarla bu alanlarda iyileştirilme ve korunma çalışmaları devam etmektedir.

Türkiye'de yasalarla belirlenmiş 14 koruma statüsü bulunmaktadır. Ülkemizde bulunan 2.218 tane korunan alanlar, 4,414,654.50 ha'lık alanı kapsamaktadır. Korunan alanlar hakkındaki bilgi Tablo 1'de verilmiştir, yerleri ise Harita 1'de gösterilmiştir.

Tüm bu doğal değerlerin iyileştirilmesi ve korunması için yapılan koruma çalışmalarına rağmen her geçen gün birçok doğal tür ve yaşama alanları kaybolmakta ya da karşılaştıkları tehditler nedeniyle azalmaktadır.

Kaybolan Doğal Değerler ve Karşı Karşıya Kalınan Tehditler

Türkiye'nin kaybettiği değerleri ve bu değerlerin karşılaştıkları tehditleri şöyle özetleyebiliriz:

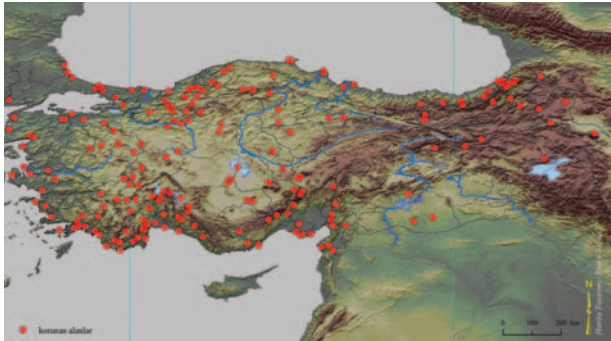
Yok olan bitki türleri: 8 endemik bitki türünün soyu, aşırı otlatma ve yerleşimlerinin yarattığı tahribat sonucu tükenmiştir. 46'sı endemik 106 bitki türü de tehlike altındadır.

Yok olan yabamıl hayat: Kaplanlar, aslanlar, filler, çitalar, yaban sığırları, parsalar, yaban eşeklerinin soyu tükenmiştir. Yakın geçmişe kadar Anadolu da görülen bu türlere artık rastlanılmamaktadır.

Yok olan sulak alanlar: Son 50 yılda üç Van Gölü (1 300 000 ha) büyüklüğünde sulak alan kaybedilmiştir. Geriye 1 250 000 ha sulak alan kalmıştır. Yoğun tarımsal uygulamalar, yanlış sulama politikaları, geleneksel sulama tekniklerinin yaygınlığı nedeniyle sulak alanlarımız kaybedildi.

Bozulan orman ekosistemi: Sürdürülebilir olmayan ormancılık uygulamaları ve kaçak kesimler sonucu, Türkiye yüzölçümünün %20'sini kaplayan orman ekosisteminin yarısı bozulmuştur.

Bozulan bozkır alanları: Türkiye yüzölçümünün %28'ini kaplayan bozkır alanlarının %90'ı kontrolsüz ve aşırı otlatma sonucu bozulmuştur.



Harita 1: Türkiye'nin Korunan Alanlar Haritası

Bozulan kıyı ve kumul alanları: Kıyı alanlarında yapılan yapılaşmalar ve altyapı yatırımları; kumulların tarım alanlarına dönüştürülmesi, kum alımı, aşırı otlama gibi nedenlerle tahrip edilmesi burada yaşayan birçok bitki ve hayvan türünün yaşama alanlarını yok etmiştir.

Bozulan çayır ve meralar: 1940'lı yıllarda Türkiye'deki toplam mera alanı 44 milyon ha iken bu değer 1990'lı yıllarda 12,3 milyon ha'a düşmüştür.

Kaybolmakta olan değerler dışında, doğal kaynakların karşı karşıya kaldığı tehditler ise;

Artan nüfus, değişen tüketim alışkanlığı: Nüfusun her geçen gün artması, nüfusun tüketim alışkanlıklarını ve doğal kaynakların kullanım biçimlerini değiştirmektedir. Buna bağlı olarak doğal kaynaklarımız her geçen gün azalmakta ve yok edilmektedir. Öte yandan su, gen kaynakları, toprak gibi doğal kaynaklarımız artmamaktadır. Özetle bir tarafta artan tüketim ihtiyacı, bir tarafta azalan kaynaklarımız "kıtık" tehdidini kaçınılmaz kılmaktadır.

Yoğun tarımsal faaliyetler: Sürdürülebilir olmayan tarımsal politikalar sonucu doğal alanlarımız tahrip olmuştur. Vaşşi sulama gibi gelecekte sulama tekniklerinin, daha az su tüketen modern tekniklere kıyasla yaygın olması, yeraltı ve yerüstü su kaynaklarımız üzerinde baskıyı artırmıştır. Ayrıca, daha fazla tarım toprağı elde etmek amacıyla sulak alanlarımızın büyük bir kısmı kurutulmuştur. Ürün deseni, uygun toprak ve iklim koşullarına belirlenmediğı için ürün verimliliğı de düşmüştür.

Doğa Koruma planlarının yetersizliğı: Doğal kaynaklarımızın yönetim planlamasında idari sınırlar esas alınmaktadır. İdari sınırlar da, ekolojik bütünlüğü gözardı edilerek çizilmiştir. Bu bağlamda, etkin doğa koruma planlarının yapılabilmesi için su havzası gibi doğal sınırlar esas alınmalıdır. Mevcut koruma alanlarında yapılan planlama çalışmaları, çok başlılık ve yetki karmaşası gibi sorunlar nedeniyle uygulamaya geçirilememiştir. Ayrıca, planlamadan en çok etkilenecek yöre halkının planlama sürecinde söz sahibi olamamaları da mevcut planları uygulananamaz kılmıştır.

Doğa koruma politikalarıyla çelişen yasaların varlığı; Orman Kanununun 2B maddesi, yeni Maden Kanunu, Turizmi Teşvik Yasasında yapılan revizyonlarla, ekolojik anlamda önemli ve korunması gereken alanlar daha çok tahribata maruz kalmıştır. Örneğin 2B maddesine göre orman statüsündeki alan orman sınırlarının dışına çıkarılarak üniversite, konut, turistik tesis gibi çok çeşitli kullanımlara açıldı. Yeni Maden Kanunu ile içme suyu havzalarında, korunan alanlarda maden aramasına izin verildi. Turizmi Teşvik Yasası ile de kıyılarımız betonlaştı.

Kamuoyunda bilgi ve ilgi eksikliği; Biyolojik değerleri tanıma ve korunması konusunda vatandaşlar, özel ve kamu sektör çalışanları olarak çok fazla bilgiye sahip değil. Bilgisizlik nedeniyle de doğa korumaya olan ilgisizlik, duyarlılık artmaktadır.

Kentleşme; 1980'lerden sonra kırdan kente olan nüfus hareketi hızlanmış, kent merkezlerinde yığılmalar yaşanmıştır. Artan nüfusun altyapıya, konuta olan ihtiyacı arttı ve bu talepte doğaya uyumlu yapılaşma yerine betonlaşan kentlerin yükselmesine neden oldu. Kent merkezlerinde yoğunlaşan nüfusun evsel ve endüstriyel atıklar da artırılmadan sulak alanlarımıza, denizlerimize atılarak, bu değerlerimizin hızla kirlenmesine neden oldu.

Aşırı ve bilinçsiz avlanma; Kimi zaman ekonomik kimi zaman da hobi amaçlı olarak insanlarımız avlanıyor. Avlanma aşırı ve bilinçsiz olunca da bitki ve hayvan türleri zarar görüyor.

Ulusal ve uluslararası korunan alan statüleri

• Milli Parklar Yasasına Göre Korunan Alanlar

1983 yılında yürürlüğe giren 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu'nda; milli park, tabiat parkı, tabiatı koruma alanı ve tabiat anıtı olmak üzere 4 ayrı korunan alan statüsü tanımlanmıştır.

Milli Park; Bilimsel ve estetik bakımdan, milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçalarını,

Tabiatı Koruma Alanı; Bilim ve eğitim bakımından önem taşıyan nadir, tehlikeye maruz veya

kaybolmaya yüz tutmuş, ekosistemler, türler ve tabii olayların meydana getirdiği seçkin örnekleri içeren ve mutlaka korunması gerekli olup, sadece bilim ve eğitim amaçlarıyla kullanılmak üzere ayrılmış tabiat parçalarını

Tabiat Parkı; Bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliğine sahip, manzara bütünlüğü içinde halkın dinlenme ve eğlenmesine uygun tabiat parçalarını,

Tabiat Anıtı; Tabiat ve tabiat olaylarının meydana getirdiği özelliklere ve bilimsel değerlere sahip ve milli park esasları dahilinde korunan tabiat parçalarını ifade eder.

Milli Parklar Kanununa göre, bu alanlarda koruma ve kullanma amaçlarını kapsayan “*Uzun Devreli Gelişme Planı (UDGP)*” hazırlanır. Buna göre “Milli Park ve Tabiat Parklarının UDGP’si kesinleşmeden herhangi bir iznin verilemeyeceği” hükme bağlanmıştır.

1958 yılında ilk milli park ilanından sonra bugüne kadar geçen sürede 40 adet milli park, 22 adet tabiat parkı, 31 adet tabiatı koruma alanı ve 104 adet tabiat anıtı ilan edilmiştir. 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu’na göre korunan alanlar 1.020.963,5 ha’lık alanla Türkiye yüzölçümünün %1,3 lik alanını kapsamaktadır. 26 adet milli parkın ve 10 adet tabiat parkının Uzun Devreli Gelişme Planı (UDGP) çalışması yapılmıştır.

• **Yaban Hayatı Koruma Sahaları**

2004 yılında çıkarılan Yaban Hayatı Koruma ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları Yönetmeliği’nde yaban hayatı koruma sahası ve yaban hayatı geliştirme sahaları için şu tanımlar yapılmaktadır:

Yaban Hayatı Koruma Sahası; Yaban hayatı değerlerine sahip, korunması gerekli yaşam ortamlarının bitki ve hayvan türleri ile birlikte mutlak olarak korunduğu ve devamlılığının sağlandığı sahalardır.

Yaban Hayatı Geliştirme Sahası; Av ve yaban hayvanlarının ve yaban hayatının korunduğu, geliştirildiği, av hayvanlarının yerleştirildiği, yaşama ortamını iyileştirici tedbirlerin alındığı ve gerektiğinde özel avlanma planı çerçevesinde avlanmanın yapılabildiği sahalardır.

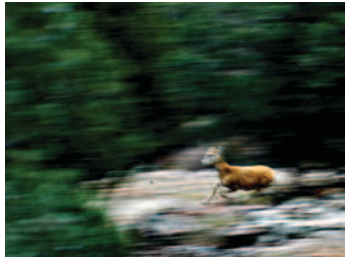


Sultansazlığı Milli Parkı, Taner Kural

İlan edilen yaban hayatı koruma ve geliştirme sahalarında koruma çalışmaları “Yönetim ve Gelişme Planı”na göre yapılır. Yaban hayatı koruma alanlarında bilimsel amaçlı çalışmalar ile ekoturizm dışındaki faaliyetlere izin verilmez.

Türkiye’de 33 ilimizde toplam 80 adet Yaban Hayatı Koruma Sahası (1.224.894 ha) bulunmaktadır. Bu alanlar çizgili sırtlan, alageyik, ceylan, Anadolu yaban koyunu ve yaban keçisi ve diğer (su kuşları, toy, dağ horuzu, sülün) türlerinin korunması için tahsis edilmiştir. Toplam Yaban Hayatı Geliştirme Sahası sayısı ise 40 ilimizde olmak üzere toplam 173’tür.

Anadolu Yaban Koyunu, Nallıhan, Aysin Tektas





Meke, Tank Yurtgezer

• Sulakalanlar (Ramsar Alanları)

1971 yılında taraf olunan Ramsar Sözleşmesine göre sulakalanlar şöyle tanımlanmaktadır:

Sulakalanlar; "Doğal veya yapay, devamlı veya geçici, suları durgun veya akıntılı, tatlı, acı veya tuzlu, denizlerin gel-git hareketlerinin çekilme devresinde 6 metreyi geçmeyen derinlikleri kapsayan, bütün sular, sazlık, bataklık ve turbiyeler" olarak tanımlanmıştır.

Sulakalanların Korunması Yönetmeliği'ne göre bu alanlarda ilgili bakanlıkların, valiliklerin, yerel yönetimlerin, gönüllü kuruluşların, bilim adamlarının ve yerel halkın katılımıyla "*Yönetim Planı*" hazırlanır.

Türkiye ilk olarak 1994 tarihinde Sultansazlığı, Kuş (Manyas) Gölü, Seyfe Gölü, Gökusu Deltası ve Burdur Göllerini sözleşme listesine dahil ettirmiştir. Sözleşme Listesine dahil edilen toplam alan

sayımız 12'dir. Ramsar Sözleşmesi'ne göre korunan alanlar 179.482 ha'lık alanla Türkiye yüzölçümünün %0,23'lük alanını kapsamaktadır.

• Özel Çevre Koruma Bölgeleri

- Biyolojik çeşitliliğin unsurlarını korumak açısından önem taşıyan,
- Özgün ekosistemleri, tehlike altına düşmüş türlerin yaşama ortamlarını barındıran,
- Bilimsel, kültürel ve eğitimsel anlamda özel ilgi uyandıran,
- Uluslararası, ülkesel ve bölgesel değer taşıyan,
- Eşsiz ve ender rastlanan ekosistemler ve türler barındıran,
- Alanı yüksek temsil etme özelliğine sahip,
- Alanda tür ve ekosistem olarak çeşitlilik barındıran,
- Tarihi, kültürel ve arkeolojik önem sunan,
- Özellikli peyzaj değeri sunan,
- Bozulmamış, ancak yatırım baskısı altında bulunan bölgelerdir.

Özel çevre koruma bölgelerinde her ölçekteki planlama ve projelendirme çalışmaları Özel Çevre Koruma Kurumunun yetki ve sorumluluğundadır. Planlama kademeleri izlenerek, üst ölçek planlardan alt ölçeğe doğru "*çevre düzeni planları, nazım imar ve uygulama imar planları ve yönetim planları*" hazırlanır.

Bölgelerin çevre değerlerinin ve yaşam koşullarının sürdürülebilir kılınması, Bakanlar Kurulunca 14 özel çevre koruma bölgesi ilan edilmiştir. Bu alanlar 1.2006.008 ha'lık alanla Türkiye yüzölçümünün %1,5'lük alanını kapsar.

• Orman Alanları

Bilimsel *orman tanımı*: "belirli yetişme ortamı koşullarında, ağaç, ağaççık, çalı, otçul bitkiler, yosun, mantar, alg, makro ve mikro organizmalar, hayvanlar, solucan, böcekler ve üzerinde bulunduğu toprakla birlikte kendine özgü yaşam ahengi bulunan bir yaşam ortaklığı, yani ekosistemdir".

1991 yılında yenilenen "Orman Amenajmanı Planlarının Düzenlenmesi, Uygulanması, Denetlenmesi ve Yenilenmesi Hakkında Yönetmelik" esaslarına göre "*Amenajman Planları*" yapılmıştır.

Dağca-Bozburun OÇKB, Tank Yurtgezer



maktadır. Türkiye 1963-1972 yılları arasında tüm ormanların "Amenajman Planlarını" tamamlamıştır.

Türkiye'de ormanlık alanlarda toprak erozyonu ve su taşkınları önlemek için 56 Muhafaza Ormanı, ormancılıkta ağaç ıslahı için 337 Tohum Meşçeresi ve bir türün genetik çeşitliliğini korumak için belirlenmiş 194 tane Gen Koruma Ormanı bulunmaktadır.

• Mera Alanları

Mera Kanunu'nda *mera alanları*; hayvanların otlatılması ve otundan yararlanılması için tahsis edilen veya eskiden beri bu amaçla kullanılan yer olarak tanımlanmaktadır.

1998 yılında 4342 sayılı Mera Kanunu ile getirilen mera yönetim modelinde yapılacak çalışmada birinci öncelik, mera, yaylak ve kışlaklar ile umuma ait çayır ve otlakların, tespitidir. Bu alanlar sınırlarının tespiti ile sınırları 1/5.000 ölçekli haritalara işlenir. Mera alanlarının kullanım ve planlaması "*Mera Islah ve Amenajman Planları*" ile yapılmaktadır. Mera ıslah ve amenajman projeleri ile mera otlatma kapasitelerinin artırılması, otlatma kapasiteleri artırılan meraların yetiştirilmesini ve ot kalitesinin artırılması ile meralarda sürdürülebilir bir verimliliğin sağlanması amaçlanmıştır.

Mera Yönetim Modelinin ikinci bölümünü "İl Otlatma Planları" oluşturmaktadır. İl Otlatma Planları Mera Komisyonunca üniversite, araştırma kuruluşları, sivil toplum örgütleriyle birlikte planlanmakta ve valinin onayı ile kesinleşmektedir. İl Otlatma Planlarında, her ilin meraların otlatma mevsimleri yani otlatmaya başlama ve otlatmayı sona erdirmeye tarihleri ile otlatılacak hayvan miktarı ve cinsi tespit edilmektedir. Hazırlanan otlatma planları Mera Yönetim Birliklerince uygulanmaktadır.

2000'den 2006 yılına kadar 523 Mera Islah ve Amenajman Planı ile 2,312,685 dekar alan ıslah edilmiştir.

• Su Ürünleri İstihsal Yerleri

1971 yılında yürürlüğe giren 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu göre;

Su Ürünleri İstihsal Yerleri: "Su ürünleri istihsaline elverişli olan ve içinde veya üzerinde herhangi



Ilgaz Dağı, Aysin Tekeş



Karapınar, Konya, Furuk Akbaş

Hırfanlı Barajı, Tarık Yurtgezer



bir istihsal vasıtası kurulabilen, kullanılabilen su sahaları” istihsal yerleri olarak tanımlanmıştır. İstihsal yerlerinin su ürünleri avcılık düzenlemeleri yönünden önemli oldukça büyüktür. İstihsal yerleri bir koruma statüsü olmamakla birlikte, bu alanlara ilişkin su ürünleri avcılığı açısından getirilen yasaklama, sınırlama ve yükümlülükler, bu alanlara bir koruma özelliği sağlamaktadır.

Su ürünleri avcılığının düzenlenmesi iki yıllık sürelerle yürürlükte kalan su ürünleri sirküleri ile yapılmakta, ticari ve amatör avcılık için ayrı ayrı olarak Resmî Gazete’de ilan edilmektedir. Su ürünleri sirküleri ilgili kamu kuruluşları, bilimsel kuruluşlar ve balıkçı örgütlerinden oluşan Su Ürünleri Danışma Kurulu tarafından hazırlanmakta, avcılığa; yer, bölge, zaman, avlanma aracı, tür, büyüklük gibi özellikler açısından yasak, sınırlama ve yükümlülükler getirilmektedir.

Kapadokya, Erol Bektaş



Karçallar, İnci Aloğlu



• Doğal Sit Alanları

1989 yılında yürürlüğe giren Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmeliğe göre;

Doğal sit: “Jeolojik devirlere, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup, ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli yer üstünde veya su altında bulunan korunması gerekli alanlardır” olarak tanımlanmıştır.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasasına göre kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla bu alanlarda “*Koruma Amaçlı İmar Planı*” hazırlanır. Doğal sit alanlarına ilişkin olan 05.11.1999 tarihli ve 659 sayılı ilke kararında yapılabilecek müdahaleler belirterek, doğal sitlerin I., II. ve III. derece olarak kademelemesi yapılmıştır. Türkiye’de 1145 doğal sit bulunmaktadır.

• Çevre Düzeni Planı

Bayındırlık ve İskan Bakanlığına göre;

Çevre Düzeni Planı (ÇDP): Konut, sanayi, tarım, turizm, ulaşım gibi sektörler ile kentsel-kırsal yapı ve gelişme ile doğal ve kültürel değerler arasında koruma-kullanma dengesini sağlayan ve arazi kullanım kararlarını belirleyen yönetsel, mekansal ve işlevsel bütünlük gösteren sınırlar içinde, varsa bölge planı kararlarına uygun olarak yapılan, idareler arası koordinasyon esaslarını belirleyen, 1/25.000, 1/50.000 1/100.000 veya 1/200.000 ölçekte hazırlanan, plan notları ve raporuyla bir bütün olan plandır.

Ekolojik ve ekonomik kararların birlikte ve uyum içerisinde alınması ve akılcı doğal kaynak kullanımını için günümüzde ÇDP’leri yapmak Çevre ve Orman Bakanlığı’nın görevleri arasındadır. 1983 yılında yürürlüğe giren 2872 sayılı “Çevre Kanunu” ile de örtüşmektedir. Buna göre; bölge ve havza bazında, sürdürülebilirlik ilkesi esas alınmak kaydıyla koruma ve kullanma dengesini gözeten ve çevre kirliliğini önleyecek önlemleri içeren ÇDP’ler Bakanlıkça gerçekleştirilecektir. Bu yeni sahiplilikle de ülkemizde çok sayıda ve değişik ölçeklerde ÇDP yapılmıştır.

• Peyzaj Koruma Alanları

Peyzaj Koruma; peyzaj alanlarında doğal oluşumlar ve insan eylemleri sonucu oluşan (ortaya çıkan) kültür ve miras değerlerinin kendilerine özgü önemi nedeniyle, özel niteliklerinin korunabilmesi ve koruma-kullanma dengesi içinde sürdürülebilmesi için gerçekleştirilmesi gerekli olan eylemlerin bütünüdür.

Bu alandaki doğal ve kültürel peyzaja yönelik ilk kapsamlı uluslararası vurgu, ülkemizin de taraf olduğu Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Hakkında Sözleşmesi'nde (UNESCO, 1972) yer almaktadır. Uluslararası alanda, 1990'ların başında, peyzaj alanlarının farklı farklı kapsamlarda çeşitli yasal oluşumların altında korunması yerine doğrudan peyzaja atıfta bulunularak ele alınması gerekliliği tartışılmaya başlanmış; bu doğrultuda bölgesel çeşitli sözleşmelere yön verilmiştir. Bu gelişmelerin doğal bir uzantısı olarak gerçekleştirilen "Avrupa Peyzaj Sözleşmesi" Avrupa peyzajlarının bir bütün olarak ele alınması gerekliliğinden yola çıkılarak oluşturulmuş bir belgedir. Bu belgenin günümüzde etkinlik alanı, kabul edilirlilik ve de içerik olarak doğrudan peyzajın kendisini içeren, en kapsamlı tüzel dayanaklarından biri olduğu ileri sürülebilir.

• Deniz Koruma Alanları

Dünya Koruma Birliği (IUCN) ne göre;

Deniz Koruma Alanları (DKA); "Kanunlar veya diğer benzeri yönetmelikler ile tamamen ya da kısmi olarak korunan, med-cezir ile belirlenen kıyı çizgisinden deniz tarafına doğru uzanan zemin ve üzerinde barındırdığı su ve ilişkili flora, fauna, tarihi ve kültürel varlıkların tümünü barındıran alana verilen ad" olarak tanımlanmaktadır.

Birbirinden oldukça farklı karakterler, biyolojik yapılar ve coğrafyaya sahip dört farklı denize kıyısı olan Türkiye'de hala yasalarla tanımlanmış ve koruma uygulamaları yapılmakta olan bir "Deniz Koruma Alanı" bulunmamaktadır. Ülkemizin barındırdığı zengin denizel biyolojik çeşitlilik ile tarihi ve kültürel değerler;

- Denize taşan kıyı milli parkları,
- Daha fazla bilimsel dayanak ile deniz sınırları belirlenmiş olan birkaç tane kıyıda Özel Çevre Koruma Bölgeleri,



Ilgaz Dağı, Tarık Yurtgezer

Arkeolojik önemi nedeniyle sadece dalışın yasaklanmış olduğu deniz arkeolojik sitleri ve balıkçılığı düzenlemek maksatlı dönemsel balıkçılığa kapalı alanları tanımlayan denizlerde ve içsularında Amatör (Sportif) ve Ticari Amaçlı Su Ürünleri Avcılığını düzenleyen sirkülerler ile korunmaya çalışılmaktadır.

Dağca, Tarık Yurtgezer



• *Biyosfer Rezervleri*

Biyosfer rezervleri; uluslararası düzeyde öneme sahip karasal ve/veya kıyı ekosistemlerinde genetik çeşitliliklerin, türlerin, ekosistemlerin ve peyzajların korunduğu; ekonomik ve sosyal kalkınmanın desteklediği, yerel, ulusal ve küresel ölçekte doğa koruma ve kalkınma çabalarına dönük bilimsel araştırma, izleme, eğitim ve bilgi değişiminin teşvik edildiği, UNESCO'nun İnsan ve Biyoküre Programı kapsamında belirlenen alanlardır.

Türkiye 2005 yılında MaB Programı'na girmiş ve Camili Biyosfer Rezervi'nin ilanı ile Biyosfer Rezervi uygulamalarını başlatmıştır. Biyosfer rezervlerinin en az 10.000 ha ve daha üzerinde bir büyüklüğe sahip olması gerekmektedir.

• *Su Havzaları*

Bir *nehir havzası*; bütün yüzey suyu akışlarının dereler, ırmaklar ve göllerden geçerek denize bir nehir ağızı, haliç veya deltadan aktığı toprak alanın tamamıdır. (Su Çerçeve Direktifi, madde 2) Bazı havzalar, özellikle kıtasal alanların iç kısmındakiler, denize ulaşmadan göllerde ve/veya iç deltalarda son bulabilir. Bu havzalar *kapalı havzalar* olarak adlandırılır. Birden fazla ülkenin sınırları içerisinde yer alan *uluslararası (sınır aşan) havzalar* da vardır.

Türkiye'de "su" başlığı altında içmesuyu; enerji üretimi; sulama; su ürünleri; turizm ve rekreasyon; su kaynaklarının korunması ve su kaynaklarının değerlendirilmesi konularında çalışan birçok kurum bulunmaktadır. Her birinin tabi oldukları



Camili, Uğur Zeydanlı

kuruluş kanunu veya diğer yasal araçlarla, yüzey ve yeraltı suları üzerinde planlayıcı-yatırımcı ve izleyici-denetleyici olmak üzere yetkileri bulunmaktadır. Su konusundaki Türk Çevre Mevzuatı ise dört grup içinde toplanabilir:

- Çevre Kanunu, ilgili yönetmelikleri ve emisyon direktifleri (Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği, Sulakalanların Korunması Yönetmeliği, vb.)
- Kurum yasaları, çevresel yetkileri içeren (Kuruş kanunları, vb.)
- Doğal kaynaklar ve su miktarı konularındaki yasa, yönetmelik ve direktifler (Su Ürünleri Kanunu, Yeraltı Suları Kanunu, vb.)
- Halk sağlığı ve su kalitesi konusundaki yasa, yönetmelik ve direktifler (Genel Hijyen Kanunu, İçmesuyu standartları, vb.)

Planlı ve entegre su kaynakları yönetimi uzmanlar ve kurumlar için bir gereklilik olmuş ve böylelikle suyu kullanan ve yöneten tüm tarafların katılımını öngören Entegre Havza Yönetimi gündeme gelmiştir. Türkiye'de bu yaklaşımın göre WWF Türkiye tarafından Konya Kapalı Havzasının Akıcı Kullanımı Projesi yürütülmektedir.

Eğirdir, Yalvaç, Tank Yurtgezer



• Ekolojik Bölgeler

Ekolojik bölge kavramı Bailey (1983) tarafından A.B.D. Ormancılık Servisi için alan planlama ve koruma çalışmaları için geliştirilmiştir. Bailey'e göre;

Ekolojik bölge; "İşleyiş ve fonksiyon olarak birbirine benzeyen ekosistemlerin oluşturduğu coğrafi gruplar veya birliklerden meydana gelen coğrafi birimler"dir.

Türkiye'de ekolojik bölge tabanlı koruma yaklaşımı daha çok sivil toplum kuruluşları tarafından kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra Çevre ve Orman Bakanlığı bünyesindeki Biyolojik Çeşitlilik İzleme birimi de ekolojik bölgeleri boşluk analizi çalışmalarında kullanmaktadır.

Ekolojik bölgeler veya ekolojik bölgelendirme çalışmalarını Türkiye'de ilk gerçekleştirenlerden biri Atalay'dır. Atalay coğrafi bir perspektifle Türkiye'nin ekolojik bölgelerini belirlemeye çalışmıştır. Bunun dışında WWF A.B.D., WWF Akdeniz Programı ve WWF Türkiye, Türkiye'nin ekolojik bölgelerini çıkartmışlardır. Buna göre Türkiye 14 ekolojik bölgeye ayrılmıştır. Bu çalışma sonucunda tespit edilen ekolojik bölgelerin tanımları Zeydanlı 2002 tarafından yapılmıştır.

Bu alanların planlama çalışmaları çok farklı uzmanlar yer almaktadır ve o alan için belirlene vizyon çerçevesinde "Eylem Plan"ı hazırlanır.

Uluslararası Koruma Derneği (Conservation International), Küresel Çevre Fonu (GEF), Japonya Hükümeti, John D. and Catherine T. MacArthur Vakfı ve Dünya Bankası bu önemli alanların korunması için Kritik Ekosistemler Fonu Ortaklığı (CEPF) adında bir fon kurmuşlardır. Bu fonun koruma çalışmalarını desteklediği alanlardan biri de Kafkasya Ekolojik Bölgesi'dir.

Türkiye'nin de içinde bulunduğu Kafkasya Ekolojik Bölgesindeki 6 ülke (Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan, Türkiye, İran ve Rusya) uzmanları bir araya gelerek 580,000 km²'lik bu ekolojik bölge için bir koruma planı hazırlamışlardır.

• Natura 2000 Alanları

Natura 2000 Korunan Alanlar Ağı, Avrupa Birliği doğa koruma ve biyolojik çeşitlilik politikaları-



Çok Gözlu Mavi Kelebeği, Aysin Tektaş

nın kalbini oluşturmaktadır. Bu uluslararası ağın amacı Avrupa'nın en değerli ve tehlike altındaki tür ve habitatlarının uzun dönemli korunmasını sağlamak, sürdürülebilir kalkınma ilkelerini destekleyerek Avrupa'nın sahip olduğu biyolojik çeşitlilik değerlerinin korunması için parametreler oluşturmaktır.

Natura 2000 Korunan Alanlar Ağı, AB üye ülkeleri tarafından "Habitatları ve Türleri Koruma Direktifi" (92/43/EEC) kapsamında koruma altına alınan Birlik için Önemli Sahaları (BÖS) (SCI: Sites of Community Importance) ve 1979 tarihli "Kuşları Koruma Direktifi" (79/409/EEC) kapsamında koruma altına alınan Özel Koruma Sahalarından (ÖKS) (SPA: Special Protected Area) oluşmaktadır. Natura 2000 Korunan

Ağrı Dağı Milli Parkı, Aysin Tektaş



Alanlarının planlaması Habitatları ve Türleri Koruma Direktifi ile Kuşları Koruma Direktifi'ne dayanmaktadır.

ÖKS ve BÖS'ler ilgili direktiflerde belirtilen bilimsel kriterlerle ilgili ülke tarafından belirlenmektedir. Natura 2000 alanları seçimi hedef türlerin popülasyon büyüklüğü ve yoğunluğu, alanda bulunan hedef habitatların ekolojik kalitesi ve büyüklüğü gibi tamamen bilimsel kriterlere dayanmaktadır.

Türkiye'nin henüz üye ülke olmamasına rağmen, AB ile bütünleşme sürecinde Kuş ve Habitat Direktifleri Türkiye mevzuatıyla uyumlaştırılması gereken bir belge olarak ortaya çıkmıştır. Geçtiğimiz yıllarda bu yönetmeliğin uygulanabilmesi için gerekli ilk adımlar atılmıştır. Bu çerçevede, AB'nin desteği ile Çevre ve Orman Bakanlığı ve Almanya Hükümeti bir eşleştirme projesi başlatılmış ve Türkiye'de bu yönetmeliğin uygulanmasına ilişkin ilk teknik çalışmalar 2004-2006 yılları arasında tamamlanmıştır. 2006 yılında ise Doğa Derneği ve Çevre ve Orman Bakanlığı işbirliğinde birçok bilim insanı ve sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla potansiyel Natura 2000 alanları olarak anılan Türkiye'nin 305 Önemli Doğa Alanı belirlenmiştir.

Sonuç

Türkiye sahip olduğu doğal değerleri koruma adına 1930'lu yıllardan beri birçok çalışmalar yürütmüş, uluslararası sözleşmelere imza atmış, yasalar çıkartmış ve bu yasalara uygun planlar hazırlamıştır. Bunun yanı sıra doğa koruma konusunda son yıllarda olumlu gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Aşağıda sıralana bu olumlu gelişmelerin artarak devam etmesi yapılan tüm koruma çalışmalarını daha etkin ve daha başarılı kılacaktır.

ARTAN doğa korumacılar; Doğaya olan ilgi ve merak, doğa korumada çalışan sivil toplum örgütlerinin, kuş gözlem topluluklarının sayısının artmasıyla birlikte yükselmektedir. 1970 li yıllarda sadece Doğal Hayatı Koruma Derneği, TEMA gibi STK'lar var iken şimdilerde her geçen gün yeni dernekler, kooperatifler kurulmaktadır. Özellikle yerelde kurulan derneklerin sayısının artması desteklenmelidir.

ARTAN korunan alanlar; Ülke yüzölçümünün sadece %3 lük kısmının koruma altında olmasına rağmen, korunan alan sayısı bundan 50 yıl önce sine göre oldukça artmıştır. Örneğin, 1950'lerde milli park koruma statüsü yok iken, ilk milli parkımız 1958 yılında "Yozgat Çamlığı Milli Parkı" ilan edildi. 47 yıl sonra, en son ilan edilen Ağrı Dağı Milli Parkı ve Yumurtalık Lagünleri Milli Parkı ile birlikte sayı 40'a yükseldi. Ayrıca, bu yıl ilan edilen ilave 3 yeni Ramsar alanı ilanı ile Ramsar alanların sayısı 12 ye ulaştı. Artan korunan alan sayısı ve alansal büyüklüğü daha da bu eğilim devam ettirilmelidir.

ARTAN koruma planları; Kamu kurumlarının ilgisinin artmasının sonucu, kamu yatırımlarının belirli bir kısmı koruma planı yapımı için ayrılmıştır. Bu değer son yıllarda artmıştır. Çevre ve Orman Bakanlığı doğa koruma planları yapmada yetkili, öncü kuruluştur. Bakanlık tarafından yaptırılan milli park uzun devreli gelişme planları, çevre düzeni planları, özel çevre koruma planları, sulak alan yönetim planları gibi çok çeşitli planlar yapılmaktadır. Gelişen yeni koruma planları yaklaşımlarıyla bu planların hazırlanmasına devam edilmelidir.

ARTAN uluslararası statüler; Türkiye, son yıllarda Ramsar, Cites, Bern gibi birçok uluslararası sözleşmeye taraf olmuştur. Avrupa Birliğine uyum süreci ile birlikte kuş direktifi, habitat direktifi, su çerçeve direktifi konularında eş güdümlü çalışmalarına başlamıştır. Avrupa Birliği müktesebatı kapsamında ekolojik anlamda öncelikli korunması gereken potansiyel Natura 2000 alanları da Doğa Derneği tarafından belirlenmektedir.

ARTAN katılımcı planlama denemeleri; Koruma planlarının büyük çoğunluğu merkez tarafından bir grup araştırmacı ve plancı tarafından yapılmaktadır. Bu planlardan hemen hemen tamamı uygulamaya geçememiş, raflarda kalmıştır. Deneyimler şunu göstermiştir ki, yapılan bir planın uygulanabilir olabilmesi için planın başından sonuna kadar plandan etkilenecek tüm taraflar -yerel halk, yerel üniversiteler, kamu ve kuruluşları, özel sektör- planlama sürecine katılmalı ve plana yön verebilmelidir. Ancak, katılımcı planlama yaklaşımı ülkemiz için yeni bir kavramdır ve yasalarla da çok desteklenmemektedir. Yine de

sivil toplum örgütlerince örnek uygulamalar yapılmaktadır. WWF-Türkiye(Doğal Hayatı Koruma Vakfı) tarafından yapılan Konya Kapalı Havzası Yönetim Planı çalışmaları ve Kuş Araştırmaları Derneği tarafından hazırlanan Yumurtalık Lagünleri Yönetim Planı katılımçılık uygulamalarına gösterilecek nadir örneklerdendir.

ARTAN doğa dostu örnek uygulamaları; Doğaya verdiğimiz geri dönüşü olmayan zararın farkına varılmıştır. Bu nedenle, bazı kamu kurum ve kuruluşların, STK'ların önderliğinde doğayla uyumlu örnek uygulamalar yapılmaktadır. Doğayı koruyan eko-turizm uygulamaları, organik tarım çalışmaları, doğal sulak alan artırımı projeleri gibi örnek uygulamaları yapılmalı ve desteklenmelidir.

ARTAN umudumuzla son söz yine
Nazım Hikmet'te

*"Büyük insanlığın toprağında gölge yok
sokağında fener
penceresinde cam
ama umudu var büyük insanlığın
umutsuz yaşamıyor."*

Kaynaklar

- TEKTAŞ, A., Saraç B. -genel editörler- (2008), "Doğa Koruma ve Planlama" Şehir Plancıları Odası, Ankara.
- TEKTAŞ A. (2005), "Türkiye'nin Bioçeşitlilik Zenginliği", Kamil Koç Aylık Kültür ve Yaşam Dergisi, Ankara, Türkiye
- Kuş Araştırmaları Derneği (2007), "Doğa Korumacının El Kitabı", Ankara.



Tarık Yurtgezer, Yerköprü Şelalesi Konya

Doğal Koruma, Kentleşme, Planlama: Yasal ve Kurumsal Yapı Üzerine Bir Değerlendirme

Bahar GEDİKLİ

Türkiye’de doğal çevreyi korumanın ve kullanmanın nasıl olacağına ilişkin mevzuatı ele almadan önce, yakın tarihte halkın çevreye yönelik tutumlarını anlamak üzere yapılmış bir araştırmanın çıktılarını gözden geçirmekte fayda var: Türkiye’nin yedi coğrafi bölgesini temsil eden 18 yaş üstündeki insanlardan; çevresel sorunları gidermek üzere üretilen bilimsel çözümlerin rolü ve işlevi, kalkınma ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki, çevre koruma, çevre mevzuatı, radyasyon ve kirlilik gibi sağlıkla ilgili çevresel konular, çevre politikası, çevre koruma konusunda devletin işlevleri ve enerjiyle ilgili çevresel konular hakkında yorum yapmaları istenmiştir. Katılımcılara doğal çevreyi korumak için daha yüksek fiyat ödemek, daha fazla vergi vermek, yaşam standartlarını düşürmek ve çevre dostu eylemlerde bulunmak konularında taahhütte bulunup bulunmayacakları sorulmuştur. Araştırma, çevresel taahhüt konusunda eğitim ve meslek alanı değişkenlerinin bu konuda belirleyici olduğunu ortaya koymuştur. Diğer bir deyişle, yüksek eğitim alan katılımcıların daha düşük eğitim düzeyine sahip katılımcılara göre; prestijli meslek sahiplerinin de daha az prestijli meslek sahiplerine göre doğal çevre konusunda daha fazla taahhüt altına girecekleri anlaşılmıştır. Öte yandan, sorumluluğun tüm verileri hep beraber değerlendirildiğinde; katılımcıların genel olarak çevresel konulara duyarlılık gösterdikleri, ancak bu duyarlılığın gerektirdiği sorumluluk söz konusu olduğunda, sorumluluğun başkalarında (örneğin devlet, işadamları vb.) olduğu durumlarda son

derece duyarlı iken; sorumluluğun doğrudan kendilerinde olması gerektiği durumlarda yeterince duyarlı ve istekli olmadıkları görülmektedir (Tuna 2007).

2000’li yıllarda yapılan bu araştırma, doğal çevrenin korunmasına duyarlılık konusunda hala alınacak çok yolumuzun olduğunu gösteriyor. 1930 tarihli Umumi Hıfzısıhha Kanunu’ndan bu yana konuyla ilgili mevzuata çok sayıda kanun ve yönetmelik eklendi. Pek çok uluslararası sözleşme imzalandı. Kurumsal yapıda yeni düzenlemeler yapıldı. Çevre konusunda faaliyet gösteren gönüllü kuruluşlar önemli koruma projelerinde aktif roller oynadılar. Elbette ki, çevrenin korunarak kullanılması yaklaşımını başarıyla uygulayan örnekler de oldu. Ancak tüm bu iyi niyetli çabalara karşın, ülkemizin bu konuda istenen duruma geldiğini tam olarak söylemek olanaklı değildir.

Bu çalışmanın amacı, doğa koruma/kullanmaya ilişkin mevzuatın nasıl geliştiğini ve mekansal planlama alanı ile nasıl kesiştiğini ortaya koymaktır. Çalışma, öncelikle ülkemizde tarihsel olarak çevre konusuna beş yıllık kalkınma planlarında nasıl yaklaşıldığını irdeleyecek; ardından Türkiye’nin de taraf olduğu çevre ile ilgili uluslararası sözleşmeleri ele alacak; bu bölümü izleyerek çevreye ilişkin ulusal mevzuatın gelişimini de yine tarihsel perspektif içinde inceleyecektir. Doğa korumada karşılaşılan zorluklar ve korumada hukukun işlevinin ele alındığı bölümlerin ardından, tartışmanın bulguları değerlendirilecektir.

Dr.,
ODTÜ,
Mimarlık Fakültesi,
Şehir ve Bölge Planlama
Bölümü

PLANLAMA
2008/1-2

Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Çevre

Planlı kalkınma yaklaşımının benimsenmesinin ardından üretilen ilk plan 1963-1967 yıllarını kapsayan **Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**'dır. Plan'ın Önsöz'ünde hazırlanma gerekçesi, "*Milli tasarrufu artırmak, yatırımları toplum yararına, gerektirdiği önceliklerle yöneltmek ve iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek*" olarak açıklanmaktadır. Plan incelendiğinde bu dönemdeki kalkınma anlayışının iktisadi ve sosyal hedefler kapsamı ile sınırlı olduğu görülmektedir. Çevre sağlığı konusuna, dolaylı bir biçimde, *Kamu Hizmetlerinin Bölümleri* ana başlığı altında *Sağlık* alt bölümünde yer verilmektedir. Çevre korumaya yönelik yaklaşım insan odaklıdır. Ana ilke halkın sağlık düzeyinin yükseltilmesi olarak tarif edilerek, Plan'ın halk sağlığı hizmetlerinin geliştirilmesine öncelik verdiğinden söz edilmektedir. Bu hizmetler arasında "*çevre sağlığı şartlarının düzeltilmesi*" de yer almaktadır. Plan, çevre korunması/kullanmasına ilişkin olarak bundan başka bir hedef içermemektedir.

Plan'ın şehirleşme ve planlamaya yönelik politikaları, kapsayıcı bir başlık altında değil; parçacıl biçimde farklı başlıklar altında ele alınmıştır. Bir kısmı *Hizmetler* başlığı altında yer alırken, ekonomik ve sosyal kalkınma hedeflerini içeren büyük bir bölümü ise *Bölge Planlaması ve Kalkınması* başlığı altında irdelenmektedir. Şehirleşme ve planlama politikaları, çevre korunması/kullanması konusundan bağımsız olarak ele alınmakta, çevre politikaları ile bütünleştirilmemektedir.

1968-1972 dönemini kapsayan **İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**'nda ise şehirleşme ve planlamaya ilişkin olarak bütüncül bir yaklaşım izlenmiştir. Bu konular, *Toplumun Yurt Üzerinde Yerleşmesi ve Barınması* genel başlığı altında incelenmektedir. Alt bölümlerde, Bölgesel Gelişme, Şehirleşme ve Yerleşme Sorunu; *Bölge Planlaması ve Konut* konuları ele alınmaktadır. Ancak Birinci Plan'da olduğu gibi, bu Plan'da da çevre sağlığı konusu yalnızca halk sağlığı ile ilişkilendirilmektedir.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda da (1973-1977) şehirleşme ve planlama konusu

bütüncül biçimde irdelenmektedir. Plan'ın 14. Bölümü, *Yerleşme, Şehirleşme, Köy ve Köylü Sorunu ve Çevre Sorunları* başlıklarından oluşmaktadır. Üçüncü Plan'da ilk defa çevre sorunları ayrı bir başlık altında ele alınmakta; üstelik de yerleşme ve şehirleşme konusuyla bağdaştırılarak incelenmektedir. *Çevre Sorunları* alt bölümünde, çevrenin yeterince kullanılmaması veya aşırı ve yanlış kullanılması sonucunda çevre sorunlarının ortaya çıktığından söz edilmektedir. Türkiye'de son on yıl içinde bazı sanayi projelerinin çevresinde ve yoğun kentleşme alanlarında hava, su ve kıyıların kirlenmesi gibi dar anlamda ve ülkenin tümünü kapsamayan çevre sorunlarının ortaya çıktığı belirtilmektedir. Ülke genelini ilgilendiren temel sorunların ise, erozyon, çevre sağlığı gibi doğal kaynakların gerekli biçimde ve yeterince kullanılmamasından kaynaklanan sorunlar ile gelir ve eğitim yetersizliğine dayanan sorunlar olduğu vurgulanmaktadır. Çevre konusuna uluslararası düzeyde ilginin artması, devletler hukuku kapsamında girişimlerde bulunulması ve Türkiye'nin sanayileşme kararı dikkate alınarak konunun "*bir bütün olarak ve planlama sistemi içinde incelenmesi*"nin gerekli olduğuna işaret edilmektedir.

IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1979-1983) çevre sorunları *Kentleşme ve Belediyeler* isimli bölümde irdelenmektedir. Bu planda önceki planlarda belirtilen konuların yanı sıra, çevre sorunlarını gidermeye yönelik önlemlerin yöresel ortamın özelliklerine göre yapılacağı vurgulanmaktadır. Yöresel ekolojik özellikler, yerel çevre politikaları, yerel yönetimlere bu konuda daha fazla yetki konularının ele alındığı Plan'da, çevre koruma konusunun yerel boyutuna dikkat çekilmektedir. Plan'da Ankara'nın hava kirliliği, İstanbul Haliç'in rehabilitasyonu ve İzmit Körfezi'nin çevre sorunları ayrıca belirtilerek, bu sorunların giderilmesi yönünde proje hazırlanmasından söz edilmektedir. IV. Plan'da getirilen bir başka yeni öneri, tarihi ve doğal çevrenin korunarak iç ve dış turizme yönelik olarak değerlendirilmesidir.

V. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1985-1989) çevre konusu, *Sosyal Hedef ve Politikalar* genel başlığı altında, şehirleşme ve planlama içinde değil, *Çevre Sorunları* isimli ayrı bir başlık altında

ele alınmaktadır. Plan'da ilk defa çevre konusunda sadece mevcut kirliliğin ortadan kaldırılmasından değil; kaynakların gelecek nesillerin de yararlanabileceği şekilde kullanılıp geliştirilmesinden söz edilmektedir.

VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1990-1994) *Çevre Sorunları*, bu kez *Çevre ve Yerleşme* ana başlığı altında irdelenmektedir. VI. Plan *Sürdürülebilir Kalkınma* yaklaşımının benimsendiği plan olması açısından önemlidir. Sürdürülebilir kalkınma söylemiyle ilişkili olarak, çevrenin gelecek nesillere aktarımı vurgusu bu planda da tekrar edilmektedir. Bir önceki plandan farklı olarak her tür ekonomik politikada çevre boyutunun dikkate alınmasının esas olduğu belirtilmektedir. İmar Kanunu'nun, çevresel etkileşim boyutu göz önünde tutularak gözden geçirileceğinden söz edilerek, şehirleşme ve çevre arasında ilişki kurulmaya çalışılmıştır. VI. Plan yenilenebilir enerji kaynaklarından söz edilen ilk plandır. AT çevre politikalarına uyum çalışmalarının sürdürüleceği de VI. Plan'da öngörülen hedeflerden biridir.

VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1996-2000) çevre konusu, şehirleşme/planlama konularından tekrar ayrılmış, tek bir genel başlık altında tartışılmıştır. Plan, VI. Plan'da benimsenen sürdürülebilir kalkınma yaklaşımına rağmen, gerek ekonomik ve sosyal kararlarda çevre boyutunun dikkate alınmasında, gerek çevre yönetimine ilişkin örgütsel ve hukuksal düzenlemelerin gerçekleştirilmesinde yetersiz kaldığının altını çizmektedir. Plan'da 3194 Sayılı İmar Kanunu'nun temel amacının yapılaşmanın düzenlenmesi ile sınırlı kaldığından, çevre konusunun imar planlama düzeni içinde sadece gelişmelerin bazı alanlarda kısıtlanması olarak yer aldığından söz edilerek, bu sistemde modern çevre ve ekolojik öğelerin bulunmaması eleştirilmektedir. Plan'ın vurguladığı önemli bir konu da, çevre konularına ve yönetimine halkın katılımının sağlanmasıdır.

Çevre sorunlarına ve koruyup geliştirilmesine ilişkin kapsamlı bir yaklaşımı olan VII. Plan'da, etkin bir çevre yönetimi için Ulusal Çevre Stratejisi'nin hazırlanacağından söz edilmektedir. Konuyla ilgili bakanlıkların ve yerel yönetimlerin yetki ve sorumluluklarının yeniden düzenlenmesi, mev-

zuattaki karmaşıklık ve boşlukların giderilmesi hedeflenmektedir. VI. Plan'da olduğu gibi, VII. Plan'da da çevre politikalarının AB normlarına ve uluslararası standartlara paralel olması ön görülmektedir. Çevrenin korunması, iyileştirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla uygun olarak finansman sisteminin düzenlenmesi de Plan'ın hedefleri arasında yer almaktadır.

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (2001-2005) *Çevre* isimli genel bir başlık altında; mevcut durumun incelenmesi, amaçlar, ilkeler, politikalar, hukuki ve kurumsal düzenlemeler yer almaktadır. VII. Plan'da öngörülen Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı'nın (UÇEP) hazırlandığından söz edilerek, bu olumlu gelişmelere karşın halen çevre yönetim sistemlerinin istenen etkinlik düzeyine gelmediğine işaret edilmektedir. VIII. Plan, UÇEP'in güncelleştirilmesini ve yasal bir çerçeveye kavuşturulmasını, UÇEP uygulamalarının izlenmesi için sürdürülebilir kalkınma göstergelerinin geliştirilmesini hedeflemektedir. AB normları ve uluslararası standartlara uyum konusu bu planda da tekrarlanmaktadır. Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını sağlamak üzere gerekli yasal ve kurumsal düzenlemelerin yapılacağından; buna göre 6831 sayılı Orman Kanunu, 3194 sayılı İmar Kanunu, 3621 sayılı Kıyı Kanunu, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu ve çevreyle ilgili yönetmeliklerin düzenleneceğinden söz edilmektedir.

Şu an yürürlükte olan **IX. Beş Yıllık Kalkınma Planı**'nda (2007-2013), dört adet ekonomik ve sosyal gelişme eksenini tanımlanmıştır. Çevre konusu önceki planlardan oldukça farklı olarak bu eksenlerden *Rekabet Gücünün Artırılması* temel ekseninin altında, *Çevrenin Korunması ve Kentsel Altyapının Geliştirilmesi* alt başlığı içinde yer almaktadır. IX. Plan, bu konuyu önceki planlara göre çok daha genel hatlarıyla ele almaktadır. Çevre alanında hala çok sayıda düzenlemeye gereksinim bulunduğu, bu nedenle yeni finansman yöntemi arayışının gündemde olduğu belirtilmektedir. Tablo 1, kalkınma planlarında çevre sorunlarına yaklaşımın ne şekilde geliştiğini özetlemektedir:

Tablo 1- Kalkınma Planlarında Doğal Çevre Sorunlarına Yaklaşım

Beş Yıllık Kalkınma Planı	Çevre sorunlarına yaklaşım
1. Beş Yıllık Kalkınma Planı	<ul style="list-style-type: none"> • Çevre konusunun kapsamı çevre sağlığı ile sınırlıdır. Konuya Sağlık başlığı altında yer verilmektedir. • Şehirleşme ve planlamaya yönelik politikalar, çevre koruma/kullanma konusundan bağımsız olarak ele alınmaktadır.
2. Beş Yıllık Kalkınma Planı	1. Plan'da olduğu gibi, çevre konusunun kapsamı çevre sağlığı ile sınırlıdır.
3. Beş Yıllık Kalkınma Planı	<ul style="list-style-type: none"> • Çevre sorunları ilk defa ayrı bir başlık altında ele alınmakta; ayrıca yerleşme ve şehirleşme konusuna bağdaştırılmaktadır. • Sanayi projelerinin çevresinde ve yoğun kentleşme alanlarında ortaya çıkan, yöreye özgü çevre sorunlarından söz edilmektedir. • Konunun bir bütün olarak ve planlama sistemi içinde incelenmesi gereği vurgulanmaktadır.
4. Beş Yıllık Kalkınma Planı	<ul style="list-style-type: none"> • Çevre sorunları şehirleşme ve belediyecilikle ilişkili olarak incelenmektedir. • Çevre sorunlarını gidermeye yönelik önlemlerin yöresel ortamın özelliklerini dikkate alacağı belirtilmektedir. • Tarihi ve doğal çevrenin iç turizm amaçlı kullanımından söz edilmektedir.
5. Beş Yıllık Kalkınma Planı	Planda ilk defa mevcut çevre kirliliğinin giderilmesinin ötesine geçilerek, kaynakların gelecek nesillerin de yararlanabileceği şekilde kullanımından söz edilmektedir.
6. Beş Yıllık Kalkınma Planı	<ul style="list-style-type: none"> • Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının benimsendiği plandır. • Her türlü ekonomik politikada çevre boyutunun dikkate alınması vurgulanmaktadır. • Yenilenebilir enerji kaynaklarından söz eden ilk plandır. • AT çevre politikalarına uyum çalışmalarının sürdürüleceği belirtilmektedir.
7. Beş Yıllık Kalkınma Planı	<ul style="list-style-type: none"> • Çevre konusu planlama/şehirçilik konularından ayrılarak tek bir başlık altında irdelenmiştir. • Var olan imar sisteminin çevre konusu açısından yetersizlikleri ele alınmıştır. • İlk defa çevre konularına ve yönetimine halkın katılımından söz edilmektedir. • Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı'nın hazırlanacağı belirtilmektedir. • AB normlarına uyum konusu tekrar edilmektedir.
8. Beş Yıllık Kalkınma Planı	<ul style="list-style-type: none"> • Çevre yönetim sistemlerinde istenen etkinlik düzeyine gelinmediğine işaret edilmektedir. • UÇEP'in yasal bir çerçeveye kavuşturulması hedeflenmektedir. • Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı için gerekli yasal ve kurumsal düzenlemelerin yapılacağından söz edilmektedir.
9. Beş Yıllık Kalkınma Planı	<ul style="list-style-type: none"> • Çevre konusu, Plan'ın dört ekseninden Rekabet Gücünün Artırılması temel ekseninde yer almaktadır. • Çevre alanında yeni finansman yöntemi arayışından söz edilmektedir.

Çevre Konusunda Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası Sözleşmeler

Doğal çevre sürekli; ülkelerin idari sınırlarına göre şekillenmez. Bu nedenle uluslararası hukukun önemli konularından biridir. İnsan faaliyetlerinin artması ve karmaşıklaşması ile çevre sorunları giderek daha fazla uluslararası boyut kazanmıştır.

Kılıç (2001, 134) çevre sorunlarının devletler arası sözleşmelere konu olduğundan söz etmektedir. Uluslararası hukuk, devletler arasında bağlayıcı olmakla beraber, bu kurallara uyulmadığı zaman yaptırımın nasıl uygulanacağı ise belirsizdir.

1972 yılında düzenlenen Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı¹ (Stockholm Konferansı), çevre hukukunun hem ulusal hem de uluslararası

düzeyde gelişmesindeki başlangıç noktasıdır. Konferansın amacı, o zamana kadar yazılı ve yazısız hukuk kurallarını bir araya getirerek, bölgesel ve küresel çevre sorunlarıyla baş edilebilir. Konferansın önemli sonuçlarından biri, Birleşmiş Milletler Çevre Programı'nın² (UNEP) oluşturulmasıdır. Türkiye de bu konferansa katılmış olan 113 ülkeden biridir. Konferansa katılan ülkeler genel ilkeleri ve özel tavsiye kurallarını kabul ederek iyi niyetlerini beyan etmişlerse de, bağlayıcılığı olmayan bu ilkeler artan çevre sorunları ile başa çıkmada etkisiz kalmıştır (Keleş 2005, 198; Başlar 1992, 8). Pallemoerts (1993) Stockholm Bildirgesi'nin, devletlerin daha iyi bir çevre için ayrıntılı olarak düzenlenmiş yükümlülüklerini belirlemek yerine, siyasal ve ahlaki açıdan söz vermelerini yansıtan, bağlayıcılığı olmayan ilkeler

¹ United Nations Conference on the Human Environment

² United Nations Environment Programme

bildirgesi olduğunu belirtmektedir. Öte yandan yazar, Stockholm Bildirgesi'nin yine de pek çok iki veya çok taraflı sözleşmenin ve diğer bağlayıcı belgelerin ortaya konması biçiminde ortaya çıkan uluslararası çevre hukukunun gelişimi için bir temel sağladığını vurgulamaktadır.

Stockholm Konferansı'ndan on yıl sonra, 1982 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda ikinci bir sözleşme imzalanmıştır. Dünya Doğa Şartı³ isimli sözleşme hukuki olarak bağlayıcı olmamakla birlikte, kullanılan dil Stockholm Bildirgesi'nde kullanılan dilden farklıdır: 1972 Stockholm Bildirgesi'nde devletlerin ilkelere uyacakları şeklinde bir dil kullanılmışken, 1982 Sözleşmesi'nde ise uymaları gerektiği şeklinde bir tarz seçilmiştir. Başlar (1992, 8) bu iki belgenin "uluslararası çevre hukukunun anayasaları" olarak kabul edildiğini belirtmektedir.

Bir kaç yıl sonra Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu⁴ (WCED), sürdürülebilir kalkınmaya geçme sürecinde devletlere yol göstermek için konuyla ilgili hukuksal ilkelerin yeni bir şart içinde birleştirilmesini önermiştir. Komisyon'un 1987 yılında hazırladığı *Ortak Geleceğimiz*⁵ isimli rapor ile, sosyo-ekonomik gelişme ve doğal çevre arasındaki dengeye dikkati çeken "Sürdürülebilir Kalkınma" kavramı ortaya atılmıştır. Ortaya atıldığından bu yana çok fazla anlam ve içerik yüklenen bu kavramın Ortak Geleceğimiz isimli rapordaki tanımı şu şekildedir:

"Sürdürülebilir kalkınma; günümüzün ihtiyaçlarını, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini tehlikeye atmadan karşılayabilen kalkınmadır." (WCED 1987).

Yazar (2006), sürdürülebilir kalkınma düşüncesinin temel niteliklerinin şunlar olduğunu belirtmektedir:

- Gelecek nesillerin ve yoksul kesimlerin haklarının güvence altına alınması

- Tüm eylemlerde önleme ilkelerinin uygulanması
- Çevre, ekonomi ve toplum arasındaki karşılıklı bağların dikkate alınması

1982 yılından on yıl sonra, yeni çevre sorunlarının ortaya çıkması nedeniyle, yine bir köşe taşı niteliğinde olan Rio Yeryüzü Zirvesi⁶ 1992 yılında düzenlenmiştir. Zirve çalışmaları sonucunda beş temel belge üretilmiştir:

Bunlardan ilki *Rio Bildirgesi*'dir⁷. Çevre ve kalkınma konusunda ülkelerin hak ve yükümlülüklerini içeren bildirge, hukuki olarak bağlayıcı değildir. Bildirge, Türkiye'nin de içinde bulunduğu ülkelerin devlet ve hükümet başkanları tarafından imzalanmıştır (<http://www.ogm.gov.tr/rio/rio1.htm>, Erişim tarihi: Şubat 2009).

İkinci önemli belge *Gündem 21*'dir⁸. Gündem 21, çevre ve ekonomiyi etkileyen tüm alanlarda yapılması gereken etkinlikleri tanımlayan bir eylem planıdır. Gündem 21'in yerel yönetimlerle ilgili bölümünde yer alan "Yerel Gündem 21", yerel sürdürülebilir kalkınma sorunlarını çözmek için uzun dönemli, stratejik bir planın hazırlanması ve uygulanmasıyla yerel düzeyde Gündem 21'in hedeflerine ulaşılmasını amaçlayan katılımcı bir süreçtir. (Çamur ve Vaizoğlu 2007). Türkiye'de Yerel Gündem 21 projesi 1997 yılında yürürlüğe girmiştir. Çamur ve Vaizoğlu (2007), Gündem 21 sonrasında yapılması ön görülen Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı'nın (UÇEP) ancak 1998 yılında tamamlandıktan sonra, UÇEP'in VIII. Beş Yıllık Kalkınma Programı ve Ulusal Gündem 21 için de temel oluşturduğundan, yapılacak eylemler ve eşgüdümünden sorumlu kuruluşların belirlendiğinden söz etmekte; ancak UÇEP'in herhangi bir yasal bağlayıcılık taşımadığını ve belirlenen hedeflere ulaşamadığının altını çizmektedir.

Üçüncü belge, *Orman İlkeleri Bildirgesi*'dir⁹. Bu belge Zirve'ye katılan tüm ülkelerin mutabakatı ile ilan edilmiştir. Belgenin yasal bağlayıcılığı

³ World Charter for Nature

⁴ World Commission for Environment and Development

⁵ Our Common Future

⁶ Rio Earth Summit

⁷ Rio Declaration

⁸ Agenda 21

⁹ Forest Principles (Non-Legally Binding Authoritative Statement of Principles for a Global Consensus on the Management, Conservation and Sustainable Development of All Types of Forests)

bulunmamaktadır. Türkiye, tarafı olduğu bu ilkelere ve diğer uluslararası çalışmalara dayalı olarak, 1999 yılında Orman Genel Müdürlüğü kapsamında "Sürdürülebilir Orman Yönetimi Ölçüt ve Göstergeleri" çalışmasını başlatmıştır (Ok 2008).

Dördüncü önemli belge olan *İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi*¹⁰ de tavsiye niteliğinde bir belgedir, bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Sözleşme, küresel iklimi korumaya ve sera gazı salınımlarını azaltmaya yönelik ilkeleri, eylem stratejilerini ve yükümlülükleri düzenlemektedir. Türkiye, sözleşmenin eklelerinde gelişmiş ülkeler arasında değerlendirildiği için ve bu koşullar altında CO₂ ve diğer sera gazı salınımlarını 2000 yılına kadar istenen düzeye indiremeyeceği ve gelişmekte olan ülkelere mali ve teknolojik yardım yükümlülüklerini yerine getiremeyeceği gerçeğiyle, Sözleşme'yi Rio'da imzalamamış; ancak 189. taraf ülke olarak 2004 yılında sözleşmeye katılmıştır (Türkeş 2002; www.rec.org.tr, Erişim tarihi: Şubat 2009). İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nden sonra, bu konuya ilişkin olarak önemli bir konferans, Birleşmiş Milletler tarafından 1997 yılında Kyoto'da düzenlenmiştir. Konferansta sanayileşmiş ülkelerin bileşik sera etkisi oluşturan gaz emisyonlarını 2008-2012 arası döneme kadar, 1990 ile karşılaştırıldığında en az % 5 daha azaltacaklarını kabul ettikleri bir protokol kararı çıkmıştır. Yasal olarak bağlayıcılığı bulunan bu belge 1998 yılında imzaya açılmıştır. Türkiye, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine Yönelik Kyoto Protokolü'ne Şubat 2009'da katılmıştır.

Rio Zirvesi'nin beşinci önemli belgesi *Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi*'dir¹¹. Sözleşme, ülkemizde 1997 yılında yürürlüğe girmiştir. Biyolojik kaynakların ve ülkesel koşulların farklılıkları nedeniyle, ülkelerin sözleşmede belirlenen amaçlara ulaşmak için kendi önceliklerini belirleyerek uygulaması temel ilkedir. Bu nedenle sözleşmenin uygulanması ulusal eylemlere bırakılmıştır. *Türkiye'nin Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı* (UBSEP), 2001 yılında Çevre

Bakanlığı eşgüdümünde hazırlanmış, 2007 yılında ise güncellenmiştir (T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı 2007).

Bu beş belge arasında yer almamakla beraber, Rio Zirvesi'nde ele alınan önemli konulardan biri de çölleşme ile mücadeledir. Rio'da sorunu çözmeye yönelik olarak, yerel düzeyde eylemi vurgulayan yeni ve bütünlük bir yaklaşım desteklenmiştir. Rio Zirvesi'nden iki yıl sonra, *Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi*¹² Paris'te 1994 yılında kabul edilmiştir. Türkiye bu sözleşmeye 1998 yılında taraf olmuştur (<http://www.unccd.int>, Erişim tarihi: Şubat 2009).

Diğer bir önemli sözleşme, 2000 yılında New York'ta gerçekleşen Binyıl Zirvesi'nde imzalanan *Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri*'dir¹³. Binyıl Zirvesi'nde 191 ülke, Binyıl Kalkınma Hedefleri'ne 2015 yılına kadar ulaşma kararı almıştır. Hedeflerden biri de çevresel sürdürülebilirliği sağlamaktır. Türkiye'nin ilk Binyıl Kalkınma Raporu 2005 yılında yayınlanmıştır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'na göre, Türkiye'de 1980'li yılların sonlarından bu yana çevresel konularda bilinç artmaktadır; çevre sorunlarına ilişkin yeni kanunlar koyma ve sorun çözme yaklaşımı kurumsallaşmaktadır. Ancak bu olumlu gelişmelere karşın, çevresel yönetim sistemlerinin uygulamasında bazı eksiklikler olduğuna ve çevresel politikaların ekonomik ve sosyal politikalara dahil edilmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir (<http://www.undp.org.tr>, Erişim tarihi: Şubat 2009).

Türkiye'nin çevre konusunda taraf olduğu uluslararası sözleşmeler bu kadarla sınırlı değildir. 1934 yılından bu yana pek çok farklı konuda ve boyutta çevre sorununu çözmek üzere imzaya açılan çok sayıda uluslararası belge kabul edilmiştir. Yukarıda ülkemizin taraf olduğu belgelerden yalnızca köşe taşı niteliğinde olanlar incelenmiştir. Çevre konusunda Türkiye'nin taraf olduğu diğer bazı önemli sözleşmeler şunlardır:

- Avrupa ve Akdeniz Bitki Koruma Teşkilatı Kurulması Hakkında Sözleşme (Değişik), Paris 1951 (Türkiye 10.8.1965)

¹⁰ United Nations Framework Convention on Climate Change

¹¹ Convention on Biological Diversity

¹² Convention to Combat Desertification

¹³ Millennium Development Goals

- Kuşların Korunması Hakkında Uluslararası Sözleşme, Paris 1959 (Türkiye R.G. 17.12.1966, sayı 12480)
- Akdeniz Genel Balıkçılık Konseyi Kurulması Hakkında Anlaşma (Değişik), Roma 1949 (Türkiye R.G. 7.7.1967, sayı 12641)
- Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi, Barcelona 1976 (Türkiye R.G. 12.6.1981, sayı 17368)
- Dünya Kültür ve Tabiat Mirasının Korunması Hakkında Sözleşme, Paris 1972 (Türkiye R.G. 14.2.1983, sayı 17959)
- Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Doğal Yaşama Ortamlarının Korunması Sözleşmesi, Bern 1979 (Türkiye R.G. 20.2.1984, sayı 18318)
- Karadeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi, 1992 (R.G. 6.3.1994, sayı 21869)
- Özellikle Su Kuşları Yaşama Alanı Olarak Uluslararası Öne Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme (RAMSAR), (R.G. 17.5.1994, sayı 21937)
- CITES Nesli Tehlikede Olan Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (20 Haziran 1996 tarihli Resmî Gazete)

Çevre sorunlarının niteliği ve kapsamı çok çeşitli olduğu için, çevreye ilişkin çok sayıda uluslararası sözleşme vardır. Kılıç (2001, 138), devletlerin sözleşmeye taraf olmasının kendi iradeleri ile mümkün olması nedeniyle, sözleşmenin etkinliğinin daha başlangıçta azaldığından söz etmektedir. Öte yandan, sözleşmenin uygulanması ve denetlenmesi sorunu da tam olarak çözülememiştir. Bazı sözleşmeler, sorunlu konuların görüşme yolu ile çözülme önerisi ile yetinirken; bazı sözleşmeler ise sorunun çözümü için, yaptırım olan hakem heyetleri ya da komisyonlar kurulmasını öngörmektedir. Uluslararası sözleşmelerin yaptırımını zayıflatan bir başka etken, devletlerin isterse anlaşmadan çekilebilme haklarıdır.

Türkiye'de çevreye ilişkin uluslararası sözleşmelerin nasıl hayata geçirileceği ilgili yasalarda belirtilmektedir: 4856 Sayılı Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun'un 2. maddesinin (I) fıkrası, Bakanlığın bu konuya ilişkin görevini şu şekilde tarif etmektedir:

"Çevre ve orman konularında uluslararası düzeyde sürdürülen çalışmaların izlenmesi ve bunlara katkıda bulunulması amacıyla ulusal düzeyde yapılan hazırlıkları ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde yürütmek ve bu çalışmalara Türkiye'nin iştirakine ilişkin koordinasyonun sağlanmasına, uluslararası ilişkilerin yürütülmesi ile ilgili mevzuat çerçevesinde yardımcı olmak."

Bakanlığın ana hizmet birimleri olan Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü, Çevresel Etki Değerlendirmesi ve Planlama Genel Müdürlüğü, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Dairesi Başkanlığı ve Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı'nun uluslararası düzeydeki çalışmalara ilişkin görevleri de Kanun'da ayrı ayrı tanımlanmaktadır.

Çevre Kanunu da Çevre ve Orman Bakanlığı'nın uluslararası çalışmalarla ilgili sorumluluklarına yer vermektedir. Kanun'un 3. maddesi çevrenin korunmasına, iyileştirilmesine ve kirliliğin önlenmesine ilişkin genel ilkeleri içermektedir. Bu maddenin (i) fıkrasında, Bakanlığın konuyla ilgili görevi şu şekilde açıklanmaktadır:

"Bölgesel ve küresel çevre sorunlarının çözümüne yönelik olarak taraf olduğumuz uluslararası anlaşmalar sonucu ortaya çıkan ulusal hak ve yükümlülüklerin yerine getirilmesi için gerekli teknik, idari, mali ve hukuki düzenlemeler Bakanlığın koordinasyonunda yapılır."

Çevrenin korunması amacıyla, koruma statüsü verilen ve ekolojik değeri olan hassas alanların imar planlarıyla ilişkisi ise aynı kanunun 9. maddesinin (c) fıkrasında yer almaktadır:

"Ulusal mevzuat ve taraf olduğumuz uluslararası sözleşmeler ile koruma altına alınarak koruma statüsü kazandırılmış alanlar ve ekolojik değeri olan hassas alanların her tür ölçekteki planlarda gösterilmesi zorunludur. Koruma statüsü kazandırılmış alanlar ve ekolojik değeri olan alanlar, plan kararı dışında kullanılamaz."

Ulusal Çevre Mevzuatı ve Kurumsal Yapı

1983 yılında Çevre Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle, çevre hukuku bağımsız bir hukuk alanı olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Alıcı

(2007), ülkemizde çevre korumaya ilişkin bir mevzuat eksikliği olmadıgından, tersine oldukça kapsamlı bir çevre mevzuatının yürürlükte olduğundan, ancak bu mevzuatın çok sayıda sektör ve kuruluşu ilgilendiren karmaşık bir yapısı olduğundan söz etmektedir. Mevzuatın dağılık olması ve çok sayıda kurum ve kuruluşa görev ve yetki verilmesi, uygulamada sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır.

Çevre Kanunu'nda, uygulama büyük oranda yönetmeliklere ve daha alt düzenlemelere bırakılmıştır. Alıcı (2007), çok hızlı gelişen bir alanda bu yöntemin gerçekçi bir tercih olduğunu belirtmektedir. Çevre sorunlarının giderek artması nedeniyle Kanun'da yeni düzenlemeler yapmak zorunlu hale gelmiştir. 2006 yılında yürürlüğe giren *Çevre Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*'un getirdiği önemli bir değişiklik, "bütün vatandaşların ortak varlığı" olarak belirlenen çevrenin, "bütün canlıların ortak varlığı" olarak tekrar tanımlanmasıdır. Diğer bir önemli değişiklik ise, Kanun'da yer alan tanımların oldukça çeşitli hale getirilmesidir. Yeni tanımlar arasında "sürdürülebilir çevre" ve "sürdürülebilir kalkınma" da yer almaktadır. Yeni düzenlemede getirilen bir başka konu ise, çevrenin korunması konusunda idare, meslek odaları, birlikler ve sivil toplum kuruluşları başta olmak üzere herkesin görevli kılınmasıdır. Ayrıca, çevre politikalarının oluşumunda katılım hakkının esas olduğu vurgulanmaktadır.

Yeni düzenlemede, çevrenin korunması ile ilgili 9. maddenin (b) fıkrasında çevre düzeni planları ve koruma alanlarının ilişkisi şu şekilde kurulmaktadır:

"Ülke fiziki mekanında, sürdürülebilir kalkınma ilkesi doğrultusunda, koruma-kullanma dengesi gözetilerek kentsel ve kırsal nüfusun barınma, çalışma, dinlenme, ulaşım gibi ihtiyaçların karşılanması sonucu oluşabilecek çevre kirliliğini önlemek amacıyla nazım ve uygulama imar planlarına esas teşkil etmek üzere bölge ve havza bazında 1/50.000-1/100.000 ölçekli çevre düzeni planları Bakanlıkça yapılır, yaptırılır ve onaylanır. Bölge ve havza bazında çevre düzeni planlarının yapılmasına ilişkin usul ve esaslar Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir."

1/50.000-1/100.000 ölçekli çevre düzeni planlarının yapılması Çevre ve Orman Bakanlığı'nın görevi iken; 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'na göre, il çevre düzeni planlarının yapılması il özel idarelerinin görevi olarak tarif edilmektedir. Ancak Kanun'da il çevre düzeni planlarının ölçeği ve içeriği hakkında bilgi yer almamaktadır.

Çevre Kanunu'nda mekansal planlamada koruma-kullanma dengesinin gözetilmesine dikkat çekilirken, 3194 Sayılı İmar Kanunu'nun 1. Maddesi'nde, Kanun'un amacının, "...yerleşme yerleri ile bu yerlerdeki yapılaşmaların; plan, fen, sağlık ve çevre şartlarına uygun teşekkülünü sağlamak" olduğu belirtilmektedir. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve 2960 Sayılı İstanbul Boğaziçi Kanunu'yla'yla belirlenen yerlerde, İmar Kanunu'nun ancak bu kanunlara aykırı olmayan hükümleri uygulanabilecektir.

Kanun'da doğal çevrenin korunması ile ilgili açık bir ifade bulunmamasına beraber; Nazım İmar Planı'nın tanımı, "...varsa bölge veya çevre düzeni planlarına uygun olarak halihazır haritalar üzerine, ... arazi parçalarının; genel kullanım biçimlerini, başlıca bölge tiplerini, bölgelerin gelecekteki nüfus yoğunluklarını, gerektiğinde yapı yoğunluğunu, çeşitli yerleşme alanlarının gelişme yön ve büyüklükleri ile ilkelere, ulaşım sistemlerini ve problemlerinin çözümü gibi hususları göstermek ve uygulamaya imar planlarının hazırlanmasına esas olmak üzere düzenlenen ... plandır" şeklinde yapılmaktadır. Bu tanım içinde doğal çevre koruma konusu, dolaylı biçimde bölge veya çevre düzeni planlarıyla uyumlu olmak ifadesinde içermektedir.

Doğal çevrenin korunmasına ilişkin diğer bir önemli kanun 3830 Sayılı Kıyı Kanunu'dur. Kanun'un en önemli özelliği, kıyının toplum yararına kullanılması için yapılaşmaya kısıtlama getirmesidir. Kıyı kenar çizgisinden itibaren ilk 50 m'lik bölüme yapı yapılması yasaktır. Deniz, tabii ve suni göl ve akarsularda; sahil şeridi, kıyı kenar çizgisinden itibaren kara yönünde yatay olarak en az 100 m. genişliğindeki alandır. Sahil şeridi iki bölüme ayrılmaktadır. Sahil şeridinin ilk 50 m'lik kısmında kıyıda yapılabilecek yapılarla birlikte yaya yolları, gezinti ve dinlenme alanları ve rekreatif alanlar yer alabilir. İkinci 50 m'lik bölümünde ise; toplumun yararlanmasına açık

olma şartı ile konaklama birlikleri içermeyen duş, kafe-bar, lokanta, çay bahçesi, açık spor alanları, spor tesisleri, açık gösteri alanları, lunapark, fuar alanı, el sanatları ürünlerinin satılabilirdiği, alanı 20 m²'yi geçmeyen satış birimlerinin bulunduğu günübirlik turizm tesisleri, kıyı ve deniz güvenliğini sağlamak amacı ile güvenlik yapıları yer alabilir (Sesli ve Akyol 1999). Kıyı Kanunu'nda sahil şeridinde ne kapsamda yapı yapılabileceği çok açık biçimde tanımlanmışken, denetimdeki yetersizlikler nedeniyle uygulamaların birçoğu bu tanımlamaya uygun gerçekleşmemektedir.

2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, "...korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmek..." amacını taşımaktadır. Koruma alanları ile ilgili karar alma yetkisi koruma bölge kurullarına aittir. Burada Koruma Amaçlı İmar Planı konusunu açmak yerinde olacaktır: Bu plan türü, "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu uyarınca belirlenen sit alanlarında, ... kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla ... ; koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren iş yerlerinin sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştiren ... stratejileri, koruma esasları ve kullanma şartları ile yapılaşma sınırlamalarını, sağliqlaştırma, yenileme alan ve projelerini, uygulama etap ve programlarını, açık alan sistemini, yaya dolaşımı ve taşıt ulaşımını, altyapı tesislerinin tasarım esasları, yoğunluklar ve parsel tasarımlarını, yerel sınırlama, uygulamanın finansmanı ilkeleri uyarınca katılımcı alan yönetimi modellerini de içerecek şekilde hazırlanan" planıdır (Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulanması, Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik 2005). Koruma amaçlı imar planları, belediyeler veya valiliklerce hazırlanarak, koruma bölge kurulları tarafından onaylanır.

Ulusal mevzuat içinde doğal çevreyi korumaya yönelik olarak yukarıda sayılanların yanı sıra çok sayıda kanun, kanun hükmünde kararname

ve yönetmelik mevcuttur. 6831 Sayılı Orman Kanunu, 2960 Sayılı Boğaziçi Kanunu, 2873 Sayılı Millî Parklar Kanunu, 2634 Sayılı Turizm Teşvik Kanunu, 5199 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu, 4915 Sayılı Kara Avcılığı Kanunu, Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği, Yaban Hayatı Koruma ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları İle İlgili Yönetmelik, ÇED Yönetmeliği bunlardan bazılarıdır.

Bu mevzuatı uygulayan kurumsal yapıya bakıldığında, merkezi ve yerel düzeyde pek çok kuruluş yetkili kılındığı görülmektedir. Yetkilerin çok sayıda kurum ve kuruluş arasında dağıtılması, ulusal bir çevre stratejisinin uygulanmasını zorlaştırmaktadır. 1991 yılında Çevre Bakanlığı'nın kurulması, çevre sorunlarının giderilmesindeki eşgüdümşüzlük sorunu aşmaya yetmemiştir. Çevre Bakanlığı'nın Orman Bakanlığı ile birleştirilmesi ise, yetki çatışmalarını artırmıştır. (Alıca 2007).

Çevre konusundaki örgütlenmeye bakıldığında, Çevre ve Orman Bakanlığı'nın yanı sıra, farklı ölçeklerdeki yetki ve sorumlulukların verildiği kurum ve kuruluşlar şunlardır: Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı¹⁴, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, belediyeler ve il özel idareleri (Keleş 2005).

Devlet içindeki örgütlenmenin yanı sıra meslek odalarının ve gönüllü kuruluşların da doğal çevrenin korunması konusunda önemli rolleri vardır. Tek partili dönemde, yani 1950 öncesinde çevre sorunlarının sahibi yalnızca merkezi ve yerel yönetimlerdi. 1960'lı yılların ortalarından başlayarak, bazı meslek odaları, plansız kentleşme, ulaşım, gecekondular sorunlarının yanında çevre sorunlarına da dikkati çekmeye başlamışlardır (Keleş 2005). Günümlüde, Şehir Plancıları Odası ve Mimarlar Odası başta olmak üzere çok sayıda meslek odası, doğal çevrenin koruma/kullanma dengesi konusunda etkin çalışmalar yapmaktadır.

Türkiye'de doğal çevreye ilişkin çalışmalar yapan gönüllü kuruluşlar da mevcuttur: Doğa Derneği,

¹⁴ Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı'na bağlı bir kurumdur.

WWF-Türkiye Doğal Hayatı Koruma Vakfı, Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı sözü edilen kuruluşlardan bazılarıdır. Bu kuruluşlar, varlıkların tehdit altında bulunma ve bulunmayan tüm doğal alanların korunması/kullanılması konusunda yapılan pek çok proje çalışmasında aktif roller oynamaktadır.

Doğal Çevreyi Korumanın Zorluğu

Ülkemizde doğa koruma yönündeki çabalar, konuyla ilgili yetki ve sorumluluk sahibi çok sayıda kurum ve kuruluş olması, özel mülkiyete ilişkin çıkarların doğa koruma amacının önüne geçmesi, doğa korumanın önemi konusundaki bilgi ve bilinç eksikliği gibi nedenlerle çoğu kez yeterince etkin olamamaktadır. Bademli'nin (1997) doğa korumaya ilişkin derlediği sorunların hala güncel olduğu gözlemlenmektedir.

Tespit (Envanter) Çalışmalarındaki Kargaşa:

Doğal, tarihi ve kültürel varlıkların tespiti çalışmalarında konu (arkeolojik, mimari, ekolojik, kentsel, vs.) ve amaç (akademik, bürokratik, planlama/müdahale vs. gibi) çeşitliliğinin yanı sıra, tanım/kavram, yöntem ve düzey kargaşası mevcuttur. Farklı kuruluşlar, çok sayıda farklı tanım ve yöntemlerle tespit çalışmaları yapmaktadır.

Tespit Çalışmalarındaki Sıkıntı: Tespit (envanter) çalışmalarından tescil edilmiş değerler stoğuna geçişte en önemli sıkıntı, koruma gerekliliği konusunda bilimsel oydışmanın bulunmamasıdır.

Doğal ve tarihi değerlerden hangilerinin korunmak üzere tescil edilmesi gerektiği hakkındaki bilimsel temellere oturmuş ölçütler yetersiz olduğu için, tescil kararları keyfi ya da politik olabilmektedir.

Tespit Çalışmalarında Çok Başlılık: Kültür ve Turizm, Çevre ve Orman Bakanlıkları, birbirlerinden bağımsız olarak, korunması gereken doğal ve tarihi değerlerin tespit ve tescilleri konusunda plan/proje ve uygulama çalışması yapmak yetkisine sahiptirler. Birbirinden bağımsız olarak tescil edilen bu doğal ve tarihi varlıklar çoğu kez örtüşmekte ve uygulamada yetki kargaşası ortaya çıkmaktadır. Bir başka sorun ise, ilgili kurumların yetkilerini kullanırken kendi uzmanlık alanlarının dışına çıkmalarıdır. Geçmişte Kültür Bakanlığı'nın "Doğal Sit", Orman Bakanlığı'nın "Tarihi

ya da Arkeolojik Milli Park", Çevre Bakanlığı'nın ise doğal, ekolojik, tarihi ve kentsel sınırları içerebilen "Özel Çevre Koruma Bölgeleri" oluşturduğu örnekler yaşanmıştır. Bademli (1997) bu konuda, hem Özel Çevre Koruma Bölgesi, hem Doğal Sit, hem Arkeolojik Sit, hem Kentsel Sit özellikleri taşıyan Pamukkale ve Kapadokya yörelerindeki yaşanan planlama ve uygulama sorunlarına dikkat çekmektedir.

Tescil Çalışmalarındaki Farklılıklar: Tescil hazırlık çalışmaları, ilgili bakanlıkların teknik kapasitesi ve eldeki bürokratik olanaklar ile sınırlı kalmaktadır. Öte yandan bu çalışmalar, bürokrasinin üst kademeleri tarafından politik amaçlı olarak yönlendirilebilmektedir. Tescil kararlarının getirdiği sınırlamalar, karardan etkilenen mülk sahiplerinin ve ilgili kurum ve kuruluşların tescil kararının kaldırılması yönünde politik baskı yapmalarına neden olabilmektedir (Bademli 1997, 12-13).

Çevre Korumada Hukukun İşlevi

Yukarıda ayrıntılı olarak irdelenen çevreyi korumaya ilişkin yasaların ihlali durumunda bunun yaptırımını ne olur? Çevre bütün canlıların ortak varlığı ise, çevreye zarar vermenin bir bedeli var mıdır? Çevre Kanunu'nun Cezai Hükümler isimli beşinci bölümünde bu konudaki yaptırımlar açıklanmaktadır. Kanun, aşağıdaki durumlarda çoğullukla değişen miktarlarda para cezası verilmesini, çok az durumda da yaktırma ve hapis gibi diğer cezaları ön görmektedir:

- Motorlu taşıtların emisyon ölçümü yaptırılmaması
- Hava kirliliği yönünden kurulması ve işletilmesi yönetmelikle izne tabii tutulan işletmelerin gerekli önlemleri almamaları
- Koku emisyonuna ilişkin tedbirlerin alınmaması
- Çevresel Etki Değerlendirmesi sürecini tamamlamadan inşaata başlanması ve faaliyete geçilmesi
- Atık bertaraf sistemlerinin kurulmaması
- Konut, ulaşım araçları ve iş yerlerinin, kişilerin huzurunu ve sağlığını bozacak şekilde gürtülü oluşturması
- Kanun ve yönetmeliklere aykırı olarak denizlere ve sulara atık boşaltılması

- Deniz araçlarıyla tehlikeli madde ve atıkların deşarj edilmesi
- Biyolojik çeşitliliğin tahrip edilmesi
- Özel Çevre Koruma Bölgeleri için tespit edilen koruma ve kullanma esaslarına aykırı davranılması
- Sulak alanlar için yönetmelikle belirlenen koruma ve kullanım esaslarına aykırı davranılması
- Anız yakılması
- Denizlerden, akarsulardan, göllerden ve tarım alanlarından, belirlenen esaslara aykırı olarak kum, çakıl ve benzeri maddelerin alınması
- Faaliyetleri sonucu çevre kirliliğine neden olacak veya çevreye zarar verecek kurum ve işletmelerin çevre yönetim birimi kurmaması
- Çıme ve kullanma suyu koruma alanlarına, kaynağın kendisine ve bu kaynağı besleyen yerüstü ve yeraltı sularına, sulama ve drenaj kanallarına atık boşaltılması
- Çıme ve Kullanma suyu koruma alanlarında Kanun' a ve yönetmeliklere aykırı olarak yapı yapılması
- Umuma açık yerlerde çevrenin kirlenmesi
- Yasaklara veya sınırlamalara aykırı olarak tehlikeli atıkların toplanması, depolanması, geri kazanılması, taşınması, ambalajlanması, bertaraf edilmesi ve ömrü dolan tehlikeli atık bertaraf tesislerini kurallara uygun olarak kapatılmaması
- Tehlikeli kimyasalların belirtilen yasak ve sınırlamalara aykırı olarak üretilmesi, ithal ve ihraç edilmesi, depolanması, kullanılması, ambalajlanması ve satılması
- Yanlış ve yanıltıcı belge düzenlenmesi

Kıyı Kanunu' nda ön görülen cezai hükümler aşağıdaki faaliyetleri önlemeye yöneliktir. Kanun' da bu faaliyetlerin gerçekleşmesi durumunda değişen miktarlarda para ve hapis cezası uygulanacağı belirtilmektedir.

- Kıyıda ve uygulamaya imar planı bulunan sahil şeritlerinde duvar, çit, parmaklık, hendek ve benzeri engeller oluşturulması
- Deniz, doğal ve suni göl ve akarsu kıyıları ile bu yerlerin etkisinde olan ve devamu nite-

liğinde bulunan sahil şeritlerinden kum ve çakıl alınması

- Bu yerlere moloz, toprak, çürüf, çöp gibi atık ve artıkların dökülmesi
- Bu yerlerde ruhsatsız veya ruhsat ve eklerine aykırı olarak yapılması

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu' na göre, koruma bölge kurullarınca alınan kararlara aykırı olarak, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında, her çeşit inşai ve fiziki müdahalede bulunmak, bunları yeniden kullanma açmak veya kullanımlarını değiştirmek yasaktır. Bu kurala aykırı davranışlar için değişen miktarlarda para ve hapis cezasının neler olduğu Kanun' da belirtilmektedir.

5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu 2004 yılında yenilenmiştir. 765 Sayılı eski Ceza Kanunu çevre korumaya ilişkin herhangi bir yaptırım içermezken, yeni kanunda bu konuyu açıkça vurgulayan bölümler yer almaktadır. Kanun' un 1. Maddesi' nde amaç, "kişi hak ve özgürlüklerini, kamu düzen ve güvenliğini, hukuk devletini, kamu sağlığını ve çevreyi, toplum barışını korumak, suç işlenmesini önlemek" olarak tanımlanmaktadır. Bu maddesi eski Ceza Kanunu' nda bulunmamaktadır.

Yeni Ceza Kanunu' nun ikinci bölümü *Çevreye Karşı Suçlar* adını taşımaktadır. Bu başlık altında yer alan alt başlıklar şöyledir:

- Çevrenin kasten kirlenmesi
- Çevrenin taksirle kirlenmesi
- Gürtültüye neden olma
- İmar kirliliğine neden olma

Yukarıdaki alt başlıklar içinde hangi suçun cezasının ne olduğu belirtilmektedir. Kanun' da ön görülen cezalar, değişen miktarlarda hapis ve para cezalarıdır. İmar Kirliliğine Neden Olma alt başlığında, yasa dışı yapılaşmaya yönelik olarak şu cezalar ön görülmektedir:

"MADDE 184.-(1) Yapı ruhsatı alınmadan veya ruhsatı aykırı olarak bina yapan veya yaptırın kişi, bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Yapı ruhsatı alınmadan başlatılan inşaatlar dolayısıyla kurulan şantiyelere elektrik, su veya telefon bağlantısı yapılmasına müsaade eden kişi, yukarıdaki fıkra hükmüne göre cezalandırılır.

(3) Yapı kullanma izni alınmamış binalarda herhangi bir sınırlı faaliyetin icrasına müsaade eden kişi iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(4) Üçüncü fıkra hariç, bu madde hükümleri ancak belediye sınırları içinde veya özel imar rejimine tabi yerlerde uygulanır.

(5) Kişinin, ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak yaptığı veya yaptırdığı binayı imar planına ve ruhsatına uygun hale getirmesi halinde, bir ve ikinci fıkra hükümleri gereğince kamu davası açılmaz, açılmış olan kamu davası düşer, mahkum olunan ceza bütün sonuçlarıyla ortadan kalkar.

(6) (E: 08/07/2005-5377/21 md.)İkinci ve üçüncü fıkra hükümleri, 12 Ekim 2004 tarihinden önce yapılmış yapılarla ilgili olarak uygulanmaz."

Yukarıda incelenen kanunların getirdiği cezai hükümlerin amacı, herkesin sağlıklı bir çevrede yaşama hakkını sağlamaktır. Hukuk sistemimiz içinde yargı içtihatlarının da çevreye zarar verilmesini önlemede önemli katkısının bulunduğu belirtilmelidir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada Türkiye'de doğal çevrenin korunmasına ilişkin yaklaşım ve uygulamalar, ülkemizin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler, ulusal mevzuat, yaşanan sorunlar ve hukukun korunmanın sağlanmasındaki işlevi boyutlarıyla incelenmiştir. Çalışmanın ortaya koyduğu gibi, konuyla ilgili sözleşme, kanun ve yönetmeliklerin sayısı çoktur. Bu kadar çok sayıda düzenlemeye karşın, doğa yeterince korunamamakta, sorunlar tam olarak ortadan kaldırılamamaktadır.

Bademli'nin (2006, 2-3) vurguladığı gibi, koruma hala toplumun tüm kesimlerinin tam olarak benimsediği bir sorumluluk, bir amaç ve bir kültür haline gelmemiştir. Elbette koruma yönünde çalışmalar ve uygulamalar vardır; ancak bu alan her zaman bir çatışma alanı olma özelliği göstermiştir. Korumaya karşı çıkanlar, veya düşünce olarak koruma yanlısı olsalar bile fiilen koruyamayanlar, temelde koruma amacıyla özel mülkiyet haklarının kısıtlanmasına karşıdır. Bu çalışmanın girişinde anlatılan araştırmanın da ortaya koyduğu gibi, koruma konusunda özveride

bulunmak söz konusu olduğunda, toplumda yeterince duyarlılık bulunmadığı söylenebilir.

Toplumdaki bilgi ve bilinç eksikliğinin yanı sıra, doğa koruma/kullanma dengesinin istenen şekilde kurulamamasının nedenleri, korumaya ilişkin tanım/kavram kargaşası ve ilgili kurum ve kuruluşlar arasında ortak bir dilin eksikliğidir (Bademli 2006, 7-8). Doğal varlıkların yeniden üretimi olanaklı değildir; ilgili uluslararası ve ulusal mevzuat bu nedenle çok sayıda önleyici hüküm içermektedir. Üzerinde durulması gereken, bu konudaki tanım/kavram, yöntem kargaşası ve yetki çatışmalarının giderilerek, ilgili mevzuatın gerektiği gibi uygulanmasının denetlenmesidir.

Yararlanılan Kaynaklar

Alica, S.S. 2007. "Türkiye'de Çevre Sorunları Yasal ve Kurumsal Yapı". *Uluslararası Sempozyum, Çevre Denetimi ve Sayıştaylar*. Ankara: T.C. Sayıştay Başkanlığı.

Bademli, R.R. 1997. *Ulusal Çevre Eylem Planı, Doğal, Tarihi ve Kültürel Değerlerin Korunması*.

Bademli, R.R. 2006. *Doğal, Tarihi ve Kültürel Değerlerin Korunması*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.

Başlar, K. 1992. "Uluslararası Çevre Hukuku ve Dünya Çevre Zirvesi". *Ekoloji Dergisi*. Sayı 2.

Bölgesel Çevre Merkezi, REC Türkiye, URL: www.rec.org.tr, Erişim tarihi: Şubat 2009.

Çamur, D. ve S. A. Vaizoğlu. 2007. "Çevreye İlişkin Önemli Toplantı ve Belgeler". *TSK Korumacı Hekimlik Bülteni*. Cilt 6. Sayı 4.

Devlet Planlama Teşkilatı. *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı* (1963-1967).

Devlet Planlama Teşkilatı. *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı* (1968-1972).

Devlet Planlama Teşkilatı. *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı* (1973-1977).

Devlet Planlama Teşkilatı. *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı* (1979-1983).

Devlet Planlama Teşkilatı. *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı* (1985-1989).

Devlet Planlama Teşkilatı. *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı* (1990-1994).

Devlet Planlama Teşkilatı. *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı* (1996-2000).

Devlet Planlama Teşkilatı. *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı* (2001-2005).

Devlet Planlama Teşkilatı. *Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı* (2007-2013).

Keleş, R. 2005. *Çevre Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.

Kılıç, S. 2001. "Uluslararası Çevre Hukukunun Gelişimi Üzerine Bir İnceleme". *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. Cilt 2. Sayı 2.

Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulanması, Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik. 2005.

Ok, K. 2008. "Ormanlık ve Sürdürülebilir Kalkınma İlişkisi" (URL: http://www.cevreciyiz.com/images/Ormanlar/orman_ve_surdurulebilirlik_rev-ceren.pdf)

Orman Genel Müdürlüğü. URL: <http://www.ogm.gov.tr/rio/rio1.htm>, Erişim tarihi: Şubat 2009.

Özevren, E. 2006. "Birleşmiş Milletler Çölleşme İle Mücadele Sözleşmesi Kapsamında Türk Ormanlık Sektörü". *TMMOB Orman Mühendisleri Odası Dergisi*. Sayı 7-8-9.

Pallemaerts, M. 1993. "Stockholm'den Rio'ya Uluslararası Çevre Hukuku: Geleceğe Doğru Geri Adım mı?" (çev. B. Duru). *Greening International Law* (der. P. Sands). London: Earthscan Publications Limited.

Sesli, F.A. ve N. Akyol. 1999. "Türkiye'de Kıyı Alanları Konusunda Geçmişten Günümüze Ulusal Mevzuat". *HKM Jeodezi, Jeoinformasyon ve Arazi Yönetimi Dergisi*. Sayı 86.

T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı. 2007. *Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı*.

Tuna, M. 2007. "Türkiye'de Çevreye İlişkin Toplumsal Eğilimler: Karşılaştırmalı Bir Analiz". *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*. Sayı 2.

Türkeş, M. 2002. "İklim Değişikliği: Türkiye-İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi İlişkileri ve İklim Değişikliği Politikaları". *Vizyon 2023: Bilim ve Teknoloji Stratejileri Teknoloji Öngörü Projesi, Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Paneli Vizyon ve Öngörü Raporu*.

United Nations Convention to Combat Desertification. URL: <http://www.unccd.int/>, Erişim tarihi: Şubat 2009.

United Nations Development Programme Turkey. URL: <http://www.undp.org.tr>, Erişim tarihi: Şubat 2009

World Commission on Environment and Development (WCED). 1987. *Our Common Future*.

Yazar, K. H. 2006. *Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Çerçevesinde Orta Ölçekli Kentlere Dönük Kent Planlama Yöntem Önerisi*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi (Kent ve Çevre Bilimleri) Anabilim Dalı.

2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu.

2872 Sayılı Çevre Kanunu.

3194 Sayılı İmar Kanunu.

3830 Sayılı Kıyı Kanunu.

4856 Sayılı Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun.

5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu.

5491 Sayılı Çevre Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.

Derleyen: Mehmet Nazım Özer
mnazimozer@gmail.com

BAŞAKŞEHİR KENT MERKEZİ II KADEMELİ ULUSAL KENTSEL TASARIM PROJE YARIŞMASI 2007

Düzenleyen Kuruluş
İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İstanbul Metropolitan Planlama Kentsel Tasarım Grubu



ŞARTNAMEDEN

İstanbul Metropolitan Alanı, Batı Yakası'nda Çatalca, Doğu Yakası'nda Gebze yerleşmelerine kadar uzanan, 1980'li yılların ortalarına kadar E-5 karayolu ve 1. Boğaziçi Köprüsü Çevre yolları, 1986 yılından itibaren Fatih Sultan Mehmet Köprüsü, Tem Otoyolu ile doğu-batı doğrultusunda lineer olarak ve makro formu kuzeyde orman ve havza alanlarını tehdit ederek gelişmiş. Bu gelişmeler sınırlanmaksızın devam ediyor. Karayolu ulaşımına bağlı olarak gelişen ekonomik faaliyetlerle birlikte, metropolün Merkez İş Alanı (MİA) ve diğer alt kademe merkezleri de değişiklik göstermiş.

İstanbul gibi mega ölçekli kentlerde, merkezlerin kademelendirilerek konumlandırılmaları ve işlevsel özellikler kazandırılmaları, mekansal yapılandırma ve ekonomiler sağlama amacıyla baş-

vurulan, güçlü politika araçlarından biridir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Meclisi tarafından 14 Temmuz 2006 tarihinde onaylanan 1/100 000 ölçekli, İstanbul İl Çevre Düzeni Planında da bu yönde kararlar alınmıştır. Bu plana göre;

- Çok merkezli, dengeli ve sürdürülebilir bir kentsel sistem oluşumunun desteklenmesi,
- MİA ve merkezlerin mekânsal organizasyonunun, işlevlerine, büyüklüklerine ve etki alanlarına bağlı bir kademelenme çerçevesinde yapılması,
- Merkezlerin farklılıklarının korunması yanı sıra, toplu ulaşım sistemi ile birbirlerine güçlü akslarla bağlanarak geliştirilecek hızlı iletişim ağları ile bütünleştirilmesi ve tamamlayıcılık ilkesi içinde etkin olarak birlikte çalışmaları esastır.





Bu bağlamda, "İkiteli Alt Bölgesi"nde bir yerel merkez geliştirilmesi gerekmiş ve planlı bir yerel merkez in elde edilmesi için, ulusal yarışma düzenlenmesi öngörülmüştür. İki Kademeli düzenlenmesi uygun görülen Başakşehir Kent Merkezi Yarışması'nın Birinci Kademesi'nde yerleşim ana kararları fiziki kurgu ve örgütlenme boyutları tanımlanacak. İkinci Kademesi'nde uygulama süreçleri ve ayrıntılı mekânsal tasarımlar geliştirilmiştir.

YARIŞMANIN AMACI

Yarışmanın Birinci Kademesi'ndeki amaç, "İkiteli Alt Bölgesi"nde, yakın bir gelecekte yaşayacak yaklaşık 700.000 kişinin ve İkiteli Organize Sanayi Bölgesi'ndeki toplam kapasite ile 320.000'e ulaşacak "çalışan nüfus'un hizmet ihtiyacını karşılamak, canlı ve çağdaş yaşam kalitesine sahip, kimlikli, çevreye duyarlı bir yerel merkez yaratmak için, İkinci Kademe"deki kentsel tasarım proje yarışmasına aitlik oluşturacak ilke, fikir, kavram ve düzleme yaklaşımlarını belirliyor.

Yarışmacılar, bu bölgede yaşayan ve çalışan nüfusa, yönetim, ticaret hizmetleri, turizm-konaklama ile sosyal-kültürel, rekreasyonel gereksinimleri sağlayacak alanları içeren ve uygun ulaşım sistemleriyle desteklenmiş bir kentsel yerel merkez için ayrıntılı program, mekânsal kurgu fikirleri ile düzenleme ve işleyişe ilişkin ilkesel ana kavramları ve bunlara uygun fiziki düzenlemeleri belirleyecekler.

İstanbul Metropolü'ndeki diğer yerel merkezlerden farklı olarak, İkiteli Organize Sanayi Bölgesi'nin bu alan komşuluğunda yer

alması nedeniyle, yarışma alanında tasarlanacak olan yerel merkez, mevcut endüstri ve teknoloji için araştırma, sergileme ve İkiteli Organize Sanayi'nin dünya pazarına açılacağı sergileme, pazarlama işlevlerini de içermesi öngörülmüştür.

Konut gelişme alanları ve İkiteli Organize Sanayi Bölgesi'nden başka, yarışma alanı yakın komşuluğunda Çapa Tıp Fakültesi'nin yeni kampüs alanı, Olimpiyat Köyü, İSKİ Arıtma Sistemi tesis alanı yer alıyor. İkiteli Organize Sanayi Bölgesi'nin güneyinde, Güneşli-Yenibosna Aksı da bugün sanayiden hizmet sektörüne dönüşüm sürecinin başlangıcında. Yarışmacı, öneredeği donatılar ile yarışma alanının yakın komşuluğundaki donatı alanları arasında oluşabilecek ilişkiyi de göz önünde bulundurması beklenmektedir.

Ancak tasarlanacak Başakşehir Kent Merkezi'nin bir "Yerel Merkez" olarak hizmet vereceği ve önerilecek kullanımların sınırsız bir büyümeye yol açmadan ve kuzyedeki orman alanları üzerinde yeni bir baskı oluşturmayacak şekilde tasarlanması gerekliliği, yarışmacı için temel bir hedef oluşturmaktadır.

Başakşehir Kent Merkezi Kentsel Tasarım Projesi Yarışma Alanı, toplam 146.1 ha. Yarışma alanı, Esenler İlçesi'nin batısında, Küçükçekmece İlçesi'nin kuzeydoğusunda, İkiteli Organize Sanayi Bölgesi'nin kuzeyinde yer almakta olup, 117,3 hektar Esenler Belediyesi, 28,8 hektar da Küçükçekmece Belediyesi sınırları içerisinde bulunuyor.

Yarışma alanı'nın doğu kısmında yer alan Başakşehir "Sular Vadisi Parkı", bütüncül bir kentsel tasarım projesinin elde



edilmesi amacıyla yarışma kapsamındadır, ancak bu alanda yarışmacılara yeni bir yapılaşma önerilmeyecektir. 24.1 hektar olan bu alan önerilecek hiçbir kat alanı katsayısına (KAKS) dahil edilmeyecektir.

YARIŞMA TAKVİMİ

Birinci Kademe

Yarışmanın İlanı: 31 Ocak-01 Şubat 2007
Sorular için son gün: 01 Mart 2007
Yanıtların verilmesi: 09 Mart 2007
Yer görme için son gün: 23 Mart 2007
Teslim tarihi: 30 Nisan 2007
Jüri değerlendirme: 08-15 Mayıs 2007
Birinci kademede seçilen 8 projenin bildirilme tarihi: 17 Mayıs 2007

İkinci Kademe

İkinci Kademe yarışmanın başlangıcı: 18 Mayıs 2007
Sorular için son gün: 06 Haziran 2007
Yanıtların verilmesi: 15 Haziran 2007
Teslim tarihi: 16 Temmuz 2007
Jüri değerlendirme: 23-29 Temmuz 2007
Sonaçların İlanı: 01 Ağustos 2007
Kolokyum: 03 Ağustos 2007

ÖDÜLLER TUTARI VE ÖDEME ŞEKLİ

Yarışmanın Birinci Kademesi sonucunda toplam 8 adet Proje seçilecektir. Seçilen projeler, kendi aralarında sıralanmayacak ve sahiplerine eşit ödeme tutarı olan 30.000 YTL (Otuzbin Yeni Türk Lirası) İkinci Kademe 'nin sonunda diğer ödüllere birlikte ödenecek.

Jüri tarafından seçilen 8 projenin tümü, yarışmanın İkinci Kademesine girmeye hak kazanacak. Yarışmanın toplam ödülü, tespit edilen derece ve mansiyonlar İkinci Kademe' nin sonunda yarışmacılara veya vekâlet verecekleri kişiye ödenecek.

1. Ödül 120.000 YTL
 2. Ödül 100.000 YTL
 3. Ödül 80.000 YTL
- 5 adet mansiyon (her biri 50.000 YTL)

Jüri Üyeleri ve Raportörler

Danışman Jüri Üyeleri

Dr. Kadir Topbaş İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı
Mehmet Ocalan Esenler Belediye Başkanı
Aziz Yenilay Küçükçekmece Belediye Başkanı
Uğur Tayfur Esenler Belediye Başkan Yardımcısı
Prof. Hüseyin Kaptan İ.B.B. Başkan Danışmanı, İ.M.P. Proje Yürütücüsü

Murat Tuncay İ.B.B. Etüd ve Projeler Daire Başkanı
Murat Vefkioglu İ.M.P. Yarışmalar Grubu

Asli Jüri Üyeleri

Mine Inceoğlu, Prof. Dr., Y. Mimar,
Erdal Aktulga, Y. Mimar,
Murat Balamir, Prof. Dr., Y. Mimar, Y. Şehir Plancısı,
Cafer Bozkurt, Y. Mühendis, Mimar,
Hande Sanem Çınar, Yrd. Doç. Dr., Peyzaj Yüksek Mimar,
Hale Çıracı, Prof. Dr., Y. Mimar, Şehir Plancısı,
Sırma Turgut, Yrd. Doç. Dr., Y. Şehir Plancısı,

Yedek Jüri Üyeleri

Güzin Kaya, Doç. Dr., Y. Mimar, Şehir Plancısı,
Suat Apak, Dr., Y. Mimar,
Sinan Mert Şener, Doç. Dr., Y. Mimar,
Hülya Yakar, Yrd. Doç. Dr., Y. Şehir Plancısı,

Raportör

Banu Atasoy, Mimar,
Emine Barışkın Bilgili, Y. Şehir Plancısı, Kent. Tas.,

Raportör Yardımcısı

Berrin Özban, İç Mimar,
Utku Serkan Zengin, Şehir Plancısı.

JÜRİ DEĞERLENDİRMESİ

Jüri başkanı Mine Inceoğlu, 4 ayrı eleme yapıldığı, 2. kademeye 8 projenin bırakıldığı ve bunlar içerisinde ilk üç ve mansiyon ödülerinin seçildiği yarışmanın derecelendirilmesini, genel anlamda kimi konular göz önünde bulundurarak yaptıklarını belirtti.

Göz Önünde Bulundurululan Konular:

- Yerleşmenin yerel merkez niteliği
- Projenin kurgu ve konsepti
- Kendi içindeki kararların tutarlılığı ve üst ölçekteki planlama kararlarıyla uyumu
- Bölgesel merkez kimliği
- Projenin alt ölçeğiyle uyumu
- Projede, karma kullanımın kademelenmesi
- Proje alanının, çevredeki yerleşmelerle ilişkisi
- Ulaşım sistemi ve yerleşimin topografya ile uyumu
- Yayalaşma sisteminin bütünlüğü
- Konut-iş merkezi dağılımının dengesi
- Yeşil alan kademelenmesi



1. Ödül

Ekipbaş: Doç. Dr. Ayhan USTA Y. Mim.-K.T.Ü.
Prof. Dr. Güny USTA Y. Mim.-K.T.Ü., Ali Kemal SEREMET Mim.-K.T.Ü.,
Güngör ERDEN Mim.-K.T.Ü., Cengiz SANCAR Y. Mim.-Şehir Planlacı-
K.T.Ü., Adem ALTINTAŞ Şehir Planlacı-I.T.Ü., Buket ÖZDEMİR Peyzaj
Mimar-K.T.Ü.

Yardımcılar: H. Emre ERGİN, Armağan Seçil MELİKOĞLU,
Şükri HENDEK, Sadiye GÜVENDİ, Kadir UYANIK,
N. Altınan KILASOĞLU, Abdullah ÇIKIRKCI



2. Ödül

Ekipbaş: Ervin GARIP Y. Mimar-I.T.Ü.
Barış GARIP Y. Mimar-I.T.Ü., Alev ÖZKAN Şehir Planlacı-I.T.Ü.,
Kamer ÖZAYDAN Peyzaj Mimar-Bilkent Ü.

Yardımcılar:
Esra ÖZBEK,
Barış TAŞ (Maket)
Altın CEYLAN (Maket)



3. Ödül

Ekipbaş: Nimet AYDIN Y. Mim.-G.Ü.-ODTÜ
Kerem DÜZDAĞ Peyzaj Mim.-ANKARA Ü., Nalan AYGÜL
Şehir Planlacı-ODTÜ

Yardımcılar:
Melville GERMAN,
Kumru APAYDIN,
Ali DÜZDAĞ,
Seda AYDIN,
Tuğrul BÜYÜKÖKEN,
Gülcan KAYA,
Ebru ÖZTÜRK,
Adnan AYTUĞLU,
Sibel KALAYCI



1. Mansiyon

Ekipbaş: Çağrı BİNGÖL Y. Mim.-M.S.Ü.
Nile BARRA Y. Mim.-M.S.Ü.,
Emre SAĞMA Mim.-M.S.G.S.Ü.,
Tuba TÜRKMEN Mim.-M.S.G.S.Ü.,
Ebru FİRİDİN ÖZGÜR Şehir Planlacı-M.S.Ü.,
Nermin TIRBEN Peyzaj Mim.-A.Ü.,
Berna GÜL Mim.-M.S.G.S.Ü.



2. Mansiyon

Ekipbaş: Rahmi UYSALKAN Mim.-ODTÜ
Emine Didem DURAKBAŞA Y. Mim.-TU WIEN,
Ömer Selçuk BAZ Mim.-ULUDAĞ Ü.,
Gülşay MIZAN YAMANLI Y. Şehir Pln.-Peyzaj
Pln.-İ.Ü.,
Yrd. Doç. Dr. Halide Candan ZÜLFİKAR Y. Peyzaj
Mim.-İ.Ü.



3. Mansiyon

Ekipbaş: Bülent TARIM Mim.-G.S.A.
Zafer AKDEMİR Mim.-YT.Ü.,
Fırat ÇOBAN Mim.-YT.Ü.,
Yıldırım GİĞİ Mim.-YT.Ü.,
Cahit DUŞİ Şehir Planlacı-Y.T.Ü.,
Senem ÖZET Peyzaj Mimar-I.Ü.
Yardımcı: Erdal FABUCCU



4. Mansiyon

Ekipbaş: Süleyman AKKAŞ Mim.-ULUDAĞ Ü.
Ahmet ÇORAPÇIOĞLU Mim.-ULUDAĞ Ü.,
Ali ÇALIŞKAN Mim.-ULUDAĞ Ü.,
Bengi DEMİRKAN Peyzaj Mimar.-YEDİTEPE Ü.,
Adil DURAL Şehir Planlacı-I.T.Ü.
Yardımcılar: Nihal ŞENKAYA AKKAŞ,
Salih ÇİKMAN, Semih ARSLAN,
İbrahim BAYRAM, Melis SELİS

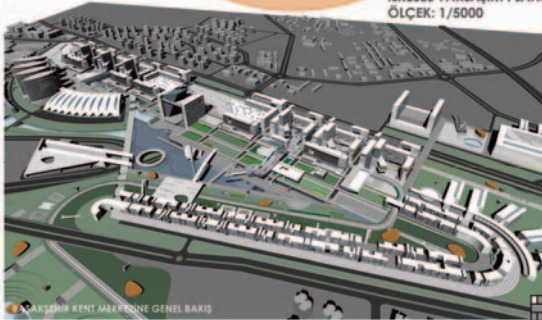
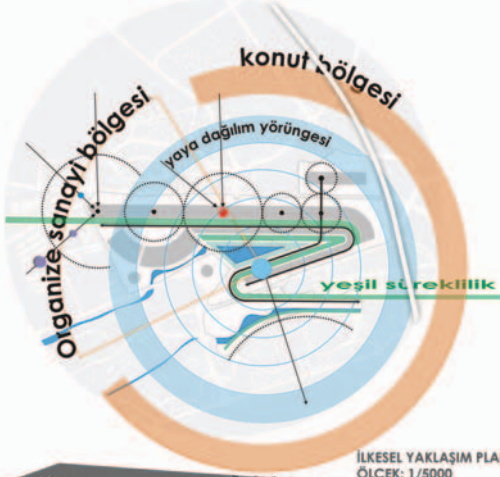


Ekipbaşı: Doç. Dr. Ayhan USTA Y. Mim. - K.T.Ü.,
Prof. Dr. Gülay USTA Y. Mim. - K.T.Ü., Ali Kemal ŞEREMET
Mim. - K.T.Ü., Güneş ERDEN Mim. - K.T.Ü., Cenan SANCAR
Y. Mim. Şehir Plancısı- K.T.Ü., Adem ALTINTAŞ Şehir
Plancısı- İ.T.Ü., Buket ÖZDEMİR Peyzaj Miman- K.T.Ü.

Yardımcılar: H. Emre ERGİN, Armağan Seçil MELKOĞLU,
Şükrü HENDEN, Sıddık GÜVENDİ, Kadir UYANIK,
N. Atakan PALAŞOĞLU, Abdullah ÇIKRIKÇI

BAŞAKŞEHİR KENT MERKEZİ KENTSEL TASARIM PROJE YARIŞMASI 57931

İSTANBUL'LU SOSYAL BİR NİŞ YARATMAK



JÜRİ RAPORU

Bu projenin 2. kademede iyi geliştirilmiş olduğu gözlenmiştir. Projenin özgünlüğü, yapısal alanlardaki mekan ölçeği, kentsel mekanların ve yeşil alanların kademelenmesi ve ölçeği, oluşturulan kent meydanı ve merkezi ve iç mekanların tasarımındaki zenginlik çok başarılı bulunmuştur. Erişilebilirlik çok yüksektir. Bütün bölgelerin bütünlüğü sağlanmıştır.

• Planlama ve kentsel tasarım bütünlüğünü planlaması ve mimari projeler arasında ölçekler ve çalışma ekipleri arasında koordinasyonu, sürekliliği sağlamak adına projenin temet:

- planlama ilkelerini (vazgeçilmezlerini)
- etaplama aşamalarını, kriterlerini

farklı zaman, farklı ekipler ve farklı meslek gruplarının çalışmalarına yön verecek biçimde bir rehber hazırlaması,

• Transfer merkezinin sadece konutlarla çevrili olması eleştirilmiş ve bu bölgenin geliştirilerek kent merkezine ilişkisinin daha güçlü kurulması önerilmektedir.

• Önerilen hafif raylı sistemin rantabilitesi için sanayi bölgesine kadar uzatılarak ulaşım sağlanması yararlı bulunmaktadır.

• Projenin temel hedeflerinden olan karma kullanım yapılaşma alanlarının elde edilmesi yönünde araştırma ve önerileri çok başarılı bulunmakta birlikte plan ve kesitlerde farklı kullanımların doğrudan komşuluklar kadar ara yüzler oluşturacak özgünlükte tampon bölgeler düzenlenmesinin araştırılması önerilmektedir.

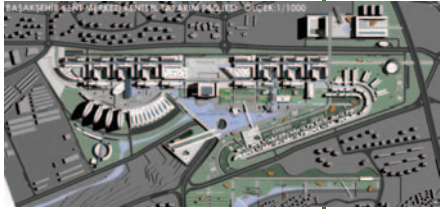
• 1/1000 ve 1/500 ölçekli çalışmaların hazır hantalar üzerine gösterilmesi.

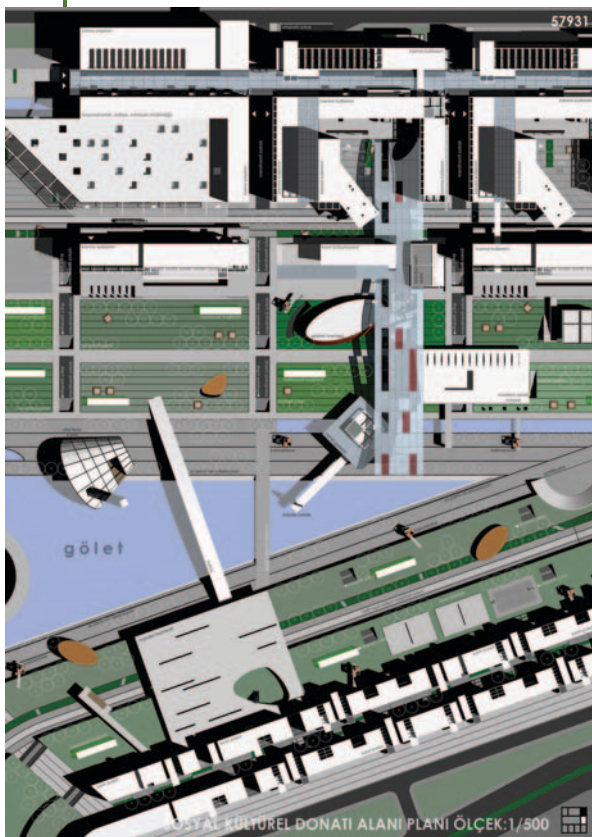
6/1 oy çoğunluğu ile 1. ödül için uygun görülmüştür.

Olumlu oylar: Mine İNCEOĞLU, Murat BALAMİR, Cafer BOZKURT, Hande Sanem ÇINAR, Hale ÇIRACI, Hülya YAKAR

Karşı oy: Erdal AKTULGA (3. Ödül önermiştir)

Mimari araştırma ve çözümlerindeki üstün başarısına karşın alanın büyük bir bölümünü sert zemine ve yapay yeşil alana dönüştürmesi; doğal zemine aşırı müdahale ile kavşak üstünde çok yapay bir gölet oluşturması; mekanik, kütesel etkisi olan kompakt bir yapı karakteriyle etaplanabilir uygulamaya uygun bir çözüm olmayışı; endüstri ve teknoloji fuarını alanın ortalarında planlayarak organize sanayi bölgesiyle doğrudan ilişkisini zayıflatması; çevreye yabancılaşan büyüklükte ve çoklukta oluşturulan ofis ve konaklama yapıları ve yarattığı mimari kuru ve etkisiz bölgeye uygun bir yerel merkez merkezi yerine çevredeki yapılaşmayı olumsuz olarak daha da teşvik edecek bir büyük kent çekim merkezi şekillendirmeye yönelmesi nedenleriyle 3. Ödüle önerilmiştir.





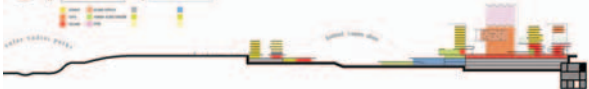
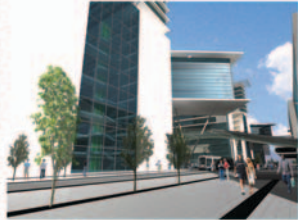
KATLARA GÖRE TİP KARMA KULLANIM



ALTERNATİF YERLEŞİM TİPOLOJİLERİ



ETKİNLİK NİŞLERİNDEN GÖRSELLER



Ekipbaşı: Ervin GARİP Y. Mimar- İ.T.Ü.
Banu GARİP Y. Mimar- İ.T.Ü., Alev ÖZKAN Şehir Plancısı- İ.T.Ü.,
Kamer ÖZAYDAN Peyzaj Mimar-Bilkent Ü.

Yardımcılar: Esra ÖZBEK Başar TAŞ (Maket) Alkın CEYLAN (Maket)



JÜRİ RAPORU

Yerleşme kararları, yapılaşma ve ulaşımında oluşturulan bütünsel yaklaşım ve OYAK merkezi ile kitlesel bütünleşmesi, her aktivite alanına özgü açık alan ve bina tasarımları çok başarılı bulunmuştur. Kuzey-güney doğrultuda uzayan yeşil omurganın kullanımı ve dengesi, yeşilin yapı bloklarının içine doğru alınması, çevre yerleşmelerle kurulan ilişkiler olumlu görülmüştür. Yerleşmenin genel ölçeği ve yoğunluğu kentsel merkez oluşturma açısından zayıf kalmıştır. 1. kademe sonucunda Jüri önerilerinde yer alan güçlü bir odak tasarımı ve yoğunluk önerileri, konut-merkez ilişkisi ve karma kullanımın yeterince geliştirilememiş olması eleştirilerinin gerektiğince cevaplanmadığı saptanmıştır. Yerleşmenin batısında yer alan konut bölgeleri arasındaki geçen bağlantı yolunun ayırdığı konut alanına ve Belediye dışındaki kalan kamu yapılarına yaya ulaşımın güçlü eleştirilmiştir.

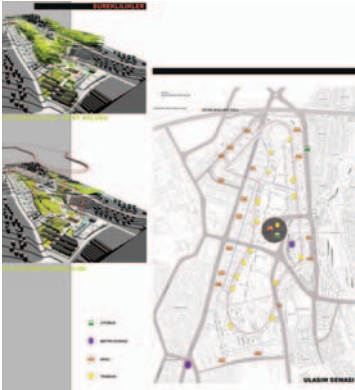
6/1 oy çoğulu ile 2. ödül için uygun görülmüştür.

Olumlu oylar: Mine İNCEOĞLU, Erdal AKTULGA, Cafer BOZKURT, Hande Sanem ÇINAR, Hale ÇIRACI, Hülya YAKAR,

Karşı oy: Murat BALAMİR (1. mansiyona önemlmiştir)

Kişisel görüş: Projenin bir bütün olarak kentsel merkez kimliği yaratamaması en önemli zayıflığıdır. Bir konut yerleşim alanı niteliğindeki tasarımın aşırı tekrarcılığı, bir kent merkezi bölgesinin kazanması gereken arazi değerlerinin yeterli bir ölçüde yükseltilmemesi, yoğunlukları düşük kaldığı uyarıların 1. kademe yapılmış olmasına karşın yeterince yükseltilmemiş olması, yoğunluk hesapları ve planlama kararlarının verilmesi önemli eksik ve yetersizliklerdir,

Merkezi alana ilişkin karma kullanım çevrelerinin elde edilmesinde yalnızca iki ayrı yapı formunun kullanılması, ancak bunların yaratabileceği varyantların geliştirilmeden bırakılmış olması ve blokların yalnızca farklı kotların farklı kullanımına tahsis ile karma kullanım sonuçlarının elde edilebileceği varsayımı yanlış bulunmuştur.





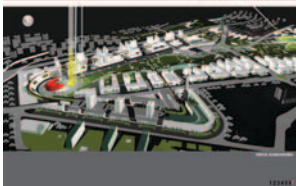
KÜLTÜREL AKTİVİTE VE YAŞAM ODAĞI



1. KİMLİK VE KAVRAM
2. İZLENİM VE KAVRAM
3. KAVRAM VE KAVRAM
4. KAVRAM VE KAVRAM
5. KAVRAM VE KAVRAM
6. KAVRAM VE KAVRAM
7. KAVRAM VE KAVRAM
8. KAVRAM VE KAVRAM
9. KAVRAM VE KAVRAM
10. KAVRAM VE KAVRAM
11. KAVRAM VE KAVRAM
12. KAVRAM VE KAVRAM
13. KAVRAM VE KAVRAM
14. KAVRAM VE KAVRAM
15. KAVRAM VE KAVRAM
16. KAVRAM VE KAVRAM
17. KAVRAM VE KAVRAM
18. KAVRAM VE KAVRAM
19. KAVRAM VE KAVRAM
20. KAVRAM VE KAVRAM
21. KAVRAM VE KAVRAM
22. KAVRAM VE KAVRAM
23. KAVRAM VE KAVRAM
24. KAVRAM VE KAVRAM
25. KAVRAM VE KAVRAM
26. KAVRAM VE KAVRAM
27. KAVRAM VE KAVRAM
28. KAVRAM VE KAVRAM
29. KAVRAM VE KAVRAM
30. KAVRAM VE KAVRAM
31. KAVRAM VE KAVRAM
32. KAVRAM VE KAVRAM
33. KAVRAM VE KAVRAM
34. KAVRAM VE KAVRAM
35. KAVRAM VE KAVRAM
36. KAVRAM VE KAVRAM
37. KAVRAM VE KAVRAM
38. KAVRAM VE KAVRAM
39. KAVRAM VE KAVRAM
40. KAVRAM VE KAVRAM
41. KAVRAM VE KAVRAM
42. KAVRAM VE KAVRAM
43. KAVRAM VE KAVRAM
44. KAVRAM VE KAVRAM
45. KAVRAM VE KAVRAM
46. KAVRAM VE KAVRAM
47. KAVRAM VE KAVRAM
48. KAVRAM VE KAVRAM
49. KAVRAM VE KAVRAM
50. KAVRAM VE KAVRAM



KONUTLAR VE KARMA KULLANIM



Ekİpbaş: NİMET AYDIN Y. MİM - G.Ü.-ODTÜ
 Kazbın DÜZDAĞ Peyzaj Mm.-ANKARA Ü.,
 Nalan AYÇÜL Şehir Plancısı- ODTÜ

Yardımcılar:
 Mevlüde GERVAN, Kurru APAYDIN, Aİ DÜZDAĞ,
 Seda AYDIN, Tuğrul BÜYÜKKÖKEN, Gülcan KAYA,
 Ebru ÖZTÜRK, Adnan AYTUĞLU, Sibel KALAYCI

27394

BAŞAKŞEHİR KENT MERKEZİ II KADEMELİ - ULUSAL KENTSEL TASARIM PROJE YARIŞMASI

BAŞAKŞEHİR KENT MERKEZİ
 DÜNYADININ ALT
 BİLİŞENLEMLERİNİN
 BİRİKİMİYLE İLİŞKİNDEN
 ALIR, HERKEZ GEÇTİĞİ ANA VE
 ALT BİLİŞENLERİNİN
 BULUNUĞU YERE GÖRE
 ÖZELLİKLEREK, BİR YA DA
 BİRDEN FAZLA KEREKLER
 HERKEZE YER
 BULMASIYLA SİSTEMATİK BİR
 İŞLERLİK KAZANIR, ÇEVRE
 İLİŞKİLERİ DE AYNI
 SİSTEMATİK BİGİNLİĞİNİTİNİN
 GEVRİDEN BELKEN KODLAMA-
 LAR, YENİ ALT BİLİŞENLERİNİ
 YAKARAK, HERKEZİN YERİNE
 ATTILGINI PEKİŞTİRİR.

**TÜTÜN TABAKIN, BİR
 BÖTÜNLÜK İÇERİSİNDE, TEK
 BİR ORGANİZMAYI
 YA DA BİR MİMARI
 ÖRÜNÜ ORTAYA
 ÇIKARMASI SİBİ ELE
 ALINIŞTIR**

**İÇERİSİNDE, TEK
 BİR ORGANİZMAYI
 YA DA BİR MİMARI
 ÖRÜNÜ ORTAYA
 ÇIKARMASI SİBİ ELE
 ALINIŞTIR**

**İÇERİSİNDE, TEK
 BİR ORGANİZMAYI
 YA DA BİR MİMARI
 ÖRÜNÜ ORTAYA
 ÇIKARMASI SİBİ ELE
 ALINIŞTIR**

**İÇERİSİNDE, TEK
 BİR ORGANİZMAYI
 YA DA BİR MİMARI
 ÖRÜNÜ ORTAYA
 ÇIKARMASI SİBİ ELE
 ALINIŞTIR**

**İÇERİSİNDE, TEK
 BİR ORGANİZMAYI
 YA DA BİR MİMARI
 ÖRÜNÜ ORTAYA
 ÇIKARMASI SİBİ ELE
 ALINIŞTIR**

**İÇERİSİNDE, TEK
 BİR ORGANİZMAYI
 YA DA BİR MİMARI
 ÖRÜNÜ ORTAYA
 ÇIKARMASI SİBİ ELE
 ALINIŞTIR**

**İÇERİSİNDE, TEK
 BİR ORGANİZMAYI
 YA DA BİR MİMARI
 ÖRÜNÜ ORTAYA
 ÇIKARMASI SİBİ ELE
 ALINIŞTIR**



**İÇERİSİNDE, TEK
 BİR ORGANİZMAYI
 YA DA BİR MİMARI
 ÖRÜNÜ ORTAYA
 ÇIKARMASI SİBİ ELE
 ALINIŞTIR**

**İÇERİSİNDE, TEK
 BİR ORGANİZMAYI
 YA DA BİR MİMARI
 ÖRÜNÜ ORTAYA
 ÇIKARMASI SİBİ ELE
 ALINIŞTIR**

**İÇERİSİNDE, TEK
 BİR ORGANİZMAYI
 YA DA BİR MİMARI
 ÖRÜNÜ ORTAYA
 ÇIKARMASI SİBİ ELE
 ALINIŞTIR**

**İÇERİSİNDE, TEK
 BİR ORGANİZMAYI
 YA DA BİR MİMARI
 ÖRÜNÜ ORTAYA
 ÇIKARMASI SİBİ ELE
 ALINIŞTIR**

**İÇERİSİNDE, TEK
 BİR ORGANİZMAYI
 YA DA BİR MİMARI
 ÖRÜNÜ ORTAYA
 ÇIKARMASI SİBİ ELE
 ALINIŞTIR**

İLKELER YAKLAŞIM PLANI 1:5000

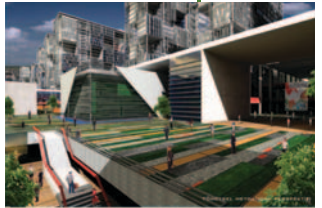
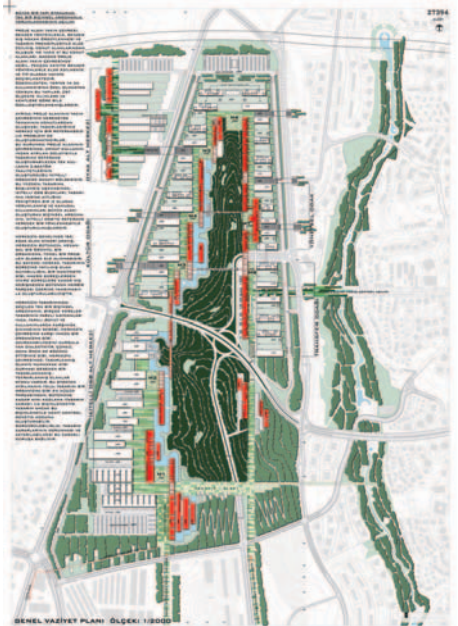
JÜRİ RAPORU

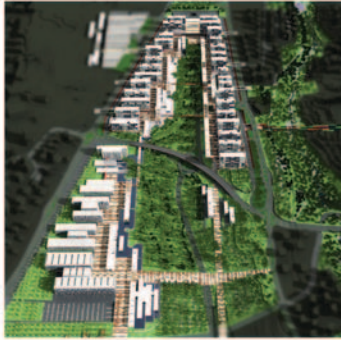
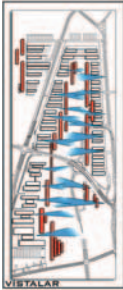
Projeyi geliştirmekteki çabası ve yapı çözümlerindeki araştırması, 1. kademe sonucundaki Jüri eleştirilerine gösterdiği duyarlılık başarılı bulunmuştur. Tüm yerleşimin merkez niteliğinde olması, bu yapılaşmanın ortasında vadi tabanlı morfolojisi konularak oluşturulan kent ormanı, doğal bir ortam yaratılması ve bunun zemindeki rekreatif mekanlarla çevreden yaşatılması fikri projenin olumlu ve çarpıcı özelliği olarak değerlendirilmiştir. Ancak bu yapısal süreklilikte monotonluğun kınılaması, transfer merkezinin özelleşmemesi ve merkezle ilişkisinin yeterince kurulamaması, zemin alanlarının tümünün alışveriş ve yoğun kullanılan kamusal mekanlara dönüştürülmüş olması ve alanın tüm çevresinde oluşturulan otoparklarla proje alanı dışındaki yerleşmelerle ilişkisinin koparılması, binaların üzerlerine ve içlerine yeşil alanların düzenlenme çabaları olumlu bulunmasına karşın, bu mekanların bir kısmının gerçekleştirilemeye olasılığı ve bazı peyzaj kararları eleştirilmiştir. 6/1 oycukluğa ile 3. ödül için uygun görülmüştür.

Olumlu oylar: Mine İNCEOĞLU, Murat BALAMIR, Cafer BOZKURT, Hande Sanem ÇINAR, Hale ÇIRACI, Hülya YAKAR

Karşı oy: Erdal AKTULGA (1. mansiyona önermiştir)

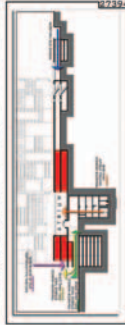
Kişisel görüş: 2. kademede projeyi geliştirmekteki ve yapısal çözümlerdeki başarılı araştırması özgün tasarımına karşın günlük yaşamdan koparılmış kontrollü güç yeşil alan (kent ormanı) tasarımı, uygulanabilirliği düşündürücü su hareketli, idari, sosyal ve kültürel merkezlerin doku içinde ayırt edilebilir özgünlükte olmayışı, büyük alanı kapalı alışveriş mağazalarının oluşturulması, alanın büyük bir bölümünün otopark sırasıyla çevrelenerek çevre ilişkisinin zayıflatılması nedenleriyle 1. mansiyona önerilmiştir.





KENTSEL ATRİYUM; TASARIMIN ÇEKİRDEĞİNİ, ÖZÜNÜ, DİĞER MEKANLARI DA BESLEYEN ANA KENTSEL MEKANIN OLUŞTURUR.

MİMARİ OLARAK, MERKEZİ BİR İÇ MEKAN İFADE EDEN BU BÖZÜK, TASARIM İÇİN DE, AYNI MERKEZİLİKTE BİR KENTSEL MEKAN BİLDİRMEKTEDİR.



KISIM-2 KARMA KULLANIM ESASLI YAPILAŞMA ÖRNEĞİ: B-27-İŞ/ KONUT



KARMA KULLANIM ESASLI YAPILAŞMA

1.000 m ²	4.000 m ²
2.000 m ²	7.000 m ²
3.000 m ²	9.000 m ²
4.000 m ²	10.000 m ²
5.000 m ²	11.000 m ²

TIP-1A 120 m² TIP-1B 120 m²

TIP-2 A 120 m² TIP-2 B 120 m²

TIP-3 120 m²

TIP-4 120 m²

TIP-5 120 m²

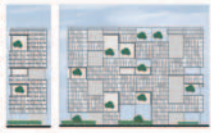
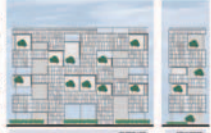
TIP-6 120 m²

TIP-7 120 m² TIP-8 120 m²

İŞ



MERKEZİN YÜKBELEN YAPILARI, DEPREME DAYANIKLILIK AÇISINDAN ÇELİK KARKAS SİSTEMLE İNŞAA EDİLECEKTİR. ÇELİK SİSTEMLERİN YANISINA KARŞI DAYANIKLILIĞI SAĞLANACAKTIR. YÜKBELEN YAPILARIN ÇEKİRDEKLERİ BETONARME DİR. ARAYÜZÜN ALTINDA KALAN YAPILARIN TAHANİ DA BETONARME OLARAK TASARLANMIŞLARDIR.



MİMARİ DİL

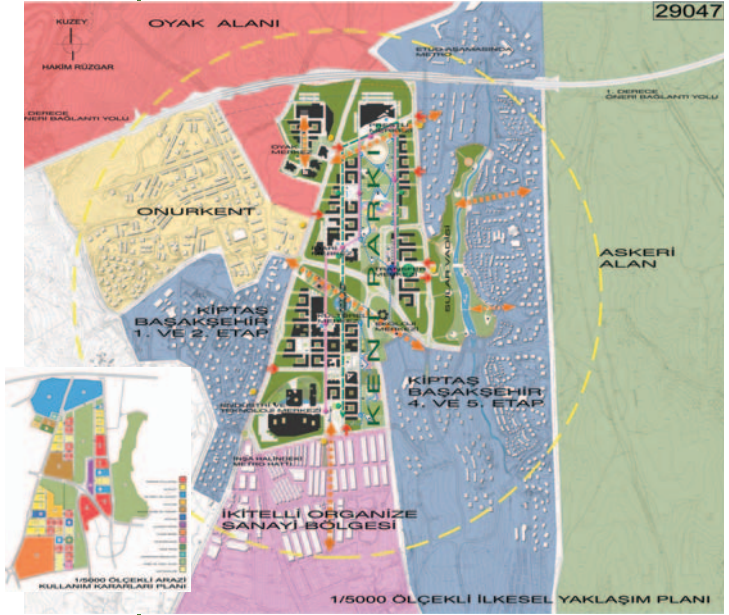
GAŞAŞA KENTSEL KİMLİK, ÖZGÜN KÜTLE PLASTİĞİ ARAYIŞI ETRAFINDA YÖRÜMLANMIŞTIR. TABANINDA, YALIN VE BÜTÜN ALANA ETKİ EDEN SÖREKLİ BİR DİL KULLANILMIŞTIR.

SENEL BİÇİMLEME, KÜBİK BİÇİMLERİN, DİK AÇILI YÜZEYLERİN YARATTIĞI NET MİMARİ ETKİYLE ORTAYA ÇIKMIŞTIR. MERKEZİN, YÜKBELEN İŞ VE KONUT BLOKLARI, BERT BİR BİÇİM BİR ANTIH İÇERİSİNDE YÜKBELEMEYİLE TABANIN HAREKETLENDİRİLER, KAMUSAL KULLANIMLAR, YATAY ETKİSİ GÜÇLÜ, DOLU-BD İŞ BİÇİMLENDİRMEYİLE DLUŞTURULMUŞ YAPILARIN İÇİNDE, KETBEL ATRİYUMUN BİR YÜZÜNDE MERKEZİN BERİ KALANINDA KOMPLİMANTER KONTRAS YARATACAK ŞEKİLDE YER ALIRLAR.



Ekipbaşı: Özgür BİNGÖL Y. Mim.-M.S.Ü.
İlke BARKA Y. Mim.-M.S.Ü., Emre SAVGA Mim.-M.S.G.S.Ü.,
Tuba TÜRKMEN Mim.-M.S.G.S.Ü., Ebru FIRIDİN ÖZGÜR

Şehir Plancısı-M.S.Ü., Nermin TİRBEN Peyzaj Mim.-A.Ü.,
Berna GÖL Mim.-M.S.G.S.Ü.



JÜRİ RAPORU

1. kademedeki öneri projede olumlu bulunan planlama kararlarının 2. kademede yeterince geliştirilmediği saptanmıştır. Genelde yerleşme kararlarında ayrı aktivite merkezlerinin oluşturulması ve burada yaratılan kentsel mekan kaliteleri, yakalanan ölçek olumlu görünmekle birlikte, bu merkezlerin transfer merkezleriyle ilişkileri zayıf bulunmuştur.

5/2 oy çokluğu ile 1.mansiyon için uygun görmüştür.

Olumlu oylar: Mine İNCEOĞLU, Cafer BOZKURT, Hande Sanem ÇINAR, Hale ÇIRACI, Hülya YAKAR,

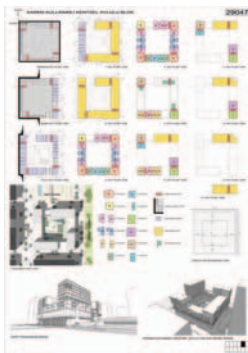
Erdal AKTULGA (1. ödüle önermiştir) kişisel görüş:

Projeyi 2. kademede yeterince geliştirmemiş olmasına ve oldukça klasik bir çözüm getirmesine, itfaiye yerinin olumsuzluğuna karşın, alan bütününde yapılaşmada yapı-yeşil alan dağılımının dengeli ve kaynaşın kurusur; yerleşimler arasında yer yer

meydanlar yaratması; özellikle kamusal hizmet ve yönetim merkezi, sosyal-kültürel merkez ve transfer merkezi için uygun konumlarda yer seçim kararları vererek planladığı özgün meydanlar ile farklı yaşam ortamları yaratması ve bu mekanların birbirleriyle görsel ilişki kurabilen bir merkezi çevre oluşturmaları; yapıların ölçülü boyutları ve dengeli-oranlı yükseltili çözümleriyle tarifielenbilir/tanımlanabilir ve gelişebilir kümeler oluşturmaları; etaplı uygulamaya olanak sağlaması, bu yerel merkez için yerleri yoğunluk ve çözüm getirmesi nedenleriyle ve kamusal hizmet ve yönetim merkezinin gece yaşamına da canlılık getirecek şekilde gelişmesini beklentisiyle 1. ödüle önerilmiştir.

Murat BALAMİR (2. ödüle önermiştir) kişisel görüş:

Kentsel merkezi fiziki açıdan aşırı parçalayan bir düzenleme olmakla birlikte, maliyetler ve uygulama süreçleri açısından daha gerçekçi bir yaklaşım gösterdiğinden 2. ödüle önerilmiştir.



Ekipbaşı: Rahmi UYSALKAN Mm.- ODTÜ
Emine Didem DURAKBAŞA Y. Mm.-TU WIEN,
Ömer Selçuk BAZ Mm.-ULUDAĞ Ü.,

Gülşay MİZAN YAMANLI Y. Şehir Pln.-Peşaj Pln.-Y.Ü.,
Yrd. Doç. Dr. Halide Candan ZÜLFİKAR Y. Peşaj Mm.-İ.Ü.





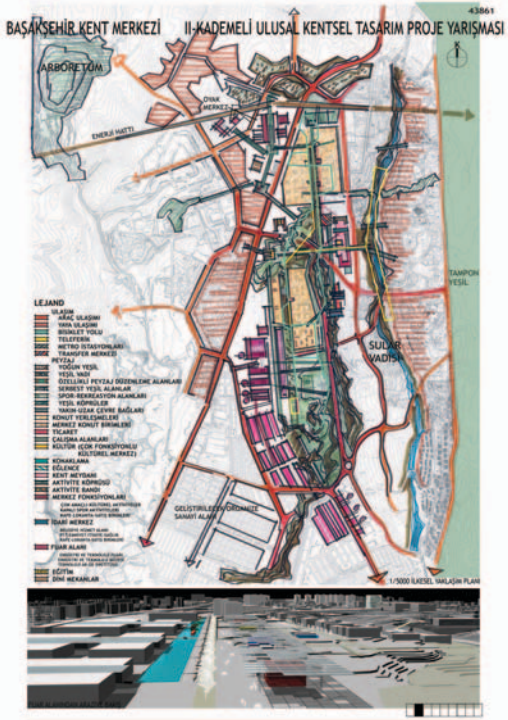
JÜRİ RAPORU

Merkez niteliğindeki alanın yoğun kullanımına rağmen arazi kullanımı, topografyayla ilişkisi ve genel analizler başarılı bulunmuştur. Monoton olmayan açık mekan düzeninin aranması ilginç olmakla birlikte açık mekanların okunabilirliği kaybolmuş görülmektedir. Bölgeleme kararlarında bölgelerin birbirlerinden fazlaca ayrılması, doğu-batı bağlantısının kurulamaması, kotta kent merkezinin birbiriyle iyi bağlanamaması eleştirilmiştir. Meydan analizlerinin iyi olmasına karşın projede yaratılan kentsel meydanın meydan niteliği taşımadığı saptanmıştır. İktisadi Organize Sanayi Bölgesinin konutlara iç içe olması eleştirilmiş, sanayi-merkez-konut ilişkisi sağlanamamıştır. İlköğretim, yükseköğretim ve her kademedeki eğitim tesisinin birlikte yer aldığı eğitim alanının bir arada planlanması uygun bulunmamıştır. Rekreasyon alanındaki çözümler yetersiz görülmüştür. Öybirliği ile 2. mansiyon için uygun görülmüştür.



Ekipbaşı: Bülent TARIM Mim.-G.S.A.
Zafer AKDEMİR Mim.-Y.T.Ü., Fırat ÇOBAN Mim.-Y.T.Ü.,
Yıldırım GİĞİ Mim.-Y.T.Ü., Ceki DUŞİ Şehir Plancısı-Y.T.Ü.,
Senem ÖZET Peyzaj Mimarı-I.Ü.

Yardımcı: Erdal PABUCCU

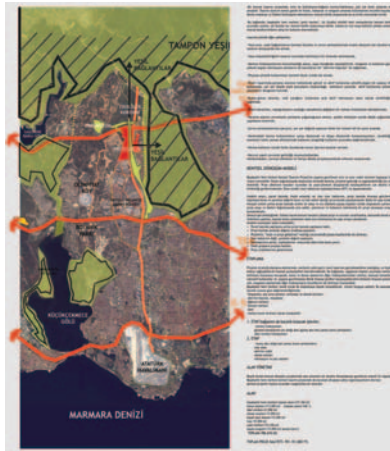


JÜRİ RAPORU

Yarışmanın 1. kademesi sonucunda Jürinin: "Projenin konut bölgesi olarak tanımlanabilecek genel konsepti İktidari bölgeyi yerel merkezi niteliğine dönüştürülmelidir. Konut işlevinin yarışma alanının tümünde merkez fonksiyonlarını destekleyici nitelikte ele alınması gereklidir" önerilerininin 2. kademede de gerçekleşmediği saptanmıştır. Tasarım kalitesinin gerek mer-

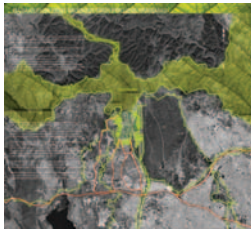
kez, gerekse konut alanlarında çok iyi olmasına karşın, kentsel tasarım yaklaşımının gelişmediği, kendi merkezi olan bir konut yerleşmesi projesi niteliğinde kaldığı gözlemlenmiştir. Arazi konumu ve arazi morfolojisi yönüyle çok değerli olan alanların etkin değerlendirilmemesi eleştirilmiştir.

Oybirliği ile 3. mansiyon için uygun görülmüştür.



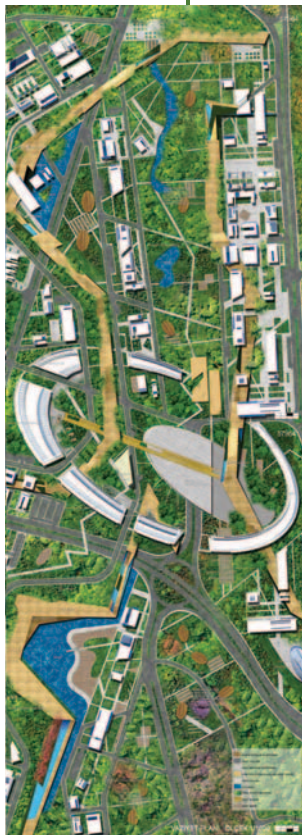
Ekipbaşı: Süleyman AKKAŞ Mim.- ULUDAĞ Ü.
Ahmet ÇORAPÇIOĞLU Mim.- ULUDAĞ Ü., Ali ÇALIŞKAN
Mim.- ULUDAĞ Ü., Bengi DEMIRKAN Peyzaj Mimarı-
YEDİTEPE Ü., Aslı DURAL Şehir Plancısı- İ.T.Ü.

Yardımcılar: Nihal ŞENKAYA AKKAŞ, Salih ÇIKMAN,
Semih ARSLAN, İbrahim BAYRAM, Melis SELİS



JÜRİ RAPORU

Yarışmanın ilk kademede sunulan tasarımdaki merkez kimliği yok olmuş; kent merkezi olarak önerilen alanın niteliği ve mekan kaliteleri 2. kademede istenilen düzeye ulaşamadığı, kamusal alanların tasarımının bir kent merkezi için yetersiz olduğu ve 1. kade me sonucunda Jürinin yaptığı eleştirilerin gözetilmediği saptanmıştır. 2. kademede yapılan değişikliklerle topoğrafyaya uymayan, yapay biçimsel tasarımların ağırlık kazandığı gözlenmiştir. Oybirliği ile 4. mansiyon için uygun görülmüştür.





Yusuf Ceran, Gediz Deltası

Kitap Tanıtımı

Hazırlayan: Yayın Kurulu

ÇEVRE ETİĞİ ÇEVRE FELSEFESİNE GİRİŞ

Joseph R. Des Jardins
İmge Kitabevi Yayınları
Çeviri: Ruşen Keleş
539 sayfa, 2006



Çevre ile ilişkilerinde insanların davranışlarını nasıl biçimlendireceklerini belirleyen tüze kuralları çoğu kez kağıt üzerinde kalabiliyor. Etkili bir şekilde uygulanma şansı bulamayan tüze kurallarının yerini etik kuralların alması iyi olanı kötü olandan ayırt etmekte yararlı bir ölçüt, güvenilir bir kılavuz rolü oynayabilir. Bireyler, bu sayede tarih, kültür ve doğa değerleri karşısında etik yönden

önem taşıyan bir sorumluluk duygusuyla davranmış olacaklarından, dıştaki zorlamalara da gerek kalmaz.

Çevre Etiği, bu çağdaş bilim dalının genel kuralları, etik kurallarının gelişmesine katkı yapmış düşünürlerin temel yaklaşımlarını, tartışma konusu olan başlıca çevre kurallarının tanıtımını ve eleştirisini içeren bilimsel çalışmalardan biridir. Ele alınan konular arasında Derin Ekoloji ve Ekofeminizm gibi kuramsal yaklaşımları yanı sıra, Aristoteles'in insan-doğa ilişkilerine yön vermesini öngördüğü kurallar da var. Özellikle felsefe, etik, siyaset bilimi, toplumbilim ve kamu yönetimi dallarında eğitim veren yüksek öğretim kurumlarındaki öğrencileri ve öğretmen üyelerinin geniş ölçüde yararlanabilecekleri bir yapıtı.

ÇEVRE POLİTİKASI

Can Hamamcı, Ruşen Keleş
İmge Kitabevi Yayınları
427 sayfa, 2005



"Önce gelişme, sonra çevre" yaklaşımı, zamanla yerini "gelişme ve çevre arasında denge" düşüncesine bıraktıysa, bunda, konuya sahip çıkılmasının önemi büyük. Bu anlayış değişikliğine karşın, zengin ülkelerle yoksul ülkeler arasında büyük görüş ayrılıkları, derin çıkar çatışmaları var. Yüzyılın eşliğinde, zengin ve sanayileşmiş ülkeler, diğerlerine karşı etik sorumluluklarını yerine getirmekten kaçınırken, gelişmekte olan ülkelerin kendi politikalarını üretmeleri zorunludur. Daha önce Çevrebilim adıyla yayımlanan bu kitap, çevrenin ekonomik, toplumsal, yönetsel ve felsefi yönlerini ayrıntılarıyla ele almaktadır.

DOĞAL TARİHİ VE KÜLTÜREL DEĞERLERİN KORUNMASI

Yazar: Raşit Raci Bademli
Yayın Kurulu: Çağatay Keskinok, Figen Işık Tüneri,
Haluk Zelef,
Kapak: Baykan Günay, Hattuşaş



Kitap, Prof.Dr. Raci Bademli'nin 1995 yılında DPT eşgüdümünde başlatılan Ulusal Çevre Eylem Planı için geliştirdiği Doğal Tarih ve Kültürel Değerlerin korunması başlıklı çalışmanın yeniden yayınlanmak üzere düzenlenmiş halidir.

KAPİTALİZM, SOSYALİZM, EKOLOJİ YÖNELİM BOZUKLUKLARI ARAYIŞLAR

Andre Gorz
Ayrıntı Yayınları
Çeviri: Işık Ergüden
161 sayfa, 1993



Reel-sosyalizmin çöküşü ile solun kendini "yeniden tanımlama" süreci hızlandı... Bu sürecin yazarlarından olan Andre Gorz ise yeni bir sosyalizmin imkanlarını aktif bir biçimde düşünen, tartışan; klasik politika yapma kalıplarını sarsan biri...

Bu kitapta ise, "çalışanların" ve "çalışma"nın niteliğinin değiştiğinden hareketle yeni bir çalışma etiğinin oluşturulması gerektiğinden söz ediyor. Çalışmanın toplumsal bir kimlik oluşturmadaki rolünü reddederek yüz yıl önceki bir "düş"ü, "lembelikleme hakkı"nın gündeme getiriyor. Toplumsallaşmanın ve özgülleşmenin "boş zaman"ı ihtiyacı olduğunu belirterek kendisini çalışmakla sınırlayan işçilerin talepleriyle sosyalist bir dönüşümün gerçekleşmeyeceğini söylüyor...

"Ekonomik ve teknik" gelişimin "toplumsal ve ekolojik" bir teleme oturması gerektiğini savunarak, yeni bir sosyalizmin, bireylerin "karşı-iktidarlar" olarak kendilerini örgütlebilecekleri oranda gerçekleştirebileceğini söylüyor.

DAHA AZ DEVLET-DAHA ÇOK TOPLUM

Özgürlük/Ekoloji/Anarşizm

Rolf Cantzen
Ayrıntı Yayınları
Çeviri: Yevsel Atıman
328 sayfa, 2000



Kapitalizm insanı ve doğayı yağmalamayı, insanı insan kılan değerleri ekonomiyeye tabi kılmayı sürdürüyor. Dahası kapitalizmin ideologları tarihin, ideolojilerin, siyasetin sonunun geldiğini ilan edip her türlü alternatif siyaseti değerden düşürmeye çalışırken yeni teknokrasilerde yöneten-yönetilen ayrımı daha da keskinleştiriyor. Solun tarihinde hüküm sürmüş merkeziyetçi, otoriter, determinist, sanayileşme, devletçi geleneke ise alternatif olmak şöyle dursun, kapitalizmin insanlara sunduğu özgürlük yanılsamasını bile gerçekleştiremedi. Bir özgürlük geleneği olarak solun yeniden içeriklendirilmesi ve somut, uygulanabilir projeler üretmesi artık kaçınılmaz hale geldi....

Cantzen, ülkemizde hiç bilinmeyen ve haksız yere 'terörizm' ve 'kargaşa' ile özdeşleştirilen anarşizm hareketinin Proudhon, Kropotkin, Bakunin, Landauer ve Malatesta gibi klasik savunucularının düşüncelerini güncel uygulanabilirlikleri açısından değerlendirdiği bu kitapta, anarşizmin söz konusu 'proje üretme' sürecine can alıcı katkılar sağlayabileceğini gösteriyor. Sosyal demokrasinin tıkanmış, işçi sınıfına dayalı geleneksel Marksist çizginin etkisizleştiği bir ortamda, anti-otoriter, şiddet karşıtı, özyönetimli, ödünsüz özgürlükten ve karşılıklı yardımlaşmadan, ademimerkeziyetçi federalif yapılardan yana bir anarşizmin gündeme geldiğini söylüyor. Önüne asıl hedef olarak, "devletin toplumsallaştırılması" ve "toplumun devletsizleştirilmesi" süreçleriyle insanın her türlü tahakkümcü yapıdan kurtulup özgürleşmesini koyuyor. Bunun mücadelesinin de bir değil birçok cepheden sürdürülmesi gerektiğini, bu sürecin kargaşaya değil zenginleşmeye yol açacağını ileri sürüyor.

Ekolojiye özel bir önem atfeden Cantzen, insanmerkezci ve sanayileşme zihniyetin doğayı nasıl tahrip ettiğini anlatırken kimi çevrecilerin "doğanın kendi içinde bir anlam ve değer kaynağı olduğu ve insanın ona ayak uydurması gerektiği" yolundaki düşüncelerinin içerdiği tehnelere dikkat çekiyor. Doğaya anlamını eninde sonunda insanın kendisinin verdiğini vurgulayıp, doğayı insanın emrindeki sınırsız bir yağma alanı olmaktan çıkarmak gerektiğini belirtiyor.

Gelecek kuşaklar için değil kendimiz için özgürlük talep etmekten ve bunu hemen hayata geçirmekten yana olan bir kitap Daha Az Devlet, Daha Çok Toplum. Hayati etelemekten bikanlar ve sahici alternatifler arayanlar için.

YA EKOSOSYALİZM YA BARBARLIK

Michel Löwy
IMG Publications
140 sayfa, 2006



Ya Ekosozyalizm Ya Barbarlık; 21. yüzyılın felaketlerle, benzeri görülmemiş bir ekolojik tahribat, terör ve savaşlarla kuşatılmış kaotik bir dünya düzeni ile başladığını belirtir. Sosyalist düşünürler Jane Kelly ve Sheila Malone bu kitapta, dünyanın önde gelen ekolojist ve Marksistlerinin makalelerini, birbirleriyle derin bir biçimde bağlantılı ekolojik kriz ve sosyal çöküntünün nasıl aynı yapısal güçlerin farklı ortaya

çıkma biçimleri olarak görülmesi gerektiğini tartışmak üzere bir araya getirmiştir. Jack Kovel ve Michel Löwy'nin Ekosozyalist Manifestosu, dünya çapında gelişen bir tartışmanın çerçevesini oluşturmaktadır. Kapitalizmin kendi yarattığı krizleri kontrol edemeyeceği ve üstesinden gelemeyeceği ele alınmaktadır. Bu sistem ekolojik krizi çözemez, çünkü bunu yapmak sermaye birikiminin sınırlandırılmasını gerektirmektedir ve bu durum, 'Büyük ya da Yok Ol!' şiarına dayanan bir sistem için kabul edilemez bir seçenektir. Aynı şekilde, sermayenin büyümesine ve varlığını sürdürdüğü 'yaşam biçimine' sınır koymak, sermayenin mantığıyla taban tabana zıt olduğundan, terör veya başka türlü şiddetle dayanan isyanlardan kaynaklanan kriz de çözülemez. Bu benzersiz çalışmada, ekolojistler ve sosyalistler kapitalist dünya düzeninin tarihsel olarak ne derece ilas ettiğini tartışıyor. Varılan ortak kanı, sermayenin artık uyarlanma imkanının kalmadığı ve düzenin gerçek büyüklüğünün aslında temel zaafalarını daha fazla açığa çıkardığıdır. Mevcut düzen, hiçbir biçimiyle sürdürülebilir değildir ve değiştirilmelidir. Rosa Luxemburg'un yalın ifadesiyle: Ya Sosyalizm Ya Barbarlık!

Tez Özetleri

Hazırlayan: Yayın Kurulu

ECOLOGICALLY SENSITIVE SETTLEMENT DESIGN CASE STUDY IN ALAÇATI [ÇEVREYE DUYARLI KENTSEL YERLEŞİM TASARIMI ÖRNEK ÇALIŞMA: ALAÇATI]

GÖKÇEN, Şebnem

Yüksek Lisans, Dokuz Eylül Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. B. Seymen ÜLKER

1996, 152 sayfa

Günümüzde, yerkürenin giderek artan çevresel problemleri sonucu ve de ekolojik açıdan çevreye duyarlı bir davranış biçiminin, hem çevre, hem de insan-çevre ilişkileri üzerindeki olumsuz etkileri kaynaklı olarak, artık insan davranışlarına tamamiyle farklı bir bakış açısından yaklaşmak kaçınılmaz olmaktadır. Doğaya yabancılaşma problemi, artık insanlığın varoluşunu tehdit eder hale gelmiş bulunmaktadır. Sürdürülebilirlik, enerji etkinliği, ya da ekolojik tasarım gibi yeni kavramlar, böylesi ciddi bir problemin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Aynı şekilde kentsel tasarım eylemi de, bünyesinde ekolojik endişe içeren birçok konuyu ele almaktadır. Bu tez ise, konuyu "Ekolojik Açıdan Duyarlı Tasarım" olarak da adlandırılacak böylesi bir çerçeveden ele almaktadır. Söz konusu çerçeve kapsamında, insan-çevre ilişkilerinin ekolojik temelli konulara yönelik çözüm yollarını içeren bir içeriğe sahip olduğu vurgulanmaktadır. Tez, etkin sonuçlar elde edilebilecek amacıyla, yaşanabilirlik kavramı ve problemin bütüncül doğası üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Anahtar Sözcükler: İzmir, Alaçati, Kentsel tasarım, ekoloji

ERDEMLİ KENTİ MÜCAVİR ALANI İÇİNDE EKOLOJİK KAPSAMLI ALAN KULLANIMI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

ALKAN, Yavuz

Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Güngör UZUN
2006, 144 Sayfa

Bu araştırmada, Erdemli ilçesi mücavir alanı sınırları içinde ekolojik yönden sürdürülebilir alan kullanımı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada hedeflenen amaçlara ulaşabilmek için uygun yöntemi belirlemede McHarg (1963), Kiemsted (1967) ve Dearinger 'in (1972) geliştirdikleri peyzaj değerlendirme yöntemleri incelenerek değerlendirilmiştir. Bu yöntemlerin araştırmamızın hedeflerine uygun olan bölümleri alınarak oluşturulan karma bir yöntemle, Erdemli ilçesi için tarım, kentsel, kıyı rekreasyonu ve orman ile koruma alanları belirlenerek ekolojik sürdürülebilirlik ilkelere doğrultusunda optimal alan kullanım planı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmadan ortaya çıkan sonuçlara göre, Erdemli kenti mücavir alanı içinde mevcut alan kullanımlarının sürdürülebilir alan kullanımını bulgularıyla paralellik göstermediği, alanın büyük bölümünde tarım alanlarının, yerleşim, sanayi ve ulaşım için kullanıldığı, sonuçta tarım alanlarının uygun yetenekte olmayan eşik alanlara, maki ve bozuk orman sahalarına yöneldiği ortaya çıkmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre ekolojik kapsamlı alan kullanım planında öngörülen kullanımların gerçekleştirilmesi ile araştırma alanı içinde sürdürülebilir kullanımların olumlu sonuçlarının kısa ve orta vadede görülebileceği söylenebilir.

Anahtar Sözcükler: Peyzaj, Ekolojik Planlama, Sürdürülebilir, Optimal.

İNSAN DOĞA İLİŞKİSİ EKSENİNDE EKOLOJİST HAREKETLER: DERİN EKOLOJİ VE TOPLUMSAL EKOLOJİ

YARDIMCI, Sanem

Yüksek Lisans, Ankara Üniversitesi, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi

Tez Yöneticisi: Yrd.Doç.Dr.Alev ÖZKAZANÇ
2006, 113 Sayfa

Bu tezin amacı, Derin Ekoloji ve Toplumsal Ekolojinin, doğa, insan ve ikisi arasındaki ilişkiyi kavrayış biçimlerini, bu noktada farklılaşan kavrayışlarının temel hazırladığı farklı ilkelere ve bu farklı ilkelere dönüştüğü önerilerini incelemektir. Tez, dört bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde, tezin kuramsal çerçevesi sunulmaktadır. Bu bölümde, ilk olarak, Batı toplumları özelinde, insan doğa ilişkisinin, ilk çağlardan modernlik eşliğine uzanan süreçte nasıl biçimlendiğine ve bu süreç içinde belirginleşen söylem setlerinin geçirdiği dönüşüme, bu söylemlerin felsefi ve daha sonra bilimsel yansımaları göz önüne alınarak değinilir. Ardından, bu ilişkiyi düşünme biçimlerinden biri olarak karşımıza çıkan Ekoloji ve Ekolojizm kavramlarının kuramsal bir çözümlemesine yer verilir. Bir bilim ve bir hareket olarak ayrıştıran ekolojinin kullandığı temel kavramlar ve ekolojist hareketlerin kısa bir tarihçesini takiben ise, neden Derin Ekoloji ve Toplumsal Ekolojinin bu tezin analiz odaklarını oluşturduğu netleştirilir. İkinci bölüm, derin ekolojinin, üçüncü bölüm ise toplumsal ekolojinin düşünsel kaynakları, ilke ve önerileri ve bunlar doğrultusunda muhatap olduğu eleştiriler üzerinde durmaktadır. Dördüncü bölüm tezi sonuçlandırmaktadır.

Anahtar kelimeler: İnsan-Doğa İlişkisi, Ekoloji, Derin Ekoloji, Toplumsal Ekoloji

EKOLOJİ VE YÖNETİM DÜŞÜNCESİ (TOPLUMSAL EKOLOJİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR GELİŞME ÜZERİNE BİR İNCELEME)

MUTLU, Ahmet

Doktora, Ankara Üniversitesi, Sosyal Çevre Bilimler Anabilim Dalı

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Ayşegül MENGI

2005, 359 sayfa

Bu çalışmanın konusu, ekolojik yaklaşımların yönetim düşüncesindedir. Çalışmada, ekolojik yaklaşımların iki farklı biçimi olarak ele alınan ekolojik düşünce ve çevre korumacılığın yönetim düşüncelerinin karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda, ekolojik düşünce için Toplumsal Ekoloji akımı ve çevre korumacılığı için de Sürdürülebilir Gelişme düşüncesi örnek olarak seçilmiştir. Çalışmanın genel çerçevesine uygun olarak, Toplumsal Ekoloji ve Sürdürülebilir Gelişme'nin yönetim düşünceleri karşılaştırılmıştır.

Çalışma, Giriş ve Sonuç bölümleri dışında üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, çalışmada ele alınan konularla ilgili temel kavramlar irdelenmiş ve bu kavramlardan hareketle, ekolojik düşünce ile çevre korumacılığın farklılığı sorunu tartışılmıştır.

Birinci Bölüm, çalışmanın kuramsal temelini oluşturan konuların irdelenmesinden oluşmaktadır. Ekolojik sorunlarla yönetim düşüncesi arasında nasıl bir ilişki olduğu tartışıldıktan sonra Toplumsal Ekoloji ve Sürdürülebilir Gelişme irdelenmiştir. Her iki yaklaşım, düşüncesi yapıları, ilkelere, ekolojik sorunlara bakışları, amaçları ve hedefleri bakımından incelenmiştir.

İkinci Bölümde Toplumsal Ekoloji'nin ve Sürdürülebilir Gelişme'nin yönetim düşünceleri değerlendirilmiştir. Bu yapılırken, yönetim düşüncesindeki temel sorun, egemen sisteme bakış ve yönetim düşüncesinin ilkelere ilişkin içeren ortak bir sistematiğinden hareket edilmiştir. Buna göre radikal bir dünya görüşü olan Toplumsal Ekoloji'nin yönetim politikasının temel unsurları olan özgürlük sorunu,

egemen yönetim yapılarına bakış, özgürlüğü yerel yönetimler ve konfederalizm üzerinde ayrıntılı bir analiz yapılmıştır. Benzer şekilde, Sürdürülebilir Gelişme'de de temel yönetim yaklaşımı olarak yönetim, yönetsel süreç devletün konumu ve işleyişine bakış ile yönetim politikalarının çeşitli düzeylere ele alınmış ve yerel düzeydeki yönetim politikası ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Üçüncü Bölüm, Toplumsal Ekoloji ve Sürdürülebilir Gelişme'nin yönetim düşüncelerinin karşılaştırılmasına ayrılmıştır. Karşılaştırma yapılırken, önce her iki yaklaşımın koşut olduğu noktalar, sonra da karşıt noktalar değerlendirilmiştir. Söz konusu karşılaştırmalar, genel olarak yönetim öngörülerindeki koşullar, ekolojik sorunların ortaya çıkmasına bakış, egemen sistem karşısındaki duruşları, ideolojik nitelikleri ve uygulanabilirlikleri bakımından yapılmıştır. Farklı ekolojik yaklaşımlar kapsamında yer almalarından dolayı, her iki düşüncenin karşıtlıkları, koşullarından daha fazladır.

ARAZİ KULLANIMLARININ EKOLOJİK EŞİK ANALİZİ İLE BELİRLENMESİ BARTIN ÖRNEĞİNDE BİR DENEME

ÇELİKAY, Selma

Doktora, Yıldız Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Semra ATABAY

2005, 280 sayfa

Sürdürülebilir kalkınmanın başlıca koşullarından biri olan "doğal sermayeyi tüketmeden kullanmak" ilkesi artık tüm dünyada benimsenmiş ve mekan planlama stratejileri doğal kaynakları ve doğal potansiyeli değerlendiren bir boyut kazanmıştır. Ülkemizde de sürdürülebilir bir mekan gelişiminin hedeflenmesi, bölgesel ve yerel alan planlama süreçlerinde ekolojik temele yönelmesi, çevreye uyumlu bir yaşam için ekonomi ile ekolojiji ilişkilendiren arazi kullanım kararlarının alınması gerekmektedir.

Bu gereklilikten yola çıkarak, tez çalışması kapsamında, doğal kaynak verilerini göz önüne alan bir planlama yaklaşımının kurgulanması ve arazi kaynaklarının potansiyeline uygun olan arazi kullanımlarının araştırılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, arazi kullanımlarının ekolojik eşik analizi yapılarak belirlenmesi, tezin konusunu oluşturmaktadır. Şehirleşme ve doğal kaynak değerlerini göz önüne almayan fiziki planların neden olduğu yanlış arazi kullanımları sonucu doğal yapısı bozulmuş olan Bartın ilinde, yerleşilmemiş alanlarda kentsel ve sektörel gelişimin doğal kaynak potansiyeline uygun olarak yönlendirilmesi amacıyla ekolojik temele dayandırılan bu tez çalışmasında, ekolojik eşik analizi ile arazi kaynaklarının potansiyeline uygun yeni arazi kullanımları belirlenmiştir.

Araştırma alanında, önce stratejik çevresel etki değerlendirmesi yapılarak, yerleşilmiş alanlardaki mevcut kullanımların olumsuz etkilerinden kaynaklanan sorunlu alanlar ve ekolojik risk taşıyan alanlar belirlenmiştir. Mc Harg, Steinltz, Golany'nin ekolojik değerlendirme yöntemlerinden ve Kiemstedt'in planlamada kullanım değeri analizi yönteminden yararlanılarak oluşturulan ekolojik eşik analizi yöntemi ile yerleşilmemiş alanlarda arazi kullanışlarını yönlendirecek doğal kaynak potansiyeli irdelenerek, potansiyel arazi kullanım haritaları oluşturulmuştur.

Tez çalışmasının sonuç ürünü olarak; arazi potansiyeline uygun yeni arazi kullanımlarını, korunması gerekli alanları ve ekolojik risk taşıyan alanların oluşturduğu sorunlu alanları içeren, 1/25000 ölçeğinde, Bartın'a ilişkin alt ölçekli planlamaları ve karar alma süreçlerini yönlendirecek, bir ekolojik master planı hazırlanmıştır. Araştırma alanındaki, doğal kaynak değerlerini göz önüne almayan fiziksel planların neden olduğu yanlış arazi kullanımlarından kaynaklanan sorunlu alanlarda doğal potansiyelin korunması amacıyla önlem ve öneriler geliştirilmiş, planlama mevzuatına ve uygulamaya sürecine ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Arazi kullanımı, ekolojik eşik analizi, ekolojik planlama, stratejik çevresel etki değerlendirmesi, stratejik planlama.

İZMİR İLİNDEKİ EKOLOJİK TARIMSAL FAALİYETLERİN KENTE ETKİLERİ VE ÇEVRESEL ETKİLEŞİM

ÇAKİTER, Pınar Tuba

Yüksek Lisans, Dokuz Eylül
Üniversitesi, Kamu Yönetimi Anabilim
Dalı

Tez Yöneticisi: Yrd.Doç.Dr. Şermin
ATAK

2007, 123 sayfa

Tarihin ilk dönemlerinden, günümüze kadar insan ihtiyaçları, ekolojik dengenin bozulması pHasına ön planda tutulmuştur. II. Dünya Savaşından sonra yaşanan hızlı nüfus artışı tarımda verimliliği arttırmaya yönelik çalışmaların hız kazanmasına neden olmuştur. Bu çalışmalar sonucunda kullanılan sentetik kimyasal tarım ilaçları ve mineral gübrelerin insan sağlığı için zararlı etkilerinin ortaya konması, çevreyle uyumlu teknikleri gündeme getirmiştir. İk olarak 1910 yılında gündeme gelen ekolojik tarım görüşü ekonomik, sosyal ve çevresel nedenlerden dolayı günümüzde uygulama alanını hızla genişletmiştir.

Bu çalışmanın birinci bölümünde ekolojik tarımın geliştirilmesini gerektiren nedenler uluslararası kuruluşlar ve uluslararası belgeler çerçevesinde ortaya konulmuştur. İkinci bölümde ise Türkiye de ekolojik tarım uygulamaları uluslararası gelişmelerle birlikte değerlendirilmiştir. AB'ye uyum sürecinde tarım sektörü ön çök üzerinde çalışılması gereken başlıklardan biri haline gelmiştir. Türkiye sahip olduğu doğal imkanlar sayesinde gelecekte Avrupa'nın ekolojik bahçesi olarak görülmektedir. Bu nedenle AB Ortak Tarım Politikasının getirdiği yükümlülük ve imkanlar ekolojik tarım uygulamaları ile birlikte değerlendirilmiştir.

Üçüncü Bölümde ise İzmir ilindeki ekolojik tarımsal faaliyetler ve etkileri üzerine çalışılmıştır. Ekolojik tarımsal faaliyetlerin İzmir ili üzerindeki etkileri değerlendirilerek eko- kent, eko-turizm, kent tarımı gibi uygulamaların ekolojik tarımsal faaliyetlerle birlikte değerlendirilmesi yapılmıştır. İzmir ili genel ve ilçeleri ürün bazında ayrı ayrı ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ekoloji, Organik Tarım, Çevre, Kent Planlama, Sürdürülebilir Kalkınma

ŞEHİR PLANLAMASININ PARADİGMAL SORGULANMASI VE EKOLOJİK DENGİNİN KORUNMASI BAĞLAMINDA YENİ BİR SÜREÇ ÖNERİSİ (KURAMSAL BİR DENEME)

SILAYDIN, Mediha Burcu

Doktora, Dokuz Eylül Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Tez Yöneticisi: Prof.Dr. Şenel ERGİN

2006, 213 sayfa

Çalışma, şehir planlama disiplini içinde ekolojik dengenin bozulması sorununu temel sorun olarak ele alan ve disiplinin anılan sorunun oluşmasındaki araçsallığı üzerine odaklanan niteliksel bir araştırmadır.

Öncelikle, ekolojik dengeli olumsuz etkileyen nedenler, kaynaklandığı varsayılan modernist ekonomik değer üretim biçimi ile toplum yapısı bağlamında incelenmiş ve amaca dönük soyutlamalar yapılmıştır. Daha sonra, şehir planlama-doğa ilişkisi yapılan soyutlamalar ışığında paradigmatik düzlemde sorgulanmıştır. Sorgulama sonucu elde edilen bilgi, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde planlama ve yapılaşma pratiği kapsamında incelenmiştir. Çalışmada, sorunun öncelikli nedeni olarak saptanan mevcut paradigmatik düzlem alternatif ve ekolojik dengeli korumaya yönelik yeni bir paradigma arayışına gidilmesi kararı verilmiş; doğal alan kategorisinden gelen parametreler ortaya konmuş; şehir planlama alanında uygun müdahale alanları belirlenmiştir. Sonuç olarak; çalışmanın eklemeliği alternatif-yeni paradigmaya dayalı kurulan planlama geçiş etiği çerçevesinde, ekolojik dengenin korunmasına yönelik yeni bir planlama kademesi, Türkiye Coğrafyası kapsamında, önerilmiştir.

SÜRDÜRÜLEBİLİR KENT İÇİN EKOLOJİK- TEKNOLOJİK (EKO- TEK) TASARIM: ANKARA-GÜDÜL ÖRNEĞİ

YALÇINER ERÇOŞKUN, Özgü

Doktora, Gazi Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Tez Danışmanı: Prof.Dr. Şule
KARAASLAN

2007, 227 sayfa

Türkiye'de dünya toplam enerji tüketimine göre daha fazla enerji tüketilmesi, çevreci politikaların göz ardı edilmesi, ülkede sera gazları emisyonu fazlalığı, küresel iklim değişikliğinin ciddi yansımaları, tarım ve orman alanlarının tahribi ve artan ekolojik ayak izine karşı daha güçlü tedbirler alınması zorunlu hale gelmiştir. Konforlu, sağlıklı, dünyayı kirletmeyen, karbon tüketimini en aza indiren, kendi kendine yetebilen yeni yaşam alanlarının ekolojik ve teknolojik olarak tasarlanması ise sürdürülebilirliğe katkıda bulunmak mümkün olacaktır. Bu tezin ana amacı geleceğin sürdürülebilir kent için bir yaklaşım ortaya koymaktır. Tezin hipotezi ise küçük yerleşimlerin gelişme alanlarının tasarlanması ekolojik ve teknolojik (eko-tek) yaklaşımla yapılırsa, o yerleşimlerin ekolojik ayak izinin yükselme riski azaltılmış olur, sekindir. Alan çalışması olarak Ankara metropoliten alanı yakınında, ekolojik özelliklerini koruyan Güdül İlçesi, yaşamını hala sürdürülebilir bir biçimde devam ettirebilecek potansiyele sahip küçük bir yerleşme olduğu için seçilmiştir. Bu kapsamda tezde, Güdül'ün ekolojik ve teknolojik sorunları, potansiyelleri ortaya konulmuş, SWOT analizi yapılmış, örümcek ağ analizi ve ekolojik ayak izi hesapları gerçekleştirilmiştir. Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) kullanılarak mekansal ve sözel veriler ilişkilendirilmiş, tematik haritalar oluşturulmuş, analizler ve 3 boyutlu modellemeler yapılmıştır. Yine CBS yardımıyla yapılan eleme analizi ve sentez sonucu Güdül'de eko-tek yerleşimin kurulabileceği alanın yer seçimi yapılmıştır. Söz konusu alan için sürdürülebilirliğin esasını oluşturan tasarım anlayışını temel alan 6 ana konu başlığı altında bir eko-tek tasarım rehberi hazırlanmış, stratejik bir yaklaşımla

amaç, performans hedefi, strateji, stratejiye ulaşmada izlenecek yöntem ve performans kriterleri belirlenmiştir. Fotoğraf, çizim, semâ ve grafiklerle desteklenen ve Türkiye'de öncâ olarak tasarlanan bu eko-tek tasarım rehberi, yerel yönetimler, plancı ve tasarımcılar, uygulayıcıları ve ilgili herkesi bilgilendiren ve yol gösterici bir araçtır.

Anahtar Kelimeler: Ekolojik-teknolojik kentsel tasarım, sürdürülebilir kentler, ekolojik ayak izi, tasarım rehberi, coğrafi bilgi sistemleri, çevre teknolojileri, bilgi ve iletişim teknolojileri, Güdül-Ankara

KENTSEL TASARIM İLE EKOLOJİK SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİN İLİŞKİLENDİRİLMESİ VE TOPLU KONUT BÖLGELERİNDE ÖRNEKLENMESİ

GİRGİNER, Sevgi

Yüksek Lisans, Dokuz Eylül Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Tez Danışmanı: Prof.Dr. Şenel ERGİN
2006, 234 sayfa

İnsanoğlunun yerküre üzerindeki hakimiyet kurma hırsı, doğaya çeşitli müdahaleler yapmasına ve bunun sonucunda ekolojik dengenin bozulmasına hatta ekolojik tehdidin geri dönüşmez boyutlara ulaşmasına neden olmuştur. Oysa insanoğlunun varlığının sürekliliği ekolojik sürekliliğin sağlanmasıyla mümkün olabilecektir. Günümüzde ekolojik sürdürülebilirlik söylemleri giderek her alanda gündeme gelmektedir. Bu sebeple böylesine önemli bir konunun kendi meslek alanımızda da ilişkilendirilmesi gerekliliği doğmaktadır. Bu çalışmada öncelikle kentsel tasarımın çerçevesi çizilmeye çalışılmış, dünyada ve ülkemizde kentsel tasarımın nasıl yönlendirildiğinin saptamaları yapılmıştır. Kentsel tasarım, dünyada gelişmiş ülkelerdeki uygulamalar üzerinden, ülkemizde ise akademik ortamlarda yapılan çalışmalar ve kendisine tek uygulama alanı bulabildiği yarışma platformları üzerinden incelenmiştir. Kentsel tasarımı yönlendiren konular irdeledikten sonra ekolojik sürdürülebilirlik konusu ile ilişkilendirilmesi kendi eylem alanı içeri-

sindeki bir konu üzerinde bağlantı kurularak gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Kentlerimizin en büyük problemlerinden biri olan hızlı nüfus artışı ve beraberinde getirdiği konut ihtiyacı ve buna çözüm olarak yapılan toplu konut olgusu bu kapsamda ele alınarak, ekolojik sürdürülebilirliğin toplu konut yerleşmelerindeki uygulanabilirliği ve ekolojik sürdürülebilir toplu konut tasarımlarını belirlemeye çalışılmıştır. Tüm bu çalışmalar neticesinde edinilen bilgiler, mevcut bir toplu konut yerleşimi olan İzmir, Buca Evka-1 toplu konutlarının ekolojik sürdürülebilirlik bağlamında kritik edilerek değerlendirilmiştir.

SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL GELİŞME ÇERÇEVESİNDE ORTA ÖLÇEKLİ KENTLERE DÖNÜK KENT PLANLAMA YÖNTEM ÖNERİSİ

YAZAR, Kadir Hakan

Doktora, Ankara Üniversitesi, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi

Tez Danışmanı: Prof.Dr. Can HAMAMCI
2006, 340 sayfa

Ülkemizde günümüz kentlerinin önündeki en önemli sorunların arasında çevresel değerlerin tahrip edildiği bir büyüme, sosyal ve mekansal kutuplaşmanın yaşanması ile birlikte ekonomik sorunlar yer almaktadır. Ayrıca kentleşmenin yönünün büyük kentlere odaklanması da bu sorun alanlarındaki olumsuzlukları en üst düzeye çıkarmaktadır. Bu bakımdan günümüzdeki büyüme eğilimi ve büyük kent odaklı bir yerleşme deseni ile kentlerin sürdürülebilir bir gelişmeye geçiremeyecekleri bir gerçektir. Bu bağlamda ülkemiz açısından kentsel düzeyde sürdürülebilir gelişmenin sağlanması ancak sürdürülebilir gelişme için önemli avantajları olan orta ölçekli kentlerin geliştirilmesi ile olabilecektir. Öte yandan kentsel gelişmeyi yönlendiren en önemli araç olan kent planlamasında da sürdürülebilir kentsel gelişme çerçevesinde orta ölçekli kentlere dönük bir yöntemin tanımlanması gerekmektedir. Bu kapsamda çalışmanın birinci bölümünde sürdürülebilirlik kavramı ile buna paralel olarak gelişen sürdürülebilir kentsel gelişme kavramı ele alınmış ve sürdürülebilir kentsel

gelişimin soyut ve felsefi olan yönünün somutlaştırılması için kent planlama ve kent makro formu ile olan ilişkisi ortaya konmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde ise sürdürülebilir gelişimin en kolay sağlanabileceği öngörülen orta ölçekli kentlerin tanımlanması yapılmış, bu kentlerin farklı boyutlarda, sürdürülebilirlik çerçevesinde, avantaj ve dezavantajları saptanmıştır. Bu yolla tezin sonunda önerilecek kent planlama yönteminin orta ölçekli kentlere dönük sürdürülebilir gelişme çerçevesi ortaya konmuştur. Üçüncü bölümde ise dünyadaki orta ölçekli kentlerde uygulanan kent planlama yöntemleri değerlendirilmiş ve soyut olan sürdürülebilirlik hedeflerinin ne ölçüde ve hangi yöntemlerle somutlaştırıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca ülkemiz üzerinde de kapsamlı bir inceleme yapılarak, Türkiye'de orta ölçekli kent büyüklüğü ortaya konmaya çalışılmış, kent planlamayı biçimlendiren yasal çerçeve ve planlama geleneği sürdürülebilirlik doğrultusunda eleştirilmiştir. Bununla birlikte mevcut sistemin çevresel duyarlılık yönü de ele alınmış ve son olarak sürdürülebilirlik hedefli olan farklı planlama örnekleri incelenmiştir. Öte yandan tüm bu saptamaların ışığında orta ölçekli kentlere dönük sürdürülebilir bir kent planlama yöntem önerisi de bu bölümde geliştirilmiştir. Sonuçta ise önerilen yöntemin başarıya ulaşmasındaki koşullar ülkesel düzeyde de içine alacak biçimde belirlenmiş ve çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: sürdürülebilir gelişme, sürdürülebilir kentsel gelişme, yaşanabilirlik, orta ölçekli kent, kent planlama

TÜRKİYE'DE KORUNAN ALANLAR İÇİN YENİ BİR YAKLAŞIM ORTAKLAŞA YÖNETİM

DEMİRAYAK, Filiz

Doktora, Ankara Üniversitesi, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi

Tez Danışmanı: Prof.Dr. Nesrin ALGAN
2006, 200 sayfa

Türkiye'de koruma alanları ve sahip olduğu biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı için gerek hükümetler, gerekse diğer paydaşlarla atılan adımlar dikkate değer gelişmeleri getirmiştir. Bununla beraber, alan korumanın sadece

mevzuat ve pilot projelerle sınırlı kalamaya-
cağı açıktır. Genelde korumanın, özeldense
alan korumanın ulusal politikalar ve sektörel
yaklaşımlarla bütünleştirilmesi gereklidir.
Biyolojik çeşitliliğin korunmasının ve bunun
için gerekli adımlardan biri olan "koruma
alanları" oluşturulmasının ve bu alanların iyi
yönetiminin, ülkenin yaşamsal kaynaklarının
korunması ile eş anlamlı olduğunun anlaşıl-
ması elzemdir. Türkiye, özellikle korunan
alanların yönetimi ve planlaması yaklaşımlarında
gözetildi edilemeyecek bir değişim
yaşamaktadır. Alışlagelen yaklaşımda,
mevzuata dayanan koruma alanı belirle-
menin (paper parks) yeterli olmayacağı,
bu alanların sahip olduğu biyolojik çeşitlilik
ve habitat özellikleri itibarıyla, farklı araçlar
kullanılarak rehabilite edilmesi ve yönetil-
mesi edinilen deneyimlerle sabittir. Diğer

yandan bugün, koruma alanlarının çoğunun
bu alanda veya yakın çevresinde yaşayan
insanlarla ve/veya kullanıcılarıyla bir bütün
olduğu, dolayısıyla planlama, uygulama ve
yönetim aşamasında söz konusu tarafların
katılımı olmaksızın, korumada başarıya
ulaşmanın hemen hemen imkansız olduğu
görülmektedir. Bu doğrultuda, ilgili kurum
ve kuruluşlarca korunan alanlarda yeni bir
yönetim yaklaşımının getirilmesi, katılımcı
süreçlerin içtenlikle ve toplumun iç dinamik-
leri yansıtılarak işletilmesi ve bu özelliklere
sahip "Yönetim Planlaması" anlayışının
yasalarda yerini bulması gereklidir. Bugün
geline nokta, Türkiye'de, Koruma Alan-
larının Yönetim Planlama çalışmalarında
özetle şu hususlar öne çıkmaktadır: Doğa
korumada ortaklık, işbirliği, koordinasyon
elzemdir. Özellikle hükümet, STK işbirliği ile

yürütülen çalışmalarda verimlilik artmaktadır.
Farklı sektörlerde doğa korumanın ve çevre-
nin dikkate alınması gerekmektedir. Bu aynı
zamanda sektörlerdeki kaynak israfını önle-
yecektir. Halkın katılımının yetersiz olduğu
veya sağlanmadığı alanlardaki koruma
çalışmalarında, verimli ve olumlu sonuç
almak imkansızdır. Bu alanlardaki sorunlar
için yerel çözümler üretilmesi gereklidir. İlgili
kurumlarda koruma için gerekli kapasitelerin
bir an önce geliştirilmesi lazımdır. Koruma
alanlarında yerinden yönetim yaklaşımı
gereklidir. Kamuoyunun ve yerel halkların
bilinç düzeyinin yükselmesi gereklidir. Koruma
alanlarında gelir kaynaklarının yaratılması
esas olmalıdır. Yerel topluluklar için koruma
alanlarında gelir kaynaklarının yaratılması
elzemdir. Türkiye'de koruma alanları için bir
stratejinin oluşturulması gereklidir.



Tarık Yurtgezer, Çubuk Karagöl